CAETE DE DOR

METAFIZICĂ ŞI POEZIE

PARIS

1951–1960

Vol. 1
1951

CAETE DE DOR

METAFIZICĂ ȘI POEZIE

Volumul I

Seria „EDIȚII CRITICE”

●

Nr. 1

Supliment al săptămânalului
JURNALUL LITERAR

Ediție critică, prefață
de
Mihaela CONSTANTINESCU-PODOCEA
Nicolae FLORESCU

Realizată în cadrul
planului de cercetare al
Institutului de istorie literară „G. Călinescu”

Lucrare editată cu sprijinul
MINISTERULUI CULTURII

© Editura „Jurnalul literar” – 2000

Prezentare grafică și coperta: Ion PODOCEA

ISBN 973-9365-36-1

CAETE DE DOR

Metafizică şi poezie

Volumul I (nr. 1–4, 1951, Paris)

– Ediție critică –

Preambul
de
Constantin AMĂRIUȚEI

În loc de prefață
un interviu cu
Virgil IERUNCA

Editura „Jurnalul literar”
București – 2000

SIMPLE AMINTIRI DESPRE ÎNCEPUTURILE „CAETELOR DE DOR”*

Înainte de-a repovesti (la cererea insistentă a lui D-lui N. Florescu) cum am participat la înființarea *Caetelor de Dor,* unde am fost (malgré moi) „co-directeur” timp de mai mulți ani, țin să precizez că rolul meu a fost modest poate tocmai fiindcă publicația apărută în anii ’50 ai exilului mi se părea ea însăși modestă: o revistă neimprimată, trasă pe „stencil” (şapirograf). Las deci lui Virgil Ierunca dreptul de-a se considera atât directorul cât şi responsabilul *Caetelor* la care, mai mult decât mine, a lucrat şi, mai ales, a crezut ca unul ce avea şi experiența şi vocația „literară”, încă din țară (de ex. *Agora* cu I. Caraion).

Ceea ce voi povesti (sau reaminti) ține de anecdată, nu de istoria (majoră) a literaturii româneşti (nu mi se pare a fi cazul acestei reviste pariziene văzute de la Bucureşti). Eu, recent ieşit din sanatoriu, V. Ierunca (cu care locuiam, împreună cu un alt compatriot ce prepara o teză de doctorat în matematică, *I. P.,* ce fusese chiar asistentul profesorul Barbilian – Ion Barbu, în aceeaşi pensiune din periferia Parisului), îmi propune să scoatem *împreună* o revistă de *metafizică şi poezie,* lăsîndu-mă să înțeleg că eu m-aş ocupa de „filosofie” şi el de „poezie”. Am fost imediat de acord, căci pe vremea aceea (1950) exilul nu cunoştea decât reviste şi publicații „patriotice” (pentru a

* Text reprodus după *Jurnalul literar,* an XI, nr. 15–18, 2000.

nu spune „patriotarde"), redactate în special de foşti şi prezenţi legionari – divizaţi în tendinţe, ce se auto-duşmăneau, foşti ofiţeri, foşti şi fideli antonescieni, cîţiva ţărănişti de-ai „lui Maniu", poate un liberal independent, fără a uita revista *Gânduri Libere* dirijată de social-democratul Şerban Voinea, şi el recent exilat, revistă la care eu am publicat primul meu eseu „filosofic" intitulat: *Păcală sau despre absurd,* plus vreo zece epigrame semnate A. C. (ace!), şi o poezie: *Întîia scrisoare acasă.* Iată deci că prin *Caete de Dor* puteam face *adevărată* metafizică şi *adevărată* poezie. – „Caută un titlu" pentru această revistă (dixit Virgil Ierunca). Ceea ce am şi făcut, cu uşurinţă: inspirat de faimoasele *„Caete"* ale Pleiadei (în franţuzeşte, la Gallimard), eu am imaginat *Caetele dorului românesc* (mai vechi şi mai profund decît „pleiada" de scriitori francezi din secolul al XVI-lea). Ierunca a găsit titlul bun (el care disprefuia tot ce era cam „păşunist"... cum părea a fi dorul plaiului românesc). Ba chiar mi-a cerut să mă ocup de facerea copertei, lucru ce l-am obţinut printr-un prieten francez, student la Beaux-Arts, ce a şi acceptat să fie girantul redacţiei revistei (obligaţie legală), situată la locuinţa noastră din Montrouge.

Bătutul la maşină (pe stencil) a fost încredinţat d-nei (sau d-rei) Graur (fata d-nei Graur?) pe care eu personal nu-mi amintesc de-a fi întâlnit-o. Cum în 1950 am fost trimis, cu o delegaţie franceză de sindicalişti liberi (anticomunişti) la un congres în Germania (München), am profitat să cumpăr o maşină de scris portativă (Cu această ocazie am fost la Freibourg să-l întâlnesc pe Heidegger). Între timp, d-na Graur a cedat lucrul compatriotului nostru *I. P.* ce ne costa mai ieftin. În primul număr eu am publicat *Dorul de veşnicie în Luceafărul lui Eminescu,* text inspirat de interpretările filosofiei fenomenologice ce constituia obiectul Diplomei mele la Sorbona (fără a uita, să citez pe Lucian Blaga şi faimosul său „transcendent care coboară": *„cobori în jos Luceafăr blînd").* Eseul, cam uşurel scris a fost reprodus recent de *Jurnalul literar,* (de unde *„la mise au point"* pe care am făcut-o ulterior într-un articol înserat în volumul *Eminescu sau lumea ca substanţă poetică,*

editat cu ocazia a 150 ani de la naşterea lui Eminescu. Ierunca a publicat atunci un articol despre Brâncuşi care m-a uluit prin eleganţa (preţiozitatea?) stilului. Tot în primul număr din *Caete de Dor,* am propus o rubrică permanentă: *Povestea vorbei* unde am prezentat *Riga Crypto...* a lui Barbu („acest mic luceafăr"), poezie pe care astăzi am descris-o ca exemplu de dialectică a hotarului ontologic în Estetica poetică a României arhaice. Inspirat, Virgil Ierunca a propus atunci *O seamă de cuvinte,* rubrică de proză istorică, etc.

Revista a fost primită cu ... *ricanement* (rânjală) din partea prietenilor, în special grupul ţărănist de la Paris (în fruntea cărora un oarecare L. Marcov ce-i ziceam „la Canette"), ce socotea că era prost scrisă. Pentru codirectorii revistei, problema era finanţarea ei (căci veniturile noastre erau mici). Ierunca mă îndemna să întîlnesc pe un anume domn „bogat" (susceptibil de-a „sponzoriza" revista), numit Demu, trimis cu banii statului să facă comerţ în Occident. M-a întâlnit la Café de la Paix (piaţa Operei) unde, timp de o oră mi-a ţinut un discurs de genul: „ceea ce publicaţi voi – şi alţi români – sunt ca «foile veştede ale toamnei ce se adună cu lopata şi se aruncă la gunoi»" pastişe după *les feuilles mortes,* celebrul cîntec al lui Prevert şi I. Cosma – românul, la modă pe atunci.

Revista apărea tot din sărăcia noastră. Noroc că Virgil Ierunca a obţinut postul de la radio Paris, ceea ce i-a permis să finanţeze *singur* revista, eu urmând a căuta de lucru (manual, ca salahor!) pe unde puteam. Am redactat totuşi articolul despre „Naţionalism transcendental" – ca un fel de editorial al *Caetelor de Dor* (în numărul doi), temă reluată într-un eseu tardiv *(Starea D'întîi a României).* Apariţia *Leneşului* (1954) şi noi posibilităţi materiale m-au îndepărtat de Paris şi, din alte cîteva motive (ce n-are rost să le redau aici), de *Caete de Dor.* Între timp revista a devenit o revistă „normală", adică culturală. Nu m-am mai interesat de ea – publicasem vreo zece poezii şi cîteva articole (pseudo)filosofice, texte, de altfel, considerate ca inexistente de o

oarecare sinteză făcută de fostul codirector al revistei *Caete de Dor* (1959).

Dar să nu uit – i-am vorbit lui Heidegger de *Caete de Dor* şi el mi-a dat placheta lui *Der Feldweg* pentru a o traduce şi a o publica în revista românească (francezii n-o cunoşteau). A apărut sub titlul *Drumul de ţară* (un intelectual român din Germania a pretins ca *Feldweg* înseamnă… *Ragă*. Nu ştiu la cine… răgea el căci nici astăzi nu ştim din ce limbă românească provine, „raga" pentru drumul de ţară).

Că destinul *Caetelor de Dor* interesează pe românii de astăzi, cel puţin ca o curiozitate, nu-i de mirare. Căci revista se afirmă, în intenţia ei, ca o continuare a culturii româneşti dintre cele două războaie. Socotesc totuşi că, din lipsă de talente – ele se nasc, cresc şi înfloresc în ţară, nu peste hotare –, revista n-a răspuns la programul ei de origine, metafizică şi poezie.

Personal, de abia astăzi încerc prin *România arhaică* (după *Letopiseţul metafizic al Ţărilor Româneşti* scris în exil) să dau versiunea *metafizică şi poetică* a unei reviste devenite (poate) o (bună) revistă de cultură cu ceea ce dispunea pe atunci exilul.

Constantin AMĂRIUŢEI

LITERATURA EXILULUI ŞI REVISTELE EI*

Î.: *Domnule Virgil Ierunca, încă de la începutul organizării intelectuale şi politice a exilului, prezenţa dvs. justifică cele mai numeroase şi cele mai semnificative dintre iniţiativele literare ale unei publicistici româneşti a exilului. Aş vrea să începem chiar cu începutul; adică să ne vorbiţi mai întîi despre revista* Luceafărul, *apărută la Paris în noiembrie 1948. Ce a determinat publicarea unei asemenea reviste? Era atît de semnificativ, în noiembrie 1948, exilul literar românesc, încît să determine necesitatea apariţiei unei asemenea reviste?*

Virgil IERUNCA: Primul număr din *Luceafărul*, cum văd că ştiţi, a apărut în noiembrie 1948. Nu din pricină că exilul era sau nu „semnificativ", ci pentru faptul că atît Mircea Eliade cît şi cîţiva din jurul lui socoteam că lupta trebuia dusă nu doar pe plan politic, ci şi cultural. Paradoxul face însă ca sprijinul bănesc al acestei tipăriri să se fi datorat unui om politic: generalul Rădescu.

Î.: *Deşi numele dv. nu figurează în cele două numere din* Luceafărul, *atît din* Memoriile *lui Mircea Eliade, cît şi mai ales din paginile pe are le-aţi dat publicităţii din propriul dv.* Jurnal, *în* Destin *sau în* Fiinţa românească *se desprinde clar rolul important pe care l-aţi avut în apariţia celor două numere din*

* Text reprodus după *Jurnalul literar*, an IX, nr. 21–24, 1998. Convorbire realizată de Ileana CORBEA.

revista Luceafărul. *Bănuiesc că ați și semnat cu pseudonim unele materiale. E adevărat? Și dacă așa stau lucrurile am vrea să știm de ce – și dv., și alți reprezentanți ai exilului intelectual românesc (Emil Cioran, de pildă) – ați recurs la pseudonim?*

V. I.: Eram secretar de redacție, ceea ce nu însemna că numai eu alegeam textele. Trebuia să țin seama de prea marea generozitate a lui Mircea Eliade și de relațiile amicale ale lui N. I. Herescu. De exemplu, eu n-aș fi publicat pentru nimic în lume o „poezie" de Const. Virgil Gheorghiu sau o proză de D. N. Ciotori. După cum, inutile mi se păreau traducerile din Contesa de Noailles, ca să nu mai pomenesc de „autori" ca un oarecare Florin Zaharia sau un și mai oarecare, ca N. S. Govora.

Să nu fim însă răi, deoarece scriitorii mai importanți din exil se aflau acolo: Alexandru Bucuioceanu, Mihail Villara, Horia Stamatu, Vintilă Horia și un poet de seamă, cu totul uitat azi, Ștefan Ion Gheorghe.

În ce privește problema pseudonimelor, am o explicație pentru mine și alta pentru Cioran. Eu am ales pseudonimul Alexandru Andronic pentru că eram și continuu și azi să fiu un admirator al literaturii lui Mircea Eliade. (Unul din personajele romanelor sale poartă acest nume). Nu-mi venea încă să fac o trecere prea ostentativă și stingheritoare (pentru ceilalți) de la trecutul meu de stânga spre primele rânduri ale unui exil din care mulți suferiseră de pe urma acestei stângi, odată ajunsă la putere, chiar dacă încă din țară mă distanțasem de ea. În cazul lui Emil Cioran, care-și alesese inițialele Z. P., lucrurile sunt mai simple: el renunțase deja la limba maternă întrebându-se, probabil, *„cum se poate să fii român"?* Textele sale din *Luceafărul* sunt ultimele pe care le-a scris în românește.

Î.: *Prima revistă culturală pe care ați scos-o sub semnătura dv., în colaborare cu Constantin Amăriuței, a fost dacă nu mă înșel,* Caete de dor, *în 1951. Ce a existat între* Luceafărul, *al cărui număr doi a apărut în mai 1949 și* Caete de dor, *sub raportul acesta al publicisticii literare? Ce a determinat apoi efortul*

intelectual al Caetelor de dor? *Pentru prima dată, cu numele dvs., ați semnat în* Caete de dor?

V. I.: Da, de la *Caete de dor* încoace, am semnat mereu Virgil Ierunca. Aici eram cu adevărat la mine acasă. În afară de principalii colaboratori de la *Luceafărul* au apărut tot felul de nume noi și uneori mi s-a întîmplat să chiar „lansez" – ca să zic așa – pe unii scriitori. Cel mai însemnat: Ion Pîrvulescu.

Î.: *Cum priviți acum, în perspectiva a peste 40 de ani, semnificația unei reviste de „metafizică și poezie" cum a fost* Caete de dor?

V. I.: Caete de dor apar după cum ați spus pentru prima oară în 1951, ultimul număr, al 13-lea, datând din 1960. Din iunie 1954 încoace, eu sunt unicul lor redactor. La început, subtitlul se referea doar la *„metafizică și poezie"*. Apoi, istoria a cam înghițit *„metafizica și poezia"* accentul căzând pe cultură în general. Răsfoind cu emoție după vreo 40 ani *Caetele,* pot spune fără sfială că ele constituie un document al obsesiei românești.

Caetele constituie, presupun, o sursă bibliografică de cert interes până și azi. Aici de pildă și-a publicat Eliade nenumărate fragmente de *Jurnal* ca și Jurnalul romanului *Noaptea de Sânziene.* Și mai important: un *Fragment autobiografic* în care Mircea Eliade s-a străduit să explice și să-și explice coexistența, deseori conflictuală, în opera și existența sa, a scriitorului cu savantul. Tot aici, am publicat texte inedite din Mircea Vulcănescu, Ion Barbu, E. Lovinescu, Pompiliu Constantinescu, Emil Gulian. Așa cum în *Luceafărul* apăruse sub pseudonim un poem pe care ni-l trimisese din țară, V. Voiculescu *(Adio Libertății),* un întreg număr din *Caete* i-a fost consacrat unui document inestimabil: un poet avangardist ca Victor Valeriu Martinescu mi-a încredințat, de abia ieșit din închisoare, un ciclu de poeme aproape tradiționaliste, sub pseudonimul Haiduc (nu s-a aflat cine semna sub pseudonim înainte de '89).

Alt document ce mi se pare excepțional: traducerea pentru prima oară în limba română a textului heideggerian *Ce este metafizica* de Walter Biemel.

În ceea ce mă privește n-aș uita răspunsul meu la atacurile cu care m-a onorat G. Călinescu cu prilejul apariției în Enciclopedia Pléiade a capitolului despre literatura română. Textul meu a apărut în nr. 11 din Iunie 1957. Să adaug, anecdotic, că Mihai Ralea, i-a povestit lui Eftimie Gherman, lider socialist exilat la Paris, cum atât Al. Rosetti cât și el însuși i-au cerut stăruitor lui G. Călinescu revista măcar pe o noapte, însă criticul a refuzat furios.

Poezia a ocupat evident un loc privilegiat. Printre autorii care au semnat aici n-aș vrea să-i uit pe Ștefan Ion Gheorghe, Mihai Niculescu, N. Caranica, Alexandru Vona; poate prima oară, Paul Miron, Ioan Cușa, Vasile Țârâ, Constantin Tâcu și chiar Virgil Ierunca. Să nu uit traducerile în limbi străine: Antoine Golea din Lucian Blaga și Iulian Petrescu din V. Voiculescu în franceză, iar în română Alexandru Busuioceanu din Sfântul Ioan al Crucii, Ștefan Ion Gheorghe din Georg Trakl, Vintilă Horia din Ungaretti, eu din Henri Michaux, René Char, Pierre Jean Jouve, René Daumal, Raymond Queneau, Francis Ponge, Pierre Emmanuel, Yves Bonnefoy, Pierre Oster.

Nici studiile, nici eseurile nu erau absente. În primul rând: Luc Bădescu (să insistăm asupra faptului că, după susținerea cu scandal a unei teze de doctorat neconformist la Sorbona, a fost singurul străin care a ocupat acolo catedra de literatură franceză), dar și Alexandru Ciorănescu, Emil Turdeanu, Mircea Popescu, N. A. Gehorghiu, Nicoară Beldiceanu, Antoaneta Bodisco.

Caete de Dor cuprindeau, de asemenea – și lucrul acesta se va repeta în toate revistele mele – o amănunțită bibliografie a tot ceea ce apărea în exil.

Î.: *A existat o coordonare, măcar intelectuală, între revistele pe care le-ați publicat dv. și celelalte manifestări de același aspect din Germania, Spania sau America Latină?*

V. I.: Coordonarea constă mai întîi în consemnarea bibliografică de care vă vorbeam, iar în unele cazuri în comentarii.

Î.: *Cum ați început colaborarea la* Cuvîntul în exil, *revista lui G. Racoveanu, dar la* Destin *a lui George Uscătescu? Cum s-a împăcat formația dv. intelectuală de stânga sau preponderent liberală (în exil am impresia că v-ați apropiat mai mult de cercurile partidelor democrate – liberal, țărănist) cu ideologia profund de dreapta pe care o manifestă o revistă precum* Cuvîntul în exil?

V. I.: Nu văd de ce *Cuvîntul în exil* condus de G. Racoveanu poate fi considerat de o dreaptă mai „profundă" decât *România Muncitoare* de exemplu. Citisem înainte de a colabora la *Cuvîntul în exil* un excepțional eseu al lui G. Racoveanu despre *„omenia românească"* și chiar dacă nu l-aș fi citit tot aș fi colaborat la revista lui, deoarece, pentru mine, era importantă în primul rând orientarea anticomunistă a publicației. Faptul că G. Racoveanu fusese prezent în *Cuvântul* lui Nae Ionescu nu m-a stingherit deoarece acolo semnaseră și Mihai Sebastian și Pepessicius și chiar comunistul de mai târziu Ion Călugăru. Adaug că la *Cuvântul în exil* găsim și scriitori de stânga ca Ștefan Baciu (social-democrat), sau apolitici ca Alexandru Busuioceanu, Yvonne Rossignon, Antoaneta Bodisco.

Cu George Uscătescu lucrurile sunt mai complicate. Am suportat cu greu mediocritatea și vanitatea intelectuală a acestui făcător de cărți, simple compilații, dar am trecut peste acest prag fiindcă, înainte de a deveni colaboraționist cu regimul comunist, Uscătescu a scos una dintre cele mai serioase reviste de exil, *Destin*, în care se întâlneau câteva nume de seamă ale exilului: de la Mircea Eliade până la Horia Stamatu. E drept că megalomanul Uscătescu ținea ca fiecare număr al revistei, indiferent pe cine adăpostea, să înceapă cu el.

Spuneam adineauri că această „dreaptă" nu-mi punea probleme de conștiință din moment ce nu era vorba de o extremă dreaptă. Nici G. Racoveanu, nici G. Uscătescu n-au semnat vreodată în revista lui Horia Sima, de pildă, *Țara și exilul* care apărea la Madrid.

Î.: *Ce rol aţi avut în orientarea spre literatură a unei publicaţii precum* România Muncitoare *a socialdemocratului Eftimie Gherman? La ce publicaţii româneşti apărute pe continentul american, de nord sau de sud, v-aţi acordat colaborarea?*

V. I.: Toate rolurile. Din pricina mea care o redactam de la prima până la ultima pagină s-ar fi putut intitula mai curînd *România intelectuală.* Ceream articole şi studii de la Grigore Gafencu la N. I. Herescu sau Marcel Fontaine, directorul secţiei române de la Radiodifuziunea franceză. El este de altfel şi autorul unor *Caete* ale *României Muncitoare* în limba franceză. Articolele social-democrate propriu-zise rămâneau pe planul al doilea deşi erau scrise de Eftimie Gherman sau de Şerban Voinea. Aşa se explică un număr închinat lui Albert Camus, la moartea lui, un alt număr consacrat revoluţiei maghiare, cu multe texte literare de scriitori unguri, sau un număr despre Grigore Gafencu privit aici nu numai în calitatea sa de diplomat, ci şi ziarist – şi unul de seamă.

În ce priveşte revistele de pe continentul american, mi s-au cerut şi am trimis articole la *România* Comitetului Naţional de sub preşedinţia lui C. Vişoianu, la *America, Mele* a lui Ştefan Baciu, *Drum* a lui N. Petra, *Cuvânt românesc* şi altele. Pentru colaborarea la aceasta din urmă, J. Popper m-a denunţat la Departamentul de Stat ca profascist. Nu eram singurul, Noel Bernard, în ciuda faptului că era evreu, se vedea tratat în acelaşi denunţ drept „antisemit". O comisie trimisă la München de către Departamentul de Stat să ancheteze în acest caz şi-a dat imediat seama de absurditatea învinuirilor şi, fapt fără precedent, Popper este cel care a fost dat afară. Şi el şi Galaction au fost sever bănuiţi de complicitate cu Bucureştiul. Inutil să adaug că pe atunci în paginile *Cuvîntului românesc,* îi regăseam pe Ştefan Baciu, Mihai Cismărescu, Camillian Demetrescu, etc.

Î.: *Care a fost poziţia dv., în raport cu activităţile literar-culturale ale Fundaţiei regale Carol I, din Paris? Cu alte cuvinte, cine a făcut* Fiinţa românească,

probabil, una dintre cele mai bune reviste de cultură ale exilului?

V. I.: Depinde de epocă. La început cînd la Fundaţie decideau arbitrar profesorii Constantin Marinescu şi Petre Sergescu, eram considerat ca „bolşevic". De altminteri, Constantin Marinescu sabota pe cât putea pe oricine i se părea a sta în drumul neputinţelor sale. Astfel, lucru prea puţin cunoscut, el este acela care l-a denunţat, ca şi Lucian Goldman şi Claudio Isopescu, drept fascist pe Mircea Eliade la „Centre National de la Recherche Sicentifique" (C.N.R.S.) împiedicându-l să-şi urmeze cariera în Franţa.

Revenind spre mine, Alexandru Busuioceanu într-un elan de indignare a trimis un protest de vreo zece pagini ameninţându-i pe cei doi „şefi" de la Fundaţie cu propria-i demisie. Din cauza mea, a luat distanţă faţă de această instituţie şi Basil Munteanu. În plus, cu secretarul de atunci al Fundaţiei, George Ciorănescu, e un eufemism să spun că nu m-am înţeles niciodată, spre deosebire de fratele său, Alexandru Ciorănescu, pe care l-am stimat constant.

C. Vişoianu este acela care le-a impus prezenţa mea şi de atunci m-am înţeles de minune cu secretarii succesivi ai instituţiei, Neagu Djuvara, C. Cesianu şi Theodor Cazaban. De altminteri, sub egida Fundaţiei am scos *Fiinţa Românească* cu un Comitet de redacţie din care făceau parte Mircea Eliade, Vintilă Horia, Emil Turdeanu şi profesorul V. Veniamin. Acesta din urmă şi-a luat rolul decorativ în serios mergând până a-mi impune anumite colaborări pe care le-am refuzat. Gestul său mi-a devenit mai limpede atunci când a fost implicat, ca agent, în procesul de spionaj al reţelei româneşti Caraman.

Revenind la ceea ce Dvs., numiţi *„una dintre cele mai bune reviste de cultură ale exilului"* mă pot considera principalul „vinovat", Comitetul de redacţie nereunindu-se niciodată şi eu neprimind o mână de ajutor decât de la Emil Turdeanu.

Î.: *Când a început activitatea dv. la Postul de radio* Europa liberă *şi cum aţi caracteriza-o din*

punctul dv. de vedere, astăzi, ținând cont de faptul – așa cum am putut constata – că unele dintre cele mai interesante materiale difuzate au fost aceea publicate și în revistele românești din exil. Nu e numai cazul dv., dar și al doamnei Monica Lovinescu, Sanda Stolojan, Theodor Cazaban și alții.

V. I.: N-am putut colabora oficial la „Europa Liberă" atâta timp cât eram redactor, cu un contract de exclusivitate, la Radio Paris. De abia după ce Franța a renunțat la emisiunile pentru străinătate, în 1975, nelovindu-mă de nici un obstacol la „Centre National de la Recherche Scientifique" (C.N.R.S.) unde fusesem cooptat la secția de filosofie, am putut, la cererea expresă a lui Noel Bernard, să asigur și două emisiuni hebdomadare la „E. L." („Povestea Vorbei" și „Actualitatea culturală românească").

Altora le revine dreptul de a mă caracteriza, nu mie, evident. O preferință, pot totuși s-o exprim. De la „Povestea Vorbei" ce cuprindea – e și substitlul emisunii – *„pagini uitate, pagini cenzurate, pagini exilate"* – cele mai importante momente pentru mine au fost difuzarea unor fragmente din Jurnalul lui Grigorescu Gafencu și dezvăluirile despre *„fenomenul Pitești"*. Cît despre textele din cărțile mele publicate, după '89 în România multe dintre ele nu proveneau din cronicile radiofonice.

Î.: *Despre numărul* Nae Ionescu, *ca și despre cel consacrat lui* Dan Botta *în* Prodromos, *se menționează că ele au fost pregătite, în mare parte , pentru* Caete de Dor, *și că materialele au fost încredințate de dv., redacției revistei* Prodromos, *bănuiesc că prin Ioan Cușa, A fost un moment* Prodromos *în publicistica exilului?*

V. I.: Așa s-a întîmplat. Ceea ce nu înseamnă însă că a existat cu adevărat un moment *Prodromos*. Revista a fost de o reală ținută intelectuală, însă n-a ajuns decât la un public restrâns. Ea are meritul de a fi revelat doi scriitori mult prea economi cu talentul lor: Ioan Cușa și Paul Miron.

Î.: *Cum a apărut revista* Ethos *a lui Ioan Cușa și ce rol ați jucat dv., în structurarea și în realizarea acestei reviste?*

V. I.: Revista a apărut într-un moment-cheie ce ne-a determinat și pe Ioan Cușa și pe mine s-o scoatem. Până atunci, de-a lungul realismului socialist și stalinismului, regimul din București firește nu întindea nici mâna, nici capcane intelectualilor exilați. Toți exilații erau rezistenți de voie, dar și de nevoie. Ni s-a părut că adevăratul exil de abia din acel moment al „destinderii" începe, refuzând ademenirile regimului ce voia să lase impresia că se confundă cu țara însăși. În acest sens, am și scris, în acord cu Ioan Cușa, editorialul primului număr în care afirmam că exilul extern nu se poate întâlni decât cu exilul intern, din țară.

Dacă mi-amintesc bine, tot aici, am cules pentru prima oară texte ilustrative ale înjosirii la Curtea lui Ceaușescu, sub titlul „Antologia Rușinii" urmată de o altă rubrică consacrată „Românilor deplasați", adică celor colaborând din exil cu regimul de la București.

Î.: *Am lăsat mai la urmă cea de a doua revistă pe care ați scos-o la Paris sub semnătura dv., în colaborare cu Nicolae Petra. Este vorba, desigur, de* Limite. *Ce a deosebit* Caete de Dor *de* Limite *din punctul de vedere al programului editorului lor? Există un moment în publicistica exilului românesc din ultima jumătate de veac pe care l-am putea numi etapa* Limite?

De fapt, de ce Limite, *domnule Virgil Ierunca, într-o lume în care se putea beneficia de toate libertățile posibile?*

V. I.: Cu un format asemănător *Biletelor de Papagal* spre a putea pătrunde mai lesne în țară, *Limitele* erau redactate integral la Paris, dar n-ar fi putut apărea fără sprijinul generos al pictorului și poetului din Mexic, N. Petra. *Limitele* își propuneau, spre deosebire de *Caete de Dor* să integreze și scriitori din țară sub pseudonim și chiar sub numele adevărat. Printre aceștia: Ștefan Bănulescu, Ion (încă) Alexandru, cum îi spunea de curînd N. Manolescu, Toma Pavel, Ion Sofia Manolescu, Ion

Caraion, etc. De altminteri şi în *Ethos* se întîmpla să găzduim scriitori din ţară, de pildă pe N. Steinhardt semnând, Nicolae Niculescu.

De ce *Limite?* Nu aici şi acum voi evoca dimensiunea filosofică a conceptului de „limită". Mă voi mărgini să subliniez înrudirea voită dintre acest titlu şi opera unui poet care mi-a fost totdeauna aproape, Dan Botta. În orice caz, termenul nu are nimic de a face cu o îngrădire a libertăţii ce n-avea de ce să fie deplină într-o revistă de exil.

Î.: *Cum aţi putea să caracterizaţi, în câteva cuvinte, aş spune chiar pe puncte, programul dv. publicistic, în toate iniţiativele pe care le-aţi avut în exil. Care a fost raportul dintre cultural şi politic în revistele pe care le-aţi realizat? Ce loc aţi acordat polemicii de idei în revistele dv., în raport cu polemica de ordin politic?*

V. I.: Într-un regim totalitar ca acela sub care a stat cultura timp de o jumătate de secol în România, această îndărătnică separare a ei de politic mi se pare ineficace, dacă nu chiar dăunătoare. Până şi arta pură însemna atunci un gest politic. Fără a mai vorbi de arta impură la care mă refer mereu deoarece implică responsabilitatea etică. De ce să despărţim mereu două realităţi atât de amalgamate? Singurul meu program, – fără puncte, – a fost – să îndrăznim cuvintele mari – libertatea de a spune aici ceea ce era interzis în ţară. Încercam să rememorez prin aceste publicaţii epoca mai puţin scurtă decât se pretindea, când „fiinţa românească" coincidea cu „ethosul".

Iar polemica de idei era acasă la ea în paginile acestor reviste unde urma – pe cît se putea – a se discuta despre tot ceea ce se tăcea în România.

Î.: *Cât aţi colaborat şi pe ce baze s-a stabilit această colaborare cu* Revista scriitorilor români *de la Roma şi München?*

V. I.: Revista Scriitorilor români a apărut sub egida „Societăţii Academice Române" de la Roma animată de Mgr. Bârlea. N. I. Herescu a găsit titlul

revistei. Atâta vreme cît Mircea Popescu – cu care ne consultam mereu – s-a aflat la cârma ei, revista şi-a păstrat calitatea. După moartea lui, ea a încăput pe mâna unui neprofesionist caracteristic, Constantin Sporea, care a anulat-o prin mediocritate în ciuda eforturilor lui Mihai Cismărescu de a o scoate din impas. Anecdotic vorbind, să semnalăm că revista era să nu apară fiindcă Mgr. Bârlea din prea sfinţite motive de pudoare, găsea o nuvelă de Mircea Eliade… pornografică. I-am dat atunci, Mircea Popescu, N. I. Herescu şi cu mine, o lecţie de literatură părintelui Bârlea de care şi-a adus aminte la toate sumarele ulterioare. Este, bineînţeles, păcat că această publicaţie a dispărut prin non literatura acceptată în ultimele sale numere.

Î.: *La ce alte publicaţii literare ale exilului aţi mai colaborat şi aţi vrea să le menţionaţi acum?*

V. I.: Ar trebui să fac un adevărat catalog şi ar fi prea lung.

Î.: *În cazul dv., publicistica românească a exilului, cu atât de puţini cititori, cu atât de mică circulaţie, a fost o aventură sau un mod de existenţă? A fost o credinţă sau o simplă înregimentare în programul unei colectivităţi oropsite din punctul de vedere al exprimării în limba română?*

V. I.: A fost şi una şi alta. În plus, o responsabilitate fără intermitenţe faţă de limba română pe care ni se părea că aveam s-o slujim cu arme mai curate decât cele de care se dispunea în regimul totalitar din ţară. Nu puteam scrie mai bine decât în România, ci mai liber. Aveam deci – iar cuvintele mari! – o datorie. De aceea au apărut publicaţiile pomenite: din… datorie.

Virgil IERUNCA

ÎNAINTE DE „CAETE DE DOR"

Înainte chiar de a se afirma direct în planul luptei politice, exilul românesc anticomunist s-a exprimat ca atare, în plan cultural şi literar. Sublinierea unei asemenea realităţi este deosebit de importantă pentru înţelegerea lucrurilor şi pentru sesizarea unui aspect esenţial al problemei.

Comunismul a fost în România un regim de spoliere generalizată a poporului român, de eliminare fără nici un fel de reţinere a adversarilor politici, dar mai ales unul de subminare a valorilor intelectuale, a tradiţiilor culturale şi a specificităţii naţionale. Sistemul ideologic opresiv şi primitiv al marxismului s-a suprapus peste intenţiile imperialiste ale regimului de ocupaţie sovietic şi s-a sincronizat planului acestuia de rusificare forţată a poporului român şi de totală denaturare a istoriei şi a destinului neamului nostru latin în mijlocul agresivităţii slave.

În acest fel instaurarea comunismului în România a venit de la Moscova odată cu tancurile sovietice, care au pătruns în Bucureşti ca armată de ocupaţie. De aceea opresiunea de ordin politic a fost, la început cel puţin, mult mai blândă faţă de cea desfăşurată împotriva intelectualilor şi a creativităţii. Politrucii Moscovei s-au dovedit mult mai conştienţi decât se manifestă chiar astăzi liderii de opinie occidentali, asupra rolului fundamental al culturii în promovarea politică a unei ideologii. Cum jocurile erau deja făcute şi ceea ce urma până la impunerea „dictaturii proletariatului" trebuia păstrat într-o aparentă atmosferă de democraţie, însuşi Mareşalul Ion Antonescu – expediat ca un balot Moscovei, dovadă certă a dispariţiei statului independent român – a fost judecat şi executat în 1946. Aşa se face că Iuliu Maniu, Constantin I. C. Brătianu, George Brătianu şi Titel Petrescu au fost arestaţi la sfârşitul lui 1946 şi începutul lui 1947, iar Regele silit să abdice în ultimele zile ale lui decembrie 1947. Proces evolutiv deci. Intelectualii însă, adversari deschişi ai comunismului, au fost lichidaţi în România chiar odată cu 23 august 1944. Oscar Lemnaru, în 18 septembrie

1944, deci la mai puțin de o lună de la așa-zisa „eliberare", nu găsea destulă piatră cubică în caldarâmul Bucureștiului ca să-i alunge, la o eventuală întoarcere acasă, pe Mircea Eliade sau pe Emil Cioran. Declarați în grup „fasciști" în înscrisurile oficiale, nu numai cei care se găseau în străinătate au căzut după o cortină ideologică, dar și cei rămași în țară, numeroși intelectuali care s-au opus și au arătat adevărul asupra Rusiei sovietice. În decembrie 1944, V. Voiculescu a fost pensionat forțat de la Radio și colaborările în presă i-au fost aproape interzise. La fel s-au petrecut lucrurile și în „cazul" Lucian Blaga, considerat mai întâi dezechilibrat mental spre a fi scos cu orice preț din viața universitară și din cea publică. Nu mult deosebită a fost situația lui Victor Papilian și, bineînțeles, exemplele ar putea continua. Realitatea este că Ana Pauker a venit de la Kremlin cu un plan bine alcătuit din scriitorii și intelectualii români care trebuiau cumpărați și afiliați comunismului. Cei care se găseau pe asemenea liste, n-au avut nici măcar dreptul la opțiune, precum Anton Dumitriu, Tudor Teodorescu-Branișteș. a. Au fost sugrumate de la bun început de cenzura sălbatică a Comisiei Aliate de Control, nu doar persoane în viață, ci și unele dispărute între timp. Ciuda comuniștilor împotriva lui Liviu Rebreanu pe care, prin deces, l-au pierdut, de la răfuiala pe care erau capabili să o declanșeze, și ura lor atavică împotriva autorului lui *Ion,* este cea mai grăitoare dovadă, fiindcă nu a fost atacat postum directorul cotidianului *Viața,* etichetat germanofil notoriu de presa oficială a stângii comuniste, ci tocmai artistul, scriitorul, purtătorul de mesaj ancestral al poporului său. În ultimile luni ale lui 1944 și începutul lui 1945, Tudor Arghezi era mai periculos decât un Ion Mihalache, pentru că, în cazul lui Ion Mihalache, se mai trata cu el sau se încerca să se mai trateze, în vreme ce cu Arghezi nici nu se putea pune problema unei asemenea relații. Cum nu s-a pus nici în cazul lui Nichifor Crainic, al lui Dragoș Protopopescu și al celorlalți recunoscuți intelectuali de dreapta, puși la index, deși, puțin mai târziu numai, Ana Pauker a deschis porțile partidului comunist pentru intrarea legionarilor. Moartea suspectă a lui Mihail Sebastian s-a petrecut și ea tot în același climat, demonstrând că până și intelectualilor democrați, dar care nu erau de extremă stângă, suprimarea le putea fi sortită la orice abatere. Lichidarea lui Mihail Fărcășanu s-a pus la cale de către poliția regimului trădării naționale, cel al lui Petru Groza, pe cale de instaurare, înainte chiar ca guvernul Generalului Rădescu să fie înlăturat prin voința rușilor, la cererea lui Vâșinski, și numai o șansă providențială a împiedicat înfăptuirea ei.

Chiar în cei doi ani de până la alegerile din noiembrie 1946, nu atât diferendele de ordin politic manifestate cu ocazia Conferinței de Pace de la Paris au ieșit în evidență în ochii lumii occidentale, cât teroarea în plan intelectual și cultural-artistic. Marile puteri occidentale, Anglia, Franța și America făceau

eforturi deosebite să se înțeleagă cu Moscova și să mențină un climat de aparentă normalitate în viața politică românească. Același lucru însă nu s-a petrecut în raport cu dimensiunile spirituale, și masacrul de ordin cultural a putut fi mai ușor sesizabil.

La Paris și în alte capitale occidentale, după 23 august 1944, se găseau destui dintre oamenii politici români anticomuniști, dar vânarea și distrugerea lor morală și fizică a început ceva mai târziu decât campania dirijată de sovietici împotriva celor ce aveau să reprezinte exilul intelectual românesc deja constituit. Lucian Goldman și S. Stoilov au barat drumul spre Sorbona al lui Mircea Eliade, prin lansarea infamantei acuze de fascism chiar în timpul Conferinței de Pace de la Paris. În schimb „Internaționala trădătorilor" a fost declanșată de abia în 1951–1952.

Este clar că tendința de transformare a României într-o republică sovietică, preconizată de Ana Pauker, nu a fost o invenție a Generalului Rădescu, ci o realitate stringentă, tragică în destinul culturii românești. De această realitate și-au dat seama în primul rând scriitorii și oamenii de cultură români din exil. Încă înainte de sfârșitul anului 1947, publicațiile scoase de Ambasada României în Franța, cu banii Cominternului, au fost părăsite în grabă mare de „colaborările" celor aflați atunci la Paris. Schimbarea este vizibilă la nivelul sumarului chiar, la o revistă trimestrială precum *Chaiers France-Roumaine,* plecarea definitivă a lui Eugen Ionescu, a lui Alexandru Ciorănescu, a lui Claude Sernet, fiind înlocuită cu apariția lui Haralamb Zincă, Eugen Jebeleanu, Marcel Breslașu, Radu Bogdan, Petre Iosif, Simion Stoilov și chiar Mihail Roller, ultimul număr al acestor „cahiers" adunând articole puse sub semnătura lui Gheorghiu Dej, P. Constantinescu-Iași, N. Popescu-Doreanu. Astfel, în locul paginilor cu versiuni în franceză din proza lui Mateiu I. Caragiale, a lui M. Blecher sau din poezia lui Lucian Blaga și Tudor Arghezi, traduceri din Alexandru Sahia. Se demonstrează, prin urmare, faptul că scriitorii și oamenii de cultură români au fost primii care au realizat că libertatea nu mai are un sens strict politic, de salvare dintr-un regim de opresiune, de ieșire dintr-o vreme a „dictaturii proletariatului" pe cale de a se instaura la Carpați și Dunăre, ci capătă accentele grave ale unei lupte aprige pentru supraviețuire națională.

Este motivul de la care a plecat și inițiativa generoasă, în orientarea luptei exilului anticomunist românesc, a Generalului Nicolae Rădescu, atunci când s-a pus problema realizării unui adevărat front publicistic al emigrației noastre, în stare să deschidă posibilitățile de cunoaștere ale Occidentului asupra tragicelor evenimente din țara subjugată, cât și să mențină unitară, prin informație directă, conștiința exilaților, capacitatea lor activă de luptă pentru salvarea națiunii de sub ravagiile comunismului. Totodată este de remarcat modul în care, în

stimularea forțelor vitale ale exilului, Generalul Rădescu a găsit firesc să recurgă la sensul modelator și la autoritatea intelectuală a *scriitorului* ca posibil lider de opinie și mai puțin la rolul *politicianului,* ce se vădise depășit atunci de evenimente, în confruntarea cu totalitarismele epocii și pierderea contactului cu realitatea istorică, și care expunea un profil moral nu întotdeauna demn de promovat.

Niciodată în istoria românilor, după 1848, scriitorul, intelectualul ca atare nu a mai jucat un rol atât de semnificativ și de important în apărarea politică și ideologică a țării. De asemenea, mai trebuie observat un lucru: lupta exilului românesc a fost, înainte de orice, una morală. De aici au decurs și calitățile spirituale excepționale în salvarea conștiinței românești, dar și aspectele negative, nu puține, mergând până la dezbinare, reflectate în atitudinea oamenilor politici ai emigrației noastre anticomuniste, care s-au văzut și s-au simțit dintr-o dată excluși de la stabilirea și coordonarea marilor deziderate ale exilului. Cu foarte mici excepții, prestația acestora din urmă a fost, de altfel, lamentabilă, și rezultatele ei dezastruoase s-au văzut în deceniul ultim, cel de după așa-zisa revoluție din 1989, când unii dintre aceștí „reprezentanți" ai partidelor istorice s-au întors în țară ca să-și sfârșească activitatea lor politică prin afirmarea capacității de „coexistență" cu post comunismul. Excepțiile despre care aminteam nu au fost nici ele strict definite sub unghiul politicului, pentru că un Grigore Gafencu, bunăoară, s-a manifestat în primul rând ca un intelectual de clasă și, mai ales, ca un remarcabil gazetar.

Apoi, devine la fel de vizibil fenomenul că nici unul dintre scriitorii și oamenii de cultură ai exilului românesc nu și-au părăsit până astăzi refugiul, nu au încetat nici un moment să realizeze confruntarea dramatică a conștiinței românești cu postcomunismul. Nici unul dintre pribegii slovei românești nu s-a întors încă acasă și ei continuă să fie principalii factori de opoziție față de decăderea morală și haosul vieții politice din țară.

Să mai remarcăm, de altfel, un aspect: dincolo de polemicile sau disputele personale, scriitorii exilului, lăsând la o parte „cazul" Constantin Virgil Gheorghiu, nu au abandonat nici un moment cauzele majore ale afirmării lor politice, într-o perfectă sincronie și într-o unitate de vederi impresionante. Ceea ce caracterizează, prin generalizare, atitudinea intelectuală a emigrației românești anticomuniste, sunt demnitatea și onestitatea, ambele trăsături izvorâte dintr-o conștiință a reprezentativității naționale. Chiar atunci când, în planul realizărilor personale, asemenea intelectuali și-au atins apogeul carierei la nivel european sau universal, cu atât mai puternică a fost înregimentarea lor în recunoașterea și afirmarea *românității,* intervenția pentru salvarea țării de sub obida comunistă. Situația lui Eugen Ionescu, la început mai retras din lupta politică, dar spre sfârșitul vieții din ce în ce mai patetic exprimat în credința sa românească, este

doar un exemplu, la care l-am putea adăuga, la fel de înduioșetor în recunoașterea valențelor patriotice, pe Ștefan Lupașcu printre alții.

Imaginea de lider al conștiinței exilate românești domină activitatea desfășurată de Mircea Eliade în ultimele decenii ale veacului ce tocmai se încheie. În parte, felul în care s-a organizat acest front publicistic din exil izvorăște din concepția unității spirituale pe care a profesat-o de-a lungul unei vieți, cu consecvență, Mircea Eliade. Tot aici se cuvine să mai menționăm și sesizarea oportună a necesității de a desfășura o rezistență românească în planul culturii, prin relevarea tradițiilor și a specificității, trecând dintr-o înțelegere strâmtă, provincială, spre o dezbatere continentală în definirea contribuției noastre la configurarea conceptului actual de *europeism.* Mircea Eliade este primul intelectual român ce realizează adevărul dramatic potrivit căruia popoarele mici sunt excluse după cel de al doilea război mondial din dezbaterea politică universală, apanaj doar al marilor puteri; ceea ce îl determină să considere deci că ar fi inutil să concentrăm eforturile românești de a ne face auziți într-o lume afazică. Satira lui N. I. Herescu, din romanul său *Agonie fără moarte,* la adresa *onu*-lienilor, vorbește de la sine despre nulitatea farsei politice pe care o reprezenta și continuă să o reprezinte organismul internațional în cauză în perioada „coexistenței pașnice" și, din păcate, a postcomunismului. Bătălia se cuvenea așadar să fie dusă, conform viziunii lui Mircea Eliade, pe acel plan unde românii dețineau atuurile certe, prin tradiția lor istorică: fie ca poartă europeană răsăriteană între *Orient* și *Occident,* fie ca purtători de mesaj cultural ancestral într-un alt tip de confruntare *tradiționalism-modernism,* decât acela pe care îl impusese, în mod limitativ și nesemnificativ, interbelicul.

Federalizarea europeană, gândită de Grigore Gafencu, după Conferința de Pace de la Paris, ce a impus o altă situare a discuțiilor față de modul în care ele se defășuraseră în deceniile anterioare ultimului război mondial, a demonstrat din plin locul conservării specificității și, de asemenea, rolul politic al acesteia în subminarea și distrugerea comunismului, așa cum le preconizase Mircea Eliade în vizualizarea lumii contemporane, înclinată în mod abuziv spre globalizare. Lupta împotriva „rusificării" a constituit astfel mai mult decât o bătălie redusă doar la dimensiuni românești, ci a devenit, cum s-a putut observa mai apoi, o realitate culturală europeană, căderea Zidului Berlinului consfințind înfrângerea expansiunii, în primul rând ideologice, a sovietismului.

Dacă putem constata și astăzi că planul politic aservit cu totul economicului ne defavorizează în perspectiva integrării în comunitatea europeană, este încă o dovadă că în contextul exilului românesc anticomunist poziția adoptată de Mircea Eliade a anticipat în mod sănătos dezvoltarea capacității de reacție a românismului tocmai în planul afirmării europene a culturilor. Lucru pe care,

desigur, politicianismul postcomunist, şi nu numai din România, nu va avea capacitatea să-l înţeleagă niciodată, după cum n-a înţeles nici falimentul marxismului. De aceea postcomunismul va continua să fie principalul factor reacţionar în contracararea dezvoltării românismului şi în combaterea spirituală a acestuia, aşa cum a fost şi sovietismul. Ultimul deceniu al secolului de faţă ne-a demonstrat din plin că evoluţia spre europeism a naţiunii noastre a fost proiectată în profundă contradicţie cu aspiraţiile şi capacitatea ei de adaptare. Este vizibil astăzi că un plan politicianist, bazat strict pe economic, cu o ideologie împrumutată, fără o încărcătură spirituală specifică, duce la degenerare şi haos.

*

După o încercare eşuată de preluare a publicaţiei *Acţiunea română*, „organ de luptă pentru liberarea naţională", editat la Paris, începând din 1947, de Ion Miloaie, dar având ca director înscris în gazetă pe Nicholaus Neamtzu Martin, Generalul Rădescu a luat hotărârea subvenţionării unui buletin multiplicat prin şapirografiere, *Curierul român,* realizat, mai întâi bilunar, în limba română, apoi cu o versiune tipărită, din două în două luni, în limba franceză, al cărui sumar a fost asigurat de grupul de intelectuali români refugiaţi în capitala Franţei. Au putut fi identificate astfel, editoriale aparţinând, în *Curierul român,* lui Mircea Eliade; de asemenea, scurte articole semnate de Mihail Fărcăşanu, Grigore Gafencu, Constantin Antoniade şi, bineînţeles, de Leontin Jean Constantinescu, redactorul girant al publicaţiei. Cum în redacţie existau şi N. I. Herescu, şi Emil Cioran, nu sunt dubii că unele materiale, note, însemnări puteau să le aparţină.

Curierul român a apărut la Paris din mai până în august 1948, iar în *Cuvântul înainte* al primului număr stă stipulat că buletinul *„născut în vremuri de restrişte, vine să răspundă unei chemări de firească solidaritate, adresându-se tuturor românilor ce rătăcesc pe drumul lung şi anevoios al pribegiei".* Tot acolo se indică, de la bun început, că *„aşezându-se pe linia primatului naţional", Curierul român, „nu va servi decât un singur crez: cauza naţională",* dar se observă cu multă acuitate că situaţia *„în această clipă de răscruce"* nu afectează numai *„soarta neamului nostru",* ci, evident, *„însăşi soarta civilizaţiei".* Problema capitală de combătut era, de altfel, – aşa cum precizează şi unul dintre cele mai interesante articole apărute în paginile buletinului – *Izolarea spirituală a României.*

La sfârşitul lui 1948 şi începutul anului următor apare, astfel, nu întâmplător, prima revistă literară a exilului românesc anticomunist, la Paris, *Luceafărul,* sub direcţia lui Mircea Eliade şi a lui N. I. Herescu, cu secretariatul de redacţie asigurat de Virgil Ierunca. Într-un *Cuvânt de început,* Eliade se

simţea dator să specifice: *„Redactorii acestei reviste îşi dau prea bine seama că nu pot reprezenta întreaga literatură română, dar ştiu că adunându-se laolaltă, vor putea oglindi prin multiplicitatea tradiţiilor literare de la care se revendică, o imagine, oricât de palidă, a bogăţiei şi a varietăţii curentelor culturale româneşti... Strângerea scriitorilor laolaltă dobândeşte şi o semnificaţie de strictă actualitate: le mărturiseşte credinţa lor în libertate şi ideal comun al unei istorii care se îndreaptă spre eliberarea omului, iar nu spre iobăgia lui".*

În noiembrie 1948, prin urmare, era limpede că necesitatea de a tipări la Paris o revistă literară dădea un caracter profund politic iniţiativei, atâta vreme cât se releva timpul *„celei mai grave crize pe care a cunoscut-o neamul românesc în lunga şi dramatica lui istorie".* Nu se avea în vedere invadarea ţării de către tancurile sovietice, ci fenomenul în sine al „rusificării", fenomen cu repercusiuni mult mai grave şi de lungă durată pe care Mircea Eliade însuşi îl denunţase într-unul din articolele sale de fond din *Uniunea română,* publicaţie ce a apărut, de această dată, tipărită încă din octombrie 1948, sub direcţia lui N. I. Herescu, având ca redactor girant pe Adriana Georgescu-Cosmovici, iar ca Preşedinte pe însuşi Generalul Nicolae Rădescu. În măsura în care *Curierul român* era, cum se specifică în frontispiciu, o *„tribună de luptă românească pentru eliberarea şi unitatea naţională", Uniunea Română,* cu numere lunare, dar şi cu apariţii periodice redactate în limba franceză, devenea organ al *„Uniunii democratice a românilor liberi",* ceea ce reprezintă deja un pas înainte pe calea efortului de organizare unitară a exilului nostru anticomunist. Pagina de cultură a acestei publicaţii, tradiţionala pagină a doua din presa românească interbelică, a devenit curând cu totul insatisfăcătoare, aspectele culturale căpătându-şi un clar militantism politic şi dominând în întregul ei publicaţia. Adică, ceea ce comunismul din interiorul ţării producea aservind în mod samavolnic mesajul creativ comandat în funcţie de dezideratele politice ale unei societăţi importate şi impuse prin silnicie, cu tancurile de ocupaţie ale Moscovei, îşi primea astfel replica firească, după un veac de la instituirea Statului lor modern, românii redescoperind în exil sensul activ al culturii în afirmarea politicii naţionale.

Sincronizată oarecum momentului, o altă publicaţie, *La Nation Roumaine,* tipărită de această dată numai în franceză şi desemnată drept *„Buletin de informaţii al Consiliului partidelor politice româneşti: Naţional Ţărănesc, Naţional Liberal, Social Democrat Independent",* organizat de Constantin Vişoianu, această gazetă a apărut cu sprijinul material al lui Alexandru Cretzianu, impus prin voinţă proprie drept singurul administrator al „fondului elveţian". Poziţia politică, evident separatistă, nu a avut însă în plan publicistic efectul

scontat, ci, dimpotrivă, scriitorii şi tinerii intelectuali, mai ales, ce aparţineau respectivelor partide înscrise în frontispiciu, înţelegându-şi menirea şi comunitatea de ideal au determinat, constatăm acum după atâtea decenii de la apariţia ei, o consolidare a frontului ideologic al exilului anticomunist tocmai prin relevarea caracteristicilor specifice ale neamului nostru. Însuşi Constantin Vişoianu a realizat curând acest lucru şi doar trei ani mai târziu, când problema Comitetului Naţional a devenit una fundamental stringentă, a recurs la înfiinţarea unui alt organ de presă, de data aceasta la Washington, *Monitorul,* lăsând o oarecare libertate de mişcare celor ce reprezentau, în redacţie, *La Nation Roumaine.* Este şi justificarea pe care noi o găsim faptului că gazeta de la Paris a durat până în 1973, cu o continuitate impresionantă, iar *Monitorul* a dispărut în 1953. Diferenţa dintre nestatornicia omului politic român şi încăpăţânarea în ideal a creatorului devine mai mult decât vizibilă aici. Iar pentru exilul românesc anticomunist este dovada fără dubiu că purtătorii de mesaj, fermi şi constanţi pe poziţiile ideologice adoptate, au fost şi au rămas scriitorii, intelectualii, iar nu reprezentanţii politici ai unor partide depăşite de vremuri.

În aprilie 1949, la Roma, o publicaţie lunară ca *Ţara, „tribună a românilor liberi"* sub direcţia lui Alexandru Gregorian, releva, încă de la primul său număr, rolul intelectualului în consfinţirea unei unităţi a rezistenţei româneşti din exil prin evitarea separării pe partide şi formaţiuni politice. *Mai întâi Unire!* – era titlul editorialului în care accentele se puneau tocmai în planul moral şi în cel religios. Problema viza capacitatea exilului de a menţine trează conştiinţa românească din interiorul ţării. El devenea astfel, în înţelegerea lui Alexandru Gregorian, *„prelungirea organică şi liberă a comunităţii naţionale din robie".* Pledoaria se desfăşura, prin urmare, *„pentru zidirea înţelegerii în dragoste românească"* şi esenţial pentru editorialismul *Ţării* era interesul pe care, într-un articol programatic, semnat de Mircea Eliade în *Uniunea Română,* trebuia să fie arătat *destinul culturii româneşti.*

Cu două luni înainte, tot la Roma, apăruse atunci şi o revistă precum *Suflet românesc,* editată cu sprijinul cercurilor religioase, iar înţelesul lucrurilor în transformarea culturii în armă fundamentală de apărare a valorilor naţionale se clarifica de la sine. Indiferent de grupul de exilaţi români, care iniţiau o publicaţie sau alta, ideea de bază, coloana vertebrală a demersului rămânea tot *planul cultural,* afirmat sub auspiciile ideologice şi organizatorice ale „Asociaţiei Mihai Eminescu" de la Paris.

Unitatea în diversitate, iată într-un fel direcţia pe care o putem remarca în tot acest front publicistic al diasporei noastre. *Curentul românesc, „ziar independent de luptă în serviciul patriei",* tipărit la Buenos Aires în 24 iulie 1949, nu avea un alt ideal decât acela de apărare, conservare şi afirmare a

sufletului românesc, iar faptul că nr. 2 din această publicaţie lunară se deschidea în 18 august 1949, în loc de *editorial* cu o poezie a lui Aron Cotruş, *Cel tare nu plânge,* demonstrează încă o dată că scriitorii, intelectualii (printre colaboratori se numărau Vasile Posteucă, Teodor Ioraş, iar, puţin mai târziu Vintilă Horia, constituiau nucleul acestei lupte antisovietism, pe care o abordau indiferent de anterioara lor adeziune politică la un partid sau altul. Tot o revistă de cultură se dovedeşte a fi şi *Curierul creştin,* „Buletinul Bisericii Române Unite" din Buenos Aires şi, nu mai puţin, *Chemarea,* publicaţie cu ambiţie săptămânală, în care Pamfil Şeicaru şi-a găsit, pentru o vreme, în cursul anilor 1949–1952, o găzduire constantă din partea directorului ei, N. S. Govora. Nici măcar revistele studenţeşti precum *Orizonturi* („buletin lunar pentru informaţii şi documentare proprie", publicat la Stuttgart), *Cuvântul studenţimii* („organ al Federaţiei studenţilor români din străinătate", tipărit trimestrial la München), *România viitoare* („buletinul tineretului naţional-ţărănist în exil", apărut lunar la Paris, din 1951) nu desfăşoară o altă activitate decât una metodică tot în planul rezistenţei culturii.

Dintre publicaţiile exilului românesc anticomunist, apărute în 1950, reţinem doar *Îndreptar* („foaie pentru gând şi faptă creştinească") în care se găsesc colaborările permanente ale lui Mircea Eliade, Vintilă Horia, Aron Cotruş, Al. Busuioceanu, Octavian Bârlea şi, bineînţeles, George Racoveanu, de fapt redactorul principal al lunarului de la München, subvenţionat de Flaviu Popan, apoi *Caiete de mărturisire ortodoxă* şi *Cronicarul* (director Ion Velicu), ambele apărute la Paris, în paginile cărora recunoaştem, de asemenea, timbrul specific al unora dintre personalităţile culturale binecunoscute ale emigraţiei noastre.

Ca să putem privi în contextul publicistic al epocii rolul important pe care l-au avut *Caete de Dor,* revista de „Metafizică şi Poezie" a lui Virgil Ierunca şi a lui Constantin Amăriuţei, să reţinem şi faptul că în 1951, la Madrid, vedea lumina tiparului o gazetă precum *Libertatea* (a cărui redactor nu era altul decât Horia Stamatu) şi *Destin* al lui G. Uscătescu, iar la Rio Janeiro, *Înşir'te mărgărite* a lui Ştefan Baciu şi I. G. Dimitriu; în vreme ce la Paris, Ion Dragu tipărea *Cathiers Roumains* sub egida „Asociaţiei ziariştilor români din exil", iar la Sao Paolo apărea, în august 1951, primul număr din *Căminul,* pentru ca, la rîndul său Centrul român de cercetări de la Paris să înceapă să-şi editeze propriul său buletin sub redacţia lui Octavian Buhociu şi direcţia lui Octavian Vuia.

Varietatea titlurilor şi a preocupărilor demonstrează astfel, şi numai printr-o simplă înşiruire, cum de „metafizica şi poezia" puteau să-şi dobândească atunci, în perspectiva preocupărilor gazetăreşti ale exilului anticomunist românesc, un loc important.

Nicolae FLORESCU

FIŞĂ PENTRU UN DICŢIONAR AL PUBLICAŢIILOR EXILULUI

CAETE DE DOR. Metafizică şi poezie. Paris (1951–1960), apare trimestrial în primul an, bianual şi, în cele din urmă, anual cu un număr variabil de pagini (de la 25 la 148). Realizată în condiţiile materiale modeste ale primilor ani de exil, revista chiar are aspectul unor mari caiete cu filele (18 × 24) capsate şi textul multiplicat după dactilograme. Redactorii: Virgil Ierunca şi Constantin Amăriuţei pentru primele 7 numere, apoi numai Virgil Ierunca. Fără a formula un manifest program, într-un text care deschide primul număr al *Caetelor de dor* este relevată atitudinea publicaţiei care *„inaugurează o altă prezenţă în vreme, aceea de a substitui categoriei politicului, dimensiunea de risc şi distanţă a spiritului"*. În acelaşi număr, Constantin Amăriuţei deslueşte, pornind de la Eminescu, sensul metafizic al cuvântului *dor,* relevând totodată şi *„posibilităţile noastre de a opera în universal. Suntem acolo unde valorile româneşti nu par o simplă provincie pe harta spirituală a lumii, ci ele participă, întrucât sunt o formă de a fi a absolutului la ceea ce constituie esenţa umanităţii". (Dorul de veşnicie). Caetele de dor* sunt susţinute de la primele numere de colaborarea celor mai bune condeie ale exilului românesc. Un larg spaţiu este acordat poeziei originale; versurile sunt semnate de: C. Amăriuţei, A. Busuioceanu, Ştefan Baciu, A. Bodisco, V. Buescu, N. Caranica, I. Cuşa, I. G. Dumitriu, N. A. Gheorghiu, St. I. Gheorghe, N. I. Herescu, Vintilă Horia, V. Ierunca, L. Mămăligă, I. Negru, M. Niculescu, I. Pârvulescu, V. Posteucă, Yvonne Rossignon, Horia Stamatu, C. Tacu, V. Ţâră, I. Velicu. Sunt publicate, de asemenea, traduceri în limba franceză ale poeziilor lui T. Arghezi, L. Blaga, V. Voiculescu, G. Bacovia, şi un fragment dintr-o traducere integrală în limba franceză a *Crailor de Curtea Veche* de Mateiu Caragiale (nr. 7, 1953); tălmăciri în româneşte din lirica universală (L. Blaga, Traduceri din Hölderin), şi grupaje de „poezii populare", într-o rubrică

astfel intitulată. Integral, nr. 10 (noiembrie 1956), un caiet subţire de 26 p. *„este consacrat mesajului de poezie şi onoare românească pe care ni-l trimite un poet din ţara ferecată".* Autorul („Haiduc", identificat acum în persoana lui Victor Valeriu Martinescu) este, după cum se apreciază într-un cuvânt introductiv, o voce *„care rezistă celor ce întreţin mereu Noaptea asupra României... Scriitorii aceştia se confundă cu însăşi nădejdea neamului românesc de a-şi veni în fire şi în libertate".* Unul dintre cei mai fervenţi colaboratori ai *Caetelor de dor* este Mircea Eliade care publică teatru (1241, *nr. 4, 1951), proză literară, memorialistică şi jurnal: (Fragment autobiografic* (nr. 7, 1953); *Jurnalul de Cordoba* (nr. 5, 1952); *Jurnalul Nopţii de sânziene,* (nr. 9, 1955) ş.a. Capitolul de memorialistică şi eseu este ilustrat şi prin prezenţa ineditelor lui E. Lovinescu (pagini de *Jurnal,* nr. 4, 1951), Mircea Vulcănescu *(Despre spiritul românesc,* nr. 6, 1952), Al. Busuioceanu, *Ceaţa* din suita *caetelor spaniole* (nr. 5, 152), Emil Turdeanu cu studii istorico-literare reunite sub genericul „Oameni şi cărţi de altădată". Critica literară larg reprezentată, de la cometariu şi cronica de carte, la exegeza de mari dimensiuni, vizează creatorii români şi străini ori aspecte ale literaturii contemporane. Al. Busuioceanu, de exemplu, investighează opera lui Joe Bosquet, *„unul din spiritele cele mai incandescente"* ale literaturii franceze din al doilea sfert de veac XX, relevând în gândirea ermetică a scriitorului cheile *„ce duc totdeauna în poetic şi la limbajul mistic şi emoţional"* (nr. 6, 1952); Emil Gulian analizează, într-un studiu inedit din 1941, *Poezia românească de azi,* lirica acelui început de deceniu, (nr. 8, 1954): Virgil Ierunca decodifică universul arghezian într-un demers critic nu lipsit el însuşi de poezie: *„Dumnezeu e vecinul lui Arghezi şi Arghezi cu uneltele lui de vecie, dă vecinului ce este al vecinului. Gospodar al cuvântului, el coboară pe Cel-de-sus în bătătură cu descântece şi psalmi şi, odată cu venirea înaltului, vecinătatea devine stil. E atâta voinţă de spiritualitate în pagini şi atâta har în litere că totul apare ca o altă modalitate de absolut".* Tot acolo şi atunci *(Tudor Arghezi vecinul lui Dumnezeu,* nr. 2, 1951) Virgil Ierunca remarca cu admiraţie că *„Operele complete ale lui Tudor Arghezi nu se completează cu adevărat decât acum şi la el acasă: el adaugă pentru o ediţie a onoarei – mai definitivă şi mai grăitoare – tăcerea lui". Caete de dor* propune cititorilor, aşa cum, de altfel, pretinde chiar subtitlul revistei, numeroase texte filosofice: Martin Heidegger. *Ce este metafizica,* trad. în limba română de W. Biemel, (nr. 12, 1955); Gr. Popa, *Existenţionalismul;* Mircea Popescu, *De consolatione philosophiae. Câteva texte provizorii,* (nr. 8, 1954), consideraţiile filosofice ale lui C. Amăriuţei, eseuri cu

substrat metafizic, adeseori în marginea unor pretexte literare (Virgil Ierunca) şi ample bibliografii şi consemnări de apariţii editoriale.

Materia revistei este structurată în mai multe rubrici permanente: „Povestea vorbei", dedicată, cu precădere, liricii, publică versuri ale marilor creatori români, însoţite de un scurt comentariu al lui Virgil Ierunca ori C. Amăriuţei asupra autorului (Tudor Arghezi, *Rugăciune;* I. Barbu, *Riga Crypto;* V. Voiculescu, *Pământ înrămat în patru mari ape);* „O seamă de cuvinte" cuprinzând fragmente de lucrări sau eseuri istorice şi filosofice (V. Pârvan, *Anaxandros;* Nae Ionescu, *Tristia;* C. Noica, *Pe marginea învăţăturilor lui Neagoe Basarab;* Dan Botta, *Spiritul dramei,* etc.); „Carte de cetire" susţinută de Virgil Ierunca, rubrică de incisive demersuri critice asupra operei unor importante personalităţi din cultura universală, (W. Faulkner, Karl Barth, Jaspers, Maurice Merleau-Ponty, René Daumal, Maurice Blanchot): „Dialog", „Cronica" şi „Cronica poeziei", semnate de M. Niculescu, V. Ierunca, Al. Busuioceanu, M. Lovinescu semnând uneori cu pseudonimul I. Cristu, N. A. Gheorghiu, consemnează, de cele mai multe ori, apariţii editoriale româneşti în exil, reprezentaţii teatrale (V. Ierunca. *O scrisoare pierdută* la Théâtre de Poche; M. Tăcutu, *Les chaises* de E. Ionescu, la teatrul Lancry din Paris etc.), expoziţii, noutăţi ale librăriilor franceze. În sfârşit, „Bibliografie" înregistrează, în special, scrieri filosofice publicate în Franţa şi deosebit de bogata activitate editorială a exilului românesc de pretutindeni, subliniind că dacă, *„Naţionalismul transcendental, dă românului în exil libertatea şi obligaţia morală de a iubi ceea ce neamul său i-a dat ca zestre...* Caete de dor *vor face să întâlnească în dialog vorbele mari ale celor simpli cu tratatele filosofilor occidentali, ce construiesc însăşi logica de a fi a oamenilor* (C. Amăriuţei, *Caete de dor* în nr. 4, 1951). Concepută în spiritul celor mai importante publicaţii literare româneşti de până la 1947, *Caete de dor* se străduie şi reuşeşte, în condiţiile vitrege ale exilului, să continue, pe alte meridiane, o tradiţie întreruptă brutal de dictatura comunistă în viaţa intelectuală din România respectivelor decenii.

Mihaela CONSTANTINESCU-PODOCEA

NOTĂ ASUPRA EDIŢIEI

Reeditarea Caetelor de dor *(1951–1960)* Metafizică şi poezie *a fost concepută într-o serie de 6 volume, cuprinzând cele 13 numere şapirografiate ale publicaţiei editate la Paris, în colaborare, de Constantin Amăriuţei şi Virgil Ierunca (numerele 1–7) şi continuată doar de Virgil Ierunca (numerele 8–13).*

Reproducerea textelor într-un format apropiat de cel al revistei a respectat succesiunea materialelor, rubricaţia şi, în bună măsură, paginaţia, originalului.

Am intervenit în textele reproduse în rubricile: O seamă de cuvinte, Povestea vorbei *şi* Carte de cetire *unde, fragmentar, redactorii* Caetelor de dor *au preluat unele pagini din scriitorii clasici şi moderni, păstrând astfel, în exil, contactul cu tradiţia intelectuală şi estetică românească. Intervenţiile au fost în sensul verificării textelor cu ediţiile critice ale autorilor respectivi, ceea ce, bineînţeles, a produs, în mod tacit, unele diferenţe faţă de ediţia iniţială a revistei.*

Transcrierea s-a făcut respectând normele curente ale editării operelor clasice.

Au fost conservate particularităţile lingvistice ale colaboratorilor şi ortografierea iniţială a titlului revistei. Acele greşeli care, în mod evident, aparţineau multiplicării textelor şi în nici un caz autorilor incluşi în sumarele numerelor respective au fost corectate, de asemenea, tacit.

Întrucât Caetele de dor *s-au bucurat şi de o primire deosebită în presa culturală românească a exilului, dar şi de comentarii polemice – pe care le-au trezit unele materiale ale colaboratorilor sau afirmaţii ale redactorilor – am considerat necesar să includem în aparatul ştiinţific al ediţiei şi un capitol consacrat receptării critice. Atunci când referinţe de ordin politic sau intelectual în legătură cu* Caetele de dor *au intrat în*

vizorul presei comuniste româneşti din ţară, acestea au fost, de asemenea, menţionate şi, într-o serie de note explicative, a fost precizată atât conjunctura cât şi caracterul eronat şi subintelectual al replicilor, de care redactorii revistei de la Paris nu au avut cunoştinţă. Referirile polemice pe care aceştia le-au publicat în paginile Caetelor de dor *la afirmaţiile din presa românească comunistă, (cele care le-au ajuns la cunoştinţă) au determinat identificarea, în măsura posibilităţilor, a articolelor şi materialelor vizate de polemică.*

Din acest motiv s-a recurs la un număr mai substanţial de note ori de câte ori explicaţiile pentru o cât mai exactă informare a cititorului român de astăzi deveneau obligatorii pentru înţelegerea integrală a climatului, explicaţii pe care nici măcar părţile implicate în polemică nu le aveau atunci la dispoziţie. Redactorii Caetelor de dor *răspundeau la replici venite din interiorul unei ţări unde revista nu circula, iar aspectul de comandă politică al acestora este subînţeles. În acelaşi timp semnatarii din ţară a unor asemenea materiale denigratoare la adresa exilului nu cunoşteau în totul publicaţia în sine şi scopurile ei, ceea ce face ca dialogul să fie unul al surzilor. Nici nu e vorba, de fapt, de un dialog, ci doar de denigrare, injurie, calomniere, care însă demonstrează rolul important, implicit politic, al* Caetelor de dor.

Se cuvine să mai menţionăm un lucru. O serie de texte sunt publicate fără semnătură, altele sunt semnate cu pseudonime. În măsura în care am reuşit să identificăm autorii, i-am menţionat în note.

Un index de autori completează aparatul critic al prezentei ediţii.

M. C.-P. şi N. F.

CAETE DE DOR

METAFIZICĂ ŞI POEZIE

1

PARIS

REDACTORI : VIRGIL IERUNCA ŞI CONSTANTIN AMĂRIUŢEI

Caetele acestea sărace apar fără un „cuvânt de început". Pentru că ele vorbesc celor puțini. Acelora care în libertate şi râvnă probează vrerea de dăinuire a cuvântului şi gândului românesc. Celor care se străduiesc să vadă în spiritualitatea românească realitate, tâlc şi valoare. Acelora, mai cu osebire, care aici şi acum, inaugurează o altă prezență în vreme, aceea de a substitui categoriei politice, dimensiunea de risc şi distanță a spiritului.

DORUL DE VEŞNICIE

(Ambiguitatea existenţială)[1]

1. Apriorismul omenesc

„Noi nu avem nici timp nici loc
Şi nu cunoaştem moarte."

Care este natura acelei existenţe pentru care condiţia timpului şi-a spaţiului nu joacă nici un rol? Aduce oare Eminescu, posibilitatea unei structuri existenţiale ce fixează pe ins în veşnicie, ferindu-l astfel de moarte?

Răspunsul despre firea existenţei veşnice nu trimite la Dumnezeu, ci ne reţine în lume. Căci numai aici omul poate fi o existenţă în sensul de conştiinţă a stării sale de-a fi. Dumnezeu ori altceva pot fi veşnice, dar, atât timp cât n-au conştiinţă de-a fi, nu sunt existenţe. Nu este oare o contradicţie între existenţă şi veşnicie? Nu este oare omul tocmai firea prin excelenţă ce-a dat – la originea lumii – starea sa de veşnicie pe-o existenţă trecătoare, însă conştientă de-a fi? Iată ceea ce trebuie să vedem mai întâi: acest apriorism omenesc. Momentul sau esenţa acestui schimb. Pe urmă numai, vom înţelege veşnicia lui Hyperion.

A fi-în-Fire nu este de ajuns; şi stelele sunt şi copacii şi melcii ca şi nisipul mării. „A fi-pur-şi-simplu" este un firesc în Fire şi un lucru firesc – ca-atare numai după ceea ce el a apărut astfel pentru o conştiinţă. Desigur că amestecul acesteia din urmă este doar pasiv: de-a recunoaşte această stare firească din Fire pe care o au elementele. Nu adaugă nimic, nu schimbă şi nu apreciază datul. Totuşi, „recunoaşterea", deşi este o simplă privire (centru luminos de apariţie) ea nu-i mai puţin *îndreptată* spre „firescul pur şi simplu". De aceea spunem, cu Husserl, că este vorba de-o recunoaştere (evidenţa firescului) *intenţională*. În această primă situaţie se află începutul noimatic al lumii: condiţie de raport de la privitor la privit, adică raport de sens (noimă) între două date fireşti.

Sunt oare aceste stări firești asemănătoare? Desigur că nu: identitatea de stare firească nu individualizează, ci menține nediferențiat ceea ce ar putea totuși să aibă contur propriu, Trebuie să constatăm că o stare firească din Fire – un firesc ce era „pur și simplu" vrea să știe că este ceea ce rezidă în el. Cu alte cuvinte: să aibă conștiință de sine. Metafizica nu poate să răspundă cum se face această ieșire din starea de neștiință, dar reședință somnului de neterminat și neconturat firesc în Fire. Pentru că filosofia este doar o fenomenologie, ea plecând de la conștiință și nu de la inconștiință. Obiectul noimatic (la care se referă *mereu* o conștiință) este firescul pur și simplu din Fire, și care formează ontologia acestei conștiințe. Deci: ori de câte ori ne vom întreba despre trecerea de la firescul pur-și-simplu la conștiința de firesc în Fire, vom observa că datul ontologic este mai întâi: un melc, un copac, o stea. Aceste ontologii rămân firești și simple stări; conștiința despre starea lor, este în schimb un plus pe care-l are un alt firesc pur și simplu, și care este, ca „firesc-pur-și-simplu" conștient de ontologiile din jur. Acesta este Omul. În acest caz, trebuie să vedem ce devine firescul din Fire care este omul, ajuns conștient de sine și noimatic celorlalte elemente firești.

Din starea sa pur și simplu, el este o stare *determinată* să fie ceea ce este. Un firesc ce știe că-i firesc, nu este firesc ca atare ci *firesc ca firesc sieși.* Conștiința de sine, nu adaugă nici aici ceva, dar vede în starea sa o destinare firească, o semnificație. Când privesc copacul din zare, mi se pare că, fiind *acolo*, el este inutil, sau absurd sau fără sens de a fi. Pentru copac – simpla stare este firească reședință a sa de-a-fi-Fire și nimic mai mult. Pentru copac nu există „acolo" și nici *limitele* sensurilor ce le poate primi această stare reședințială, deoarece el nu-și este firesc sieși. În schimb, omul fiind „firesc-ca-firesc" sieși, se va mărgini de *sensul* ce-l are starea sa firească din Fire. Prin aceasta:

a) El ajunge să se cunoască pe sine, deci să vadă *sensul* stării sale.

b) În același timp, evidența prezenței sale este, pe de o parte, o scoatere de sine din identitatea de somn și neștiință a stării firești a Firei, și pe de altă parte, *îndreptarea* acesteia spre o destinare, deoarece un *sens al evidenței prezente* (și care este conștiința) este totdeauna un sens pentru cineva și ceva. Deci: intențional.

Firescul-ca-firesc, în metafizica românească este *omul ursit*. El este conștient de predestinarea sa de-a fi știutor de sine pentru a ști ce sens capătă celelalte stări sufletești rămase pur și sinplu în Fire.

Vedem deja o poziție privilegiată în Fire și care este ursirea. Și în ea, găsim cheia însăși a misterului de-*a fi,* ce-a torturat gândirea filosofică din toate timpurile și de pe tot locul.

Omul ursit, este firesc sieși; el și-a strâns toată starea sa în sine-rupând-o din identitatea firească a Firei. Și rupând-o prin mărginire, alegând pentru sine hotare în care și-a îngrădit domeniul individualității sale, el s-a trezit la viață. Astfel apare și se recunoaște o existență. În omul ursit (și de fapt a fi om înseamnă în primul rând a fi ursit) descoperim o cădere originală din Fire – producând în aceasta din urmă, o *lipsă* și-un *centru*. Lipsă deoarece stării de a fi pur și simplu i s-a luat dreptul de-a curge nestăvilit în imediatul identic. Astfel, lipsa este o lipsă de veșnică stare. Centru, pentru că de aici, din acest *loc* și în *timpul* ruperii (diferențierii) pornesc privirile în jur. *Ursirea* este astfel crearea prin singurătate a unui firesc rupt din veșnicie, a ceea ce este „timp și loc", vremelnicie și limitare. Iar omul este existență tocmai pentru că și-a limitat starea sa veșnică și identică (întrucât este stare) melcilor, copacilor și stelelor. Îndreptarea tot mai adâncă spre hotarele sale, este o determinare a existenței sale. În ea, avem riscul veșniciei ce se rupe din starea veșniciei și singurătatea acestui veșnic ce s-a pierdut tocmai fiindcă a vrut să fie conștient de starea sa. În *ursire*, noi vedem apriorismul omenesc, și anume:

a) de-a fi pierdut veșnicia, câștigând existența între limite de timp și loc.

b) de-a fi predestinat spre a pe-trece această existență.

De-aici se naște lumea: ea trebuie să apară, fiindcă *ursirea* îndreaptă pe om spre firescul din afară. Iar descoperirea și posedarea acestuia este însuși rolul lumii.

Trebuie să amintim în treacăt că, pentru noi, filosofia românească descoperă două categorii după care apare noima lumii. De aceea le-am și numit categorii noimatice, sau de sens. Ele vor ordona și învecina Firea – dând astfel contur și destinație fiecărui firesc pur și simplu sau firesc ca firesc și care este *semenul* (la fel de ursit). Raportul se stabilește după categoria rânduielii și categoria vecinătății.*

Integrarea în lume este în primul rând o aventură de existență. Căci numai astfel omul se poate acomoda c-o nouă totalitate. Veșniciei firei, riscul omului ursit i-a preferat istoricitatea lumii. Aceasta este o veșnicie de soartă. Astfel, după o ursire, existența însului capătă un sens mai mare și anume acela de-a fi sortit unei lumi. Pentru noi, lumea este neamul românesc și actul originar al nașterii este „Descălecarea neamului în Istorie".

„Ursire" și „Descălecare" – iată deci esența noimatică și istorică a omului.

Lumii categoriale, însul îi adaugă structurile sale existențiale. Și iarăși în treacăt, noi vom aminti că existența nu poate – în mod major – să nu fie una din aceste trei structuri:

---

* A se vedea studiul nostru despre *Păcală* publicat în *Gânduri Libere*, nr. 1. 1951, Paris.

a) *Haiducescul*: Este însăşi existenţa ce duce de la ursire la soartă, trecând prin evenimentul originar istoric al descălecării.

b) *Mioriticul*: trecerea din Lume în Fire prin dulcea liniştire a morţii, prin oprirea riscului de-a fi în lume, tocmai fiindcă ruperea purta în ea, limitele individualităţii firescului (moartea fiind un act de ursire).

c) *Păcalicul*: ieşirea din firescul lumii ca sens, spre nonsensul lumii, sau absurdul nefiresc. Păcală ajunge la „fundul de lume" de unde ies datele împietrite ale lumii şi pe care categoriile noimatice le vor rândui şi învecina firesc şi cu sens.

*

* *

Din toate aceste determinări – structura existenţei eminensciene, ne va obliga să dăm lui Hyperion o natură dublă:

– O dată cu el este un om ursit lumii, dar tocmai de aceea doritor de-o stare de veşnicie-de-om; aceasta duce la cererea unei „ursiri" sui-generis, deoarece ea conţine doar termenul de ursire, conţinutul fiind paradoxal formei, el dorind veşnicie şi tinereţe fără bătrâneţe. E momentul din versificarea populară a basmului.

– Şi altă dată un om nefiresc – un fel de dat ontologic în afară de risc, o „veşnică minune" de nemurire, deci *ne-ursit*, aşa cum sunt şi stelele şi copacii şi melcii.

Între riscul de-a fi om, adică ursit a fi un *firesc ca firesc* sieşi şi riscul de-a fi a-om, adică ne-ursit, un „firesc pur şi simplu", iată toată semnificaţia veşniciei acestei qvasi structuri existenţiale eminensciene.

2. Ne-veşnicia omului

„Trăind în cercul vostru strâmt
Norocul vă petrece..."

Numai în orizontul pur al ursirii proprii, firea omului apare aşa cum este în sine; prin descoperirea ursitei, omul îşi profilează forma sa ideală în cosmos şi se pune pe sine ca „ins" liber şi de sine stătător. Iar restul Firei, intră în orizontul ursitei – aşa cum este ea firească, pură şi simplă şi în riscul firei ursite a omului, ea va forma lumea cu lucruri.

Se poate spune că ursita este umbra pe care omul o aruncă în cosmos pentru ca să-l poată cuprinde şi-a bănui conturul lucrurilor nimicite de prea multă

lumină inumană. Iar umbra este însăşi măsura de singurătate şi de libertate în Fire, a omului. „Ce faci întâi când te scoli?" grăieşte o cimilitură din popor, culeasă de M. Eminescu (în „Caetul Anonim"); răspunsul, cum că întâi şi întâi a fost „umbra", este de tâlc. Filosofia românească pune înaintea cuvântului sau a faptei, conturul de sine însuşi al omului; adică ceea ce se numeşte conştiinţa de sine a firescului că este un firesc sieşi. În acest sens *insul* este acel *Ego* transcedental al lumii (şi-al eului său concret în lume) de care vorbeşte Husserl.

Omul este deci firescul ce se trezeşte din somnul de iarnă al melcilor în care stă – tăcere şi inutilitate pură – Natura. Iar „scularea" este deja mirare şi strigăt în faţa acestui EU, pe care-l vede ideal ursit şi deşi intenţional lucrurilor fireşti în repaus pur şi simplu.

Astfel a început ursirea lumii: adică începutul ideal al constituirii sensului de lume. Şi ea este riscul interior al firescului ce-şi apare sineşi tovarăş, nelipsit în conştiinţa absolută de-a fi. O filosofie a ursitei devine repede o filosofie a singurătăţii omului în faţa Cosmosului. Şi, în acelaşi timp, o certitudine pe care tragicul a înscris-o şi-n expresia populară românească; anume că: *„nimenea nu poate să sară peste umbra sa"*. Să fim înţeleşi cum trebuie: nu este vorba de-o conştiinţă fatalistă, specifică unui anumit orient, cu etnografii proprii. Acestea sunt doar determinări secundare ce se pot face în cadrul oricărui spaţiu uman. Ci, în tema noastră, este vorba de omul ca tip uman deosebit ontologic de alte date fireşti din Fire, şi care om, este în ireductibilul său absolut (în conceptul pur de ideea de om) un determinant metafizic spre ursita sa de om. Expresia românească traduce în acest chip tema filosofică ce în Occident a făcut din om un *„pour-soi"* (sau *fur sich*), ce niciodată nu poate ieşi din condiţia sa de existenţă aparte şi determinată, de-a fi om. Prin aceasta noi subliniem încă o dată că insul este rupt din identitatea stării de veşnicie a firescului pur şi simplu, rupt şi dotat cu înţelegerea rupturiii sale. Deci: filosofia ursitei ca umbră pe care n-o poţi părăsi şi depăşi, este filosofia ultimă (sau ontologia fundamentală) şi care deosebeşte pe „firescul ca firesc" sau insul, de „firescul pur şi simplu" sau lucrul. „Ursita" este de fapt intenţionalitatea unui firesc către altul. Poate de aceea filosofia grecească punea mai presus şi de lume şi de zei, însuşi Destinul lor de zei, de fiinţe ale lumii.

Această stare o descrie Eminescu, atunci când ne vorbeşte de un *„cerc strâmt"*. El este orizontul ce se încinge în jurul omului prin însăşi facultatea de a fi om; adică de-a fi un „loc" pentru ca ceva să poată fi *spus şi făcut* de insul *hotărât* la aceasta. Ursirea este „mărginire" şi hotărâre spaţială, a Ego-ului pur, adică a „insului". Dar acest „cerc strâmt" e o limitare a petrecerii în această hotărâre spaţială. Căci oricărui început îi trebuie un timp pentru a putea să se desfăşoare. Ceea ce implică vremuirea morţii. De fapt „a fi

vremuit" şi a „muri" este una şi aceeaşi problemă: a destinului de conştiinţă intenţională lucrurilor şi faptelor, specificate şi limitate în această umbră de sine însuşi. Heidegger a arătat aceasta, vorbind de „finitudinea" fiinţei umane (*Da sein*). Mai precis, Nietzsche explica – fenomenologic – istoricitatea (sau „firescul ca firesc" – ce se limitează pentru a fi El), spunând că ea se naşte din închiderea într-un *orizont strâmt* a fiinţei umane. Prin aceasta, afectiv, viaţa pură a omului nu-i eternitate, ci moarte şi singurătate. Ci mai târziu, prin gândire, el va descoperi ceea ce este firesc-veşnic şi poate atunci el va putea dori acest Firesc (Dumnezeu?) sau va crede în altceva.

Oricum, realitatea este aceasta: nu se poate „trăi" decât în *„cercul strâmt"*. Prin el – apare felul sub care s-a *hotărât*, o stare firească din Fire, să se trezească la „viaţă", să se scoale spre a-şi vedea umbra. Tot Nietzsche, în aceleaşi *Studii Istorice* spune că omul este o fiinţă ce suferă de *insomnie*. Nu este oare din cauza „grijei" de-a se face, de-a se cunoaşte, de-a hotărî spaţiul şi timpul vieţii lui, aşa cum se vede în metafizica lui Heidegger?

Cum trăieşti în *„Cercul strâmt"*? Eminescu întrebuinţează poetic sensul din povestea populară românească: *petrecerea norocului*.

Filosofic vorbind, norocul este felul de risc al omului în Cosmos. De aceea, noi putem să-l identificăm cu o „epică a ursitei" Eroul îşi „Încearcă norocul". Prin aceasta şi structura general umană a existenţei numită „Haiducescul" o descrie pe larg – omul îşi reduce soarta la ursită. Prima este lume imediat în *„bavardajul cotidian"* (Heidegger) în *„înţelegerea simţului comun obişnuit"*, etc. Ursita este posibilitatea în sine a lumii, ca libertate de coordonare şi structuralizare a lumii. Mersul este însăşi drumul reducerii filosofice: spre fundamentul pur al lumii, şi care trebuie să fie conştiinţa că omul este o *ursită*. (Ego intenţional lumii sale). De aceea „Haiducescul" ne va spune că ori de câte ori insul (ex. românul) se va plânge că „norocul" său este nevoiaş, el n-are decât să urce la înţelegerea ursitei sale de om – adică de fiinţă ce trebuie să fie liberă şi să-şi facă lumea proprie – istoricitatea independenţei sale – ca neam ce-a descălecat în Istorie pentru a mărturisi de această ursire. După cum, o lume ce cucereşte pe alta, efectuează pur şi implu un act de nesocotire a ursitei de om, luând pe „ins", ca pe un „firesc-pur-şi-simplu" – ce poate fi încorporat, exploatat şi nimicit după interesele sale.

În *Fata în grădina de aur*, Eminescu a versificat basmul ce-i va servi mai târziu la facerea *Luceafărului*. Basmul mai cuprinde, în plus tema epică din *Tinereţe fără bătrâneţe şi viaţă fără de moarte*.

Prin aceasta filosofia veşniciei lui Hyperion din *Luceafărul* se completează prin tema veşniciei din structura existenţială a omului ce nu poate fi veşnic, aşa cum o descrie basmul românesc.

Eroul Florin pleacă în căutarea femeii ursite. Acesta, pentru că *„norocul lui cu-al ei îi pare gemen"*. Iar fata, la rândul ei, pentru că *„petrecea urzind gândirea-i şi visând ursitul"*. Mai târziu, celălalt cuplu, Cătălin şi Cătălina se vor vedea „potriviţi" în acelaşi noroc ursit:

„Şi-i zise 'ncet: – Încă de mic
Te cunoşteam pe tine,
Şi guraliv şi de nimic
Te-ai potrivi cu mine."

Omul este ursit sub forma acestei iubiri iniţiale. Mai târziu, el poate avea *„stele cu noroc"* şi *„prigoniri de soartă"*. Dar ursita lui, este tema celei mai pure iubiri, metafizic dată lui Tristan şi Isolda, lui Cătălin şi Cătălinei. Tragicul nu constă în „prigonirile sorţii" ci în însăşi blestemul ursirii de-a fi ursit pentru *acea* dragoste. Iubirea învinge soarta, dar ea însăşi este sclava „dorului de-a iubi" – adică ursita originară. Acest lucru se va vedea aici.

Omul vrea să iasă din ursită, adică din *„cercul strâmt"* care este viaţa. El vrea o nonistoricitate, el vrea să fie „sortit" (adică ursit-neursit lumii) unui alt mediu ontologic. Adică firescului pur şi simplu. Nu-i oare însăşi dorinţa eului intenţional spre acest firesc pur şi simplu, de-a fi ca el? Şi de-a refuza a fi ca el, pentru că mai poţi fi tu însuţi? Iată, în eminecianism, paradoxul vieţii *„en-soit"*-ului şi *„pour soi"*-ului lui J.P. Sarte.

Tragicul va fi etern dat omului: omul este singura modalitate ontologică a firescului de-a se cunoaşte pe el, în conturul umbrei sale – şi care este conştiinţă. Nietzsche vroia să ajungă în Marea Amiază, când omul şi umbra fac una; identic în sine, omul este atunci un înalt ce se poate pierde dincolo de limitele unui contur ce-l îngrădea şi-l mărginea la destinul unui cerc strâmt.

Trebuie adăugat, că, spre deosebire de Eul cosmic spre care se îndreaptă gândirea nietzscheană, noi vedem în această dorinţă de „altă soartă" – cererea de „firesc pur şi simplu". Adică, negarea însăşi a condiţiei de om.

Se va cere „tinereţe fără bătrâneţe" şi „veşnicia nemuririi". Acest scandal originar a preocupat îndelung pe M. Eminescu. Mărturie ne stau zecile de versificări ale temei de mai sus şi care poartă titlurile: *Miron şi frumoasa fără corp, Povestea Dochiei şi Ursitoarele, Ursitoarele* etc. Astfel, după omul ce-a cerut să fie Dumnezeu, avem aici insul ce refuză să iasă în lume (să se nască), dacă nu i se dă nemurire şi veşnicie. Nu este oare aici, cel mai pur paradox şi cel mai tragic, în acelaşi timp? A fi ursit ca om, şi-a cere ursitei o ursită de zei sau de lucruri fireşti pur şi simplu.

Copilul nu va mai plânge căci mama îi spune:

„Nani puişor
Corul când o să te scoli
Ţi-o trimite soli
Căci ţi-e dat acum de soarte
Viaţă fără moarte
Şi ţi-e dată tinereţă
Fără bătrâneţă."

Aşa va creşte omul acesta paradoxal; spre o condiţie neumană de-a fi, deoarece el nu stă în riscul de-a fi „muritor" – adică vremuit de bătrâneţe şi de pierire. În această stare, îi va lipsi structura existenţială de a fi intenţional lumii. Şi în acest paradis uitat al zânelor, el se *va plictisi* (ca Adam din *Conceptul de nelinişte* a lui S. Kierkegaard). Şi din *plictis*, căderea în propria lui stare, va fi prima conturare de sine: conştiinţa că-i gol, că-i fără lume, că-i nicăieri... Dar o conştiinţă totuşi.

Eroul popular se va întoarce la ursire adevărată; şi se va face dreptate vremii şi lucrurilor de care el fugise. Tânărul va îmbătrâni „într-o clipită" pentru tot timpul cât a fost exilat din lume, iar cetăţile părăsite sunt de-acum drum de ruine. Întoarcerea din netimp în vreme, este însăşi ieşirea pseudo-ursitei de „firesc pur şi simplu" în starea de trezire ca om: Firesc sieşi. De aceea veşnicia stării sale – va fi întârziată dar prin această consumată într-o clipă. Şi cu ea, însuşi firescul şi-a riscat starea sa veşnică, şi va simţi moartea curgând. Dar n-o doreşte el acum, ca un schimb fericit, pentru plictisul veşniciei sale?

Eminescu, din basmul popular (*Fata în grădina de aur*) este de această parte, numai în ceea ce priveşte Florin; pentru smeu, el va rezolva starea dintr-un risc personal – acela în care se va naşte Hyperion de mai târziu. Căci mai există şi un alt tragic: de-a nu putea muri. Şi el se naşte din riscul de-a fi poet sau filosof, întârziat în starea unei revelaţii, în care ai riscat condiţia umană pentru cerul veşnic din imperiul celor ce sunt fireşti pur şi simplu. Aşa se creează Hyperion şi cu el, explicaţia a ceea ce este esenţa acestei veşnicii – de somn al naturii Firii. Dar pentru aceasta, a trebuit să visezi, înalt şi înspăimântat, ca Eminescu.

3. Esenţa Veşniciei

„Ci eu în lumea mea mă simt
Nemuritor şi rece"

Hyperion este un Făt-Frumos cuprins de dor: de ursita sa, de iubire, de veşnicie.

Conştiinţa de sine duce pe ins la puritatea ursitei sale; „dincolo" – în spatele predestinării metafizice de a fi o existenţă umană, nu mai este nimic. Eminescu se adânceşte, în zborul Luceafărului în această noapte.

„Căci unde-ajunge nu-i hotar
Nici ochiu spre a cunoaşte..."

Iată-ne în mersul unei transcendenţe neobişnuite; iar cum transcendenţa este un fel existenţial de-a se dirija spre firescul – altul, fie el pur şi simplu (sau lucru), fie el firesc sieşi (sau semenul), putem să spunem că suntem într-o structură existenţială aparte.

Într-adevăr, insul *iese* din lume – reducând-o prin aventura epicei sale; astfel face orice Făt Frumos din „Haiducesc" plecat spre ursita sa. Dar el ajunge acolo unde este capătul lumii şi fundamentul ei ultim: *fundul de lume*. Un ireductibil opreşte ieşirea ce mută ontologia în întregime; şi acesta este tocmai *apriori* de care-am vorbit, adică ursita.

Ci *Luceafărul* se adânceşte dincolo de ursita sa; în clipa când *„porni Luceafărul"* totul ne indică un drum ne-haiducesc. Şi acesta ca anvergură existenţială a lui Eminescu, ne va descrie imperiul fără hotar al ne-lumii, deci dincolo de *„cercul strâmt"* al timpului şi spaţiului şi unde omul intră pierzându-şi ursita de-a fi om. O pierde el într-adevăr?

Făcut una, în zborul lui – care este *„gând purtat de dor"* cu veşnicia celor ursite, *Luceafărul* va păstra un element mereu omenesc: *dorul*. Tot mai sus sau tot mai adânc îl soarbe *setea* de el însuşi, de esenţa lui. Să simtă în el ursita, ca element pur şi simplu, neursit, aşa cum a fost el dintâi (şi orice om crede că o epocă paradisiacă a fost înaintea lumii) adică: veşnica minune. Eminescu este doritor de fiinţa sa pură, aşa cum îi este şi iubirea. Într-adevăr dragostea din *Miron* şi *Frumoasa fără corp* era dorul pur după iubire; în umbra ursitei sale, femeia ursită trebuie să n-aibă formă pământească. Dar umbra sa – adică ursirea, se pierde în întunericul acelui *„nimic unde ajunge"* şi-n noapte, iubirea lui este şi ea noapte. Dorul de ursită este o mutaţie ontologică, pentru a vorbi ca Lucian Blaga, dor existenţial, el duce la insingurătăţirea absolută – până la indiferenţă, faţă de dragostea lui. Căci o fiinţă intrată în ne-ursire prin dor, nu-i numai veşnică aşa cum sunt lucrurile minunate; ci şi „rece" la soarele iubirii. Vorbirea lui va fi neînţeleasă; căci limbajul celor veşnice n-are sens; şi de aceea poetul ce-a pătruns prin dor în ne-ursire şi iubirea fără corp ne va da în dorul său ultim care-i veşnicia, esenţa acesteia. Şi esenţa veşniciei – după noi, nu poate fi decât efortul de a tăcea, al omului-zeu (poetul şi filosoful).

Trebuie să vedem mereu în *Luceafărul* setea de repaos absolut al ființei ne-umane. Când ruga lui către Dumnezeu se scurge dureros de tragic:

„Din chaos Doamne-am apărut
Şi m-aş întoarce 'n chaos
Şi din repaos m-am născut
Mi-e sete de repaos"

Noi găsim aici starea patetică a aceluia care își schimbă riscul de-a fi în Cosmosul uman, pentru – o liniștire firească doar ne-însufleţitului. E dorul de veşnicie acela ce călăuzeşte creaţia eminenscianã. O fiinţă ne-ursită ce vrea să se ursească în riscul de-a fi, nu poate dori aceasta decât în momentul când îi este urât singură în cosmosul ne-uman. Poate că şi Eminescu ar fi vrut să găsească *Dumbrava aceea minunată,* unde somnul este amintire şi deci posibilitate de *întoarcere* în lume. Dar Hyperion este mereu într-un „*adânc asemenea uitării celei oarbe*". Deci, imposibilitatea de ursire pentru a fi om-în-lume. Paradoxal, el este un om ieşit din lume, aparţinând veşniciei aşa cum era şi Iisus: „*Eu le-am dat cuvântul tău, dar lumea i-a urât pentru că nu sunt din lume, precum din lume nu sunt nici eu* (Ioan, XVII, 14).

Ci poetul devenit din imperiul celor fără hotar, şi unde vremea încearcă în zadar din golurile ursitei sale să se nască, va încerca şi el să dea cuvântul său. Iar cuvântul veşniciei sale, va fi *tăcerea* căci aşa sunt cele pe care nu le mai vezi cu ochiul ce cunoaşte: tăcute, retrase luminii timpului. Devenit stea ca stelele, copac cum sunt copacii iarna, nisip al mării ca fierbintele şi rece nisip al lumii, poetul a înţeles deodată că setea liniştei eterne e mai mult decât o dorinţă de muritor: ea este dorul mereu egal al veşniciei de-a nu se risca. Să fie oare lumea creată de uitarea absolută de sine a veşniciei, aşa cum Dumnezeu, după Luther, a făcut cele văzute? Ontologic, poetul este atins de Appolon (cum zicea Hölderlin); mereu veşnic, trăind prin lume, el nu poate comunica decât ceaa ce este. Şi el *este* acel firesc pur şi simplu pe care l-a dus dorul său de-a fi el însuşi, de-a fi în iubire, de-a fi veşnic. Se poate atunci vorbi de starea firescului pur şi simplu atunci când eşti acea stare? Niciodată filosofia nu va cunoaşte ce-i acest „firesc pur şi simplu" căci filosofia implică, întrucât este fenomenologic, apariţia conştiinţei de sine a firescului pur şi simplu, ce se ridică pentru a se mărgini şi odată cu el, mărginind şi hotărând pe celelalte *firescuri* ca lume ordonată şi învecinată. Ci poetul este dincolo de apriori conştiinţei: el este beatitudine şi contemplarea stării sale. El a intrat în nehotărârea celor veşnice. Şi *fiind* acolo unde nu-i ochi „*spre a cunoaşte*", limbajul său devine din ce în ce mai neînţeles:

„Deşi vorbeşti pe înţeles
Eu nu te pot pricepe."

Aici stă singurătatea deosebită a poetului: de-a nu mai putea vorbi. Şi numai în tăcerea aceasta stă toată esenţa firescului pur şi simplu, esenţa veşniciei.

*
* *

Putem înţelege acum unde stă ambiguitatea existenţială la Eminescu: de-a fi în mod absolut iubire şi dor de ursit, pe de o parte şi de a deveni tăcut ca imperiul veşniciei nemorţii unde intră prin dor. De a fi un firesc pur şi simplu atunci când predestinarea de om este de firesc ca firesc. Faţă de structurile existenţiale obişnuite nouă, Eminescu aduce existenţă tăcută: dincolo de râsul singuraticului Păcală (singur printre cei morţi – ca sens şi nu cei veşnici), dincolo de ursita dorului haiducesc („*Bine c-ai venit Făt-Frumos, spuse Ileana Cosânzeana...*") dincolo de toată litania morţii, a mioriticului ce intră în veşnicia Firei, cu candelabre lumeşti. Ci existenţa aceasta este ruptură din el, şi mutaţie permanentă din riscul de-a fi om în riscul de-a nu putea muri şi a se ursi ca om. Iar drumul este splendida stare de tăcere a melcilor închişi în cochilie şi-a anotimpurilor făcute una cu veşnicia. Tăcerea e tragedia firescului devenit om şi bucuria omului ajuns în puritatea dintâi a stării fireşti. Tăcerea este singurul mod existenţial de a fi veşnic. Acest sens al existenţei îl are tăcerea şi astfel poate să apară pură veşnicia. Nu are oare dreptate Pârvan să spună că totul trebuie să fie tăcere? „*Ci la omul atins de zeul necunoscut, speranţa e tăcere, voinţa tăcere, durerea e tăcere, iubirea e tăcere, moartea e tăcere. Şi viaţa, însăşi, în întregul ei, e tot o luptă pentru tăcere după zadarniciile rătăciri ale copilăriei şi tinereţii pentru a putea vorbi. E, odată cu revelarea adâncimii celor ascunse în noi, lupta pentru a cuceri tăcerea: pentru suprema armonie a punctelor care nu rănesc, a colorilor care nu strigă, a gândurilor care nu turbură, a iubirii care nu cheamă ci merge. Şi tot avântul liric e o iniţiere întru tăcere. E pregătirea caldă a sufletului pentru trăirea concentrată a viziunii revelate de pasiune. E cântecul de jubilare a transfigurării creatoare ce se apropie şi care se va săvârşi în tăcere.*"

Constantin AMĂRIUŢEI

Paris, Aprilie 1951

TIMP

August de platină și de sonor senin
De astă-dimineață trece, plin.

Coline bete de-adevăr înaintară
Spre timp cu o surprindere ușoară.

Prin somnul dimineții, lacu-apare
Pătruns de-o vreme albastră, și mai mare.

Foșnind ca o jivină minunată
Lumina nopții către nord e înclinată.

Mestecenii cei albi privind spre ieri
Mă văd cum mă adun din nicăieri.

Ce va urma, ce liturghii și cine
Mă va păzi de propria-mi mărime?

*
* *

AMURGUL POETULUI

Cândva, la rădăcinile brazilor vineți
Trupul tău va înnopta în fântâni,
Ora culorilor de seară îl va descoperi
Ca pe-o statuie îngropată de elini.

Sufletul ostenit, de bună seamă va rămâne
Alături, să moară-mpreună
Cum rămâne cearcănul tainei pe lângă lună
Și bucuria pe lângă pâine.

Șerpii elementelor vor trece mai departe
Frământându-se prin săptămâni
Numai cerul peste aerul înalt
Oferise-va ca o carte.

Atunci, imaginea de melc lichide-oglinzi
Va urca-n univers pe tăcute
Și-i va fi-mpletirea în luminile argonaute
Ca o glorie ce nu poți s-o cuprinzi.

De la un timp, cicatricele inimii – voi le-ați știut –
Vor cădea cum frunzele cele vechi cad
Și-ntomna-va-mpreună viul Septembre de brad
Cu defunctul din ape, Septembre de lut.

Vasile ȚÂRĂ

HÖLDERLIN

AMIAZA VIEȚII

Cu galbene flori atârnă
Și plină de trandafiri sălbatici
Țara în lac, în amiază,
Voi lebede suave,
Și bete de sărutări
Vă înmuiați capul
În apa sacră și trează.

Vai mie, de unde voi lua, când
Iarnă va fi, florile, de unde
lumina
Și, umbra pământului?
Zidurile stau
Mute și reci. Metalic sună
Steagurile
În bătaia vântului.

CÂNTECUL SOARTEI

Sus în lumină umblați
În moale tărâm, voi fericitele gonii
Văzduhuri divine
v-ating ușor
Cum degetele unei artiste
Sacrele coarde.

Fără de soartă, precum sugacii
În somn, respiră cerești
Cast păstrat
În proaspătul mugur,
Etern înflorește
spiritul lor -
Și ochii lor fericiți
privesc liniștiți veșnici și clari.

Dar nouă vai ni s-a dat
Odihna să nu o găsim nicăieri
Dispar și cad
Oamenii în suferință
orbește-azvârliți
Din ceas în ceas
Ca apa din stâncă în stâncă
Prin ani în adâncul nesigur.

MENON SE PLÂNGE DUPĂ DIOTIMA

Zilnic cutreier pe-afar și altceva caut mereu,
Întrebat-am demult toate căile țării.
Culmile răcoritoare și umbrele toate le caut
De-asemeni izvoarele. Duhul în sus rătăcește și-n jos
Pacea rugând; astfel fuge-n păduri, săgetată fiind
Sălbăticiunea, unde-n amiazi se odihnea, liniștită.
Inima însă nu i-o mai vindecă proaspătul
Așternutul cel verde; spinele-n vaer o mână din loc.
Căldura luminii n-ajută și nici a nopții răcoare.
Rana-n zadar și-o cufundă în fluviu, în valuri.
Buruiană de leac cât de zadarnic i-o-ntinde
Pământul și sângele-n clocot nu-l domolește zefirul.
Așa iubitor, îmi este și mie. Și nimenea visul cel trist
Nu mi-l mai poate lua de pe frunte?

[Tălmăcire de] Lucian BLAGA

(Saeculum, Iulie-August 1943)

POEZII POPULARE

DESCÂNTEC DIN MOLDOVA

(fragment)

M-am sculat Marți
Înaintea tuturor mahalagiilor
Înaintea tuturor prietenilor;
M-am sculat
M-am spălat,
La biserică am plecat,
Prin meri înfloriți
Prin prăsăzi răsădiți
Iar dușmanii
Și pizmătorii
Și fermecătorii
Și strigătorii
Toți mă huiduie
Și nime nu m-a văzut.
Numai vultur mare
Vultur mur
Vultur sur
Care umblă prin cer
Pe sub cer
Pe la torțile mărilor
Al/din urmă că sosea
Și din urmă așa grăia:
„Aniță descântătoare
Eu știu de fapt
De dat
De strigări
Și de urări
Și de urâtul cel mai mare
– Ei bine, tu vultur mare
Vultur mur
Vultur sur
Care umbli prin cer
Pe sub cer
Pe la torțile mărilor
Dacă știi de dat
De fapt
Eu pe tine te-am rugat
Că-i fapt de căcat de câini
Fapt de căcat de lup
Fapt de căcat de urs
Fapt de căcat de om
Fapt de căcat de mâță
Fapt cu păr de mâță
Fapt cu păr de porc
Fapt cu funingune
Fapt cu țărână luată din urmă,
Fapt de tată
Fapt de mamă
Fapt de frați
Fapt de surori

Fapt de cumnați
Fapt de vecini
Fapt de prieteni...
Tu vultur mur,
Vultur sur
Care umbli prin cer
Pe sub cer
Tu, cu ciupu să-l ciupești
Cu picioarele să-l scurmi
Cu aripile să-l aduni
Pe fapt să-l încarci bine:
Pe gene
Pe sprincene
Și pe pene.
Să-l duci din sat în sat
Până-i da de cel vinovat...
... Tu iar să te întorci
La Anița descântătoarea
Că ea din bucium te-a-mbucima
Și pe tine te-aștepta
Cu mese întinse
Cu făclii aprinse:
Și ea cu pâine te-a hrăni
Și cu mierea te-a îndulci
Și cu vin te-a cinsti
Și cu cuvânt de cinste ți-a vorbi
Și tu vultur mare...
... Tu iar înapoi să te întorci
La cutare":
Să-iei faptu
Datu,
Strigarea,
Urarea,
Huiditu
Batjocoritu,
Trimăsul
Și aruncatul
Și pe dânsul să-l iei
Din capul lui
Din ochii lui,
Din sprâncenile lui
Din gura lui
Din vorba lui
Din mâinile lui
Din corpu lui
Din picioarele lui,
Din casa lui
Din bătătura lui...
... Dar tu să te duci la mormânt
Poate acela a fi făcut
Care-i la mormânt
Dar tu să scurmi prin țărână
Pe sub țâțână
Să cauți mormânt nou...
Până-i da de os
De piele
Vultur mare
Vultur mur
Vultur sur
Cari umbli prin cer
Pe sub cer
Pe la torțile mărilor
Poate lor nu le-a fi nici fapt
Nici dat
Și-așa le-a fi de la Dumnezeu
Ca să pătimească rău...

Al. VASILIU

(Grai și suflet, vol. VI – 1934)

C. BRÂNCUŞI

„L'obscur acharnement des hommes pour recréer le monde n'est pas vain, parce que rien ne redevient présence au-dela de la mort, a l'exception des formes recréees. Ces statues plus égyptiennes que les Egyptiens, plus Michel-Ange que Michel-Ange, plus humaines que le monde – et qui se voulurent une irréductible verité, bruissent des mille voix mystérieuses que leur arracherent les âges."

(André Malraux – *La création artistique*, page 216)

Drumul care duce – în forme şi timp – de la Eminescu la Brâncuşi este un drum de soartă şi răsplată. Cu Eminescu am scăpat prilejul adeziunii la universal pentru că poetul, oricare şi oriunde ar fi el, numeşte, faptuieşte şi este prin cuvânt. Şi cuvântul, atunci când n-are fericirea să fie cântat (descântat) într-una din limbile oficiale ale pământului, rămâne plăpând şi particular în cercul strâmt al neamului pe care-l slujeşte. Aşa se face că dacă pe româneşte Eminescu atinge înălţimi proprii unui Hölderlin, tradus într-o limbă străină îşi pierde tăriile, sensul. Vinovăţia e a cuvântului şi tainelor închise în el. La început a fost nu numai cuvântul ci şi blestemul însingurătăţii lui. Poezia e până la urmă o seamă de cuvinte – una singură – unde nimic şi nimeni nu poate converti cuvântul la altceva decât ceea ce e. Altfel se întâmplă însă cu artele plastice şi altul e destinul geniului românesc prin Brâncuşi. Când stai de vorbă cu pietrele, când citeşti destin în pietre ca Pârvan, limitezi geniul la dimensiunea românească. Atunci însă când mâinile lui Brâncuşi frământă pietre, vrăjeşte metale sau zvântă lemne, ele se întâlnesc – peste timp – cu mâinile lui Michel Angel. Artele plastice servesc în mod evident voinţa de libertate a formelor şi inaugurează mai precis puterile rupturiii de timp şi istorie pe care arta modernă le postulează şi împlineşte. Nu e întâmplător că André Malraux – singura prezenţă care spune ceva în domeniul obosit al esteticii de la Kant încoace –

zideşte pentru înţelegerea şi destinul artei *Muzeul Imaginar.* Asta înseamnă că locul unui tablou sau al unei statui nu e decât acolo unde arta întreagă există cu istoria, experienţa şi cuceririle ei. *„Cum îşi descoperă Giotto vocaţia lui?* – se întreabă Maurice Blanchot. *Privind tablourile lui Cimabue şi nu oile pe care le ducea la păscut."** Muzeul Imaginar convoacă formele şi le închide într-nsul pentru ca artistul să ia cunoştinţă de propria lui libertate; numai închis în muzeul acesta, creatorul a liber, pentru că numai comunicând cu istoricitatea formelor, el întocmeşte proiectul major al dăinuirii în timp. Ceea ce n-au izbutit să facă poeţii în Turnul Babel (dând limbajului ce este al limbajului), străduindu-se să surprindă culpabilitatea cuvântului**, vor reuşi să împlinească în Muzeul Imaginar dătătorii de culori, meşterii de piartă şi metal. Muzeul Imaginar e o vamă a libertăţii: în el creatorii îşi recunosc menirea lor în lume, aceea de a realiza un fel de libertate a istoriei, adică arta pur şi simplu.

Pe Brâncuşi îl găseşti dintru începuturi în Muzeul Imaginar. Nici o istorie a artei moderne în general şi a sculpturii în special nu se deschide fără el, învăţătorul, singuraticul. Deşi n-are nimic comun cu suprarealismul, André Breton începe cu Brâncuşi atunci când e vorba să se oprească la capitolul sculpturii suprarealiste: *„La scupture, au cours de ces trente dèrniere années ou l'objet devait accomplir sa révolution, a participé du même tourment que la peinture. C'est en ce sens, Brâncuşi qui lui a donné l'impulsion initiale"****, iar în *Art d'Aujourd'hui* care consacră recent, un număr sculpturii în ultimii cincizeci de ani, Brâncuşi e citat – şi pe drept – înaintea lui Picasso, Lipchitz sau Pevsner*****.

Ce e modern, mare, nepieritor în arta lui Brâncuşi? Exact ceea ce face ca această artă să nu fie o modalitate de a vedea lumea, ci o vrere de a o crea. Brâncuşi nu e un vizionar, ci un întemeietor de forme şi lumi. El nu-şi traduce în bronz vise, pasiuni, amintiri, ci smulge materiei dreptul ei la absenţa de materie, creând ca dintru începuturi, începutul. Opera lui nu e o operă de irealitate, ci de nouă rânduială a realului. Pentru că şi „Pasărea Măiastră" şi „Coloana fără sfârşit" sunt tot atât de reale ca discursurile de piatră ale lui Rodin, ca şi femeile goale sau pline în aceeaşi măsură ale lui Maillol. Numai că în timp ce ceilalţi rămân în drama şi uneori epigrama subiectului, Brâncuşi primeşte cu intuiţie şi înţelepciune, uvertura nouă, anunţătoare, a obiectului.

---

* Maurice Blanchot *Le Musée, l'art et le temps – Critique* tome VI, Nr 43, page 203.

** S-ar putea vorbi de o tentativă mallarmeană a celor ce li s-au încurcat limbile în Turnul Babel.

*** André Breton *Genèse et perspective artistique du surréalisme* în *Le Surréalisme et la peinture.* Brentano's, New-York 1945, pag. 96.

**** *Art d'Aujourd'hui – Cinquante Années de scupture.* Série 2 N° 3, janvier 1951.

Precum altădată Mallarmé cedase inițiativei cuvintelor, Brâncuși cedează, ocrotește – atunci când nu stăpânește obiectul. Itinerariile inițiativei obiectului se confundă cu însuși prestigiul artei moderne. Brâncuși e un inițiat întru eliberarea obiectului și opera lui e prin excelență operă de răzvrătire esențială. Refuzând să adere la monotonia lumii, el pune – ca făcător de obiecte, ca un nou creator într-o nouă zodie a Facerii – o distanță între el și lume, distanță care nu e altceva decât absență de lume. Dar din această absență de lume, de pe acest tărâm al îndepărtării, arta lui grăiește oamenilor despre ei, despre semne și lucruri. Și graiul acesta e universal și românesc în egală măsură. Dorul de geometrie pe care îl vedea Dan Botta* în Coloana fără sfârșit, mai înainte de a fi geometrie este dor pur și simplu, înălțare la cer într-un orizont românesc, mesaj de absolut într-un limbaj românesc. Faptul însuși că vorbim – și cu adevărat – despre arta românească a lui Brâncuși, ne obligă să fim cât se poate de prudenți cu disocierea grăbită și definitivă între figurativ și non-figurativ. Poate că totul nu e decât o problemă de alegere în voiajul neliniștii creatorului (tema de impas a actului gratuit în literatură, aruncă o punte de prudență în discuția nefolositoare uneori despre dihotomia figurativ-nefigurativ) Brâncuși nu pune concluzii în această dezbatere a creației fiindcă însăși creația lui e neterminată și prin aceasta, mai aproape de veșnicie.

Intrată în Muzeul Imaginar prin demnitatea singurătății și izolării ci, arta lui Brâncuși, ca și aceea a creatorilor adevărați, cunoaște și recunoaște propria ei transcendență. Ea nu poate să rămână suspendată în golurile subline care i-au pregătit creșterea. Ca și arta bizantină, de care se apropie printr-un fel de mistică a scrisului și prin iubirea de simbol, Brâncuși își supune creaturile dialecticei metamorfozelor. O frescă bizantină nu s-a născut singură: lângă ea stăruiau zeii – cum ar spune Malraux – sensul religios al unei arte de figurații sacrale. Timpul a spulberat însă asistența zeilor și fresca bizantină trăiește azi prin propriile ei valori plastice. Numai că forma profană de azi – această formă care e pură în măsura în care a făcut din zei pretext de temporalitate – e impură în măsura în care rezistă. Și rezistă tocmai prin impuritatea ei: adică prin demnitatea umană, creatoare, care în locul zeilor, a pus absența de zei, măsură de libertate. Formele realizate sunt impure fără voia lor și a creatorului lor, pentru că acolo unde ele se întâlnesc se naște demnitatea însăși a situației de creație. Altfel cultura ar fi imposibilă și cultura rămâne mereu onoare și proiect al trecerii omului prin lume („*Que les dieux, au jour du jugement, dressent en face des formes qui furent vivantes, le peuple des statues! Ce n'est pas le monde qu'ils ont créé, celui des hommes, qui rendra temoignage*

* Dan Botta *Limite*. Cartea Românească. București, pag. 60.

de leur présence: c'est celui des artistes... Tout art est une leçon pour ses dieux" – constată același vecin de apocalips, André Malraux. La această înaltă lecție, Brâncuși a ajuns printr-o adevărată asceză. El a osândit orice reminiscență psihologică a subiectului în fața formei de creat. Renunțând la orice existență trecătoare, de psihologic – „*când nu mai suntem copii am și murit*"* – Brâncuși realizează o stare necesară modului ontologic de a fi al operei de artă. Brâncuși luptă nu numai cu finitul – așa cum fac de pildă clasicii de academie – ci și cu infinitul, care se scurge prin strâmtoarea existențială a oricărei invenții sau creații. Infinitul turbură încarnarea și încarnarea e limitată. În plus, limitele încarnării în artă dispun de ursita stilului care orânduiește viața însăși a formelor. De aici, din această asceză față de sine și pentru opera sa, întreagă această grijă a revenirii asupra materialului, întreagă această problematică a reducerii la Brâncuși. Creatorul e mai întâi un meșter. Meșterul Manole la Paris. El muncește în durere și grație. Mâinile lui se apleacă asupra materialului până la istovire. Totul se face înaintea timpului care rezistă prefacerii și voinței meșterului de a-l înfrânge creând. „*Timpul muncește prin mâinile lui*" constată frumos Roger Vitrac** pentru a se sublinia opoziția creatoare a artistului față de trecere. Brâncuși introduce ambiguitatea repetiției în metale. El șlefuiește osârdia celui ce se roagă. Corul formelor deschis – rugăciune în – formată. Această rugăciune cheamă luciditatea vrerilor artei. Brâncuși reprezintă tipul ideal al artisului care vrea ca arta să existe – „*L artiste* – spune Jeanne Hersch – *veut faire exister, non faire beau. Mais faire exister, c'est faire beau****. Existența artei lui Brâncuși dezvăluie un real simț al intenționalității operei de artă, care face ca opera să se dorească ce poate fi, să devină ceea ce e. Această adeziune la propria ei totalitate explică de ce o sculptură de Brâncuși este o împlinire fără umbre sau accidente. Brâncuși nu se mulțumește să suprime fervoarea subiectului, anecdota, sentimentalitatea și semnele. Rigoarea, cruzimea spirituală**** a acestui îndârjit învățător de absolut, fac din reducere mijloc de a transporta natura – învinsă – în muzeul imaginilor ultime. Pasărea lui Brâncuși e măiastră pentru că a renunțat la atribute și pene, pentru că a schimbat greutatea albă a marmorei pe arama unei suliți înălțate spre nori, spre văzduhuri, ca o replică de absolut dată pământului. Rugăciunea copilei îngenunchiate dintr-un cimitir românesc e atât de purificată – neprihană fără ocol – încât din tot acest tablou

* *Quelques propos de Brâncuși – Cahiers d'Art*, 1929, Nos 8–9 pag. 382.

** Roger Vitrac, *Constantin Brâncuși Cahiers d'Art*, 1929, Nos 8–9 pag. 384.

*** Jeanne Hersch *L'être et la forme – Cahiers de Philosophie* – Neuchâtel 1946. pag. 189.

**** *C'est un malin doublé d'un mystique*. Luc. Bădescu în *Comoedia* 7, mars 1942.

al devoțiunii nu rămâne decât sensul originar al rugii. Iar torsul – torsul acesta în care Dan Botta vedea *„o răcoare de stea limpede, de palidă stea profundă"** e o idee în frumos. Din domnișoara Pogany n-a mai rămas decât natura muzicală a grației.

Reducerea aceasta sărăcește aparențele, dar îmbogățește însăși esența artei care-și răspunde sieși, fie numai o clipă. Clipă esențială însă, în afară de timp, dar purtătoare de veșnicii particulare. Spunem particulare, pentru că s-ar putea ca arta să nu treacă dincolo de timp, ci să rămână dincoace de el, căzută în destin – așa cum crede fenomenologul E. Levinas**. Drum de dincolo spre dincoace. Oricare ar fi distanța artei față de Ființă (être) momentul plenitudinii în clipă – când întruparea formei ajunge la un fel de necesitate liberă sau de libertate necesară – rămâne unic și exemplar. Brâncuși îl găsește, regăsindu-se necontenit.

Cruzimea aceasta a reducerii ia la Brâncuși aspectul unui demers spre începuturi, spre geneză. Această întoarcere în urmă, spre configurații primitive, ne ajută să deslușim pasiunea lui Brâncuși pentru sinteze vii. Făcătorul de ovale se întâlnește cu meșterul de parabole și cu stăpânul elipsei. Ovalul, parabola și elipsa, duc toate la un fel de mit al omului, ca rezumat al vieții, ca sinteză de finitudine și rod. Brâncuși întâlnește în această dispută a genezei pe Ion Barbu și întâlnirea aceasta ni se pare prilej de sărbătoare în destinul artei românești. O apropiere între *Oul dogmatic* al lui Barbu și între obsesia ovală a lui Brâncuși atât de vădită în „Noul născut", „Începutul lumii", „Muza adormită", sau ochii lui „Socrate" ni se pare plină de sens. Aceeași sinteză de început și sfârșit, de naștere și murire – loc de geometrie grăitoare – apare și în formele inițiale ale lui Brâncuși și în poemul de duh închis al lui Ion Barbu:

„Cum lumea veche, în cleștar,
Înoată în subțire var,
Nevinovatul, noul ou,
Palat de nuntă și cavou."

E interesant de observat că bogăția de var din universul poetic al lui Ion Barbu corespunde în universul plastic al lui Brâncuși, nevoii amândurora de a se dezbăra de materie, de greutatea ei. Varul e sfărâmicios, creează o fragilitate de alb care poate dispare ușor, el sporește, aminteste mai mult decât impune dominația senină a culorii. Varul dăruiește poeziei lui Barbu un climat de facticitate secundă, în care încolțește rigoarea, fastul ermetic și miezul

* Dan Botta, op. cit. pag 59.

** E. Levinas. *La réalité et son ombre* în *Les temps Modernes*, 4e année, Nos 38 pag. 769–789.

semnificațiilor*. La Brâncuși renunțarea la materia care atârnă, refuzul însuși al greutății, e manifest. Obiectele lui sunt ușoare, orânduite parcă într-o stare de zbor împietrit. Cucerirea spațiului – râvnă modernă și, comună tuturor sculptorilor de azi – e prezentă, bineînțeles, și la Brâncuși. Numai că Brâncuși se înalță în spațiu altfel decât un Arp sau Adam. Pe când cei doi cultivă masa îngreuiată, volumul care turtește spațiul, Brâncuși suprimă „josnicia" căderii pentru libertățile de sus. Arta lui e înălțare. Și înălțarea aceasta are într-însa, ascuns, riscul unei victorii. Mai precis, e vorba de demersul luminii, de raportul dintre lumină și obiectul lui Brâncuși. Pe când la un Laurens, spre exemplu, lumina întâmpină sculptura, se face atmosferă**, la Brâncuși lumina cooperează cu obiectul, își neagă spațiul și se așează în interiorul însuși al obiectului împrumutându-i puterile unui nou subjunctiv al luminii (un nou „să fie lumină"). Ion Barbu operează paralel atunci când situează înălțarea oului dogmatic:

„Îl urcă-n soare și cunoaște!"

Strădania de urcuș în lumină, mai pregnantă la Barbu, mai stăpânită în însăși devenirea de lumină la Brâncuși, vorbesc despre unul și același proces: complotul luminii la urzeala creației. Și Barbu și Brâncuși amintesc de necesitatea dintâi a luminii ca orizont de facere, de creație. Trebuie să fie mai întâi lumină pentru ca să se facă mai apoi cele cuvenite timpului și rânduite spațiului. Odată luată ca temei, lumina se pierde, numai pentru a se regăsi în munca originală a creatorilor. Itinerariul ei de risc și pierdere de revedere secundă, se confundă cu cei ce-o regăsesc numind-o. E vorba de creatori și de harul lor de a spune luminii pe nume.

Există un drum de ziuă la Brâncuși care dovedește încă o dată lipsa de anecdotă sau dramă în opera lui, lipsă însușită de toți cei pentru care absolutul există. N-avem decât să ne gândim la noaptea greoaie, noaptea însărcinată din opera lui Rodin pentru ca să putem descifra tâlcul unui contrast exemplar.

* E interesant că, atunci când Barbu „descrie" însăși statura intențională a lumii ca în *Grup* el face apel la condiția expresivă a dualității var-oval:

„E temnița în ars, nedemn pământ
De ziuă, fânul razelor înșală;
Dar capetele noastre, dacă sunt
Ovaluri stau, de var, ca o greșeală."

Greșeala de care vorbește Barbu – greșeala de a fi în fire –, e însă necesitate pură. Existăm în măsura în care cinstim la modul ontologic greșeala. Formele de absolut sunt doar figuri de fals absolut: nu se poate tăcea, nu se poate iubi, nu se poate muri.

** Giacometti vedea în acest înconjur creatural de lumină mijlocul real al devenirii. *Un braț* – spunea el – *e imens cât Calea Lactea* (Alberto Giacometti. *Henri Laurens* în *Labyrinthe* (Genève). 15 Januarie 1946.

Nopatea lui Rodin trăiește o dramă, *dimineața* lui Brâncuși prevede un absolut. (Ne oprim la valoarea de dimineață a luminii lui Brâncuși pentru că e de observat într-adevăr un fel de severitate, de tărie acidă în lumina care-l privește. Nimic din lumina saturată, lumină osândită, funebră a amiezii lui Debussy, ci dimpotrivă o lumină precisă, riguroasă, lumina de dimineață. Poate și din cauza aceasta o sculptură de Brâncuși ne duce cu gândul la acel ciudat „foc de ghiață" din textele unui Ernst Junger).

Creată sub sorocul luminii, despuiată de asemănarea la față cu fețele naturii, sub semnul reducerii și distanței, adaugându-se lumii ca o altă lume, opera lui Brâncuși e o singurătate. Ea e inumană, așa cum inumane sunt mereu creațiile celor ce-și exersează demnitatea de a fi artist printre oameni, creând universuri de singurătate, mărturii de inuman.

Se pare că paradoxul artei moderne constă tocmai în vocația creației de a defini demnitatea omenească a creatorului. Inuman e și Lautremont și Kafka sau Shönberg. Vorbind despre „îndoiala" lui Cezanne, Merleau-Ponty observă prea bine această stare de inumanitate care poate trece oricând din pânzele lui Cézanne în sculpturile lui Brâncuși: „*Nous vivons dans un milieu d'objects construits par les hommes, entre des ustensiles dans des maisons, des rues, des villes et la plupart du temps, nous ne voyons qu'a travers les actions humaines dont ils peuvent être les points d'application. Nous nous habituons a penser que tout cela existe nécessairement et est inébranlable. La peinture de Cézanne met en suspens ces habitudes et révèle le fond de nature inhumaine sur lequel l'homme s'installe. C'est pour-qoui ses personnages sont étranges et comme vus par un être d'une autre espèce. La nature elle-même est dépouillée des attributs qui la préparent pour des communions animistes: le paysage est sans vent, l'eau du lac d'Annecy sans mouvement, les objects gelés, hésitants, comme à l'origine de la terre*".

Și mai semnificativ e faptul că acest neomenesc al artei moderne invocă – așa cum se vede clar și la Cézanne și la Brâncuși, – prestigiul începuturilor, starea de primă arhaitate. Artistul modern se simte responsabil de geneză. El o caută, după ce o găsește se întreabă despre tot ce începe și sfârșește prin a crea într-o permanentă contemporenitate cu originile. Brâncuși e din punctul acesta de vedere exemplar. Sculptura lui trece în timp după o confruntare totală cu vremea tradiției. Motivul romboidal, repetat la infinit din „Coloana fără sfârșit" e țărănesc și mai bătrân, desigur, decât însăși memoria țăranilor.

* M. Merleau-Ponty *Sens et non-sens* – Nagel, Paris, 1948 pag. 30.

Dar dacă în limitele motivului putem deslușI chemarea tradiției, în creația însăși, Brâncuși e singur, unic. Așa că această „coloană fără sfârșit" e în definitiv, singura troiță cu fața la Dumnezeu. Dialogul lui Brâncuși cu începuturile e autentic. Între început și sfârșit, Brâncuși e singur. De acea opera lui nu suferă nici o îndreptare. Prin ea vorbește întâlnirea dintre atunci și acum. La un alt sculptor, care și el prețuiește întoarcerile la izvoare – e vorba de Henry Moore – această întoarcere e viciată tocmai de ceea ce totdeauna Brâncuși a refuzat: paravanul culturii. Brâncuși citește în izvoare – Moore ocolește izvoarele. El ajunge acolo unde trebuia să ajungă direct, printr-un ocol de cunoaștere. De aici, preferința lui pentru florentinul Masaccio, de aici sânii prea egipțieni ei femeilor lui, iar Egiptul însuși înșelat, dezis. Brâncuși nu ocolește cunoașterea din naivitate, ci din știință. Stiința, credință și voie, de a crea. El nu e naiv, ci înțelept. Primitiv din înțelepciune, despre Brâncuși am putea spune cu mult mai mult adevăr ceea ce Jean Paul Sartre a spus despre Giacometti că el „*probează sculptura, așa cum Diogene mergând, proba însăși mișcarea*"*. Brâncuși probează în plus gloria fără sfârșit de a da artei ceea ce îi aparține – veșnicie și risc.

Virgil IERUNCA

* Jean-Paul Sartre *Situations III.* Gallimard Paris 1949, pag. 292.

POVESTEA VORBEI

ION BARBU: RIGA CRYPTO ŞI LAPONA ENIGEL

Poezia e povestea acelei vorbe prin care se desface împărăţia celor tăcute de împărăţia zgomotelor albe. Ritmul şi rima îi sunt drumurile şi întovărăşirile la aceste hotare. La Ion Barbu, regele – Ascuns e mirele din împărăţia umedă şi de singurătate vegetală; iar Domniţa – vorba menestrelului o cântă – e fântână de lumină pentru închinăciunea albei roate. Vorba de dragoste – e inelul invers luminat al Pământului – ce-se-ascunde (după Heidegger, în Originea Artei) şi lumina rotundă a Soarelui ce iluminează fiinţa. Dragostea va desface şi aici, acritul suc al celor ce sunt veşnic ascunse lumii (luminii), de dulcele sân al celor ce trăiesc sub soarele „înţelept".

Barbu, după Luceafărul de seară eminescian, a dat literaturii noastre celălalt Luceafăr, de dimineaţă, zămislit la Pol dintr-o ciupercă şi o Laponă.

Menestrel trist, mai aburit
Ca vinul vechi ciocnit la nuntă,
De cuscrul mare dăruit
Cu pungi, panglici, beteli cu fundă,

Mult îndărătnic menestrel,
Un cântec larg tot mai încearcă,
Zi-mi de laponă Enigel
Şi Crypto regele ciupearcă!

– Nuntaş fruntaş.
Ospăţul tău limba mi-a fript-o,
Dar, cântecul, tot zice-l-aş
Cu Enigel şi riga Crypto.

Zi-l menestrel!
Cu foc l-ai zis acum o vară;
Azi zi-mi-l stins, încetinel,
La spartul nunţii, în cămară.

Des cercetat de pădureţi
În pat de râu şi-n humă unsă,
Împărăţea peste bureţi
Crai Crypto, inimă ascunsă.

La vecinic tron, de rouă parcă!
Dar printre ei bârfeau bureţii
De-o vrăjitoare mânătarcă,
De la fântâna tinereţii.

Şi răi ghioci şi, toporaşi
Din gropi ieşeau să-l ocărască,
Sterp îl făceau şi nărăvaş,
Că nu vroia să înflorească.

În ţări de ghiaţă urgisită,
Pe acelaşi timp trăia cu el,
Lapona mică, liniştită,
Cu piei; pre nume – Enigel.

De la iernat, la păşunat,
În noul an, să-şi ducă renii
Prin aer ud, tot mai la sud,
Ea poposi pe muşchiul crud
La Crypto, mirele poienii.

Pe trei covoare de răcoare
Lin adormi, torcând verdeaţă;
Când lângă sân, un rigă spân,
Cu eunucul lui bătrân,
Veni s-o-mbie, cu dulceaţă:

– Enigel, Enigel
Ţi-am adus dulceaţă, iacă.
Uite fragi, ţie dragi
Ia-i şi toarnă-i în puiacă.

Rigă spân, de la sân,
Mulţumesc Dumitale
Eu mă duc să culeg
Fragii fragezi, mai la vale.

– Enigel, Enigel
Scade noaptea, ies lumine,
Dacă pleci să culegi,
Începi, rogu-te, cu mine.

– Te-aş culege rigă blând...
Zorile încep să joace
Şi eşti umed şi plăpând:
Teamă mi-e, te frângi curând,
Lasă. Aşteaptă de te coace.

– Să mă coc, Enigel,
Mult aş vrea, dar vezi, de soare
Visuri sute, de măcel
Mă despart. E roşu, mare,
Pete are fel de fel;
Lasă-l, uită-l Enigel,
În somn fraged şi răcoare.

– Rigă Crypto, rigă Crypto,
Ca o lamă de blestem
Vorba-n inimă-ai înfipt-o!
Eu de umbră mult mă tem,

Că dacă-n iarnă sunt făcută
Şi ursul alb mi-e vărul drept,
Din umbră deasă, desfăcută,
Mă-nchin la soarele înţelept.

La lămpi de ghiaţă, supt zăpezi,
Tot polul meu un vis visează.
Greu taler scump cu margini verzi
De aur, visu-i cercetează.

Mă-nchin la soarele-nţelept,
Că sufletu-i fântână-n piept
Şi roata albă mi-e stăpână
Ce zace-n sufletul fântână.

La soare, roata se măreşte
La umbră, numai carnea creşte
Şi somn e carnea, se dezumflă,
Dar vânt şi umbră iar o umflă...

Frumos vorbi şi subţirel
Lapona dreaptă, Enigel,
Dar timpul vezi, nu adăsta,
Iar soarele acuma sta
Svârlit în sus, ca un inel.

– Plângi, preacuminte Enigel!
Lui Crypto, regele-ciupearcă,
Lumina iute cum să-i placă?
El se desface uşurel,
De Enigel,
De partea umbrei moi, să treacă...

Dar soarele, aprins inel,
Se oglindi adânc în el;
De zece ori, fără sfială,
Se oglindi în pielea-i cheală;

Şi sucul dulce, înăcreşte!
Ascunsa-i inimă plesneşte
Spre zece vii, pecei de semn,
Venin şi roşu untdelemn
Mustesc din funduri de blestem;

Că-i greu mult soare să îndure
Ciupercă crudă de pădure,
Că sufletul nu e fântână
Decât la om, fiară bătrână,
Iar la făptura mai firavă
Pahar e gândul, cu otravă,

– Ca la nebunul rigă Crypto
Ce focul inima i-a fript-o,
De a rămas să rătăcească
Cu altă faţă, mai crăiască;

Cu Laurul-Balaurul
Să toarne-n lume aurul,
Să-l toace, gol la drum să iasă
Cu măsălariţa-mireasă,
Să-i ţie de împărătească.

O SEAMĂ DE CUVINTE

VASILE PÂRVAN: ANAXANDROS

(fragment)

În filosofia românească, V. Pârvan aduce aprioricul tragicului fără de care n-ai putea să deosebeşti pe om de celelalte fiinţe ale lumii. Şi el este singurătate, tăcere, necredinţă. Ruperea din universul ritmic şi armonic este totodată şi pierderea centrului de echilibru prin care trăia un cosmos epic şi blând. Sufletul liric al poetului este ruptură din ritm, iar conştiinţa neliniştită a filosofului, ieşire din identitatea tăcută a materiei. Tragicul va fi întotdeauna la început, fiindcă la început a fost dialogul Absolutului cu Absolutul. Şi în acest dialog s-a aruncat şi poetul şi filosoful.

Prin Pârvan, seama de cuvinte care trebuiesc spuse pentru a începe filosofia (mereu un letopiseţ existenţial) sunt cele tragice. Aici stă ontologia lumii: în ruptură şi-n singurătate. Şi ontologia filosofului Pârvan iese din pământul zeului tragic şi necunoscut – tăcerea. Aşa cum, pentru Dimitrie Cantemir, ontologia lumii ieşea din „gâlceava înţeleptului" iar pentru Lucian Blaga, din setea arsă a misterului.

... A venit atunci ceasul grozav, când câţiva aleşi, soli însemnaţi de Destin ai bătrâneţei şi nefericirei noastre, s-au rupt şi de credinţa în zeii

cei vechi, şi de iubirea pentru viaţă cea deopotrivă a tuturora, şi de neamul lor, şi de trupul lor, şi, ca sămânţa furată de furtună din teaca ei de pe plantă şi purtată peste pământuri şi ape, sufletul lor s-a rupt din trupul şi din spaţiul nostru şi s-a aruncat în Absolut. Fost-a Egiptul, fost-a Tracia de vină? Atunci au simţit întâi oamenii prăpastia în care ne aruncă naşterea conştiinţei despre noi înşine. De o parte a fost Universul, de alta era sufletul nostru. Şi au gândit atunci unii, că au găsit Fericirea: parte din Cosmos, noi facem, prin sufletul nostru, Universul însuşi conştient de sine; zeii trăiesc în noi şi prin noi, întreaga natură e una cu noi şi, nemuritori, prin perpetua ei renaştere, suntem şi noi, ca şi dânsa. Iar alţii au crezut că găsiseră înţelepciunea: prin raţiunea noastră, noi suntem de o natură deosebită de lumea ce-o pipăim împrejurul nostru şi prin raţiunea noastră noi ne– ridicăm la cauza primă, creatoare a Universului; ca înţelepciune supremă, ca lege supremă, de altă esenţă cu materia pieritoare. Divinitatea unică, neapropiabilă simţurilor noastre greoaie, existentă în sine şi prin sine, ne emanează şi pe noi, ca suflet, cum emanează ca „forme" în sine, toate imaginile pieritoare care sunt obiectele lumii acesteia. Dar şi cei ce căutau Fericirea şi cei ce căutau Înţelepciunea au văzut limpede că nu partea, care e omul, ci totul, care e Cosmosul, ori Divinitatea imanentă lui, hotărăşte. Legile după care trăieşte acest Tot mă duc şi pe mine, partea, îmi impun fatal voia lor. Ca fiinţă de sine stătătoare încetez de a mai fi. Zadarnic mă voi ruga ca Firea să-şi schimbe, de dragul meu, pentru uşurarea mea, legile ei, căci gândul rece îmi spune că aceste legi sunt inmutabile, că nu mai e minune; şi nu voi mai putea visa la zeii omeneşt, sentimentali şi cu toane; şi nu mă voi mai îmbăta de biruinţă şi de glorie, clădind prin artă, politică, ştiinţă o altă lume, de sine stătătoare, eternă prin monumentalitatea ei, ci voi putea doar contempla absolutul cu privirea rece, senină filosofică, cu privirea mişcată, melancolică, poetică. Şi filosoful rece şi senin dărâmă tot ce mângâiase până atunci pe oameni. Dar poetul mişcat şi melancolic păstră şi pe zei şi vechile mituri eroice. Şi, totuşi, la viaţa epică nu le mai putu ridica. Biete umbre chinuite de gândul cel nou al zădărniciei tuturor celor omeneşti, zeii se făcută cumînţi, solemni şi abstracţi, sau de nu, ei fură huliţi şi de poeţi, ca şi de filosofi. Eroii îşi luară asupra lor simbolul pătimirii omului sub asprele legi ale Firii; prin ei poetul strigă blestemele sale împotriva zeilor geloşi care sfarmă tot ce e bucurie, frumuseţă, mărire omenească. Astfel se născuse gândul tragic. Şi tragedia fu, dintr-un început, strigătul de durere al singurătăţii, în viaţă ca şi în moarte, a celor ce se despart de mulţime prin gândul ori jertfa lor. Ce amar e sufletul tău, Antigone, fecioară născută pentru a iubi,

aşa de singură în mijlocul tuturora, cu gândul tău sublim de iubire mai presus de moarte şi care eşti ucisă numai pentru că ai ascultat de glasul inimii tale de soră. Căci zeii au două feluri de legi, unele pe care le cunoşt tu, vecinice, şi altele – trecătoare – pe care le ascultă ceilalţi şi în numele cărora ei îţi răpesc frageda ta viaţă. Dar ce să mai întârziu zadarnic cu vorbe; necredinţă, hulă, singurătate e în sufletul aspru al Tragicului.

CRONICA

ANDRÉ GIDE

Moartea lui Gide: prima călătorie fără întoarcere, fără povestire, fără jurnal. Îndreptările, acele faimoase „retouches" care completau textele desăvârşite sau nu, trec de acum pe seama posterităţii. Trecerea se face prin, „poarta îngustă" a contemporanilor. Pe aceştia, Gide i-a neliniştit. Poate că nici unul dintre scriitorii francezi de azi (cu excepţia încă neterminată a lui Malraux şi Sartre) n-a avut o înrâurire mai vie asupra contemporanilor ca autorul acestor fragede *Nourritures Terrestres*. Între cele două războaie îndeosebi, gândirea, laşitatea şi stilul s-au format şi informat cu sau împotriva lui Gide. Având ceva din împerecherea paradoxală a diletantului şi profetului, André Gide a rămas totdeauna prea actual. Viaţa lui a fost o fervoare, iar opera lui, o greşeală. Nimic mai firesc însă ca fervoarea să-i urzească întâlnirea cu oamenii, iar greşeala cu limitele literaturii. Din fervoare Gide a descoperit pederastia, comunismul şi cultura. Tot din fervoare, se poate vorbi oricând despre sinceritatea lui succesivă. Sau despre fericire. Sau despre plăceri. Există însă în interiorul fervorii gidiene o bănuială, un gol – un fel de ortodoxie a fervorii – care face ca viaţa lui Gide să nu fie nici în opera lui şi nici în afara ei, ci undeva la răscrucea ambiguă dintre identitate şi gând. Un voiajor spiritual care s-a salvat printr-o frază. Pentru că toată opera lui Gide e o frază, mai bine zis o exprienţă a frazei. Gide a fost printre cei dintâi care a făcut din literatură semn

de întrebare, domeniu de experienţă inutilă, fără început şi fără seamăn. El a tălmăcit sensul de greşeală al literaturii, care este acela de a eşua mereu în propriile ei împliniri. Gide a rămas el însuşi un *„Promethée mal enchainé"* în această regiune de înşelare şi adevăr care e literatura. De câteva ori el a vrut să iasă din cercul aparenţelor ciudate ale literaturii. Două au fost căile pe care şi le-a ales: păcatul şi gândirea. Gide n-a ştiut însă nici să păcătuiească nici să gândească. Păcatul apare odată cu privirile spre cer, or, Gide a privit spre relieful precis al pământului. Cât despre gândire, e înfiorătoare sărăcia de idei din opera lui Gide. Scriitorul şi-a ferit opera nu numai de bunele sentimente, ci şi de ivirea pur şi simplu a ideilor. Opera lui n-are idei, ci imprudenţe. După eşecul păcatului şi gândirii, Gide a încercat altceva. Pentru că există şi un pariu gidian: imoralismul. Nici aici Gide nu răzbate, nu realizează trecerea (Jean Genet vorbea despre el – şi pe drept – ca despre un *„immoraliste douteux")*. Dimpotrivă, Gide izbuteşte acolo unde forma eşecului e semnificativă: în literatură. În limitele însăşi ale literaturii, Gide are locul său – loc de vază şi nelinişte. *Les Faux-Monnayeurs* rămân o dată în istoria romanului (romanul romanescului e un bun risc literar) iar *Jurnalul* e un impur dosar *„de acelaşi autor"*. Gide nu e numai un scriitor, ci şi un scriitor francez. Scriitorul francez e cultivat, trăieşte la umbra şi oboseala culturii, preţuieşte gramatica întocmai ca existenţa şi face din actul scrierii, blazon, iniţiere şi orgoliu. Universul lui Faulkner – pentru ca să recurgem la o viziune opusă – e un univers de alcool, de duhoare primară, de sânge imediat; acela al lui Gide e un templu de situaţii şi vorbe în care respectul formelor scormoneşte în timp măsura corespondenţelor, a meşteşugului de a cunoaşte istoria onorabilă a unui stil. Faulkner începe cu el. Gide sfârşeşte cu el. Scriitorul francez îşi are odiseea lui particulară care

e ocean al culturii, al creației de raport. Literatura franceză n-are destin, ci istorie. Autorul de „pretexte" a servit-o cu toate oportunismele (ca un alt Voltaire, mai disponibil și mai vag).

... De ce oare mă gândesc uneori la André Gide ca la un fiu risipitor care s-a întorsc acasă mai devreme decât trebuia? Poate și pentru că fiul acesta risipitor își cunoștea pe de rost propria lui parabolă.

V.I.

GEORGES BERNANOS

Omul ce se chinuie să surprindă prin scris esența Dumnezeirii, va trebui să noteze – în pagini zilnice – viața sa însăși. Căci totul este în străfundul clipei trecătoare: prin ea Dumnezeu locuiește în om și prin ea Dumnezeu părăsește un om. Iar când acest om este bolnav, mersul lui Dumnezeu este însângerat. Așa s-a putut naște Golgotha și tot așa a scris Bernanos, *Le journal d'un curé de campagne*.

În Parisul din primăvara anului 1951 am putut vedea filmul acestei vieți. Niciodată nu voi putea uita figura tristă și suferința umilită a preotului de țară care nu putea ruga. Mi s-a părut că în carnea sa, piroanele bătute de credință, erau mai aspre decât acelea pe care oamenii legii țintuiseră cândva pe un lemn, Grația lumii.

Filmul este făcut din clipe: tăiate din paradisul lui Dumnezeu, în care oamenii n-au fost alungați, ci lăsați să sufere înstrăinarea lor de naivitatea creației. R. Bresson a filmat dumbrăvi cerești – și a lăsat pe om să se chinuie. Iar vocea acestuia, singură, iese din clipă pentru a intra în alta, tot așa de plină de Dumnezeu. În această intrare și ieșire, stă toată frumusețea filmului și aici s-a născut

dragostea mea pentru vocea umilită de slava domnului. Simțeam nașterea unei suferințe care este a mea și poate a oricăruia ce nu poate crede în paradis.

De aceea mi-a plăcut filmul: fiindcă mi-a spus că se poate iubi Dumnezeu și-n necredință. Preotul ros de cancer nu poate ruga: iar cancerul este de la corp iar ruga de la suflet. Pe urmă ruga deveni a corpului și astfel putu să moară omul. Nu este oare aici, tot sensul vieții mele? Să suferi de un corp prea bolnav și să vezi cum vorbele rugii tale blestemă în loc să cânte slava nesfârșită a Creatorului? Totul este neputință: de-a iubi, de-a scrie, de-a ruga.

Da! totul *a fost neputință*. Dar azi, am văzut și-am auzit cu trupul meu, bolnav, că totul poate fi și *grație*. De ce trebuie să crezi oare ca „sființii", când ești om? Totul este posibil omului, dacă ai înțeles că se poate fi în har, chiar necredincios...

E de ajuns să fii bolnav de paradis!

C.A.

COLLEGE PHILOSOPHIQUE

În această minunată răspântie de lumini care rămâne Parisul, „*Le college philosophique*" creat de Jean Wahl, în 1947, înseamnă o victorie a dialogului. O întâlnire concentrată între patru pereți ai Atenei și Ierusalimului. Pentru că aici vin să se întrebe – sub ocrotirea fecundă a libertății – gânditori, de pretutindeni, fără deosebire de etichetă și viziune.

Ceea ce nu spune și nu poate să spună Sorbona împiedicată în rutină și timp – ceea ce a încetat să vină din partea unui „College de France" de unde lipsește acum vocea unui Bergson sau Valery, vine astăzi din această academie reală, pe care Jean Wahl a clădit-o din sărăcie și entuziasme. Poate că nici un altul n-ar fi fost mai indicat pentru

această ctitorie a ideii. Interpret singular al lui Kierkegaard, luminător francez al filosofiilor existenței, tâlcuitor de poezie înaltă (Novalis, Rilke și Blake), poet el însuși, Jean Wahl întrunește calitățile precise celui ce cinstește cuvântul și duhul.

De „Colegiul Filosofic" se vor lega mereu scrierile noastre de plenitudine pariziană, când obosiți de biblioteci, vagabondaj sau rătăciri, amețiți de absențe – de dor – veneam să instituim întâlnirea. Cu cei câțiva pe care îi iubeam din cărți, și încă de la București, cu câteva vorbe, câteva situații sau câteva accente. Aici l-am ascultat pe bătrânul Berdiaeff, cu puțin înainte de sfârșit, pe și mai bătrânul Martin Buber, patriarh nobil și viu, pe Boris de Schloezer, cu masca lui crunt gideană, pe Mircea Eliade, pasionat de înțelepciune, întinerind de-a-tot-știință, pe Jankelevitch, nervos, paradoxal, citând grecește pe nerăsuflate ca un Socrate al răului, pe Merleau-Ponty, elogiind patru ceasuri pe Malraux, pe Gabriel Marcel – sopran al misterului – pe Georgea Bataille care se oprea în mijlocul expunerii, părăsind-o furios pe neputința cuvântului, desenând imposibilul, pe Alphonse de Waelhens, Jeanne Hersch, Em. Levinas, Jean Baufrêt, Jean Grenier, Marcel Raymond, Starobinski, etc.

După fiecare comunicare, discuții, dezbateri ca într-un atelier al adevărului. Apoi, noaptea Parisului, primitoare, adâncă, de fiecare dată alta. Apoi, Parisul însuși.

V.I.

BIBLIOGRAFIE

EDMOND HUSSERL. *IDEES DIRECTRICES POUR UNE PHENOMENOLOGIE Traduit par Paul Ricoeur, Gallimard, 1950, 567 pg.* După traducerea Fenomenologiei Spiritului de Hegel, datorită lui J. Hypolite, iată că P. Ricoeur pune la îndemână cititorului de limbă franceză, primul volum din opera principală a fenomenologului german. Notele care însoțesc traducerea, explicațiile introductive și mai ales limba excepțională în care sunt redate expresiile germane, ușurează lectura acestei opere de metodologie fenomenologică și – socotită pe bună dreptate – cea mai bună scriere filozofică din timpurile noastre. Pentru a o recomanda, n-avem decât să amitin că nimic din filozofia existențialistă nu se poate înțelege fără Husserl.

Celor iubitori de filozofie adevărată și doritori de odihnă pe vârfuri – Husserl le-a indicat propria sa meditație ...

MAX SCHELER. *LA SITUATION DE L'HOMME DANS LE MONDE, traduit par M. Dupuy Aubier 1951, 126 pg.* Plecat să concretizeze lecția fenomenologică, Scheler va profesa angajamentul omului în vederea cunoașterii de sine. Căci viața fenomenologică e o asceză reductivă a lumii, (n-a fost Socrate primul ascet filosofic?,) pentru a ajunge la ceea ce el numește: *Ens a se*. În lume omul este în primul rând o „deschizătură la lume".

Ceea ce va demonstra mai pe larg, Heidegger.

WALTER BIEMEL. *LE CONCEPT DE MONDE CHEZ HEIDEGGER Nouwelaerts (Louvain) Et Vrin (Paris) 1950, 184 pg.* Datorită compatriotului nostru, conceptul de lume la Heidegger ca și tot ce se leagă în mod necesar de el, ca: Etre (Dasein, Transcendance, Etant, etc.) este clarificat așa cum nu se poate mai bine și cum, după știința noastră, nimeni până la el n-a făcut-o. Cititorul va găsi în opera d-lui W. Biemel, cea mai exactă expunere a unei filosofii pe care nu întotdeauna au înțeles-o unii compatrioți ai noștri – admiratori sau detractori. De aceea o recomandăm – mulțumind d-lui Bienel de imensul serviciu făcut culturii filosofice.

KARL JASPERS. *INTRODUCTION A LA PHILOSOPHIE, traduit par Jeanne Hersch, Plon 1950, 236 pg.* Totodeauna am socotit pe Jaspers ca ultimul mare filosof al unei filosofii nemetodologice. Cartea prezentă a fost pentru noi o surpriză: în primul rând fiindcă am găsit cea mai clară şi concisă expunere a folosofiei sale; şi, în al doilea rând, fiindcă am descoperit analize – în primele capitole mai ales – ce înlesnesc celor ce iubesc să gândească, drumul spre probleme filosofice.

Există şi un pericol: să te laşi prins de frumoasa rezolvare jaspersiană, ce-a trecut graniţele filosofiei spre locurile unde omul se roagă...

Dar celor uscaţi de pozitivism şi de dialectică, nu ştim cum să le-o recomandăm mai bine.

GEORGES POULET. *ETUDES SUR LE TEMPS HUMAIN Plon, Paris, 1950.* Jean Wahl salută în acest studiu una dinte cele mai serioase încercări de a surprinde fenomenul literar, de la teza lui Albert Béguin despre romantism şi vis sau aceea a lui Marcel Raymond *De Beaudelaire au surrealisme.* Mai puţin entuziaşti, noi credem că e un studiu merituos, mai ales prin noutatea sistematică de a surprinde în creaţia literară, una din problemele fundamentale: aceea a timpului. Dincolo de argumentul iniţiativei, apar însă goluri, inadvertenţe. Capitolele despre Pascal, despre Proust şi Valery apar şubrede. Cartea rămâne, totuşi, printr-o atenţie a perspectivei, prin informaţie, printr-un cult al obstacolului.

HOMMAGE A SAINT JOHN PERSE. Les Cahiers de la Pleiades, Paris, été-automme 1950. Un eveniment de bucurie pentru a saluta autorul Ploilor şi Exilului. Cu excepţia răutăţilor lui Jean Paulhan la adresa lui Maurice Saillet, autorul unui prim studiu de amploare, apărut acum doi ani în „Critique", omagiul de faţă constituie un bun de cultură şi recunoştiinţe. Cititorul are prilejul să cunoască opinia unor scriitori ca Eliot, Gide, Pierre Jean Jouve, André Breton, René Char sau chiar Roger Caillois despre acel care a înzestrat poezia franceză cu câteva înălţimi. Caietul de omagii e completat cu o vastă bibliografie a operei poetului. E citat şi numele lui Ion Pillat ca unul care a tradus în româneşte *Anabase.*

KARL BARTH. *LA PRIERE. Cahiers Theologiques de l'Actualité Protestante, Neuchatel 1950.* Text stabilit după stenogramele luate în cursul celor trei seminarii făcute de Karl Barth, la Neuchatel, în ianuarie 1947 şi 1948 şi în septembrie 1949. Pagini magistrale despre „*Pâinea noastră cea de toate zilele.*"

HENRI MICHAUX. *PASSAGES 1937-1950 N.R.F. Le Point du Jour. Paris 1950.* O culegere importantă din diversele „eseuri" pe care poetul le-a răspândit în reviste dificile sau ca prefeţe la cărţile lui, sau altora. În plus, texte inedite ca aceste *Observaţii* din 1950, în care poetul mărturiseşte că scrie spre a se „*parcurge*". Regăsim aici şi scrierea publicată acum zece ani în *Verve* despre modalitatea de-a descifra stilul unei civilizaţii după obrazul unei fete mari precum şi acel interesant *Combat contre l'espace* care constituia punctul de greutate din singurul număr apărut al revistei *Vrille* în 1945. Carte preţioasă pentru prietenii lui Michaux şi ai poeziei.

ANDRE MALRAUX. *LA MONNAIRE DE L'ABSOLU. Albert Skira. Paris 1950.* După *Le Musee Imaginaire* şi *La création artistique* volumul acesta vine să încoroneze această trilogie care va însemna o dată în istoria artei, estetică şi filosofia istoriei. Malraux situează misterul artei şi-l confruntă cu toate formele vii de absolut. Concepută ca o întrebare definitivă în faţa destinului şi printre formele reale de cultură, adică de demnitate umană, arta e punerea în chestiune a lumii, ea însăşi lume. „*Entre le monde éphémère des hommes et le monde absolu de Dieu, un troisième monde se crée et l'art est à son service*" – constată Malraux. Studiul acesta adânceşte şi mai mult formele lumii a treia.

JEAN GENET. *OEUVRES COMPLETES tome II 404 pag. Gallimard, Paris, 1951.* Înainte chiar de apariţia primului tom din operele scriitorului – e inadvertenţa de editură un tâlc ce scapă neiniţiaţilor – volumul a doilea apare pentru a pune la îndemâna cititorilor într-o ediţie curentă, opera lui Jean Genêt. Sunt întrunite aici *Nôtre Dame des Fleurs* şi *Miracle de la Rose* două din capodoperele scriitorului, publicate până azi în exemplare mai mult decât rare – precum şi două poeme *Le condamné à mort* şi *Un Chant d'amour* mai puţin revelatoare. Jean Genêt e un Sade al vremii noastre care şi-a făcut din frumuseţe orizont de sfinţenie. Cărţile lui aduc literaturii şi moralei, câteva mari pretexte de întrebare asupra propriilor limite. Ediţia de faţă constituie o naturalizare a focului şi inversiunii. Lumea ia cunoştiinţă mai repede de posibilitate.

ROMANO GUARDINI. PASCAL OU LE DRAMA DE LA CONSCIENCE CHRETIENNE. *Edition du Seuil. Paris 1951.* Aceeaşi editură care a înţeles necesitatea traducerii *L'Univers religieux de Dostoiewski* oferă acum studiul gânditorului, apărut în 1935, la Leipzig, sub titlul *Christiches Bewusstein. Versuche uber Pascal.* Operă de confruntare şi învăţăminte, de comentariu profund, de situare creştină.

CAETE DE DOR

METAFIZICĂ ȘI POEZIE

2

PARIS

REDACTORI : VIRGIL IERUNCA ȘI CONSTANTIN AMĂRIUȚEI

GLOSSARIUM

de MIRCEA ELIADE

BIBLIOTECA UNUI EXISTENȚIALIST

Puțini autori se pot lăuda că și-au trăit opera înainte de a fi scris-o, cu aceeași intensitate cu care și-a trăit-o Kierkegaard. Viața lui e săracă în evenimente (blestemul tatălui, „cutremurul de pământ"; Regina Olsen; *Corsarul*; lupta contra Bisericii); dar de o amețitoare bogăție de „clipe". Kierkegaard a trăit ca nimeni altul fiecare clipă a vieții lui, le-a trăit cu o atroce intensitate, istovindu-le. N-a fost ceas pe care să-l fi pierdut, n-a fost întâmplare pe are să n-o fi încrustat, până în cele mai mici amănunte, în amintire, retrăind-o apoi necontenit, reinterpretând-o, desluşindu-i revelațiile sau cercetându-i deznădăjduit durerile. Dacă existențialismul și-a dobândit astăzi un loc atât de important în filosofie, se datoreşte în parte autenticității și intensității cu care Kierkegaard și-a trăit viața și și-a întemeiat filosofia pe această trăire.

Tocmai în legătură cu autenticitatea patetică și dincolo de orice bănuială a întregii lui opere, vreau să amintesc că Soeren Kierkegaard era un bărbat foarte învățat, care citea mereu, care citea foarte multe lucruri, și care la moartea lui – deci, la 42 de ani – a lăsat o bibliotecă de 21197 volume, majoritatea fiind alcătuită din scrieri religioase, filosofice, literare, critice și folclorice. Douăzeci și una de mii de volume! – recunoașteți că nu v-ați așteptat să le întâlniți în biblioteca celui mai „existențial" și celui mai autobiografic dintre scriitorii secolului XIX. Ceva mai mult: Kierkegaard citea mereu ca să-și stimuleze producția, să-i accelereze ritmul și să-i primenească substanța. Lecturile de tot felul nu erau, pentru el, o odihnă sau o evadare din propria lui problematică, ci, în primul rând, o muncă necesară creației, o operație de asimilare și eliminare. Kierkegaard nu numai că gândea citind – ci *era*, devenea *el însuși* alături de gândurile, experiențele sau faptele altora. Imensele lui lecturi îl provocau, îl exasperau, dar și îl îmbogățeau; ceva mai mult, îi limpezeau drumul către el însuși, îl ajutau să se găsească, să se înțeleagă, să se cuprindă.

Kierkegaard a zvârlit o seamă de fulgere împotriva filosofiei speculative şi a culturii în general – dar şi una şi alte l-au ajutat să „existe", să trăiască, aşa cum voia el, „clipa" sau „paradoxul". Şi chiar dacă afirmaţiile acestea ar fi puse la îndoială de kierkegaardieni, nu e mai puţin adevărat că opera lui scrisă datorește, după propriile sale mărturisiri, destul de mult celor 21197 volume pe care le-a cumpărat, le-a păstrat, le-a citit, le-a răsfoit, le-a adnotat; care, într-un cuvânt, l-au nutrit şi au contribuit, fiecare după putinţa lui, la ridicarea monumentului celui mai teribil „existenţialist".

Scriu nota aceasta cu o nesfârşită delectare. Întotdeauna am crezut, şi am mărturisit-o de nenumărate ori, că geniul nu are nimic de-a face cu cultura sau incultura, că un geniu poate citi o sută de mii de volume fără să-şi stârbească autenticitatea, că o lectură masivă poate steriliza un mediocru şi poate paraliza forţele creatoare ale unui scriitor oarecare, dar în nici un caz nu poate adultera izvorul creator al unui geniu. Cum spune într-un loc Kierkegaard, *„geniul este ca furtuna: aleargă contra vântului"*. Ce-i pot strica, lui, cărţile altora, ideile altora, experienţele, lexicul sau obsesiile altora? El îşi impune viziunea lui, inalterabilă, oricâte argumente şi contraargumente i-ar fi trecut cândva prin cap. Sterilizarea prin cultură sau istovirea autenticităţii printr-un număr considerabil de lecturi, nu dovedeşte altceva decât modestele resurse ale celui care a avut imprudenţa să ia în serios cultura. Nu există forţă spirituală care să facă neputincios un geniu, care să usuce un izvor creator. Dacă izvorul a secat – probabil, nu la 21197 de volume, ci la primele 1197 – singura concluzie pe care avem dreptul s-o tragem este că izvorul era puţintel şi „originalitatea" autorului numai o aparenţă. Nu biblioteca l-a făcut pe Anatole France un epigon, ci propriul său mod de a fi. Dante şi Rabelais îşi asimilaseră întreaga cultură a timpurilor lor – şi Dumnezeu ştie ce masivă, indigestă şi vastă era – şi n-au pierdut nimic din propria lor „originalitate" şi forţă creatoare. Iar Mihai Eminescu, dacă ar fi avut încă zece, cincisprezece ani de viaţă mentală normală, ar fi ajuns cel mai învăţat dintre români (şi nu e puţin spus, pentru că trăiau, pe atunci, un Hasdeu, un Odobescu).

Dar, ca să ne reîntoarcem la Soeren Kierkegaard, exemplul lui este încă şi mai vorbitor. Pentru că el n-a făcut nici „literatură", nici „filosofie", în sensul curent al cuvântului; el a descoperit secolului XIX autenticitatea, paradoxul, absurdul. El a vorbit aproape exclusiv despre sine, despre Regina Olsen şi despre Dumnezeu. A refuzat „cultura". A voit să fie singur cu destinul său în faţa eternităţii. Este autorul cel mai personal, cel mai autonom, cu cele mai multe îndrăzneli. Şi cu toate acestea, avea alături de el 21197 volume!...

Nu vă mai speriaţi degeaba de cărţi. Ele nu fac rău decât celor neputincioşi. Ele nu sterilizează decât pe cei care nu pot crea nimic viu.

CONTEMPORANII LUI KIERKEGAARD

Nu cunosc daneza şi ca atare nu am acces la scrierile publicate în această limbă decât în măsura în care ele au fost traduse. Ca toată lumea, am citit şi eu pe Soeren Kierkegaard, şi am citit o sumă de lucrări asupra epocii, vieţii şi operei acestui prodigios danez. Îmi spun că printre contemporanii lui au fost oameni care au scris şi publicat cărţi, cu gândul de a fi citiţi multă vreme după moartea lor şi a fi cunoscuţi dincolo de hotarele ţării lor. (Speranţă foarte legitimă, de altfel.) Au fost, de asemenea, istorici, filosofi şi teologi, care au crezut în operele lor, care au nădăjduit că Danemarca, şi poate şi altă ţări, vor ţine seama de rolul muncii şi gândurilor lor. Dintre toţi aceşti contemporani ai lui Kierkegaard, noi, cei care nu cunoaştem limba daneză, nu ştim nimic. Doar dacă am citit, în copilărie, unele poveşti ale lui Andersen. Iar, acum în urmă, P.H. Tisseau, traducătorul lui Kierkegaard, s-a îndurat să tălmăcească şi *Le pasteur de Veilby* a lui Blicher. *„Ces nouvelles jutlandaises,* spune anunţul de librărie, *d'un conteur danois contemporain d'Andersen et de Kierkegaard font mieux comprendre l'atmosphère ou baigne en partie l'ouevre de Kierkegaard"*. Sărmanul autor, îşi datorește traducerea în franţuzeşte numai pentru că opera lui foloseşte la înţelegerea „atmosferei" scrierilor lui Kierkegaard. Probabil că n-ar fi avut norocul acesta, dacă n-ar fi existat, de vreo 20 de ani încoace, o adevărată modă kierkegaardiană.

Mă gândesc la toţi acei scriitori, critici, filosofi, istorici şi teologi, care, deşi contemporani cu Kierkegaard, n-au avut nici relaţii de camaradenie cu el, nici nu i-au comentat scrierile, în Danemarca. În orice caz, noi, ceştilalţi, nu ştim – şi nu vom şti niciodată nimic despre aceşti oameni care au gândit, au muncit, au scris, cu gândul să supravieţuiască morţii lor fizice.

În schimb, cu câtă pasiune citim cel mai mărunt episod în legătură cu viaţa şi opera lui Kierkegaard! Şi, cu acest prilej, câte nume noi nu învăţăm! Nu mai vorbesc de nefericita logodnică a lui Soeren. Numele Reginei Olsen este astăzi tot atât de cunoscut ca al Laurei lui Petrarca şi Beatricei lui Dante. Nu mai vorbesc de un Martensen, celebrul H.L. Martensen, citat în orice prefaţă, orice studiu, orice traducere a unui text kierkegaardian – şi care ar fi fost cu desăvârşire uitat, chiar în Danemarca, dacă n-ar fi avut marele noroc să fie atacat de Soeren. Cine ar mai şti astăzi că acest „privat-docent" a publicat în 1849 mult aşteptata lui *Dogmatică*, în care hegelianismul este împăcat definitiv cu creştinismul, etc, etc? Dar Soeren a declarat că singurul merit ştiinţific al acestei *Dogmatici* este împărţirea ei în paragrafe – şi o asemenea opinie, confirmată de altfel de o serie de aluzii şi atacuri din partea fugosului polemist, îi asigură lui H.L. Martensen un loc convenabil în orice s-a scris, se

scrie şi se va scrie de aici înainte asupra vieţii, operei şi epocii lui Kierkegaard. Este probabil că poetul filosof Poul Möller supravieţuieşte prin propria lui operă în Danemarca. Dar e sigur că şi opera lui a câştigat enorm în actualitate, datorită prieteniei pe care Möller a avut-o pentru Soeren. În schimb câţi alţi necunoscuţi, mărunţi oameni de litere sau simpli „particulari", nu sunt aduşi la iveală, până în cele mai neînsemnate amănunte ale biografiei lor, ca să lumineze un episod din viaţa lui Kierkegaard, sau să expliciteze un text controversat. Ştim, astfel, de pastorul Welding, din Viborg, care, în două scrisori ale sale, a vorbit despre misterioasa penumbră de austeritate şi bizarerie a casei părinteşti a lui Soeren. Ştim de profesorul lui de latină, Mikael Nielsen, care a avut norocul să-şi dea părerea asupra şcolarităţii şi temperamentului viitorului mare autor. Ştim de Hans Bröchner, care, văzându-l pentru prima oară în 1836, l-a luat la început drept un comis-voiajor. Ştim despre gazdele lui, despre Asociaţia studenţească în care era membru, despre datoriile lui la cafenea, etc. – şi ştim toate acestea în chip amănunţit, cu nume, portrete, documente etc. (Nu le citez, pentru că ar ocupa prea multe pagini). Ştim, bunăoară, de Israel Levin, care a fost o vreme secretarul lui Kierkegaard, şi care ne-a transmis, între altele, menu-ul maestrului (supă foarte grasă, peşte şi bucată de pepene cu un pahar de „excelent sherry", temperatura din odaia lui de lucru (13 3/4 Réaumur; dacă nu era constantă, nu putea lucra) şi alte savuroase amănunte: bunăoară că nu se plimba niciodată la soare, că zaharniţa era umplută în fiecare zi, că într-un dulap erau 100 de ceşti de cafea, dar numai câte două de acelaşi fel, şi că în fiecare zi Israel Levin trebuia să aleagă ceştile pentru cafeaua din ziua aceea, explicând în acelaşi timp *de ce* le-a ales pe ele şi nu altele, etc. Israel Levin se bucură, de altfel, de un loc însemnat în istoriografia kierkegaardiană, pentru că ne-a transmis nenumărate informaţii precise. Şi să nu vă închipuiţi că numele acestea – din care nu am citat decât câteva, numărul lor fiind considerabil – circulă numai în biografiile exaustive sau în studii de amănunt. Nu; toate le veţi găsi, acolo unde le-am găsit şi eu, în excelenta monografie a lui Torsten Bohlin, *Soeren Kierkegaard* (traducere din suedeză de Tisseau, 1941), care rămâne deocamdată cea mai bună carte de ansamblu asupra „omului şi operei". Cartea a fost tradusă în franceză, germană, finlandeză, şi va fi – dacă nu cumva a şi fost – tradusă în alte limbi. Pastorul Welding şi ceilalţi – şi sunt destui – vor fi cunoscuţi de zeci de mii de cititori europeni. Din Danemarca anilor 1813-1855, când a trăit Soeren Kierkegaard, publicul european va afla o seamă de lucruri interesante şi va învăţa o seamă de nume, toate în legătură cu logodnicul Reginei Olsen. Şi când spun „va învăţa o seamă de nume", nu exagerez deloc. Un kierkegaardian începător se recunoaşte dacă ştie cine a fost H.L. Martensen, episcopul Mynster

şi *Corsarul*. Şi după cum vă vorbeşte de Poul Möller, Fr. Chr. Sibbern, Israel Levin şi ceilalţi – puteţi discerne seriozitatea cu care şi-a asimilat opera maestrului. (Pentru că opera, în cazul lui Kierkegaard, este indisociabilă de viaţa lui; şi dacă nu cunoaşteţi logodna cu Regina Olsen, atacurile *Corsarului*, polemica împotriva lui Martensen, etc, nu înţelegi nimic din gândirea lui.)

Scriu toate acestea fără nici o intenţie ironică, pentru că socotesc binemeritată gloria postumă de care se bucură acei dintre contemporani care au avut norocul să atingă, într-un fel sau altul, traiectoria vieţii lui Kierkegaard. În fond, omul acesta a fost un geniu, şi geniul are dreptul să confere „nemurirea" celor care l-au iubit sau l-au urât, l-au admirat sau l-au detestat; o „nemurire" pozitivă sau negativă, se înţelege (vai de bietul M. Goldschmidt, redactorul *Corsarului*! Numele lui va fi necontenit menţionat şi în ce contexte! cât timp va exista Kierlegaard în cultura europeană, şi se vor scrie articole şi cărţi asupra lui). Este singura răzbunare a geniilor împotriva efemerelor notorietăţi ale istoriei contemporane. Lăsând să cadă, cum se spune, vălul uitării asupra mărimilor oficiale şi semioficiale, îngropând cu indiferenţă gloriile redacţiilor, librăriilor, cafenelelor şi academiilor contemporane – un geniu are această putere de a lua cu el în istorie un număr oarecare de persoane, alese de destinul lui sau încăpăţânarea lor (cazul nefericitului Goldschmidt). Este, fără îndoială, un lucru bine meritat. Dar, privind dintr-alt unghi de vedere, câtă nedreptate! Câtă nedreptate ca toţi lectorii nedanezi ai lui Kierkegaard să ştie atâtea lucruri despre un Poul Möller, Martensen sau Hans Bröchner – să ştie, în primul rând, *că există* – şi atâţia alţi scriitori, filosofi şi teologi contemporani lui Kierkegaard să fie condamnaţi la uitarea definitivă, numai pentru că nu l-au întâlnit, sau nu l-au citit cum trebuie, sau au rămas indiferenţi, sau n-au avut curajul să-l atace! Adică, cum ? Orice cititor să afle, din primul articol prin care ia contact cu viaţa şi opera lui Kierkegaard, de un Martensen sau de un Goldschmidt – şi sărmanul povestitor Blicher să fie tradus în franţuzeşte abia în 1941, să fie tradus numai pentru că poveştile lui fac să se înţeleagă mai bine „*l'atmosphère ou baigne en partie l'œuvre de Kierkegaard*", şi să rişte să rămână înmormântat chiar după ce a avut parte de un asemenea noroc" (Căci, vedeţi, e vorba doar de „atmosferă" şi doar de „parte din opera lui Kierkegaard". Ah, dacă ar fi fost acest Blicher confidentul lui Kierkegaard, sau adversarul lui, alta i-ar fi fost desigur soarta!)

Mă gândesc că dacă, prin absurd, autorii contemporani lui Kierkegaard – poeţii, romancierii, dramaturgii, criticii, filosofii, teologii, istoricii – ar putea reveni astăzi în lume, şi ar privi ce se publică în Danemarca şi ce nume daneze circulă în cărţile şi studiile tipărite în celelalte limbi europene, ar fi consternaţi. La asta s-a redus efortul lor creator? De aceea au învăţat, au scris, au creat

ei – ca publicul european să afle de *Dogmatica* lui Martensen şi *Corsarul* să fie încă atât de actual? O anumită Danemarcă este, pentru noi toţi, neverosimil de vie: aceea care se reduce la prietenii, duşmanii, logodnica şi familia lui Kierkegaard. Restul îl ignorăm; şi chiar dacă s-ar publica imense monoografii asupra acestei Danemarce 1813-1852, nu le-am citi; am prefera să citim, bunăoară, *Soeren Kierkegaard og Pengene* (S.K. şi banii), a lui F. Brandt în care sunt editate până şi conturile lui de la cafenea; şi, fără îndoială, când această, se pare, fundamentală monografie va deveni accesibilă într-o traducere, succesul ei nu va surprinde pe nimeni.

Dar, să recunoaştem, din punctul de vedere al autorilor danezi care n-au avut norocul să atingă destinul lui Kierkegaard, este o mare nedreptate. Este nedrept, nu ca ei să fie uitaţi, iar Kierkegaard să fie tradus până şi în limba anamită; lucrul acesta era de aşteptat, pentru că geniu şi tragedie a avut, din belşug, numai el. Dar este nedrept ca ei să fie uitaţi în Danemarca, şi *inexistenţi* în restul lumii – iar în toate limbile pământului să se poată citi că, pe patul său de moarte, Poul Möller a salutat pe Kierkegaard prin colegul său Sibbern, sau că *Dogmatica* lui Martensen a apărut în 1849, era împărţită în paragrafe şi încerca împăcarea hegelianismului cu creştinismul. Dar noi suntem mai interesanţi decât aceştia! ar putea striga autorii contemporani lui Kierkegaard. Recunoaştem că el, Soeren, ne e superior. Recunoaştem că el, avea geniu – iar noi avem doar posibilităţi literare şi oarecare abilitate speculativă. Dar, pentru Dumnezeu, noi *aveam* ceva, în orice caz *am fost* ceva în Danemarca, am însemnat ceva mai mult decât Martensen sau Israel Levin!...

E trist, nu?!

Cascaes, 1945

Mircea ELIADE

MIHAI NICULESCU

ARTA POETICĂ

Vorbă cu vorbă rup din nefiinţă
Câte-o fărâmă de lumină caldă
În care sufletu-mi tânjind se scaldă
Bolnav de-a nezăcută suferinţă.

Încins de dor, de-o dragoste nespusă
Trăiesc minţit, ascuns de o părere
Fără să-ncerc, cu blânda lui putere
Ursita să mi-o torc viclean supusă,

Ci năzuind o soartă fără dresuri
Aleanul să mi-l coacă dulce-n vrej
Pescar de vorbe, le-amăgesc în mreji
Cercându-le sfios cu înţelesuri.

*
* *

CLIPA DE DOR

Lunecător sub zodii, şarpele funest
Arc răsucea rotind prin anotimpuri
Logodnic nenuntit, în radios incest
Cu veşnic pure, castele Olimpuri.

Neîncuscrit prin vreme, aspru, pădureț
S-ar fi părut – sub masca poate iertător
De n-ar fi fost, cu osebit dispreț
Îngândurat absent, atent săgetător.

Dar miezu-i gol, râvnit în vasta clipă
Se desfăcea târziu sub lampa trează
Și-un dor stârni, rotund ca de aripă
Pierind la cer, în limpedea amiază.

CONSTANTIN AMARIUȚEI

LUMEA CEA ALBĂ

Ce albă e lumea în somul de-l pierzi
Sub foșnet de ape-n pădurea de fag!
Imagini de țărmuri înalte și verzi
Se-ntorc la-nceputul neînțelesului prag.

Câte-o stea căzută zideşte stupine,
Din cuvinte rămase pe buzele stinse,
Amiezii de fagure străpuns de lumine
Privind spre amurgul cu porțile-nchise.

Prin larga tăcere doar crengile scriu
Dorurile noastre ce-n zare se frâng...
„E devreme-acasă? În ape-i târziu?..."
... De-așteptarea lunii, gândurile plâng.

Paris, 21 Mai 1951

ION PÂRVULESCU

VARA

„E vreunul să se ascundă focului
ce nu doarme niciodată?"

HERAKLEITOS

Întâiele viorele de Aprilie din gleznele tale-au răsărit
și astăzi încă în părul tău vântul peste seară își țese văpăile -
ai fost atât de frumoasă încât întreagă ai rămas
și cu fiecare nouă primăvară stinsă
același vânt arzător
ce din munte pogoară o să-ți aducă tămâia zăpezilor ce se duc -
oh! învârte-se peste tine Fecioara de foc până la urmă,
că de când Argeșul sufletul
tău îl repoartă preacurate-i s-au limpezit adâncurile
neînceputei sale tăceri și
dacă ochi să vază încă nu știu
pe unde tu ai trecut firea cum nu se mai ascunde
e că flacăra vieții
fugărită, surpată de boală, în necinste ucisă, cu o jivină peste stânci
niciodată nu se rămâne din viață
ci doar moartea și luminarea ei clară
de-ar mai ajunge până
sub zidurile de piatră întunecată a muntelui
ci doar dacă din fântânile reci ale fără de timpului
s-o mai trezi iară voința de libertate
a celei care-ai fost tu când te-ai frânt de senină
și-ai să ieși să mă strigi la marginea florilor de țărână
o să pătrunzi cine, de-abia atunci
rădăcinile ființei tale din ființa luminei
le-a smuls
când nevrednic, puterd și singur n-am să mai ajung să-ți răspund
și-n somn cu-aceste lăcrimi de sânge ai să mă auzi plângând.

TUDOR ARGHEZI, VECINUL LUI DUMNEZEU

„Pe cel fără de vârstă, fără țărm, fără vamă”, Tudor Arghezi nu-l izolează nici în cer, nici în concepte. El îl descoperă aproape, în țărână, în amiază, în drum, în om, în gânganie, în tâlhari și copii, în ogradă, în hore și moarte. Dumnezeu e vecinul lui Arghezi și Arghezi, cu uneltele lui de vecie, dă vecinului ce este al vecinului. Gospodar al cuvântului, el coboară pe Cel-de-Sus în bătătura cu descântece și psalmi și odată cu venirea Înaltului, vecinătatea devine stil.

*

Biblia i-a dat lui Arghezi amintirea a ceea ce ar fi putut fi și rămâne. Numai acolo, printre geneze, Arghezi înțelege să se întoarcă ori de câte ori graiul lui devine grație. Numai acolo speța e fără păcat. Numai acolo înmulțirea (G. Călinescu vedea atâta scârbă de germinație în lirica argheziană) se face simplu, ca o ceremonie fertilă a elementelor. Raiul oamenilor dintâi e singura vârstă de aur unde împreunarea e muzică: *„Trupul lor (al lui Adam și al Evei) scânteia trecând printre plante, de o pată de soare, gonită de o pată de umbră, ca o ramură curgătoare, și în jurul capetelor înflăcărate licărea nimbul metalic. Și focul lor sfârșea mereu și începea neîncetat, puternic și nesățios încât geamătul și oftatul crepuscular umpleau insula și pădurea cu un parfum făcut pentru auz. Pe sub smochini și banani, ei s-au înmulțit cu timpul mușcându-și sânii și înfrigurându-și coapsele urzicate fierbinte. Iar țâțele cu mura neagră ale primei femei au fost văzute hrănind în lumina fără margini a lumii... (Cartea cu Jucării).* Pentru un răsăritean ca Arghezi păcatul originar nu produce drame, ci pretexte de închinare, de acord cu Înaltul. În spațiul românesc mitul păcatului originar e înfrânt de cosmicitatea trăită a insului, care nu zidește ruperi între el și lume. De aici, înlocuirea eticii prin înțelepciune, de aici aceea *„dulce continuitate între fire și spirit”* de care vorbea Noica și care face ca neamul nostru să participe *„în felul lui”* la *„eternitatea ființei.”*

*

Câteodată Marele Vecin creează lumea precum Arghezi cuvintele. Din joc, putere și inocență. Lumea va fi fost scrisă dacă lui Dumnezeu nu-i lipseau hârtia și priceperea. Cum *„nici carte nu prea știa”* și cum n-avea la îndemână decât un *„crâmpei de alfabet”*, creatorul lucra încet. Ca un copil. De aceea *„Adam era cârn”*, iar Eva nu putea să zică *„nici Petrică nici Costică”*. Și tot pentru aceea, odată creați, primii oameni numărau *„pe dește”* *„ce au și ce mai lipsește”*. La această infantilă și nevinovată caligrafie, care presupune familiaritatea poetului cu paradisul, se adaugă conștiința de artist a creatorului, precum și seriozitatea liturgică a misiunii poetului. Sub veșmântul naiv al jocului se ascunde sensul profund al unei tehnici de responsabilitate hieratică: *„...eu nu m-am jucat și nu mă joc cu scrisul meu. Ora lui e ora utreniei mele. După cum, înțepând în pâine, ieromonahul știe că lancea lui liturgică străbate coasta lui Dumnezeu, tot așa și eu cred că punctarea literei pe carnetul meu răspunde cu slovele tainelor mari, care simt și colaborează. (Ce-ai cu mine, vântule?)* Arghezi – chiar și acolo unde cuvântul se topea în blesteme și pamflet – a dovedit că știe să slujească verbului.

*

Tanatologia argheziană e un fel de al „Treilea Testament”, pe care poetul îl scrie sub zarea răsăriteană a împăcării și orânduirii. Uneori moartea e o părăsire a gospodăriei la care cei plecați se întorc mai târziu. Întoarcerea e simplă, ea se face *„într-o zi”* și *„acasă”*, *„la copii”*, *„la nevasta care plânge și toarce”*. Alteori întoarcerea e spectacol și fantasticitate pură ca în *Cimitirul Buna-Vestire*, unde morții înviază panoramic, derutând ritmul administrativ al cetății. Ei se strecoară printre cei vii, se lasă arestați și cugetă la nimicnicia ordinii provizorii. Sub cugetul lor se ascunde însă vrerea Judecătorului suprem, care a decis aceasta despre Adam: *„s-au împlinit toate soroacele, trebuie să-l scăpăm de moarte și să-l înviem în toate odraslele lui, aflate jumătate în lut și jumătate în cer”* (cum spune Arghezi) sau (cum spune Apostolul Pavel în *Epistola către Corinteni*): *„Fiindcă trebuie ca acest trup stricăcios să se îmbrace întru nestricăciune și acest trup muritor să se îmbrace întru nemurire.”* Alteori moartea e joc – de copii – de unul singur, de mai mulți, de toți laolaltă. *„Jocul”* începe încet ca un vânt și-l joacă nu numai copii sau tâlharii (cărora cerurile li se deschid cu prietenie și sărbătoare), ci și lucrurile, florile. Moartea nu e sfâșiere, dezastru, ci trecere pe îndelete între pământesc și ceresc, două tărâmuri în corespondență. Copiii mor „de *mână*”, ei *„se lasă”* în cer, iar bătrânii *„intrând încet cu mâinile în*

ceață", se silesc parcă să nu facă zgomot în murire. Pentru pustnici – chiar și pentru cei negri și păcătoși din *Icoane de Lemn – „trecerea"* e mai lesnicioasă. Din chiliile lor monahii privesc direct spre un loc care, pentru ca să le ușureze călătoria de apoi, se învecina *„de-a dreptul cu tăria"*. Moartea are aici ceva din dimensiunea nunții mioritice. Și, unanim, intendentul peste drepți, crede că Cimitirul Buna-Vestire *„e ca un preludiu de Rai"*. De la haosul eminescian la moartea fără suspine și nici întristare a lui Arghezi există un mare interval de viziune. În timp ce Eminescu dădea vieții accentele de săvârșire ale morții (somnul și dragostea eminesciană sunt alte aspecte de netrăire), Arghezi face din moarte durata creștină de împăcare, stoicitate ortodoxă și cosmică în egală măsură. În opoziția lor de peste timp se întâlnesc itinerariile absolutului.

*

„Și anii mor și vremurile pier
Aici sub tine, dedesubt, sub cer."

Arghezi descoperă timpul în uitarea lui Dumnezeu. Ferecat în nemărginire și slovă, Cel-de-Sus nu mai coboară jos ca în vârstele biblice. Tatăl nu mai vorbește fiilor, stăpânul – robilor. Izolarea lui întru a-tot-puterniciei închise neliniștește poetul, obișnuit să stea de vorbă cu firea și de taifas cu Creatorul. Arghezi nu se ostenește să se plimbe în Sfânta Scriptură ca în propria lui ogradă. Minunile înseși sunt pentru el niște idile. Ori se întâmplă că momentele idilice ale Făcătorului-de-Toate-Cele au fost depășite odată cu trecerea dintre Testamente. Cerul a intrat în dramă. *„În cer era târziu"* și întârziate – și dezlegarea și cuvântarea spre cei rămași pe pământ. Atunci Arghezi a descoperit timpul. Și timpul arghezian e sub cer, sub miracole și pe deasupra vieții.

*

Iată un vers de Eminescu, pe care l-ar fi putut semna Arghezi:

„Argint e pe ape și aur în aer"

Iară un vers de Arghezi, pe care l-ar fi putut semna Eminescu:

„O stea era pe ceruri. În cer era târziu."

Eminescu și Arghezi își răspund peste timp, se completează, se întâlnesc și asigură poeziei românești o punte de har,

„Ce noapte groasă, ce noapte grea!" Noaptea arghezian e departe de multe, dacă nu de toate „nopțile" literaturii. Ea nu se întâlnește nici cu deznădejdea de Ghetsimani a lui Pascal, nici cu noaptea dogorâtoare a misticilor

occidentali care scormonesc jăratec de lumini în straturile întunericului. Ea nu e nici imn ca la Novalis, nici lumină rănită și presimțită ca la Debussy, nici o lume, un univers, ca în Rembrandt. Dar mai ales noaptea arghezian n-are nimic comun cu aceea a romanticilor. Noapte bizară, disponibilă, noaptea romantică se săvârșește în vis, în capriciu, în ea apare calamburul, aventura sonoră, sabatul înfrânt al limitelor dintre făpturi și obiecte, contrabanda sentimentală și – bineînțeles – carnavalul clarului de lună, cu liliac la Musset și tei la Eminescu. (Ceea ce salvează noaptea eminesciană e implicarea ei în metafizic, unde teiul devine „cifru" ca să spunem ca Jaspers). Noaptea arghezian n-are nimic din gratuitatea și farmecul aproximativ al celei romantice. Ea are un sens, un rost și o intenționalitate. În ea cineva care umblă *„fără lună, fără lumânare"*, bate în *„fundul lumii"*. Noaptea arghezian înlesnește întrebarea pentru cel ce este, vine și pleacă, cu ea omul găsește *ieșirea* și – caută după ce găsește – sensul întrupat al veciei, prin ea vecinătatea dintre om și dumnezeire devine apel și înfiorare vocativă (*„Deschide, vecine – Uite sânge, uite slavă"*). Noaptea romantică apune în imanență, noaptea arghezian se urzește în transendență.

*

Aș putea spune despre Arghezi că e un Baudelaire răsăritean și mare – și nu spun. Aș putea să văd în el un Claudel de mucigai – și nu văd. Spun însă clar și văd bine că Tudor Arghezi e poveste, rugăciune și rânduială românească.

*

Există în universul arghezian o puzderie de îngeri – o *„îngerie"* cum spune poetul însuși. Mai resfirați decât la Voiculescu și mai puțin patetici decât aceia ai lui Blaga, îngerii arghezieni sunt consultați de poet în momentele de slavă.

*

O mamă care devine icoană, o mamă Maică a Domnului și un fiu care prin iubire mistică urmează același itinerariu al sfințeniei (*„sufletele își pierd pământul ca niște sămânță încolțită"*) fac din *Ochii Maicii Domnului* romanul schimbării la față a artei românești. E atâta voință de spiritualizare în pagini și atâta har în litere, că totul apare ca o altă modalitate de absolut. În plus, adevărul ascezei, prestigiul călugăriei. Arghezi face din intrarea în schimnicie, ieșirea din marginea lumească. Asceza devine o treaptă spre beatitudine, un drum, întors dar sigur, al vecinătății cu Dumnezeu. Ea revelează esențele însăși ale apropierii de raiul lăsat undeva, în urmă, în străvechime: *„Un pom cu*

ramurile de sticlă şi cu flori de nufăr în vârfuri, de sidef, era sufletul lui şi omizi de aur se grăbeau să urce pe acest policandru de frunze, ca să-l scapere întreg cu giuvaere". În această *„pribegie sfântă"* care e pustnicia, un contact esenţial se face între cei de pe pământ cu cei de sub pământ, între cei plecaţi şi cei ce sunt. Mânăstirea sau schitul devine lăcaşul ideal de comuniune a duhurilor: *„Înmulţiţi cu îngerii, cu sfinţii, cu mucenicii şi cuvioşii zugrăviţi, de un chip şi o asemănare cu ei şi care înfăţişau pe înnaintaşi, pe străbuni, din sihăstrii, plecaţi la timpul lor de la vecernii şi utrenii şi pogorâţi în chiliile de lut, numărul norodului de faţă la slujbă era nemărginit şi în glasurile cititorilor de stihuri cu slovă se amesteca cu auzurile monahilor în viaţă ascultarea mormintelor aşternute ca lespedea gheţii. Mişcându-şi mânecile grele odată, călugării îşi duceau degetele la frunte cu fâlfâire, ca nişte vulturi împiedecaţi, care s-ar fi închinat cu penele aripii drepte. Oseminte în picioare, ochii li se rugau închişi."* Este, în această cină de taină şi de preacucernicie regăsită, ceva din măreţia şi discreţia artei ortodoxe pe care Arghezi o slujeşte, îndrumează şi întăreşte. Spiritualitatea ortodoxă datorează celui ce a scris *Ochii Maicii Domnului* câteva mistere şi foarte multe esenţe.

*

Chilia apropie de Dumnezeu, dar ea poate şi îndepărta, din cauza prea marei apropieri. *„Fereşte-te de a creşte prea mult în odaie. Ieşi din chilie şi intră în sânul luminii. Arborii, păsările, te urmăresc. Lumina te cere ca pe un nisip pulverulent"* stă scris în *Mântuire de seară*. Într-adevăr vecinătatea cu Dumnezeu „creşte" mai degrabă afară, în lume, printre gângănii, frunze, ape şi mirodenii. Dumnezeu îşi lasă văzută, umbra *„printre boi"*, el stă în pridvorul de peste drum (*„în pridvorul lui de fum"*), el e în peşti, în vrăbii şi mânătărci, stă de vorbă cu melcii, cu iepurii şi pintenogii câmpului, trece pe Bărăgan purtat de vânturi, *„se iveşte fără sosire şi pleacă fără să şadă"*. Arghezi aduce pe Dumnezeu în lume pentru ca să-l poată avea mai aproape şi să-i glorifice creaturile. Este în această transcendenţă mistică unul din caracterele capitale ale poezeiei argheziene. Poetul se simte responsabil de făpturile Domnului şi vede în comerţul familiar cu duhul lor, vrerea de miracol, de expoziţie în miracol a lui Dumnezeu. Foamea de minuni, atât de evidentă la „gândiriştii" se realizează la negândiristul Arghezi, care pune minunile în lucruri, le face simple, le dă o identitate gospodărească. *„Tu umbli frate, între minuni"*, spune acelaşi călugăr din *Mărturie de seară* şi umbletul acesta arghezian zămisleşte organicitatea ortodoxă a unei viziuni unice în literatura timpului. Cine nu-şi aduce aminte de

trecerea harului peste cartofi – *„dumnezeeşte"* cum spune poetul, – de această trecere care înalţă tuberculele la rangul şi slava unui principiu cosmic? Şi cine întârzie să nu vadă în Arghezi un cosmic în stare de conştiinţă – şi fericită şi înaltă?

*

Smerenia argheziană e o smerenie cucerită. Înainte de a slăvi şi îngenunchia, poetul s-a neliniştit, s-a revoltat, a pus tăgadă în psalmi, s-a întors cu spatele la cer. După aceea apele s-au liniştit, ruga s-a ivit ca o eliberare şi nehotărârea a devenit certitudine de nezdruncinat: *„Este adevărat tot ce s-a grăit, tot ce s-a povestit, tot ce s-a scris şi tot ce s-a păstrat.... E adevărat. Totul e adevărat." (Ce-ai cu mine, vântule?)*

*

Apoi adevărul a cunoscut metamorfoza rugăciunii. Arghezi se roagă pentru a-şi îndeplini singurătatea, a o dărui celuilalt. El nu cere să i se dea, ci se roagă să i se ia, să fie scăpat de el însuşi. *„Mă rog Ţie Doamne să nu mai fiu eu însumi"*. Trufia s-a stins şi umilinţa devine mirare faţă de belşugul fiinţei lui *„Cu ce să plătesc, nefire şi fire?"* se întreabă poetul, pentru că el datorează împăcării cu el şi cu lumea *„şi lemnului uscat şi bălţii stătute şi florilor şi pietrelor şi vitelor bătute."* Dar rugăciunea lui Arghezi dezleagă însuşi sensul uneltelor lui fermecate, pe care poetul le depune la picioarele lui Dumnezeu, pentru cântecul proslăvirii permanene şi potrivite. *„De zeci de ani tu eşti singura mea adevărată meşteşugită îndeletnicire ascunsă. Toate celelalte munci sunt sterpe. Sunt pentru tine ca un giuvaergiu tainic, al cărui lucru începe împrejurul inelului de aur, după ce au adormit cu toţii, cetăţile, staulele şi pădurile. Îmi scot sculele ca un hoţ şi prind veriga în menghină şi o potrivesc, ca să nu mă simtă nimeni. Eu tai lin lanţurile şi retez cu un fir de păr de oţel zăbrelele mari din gura firidei mele către vatra scânteilor tale. Auzi tu, Doamne, cum cade pilitura uneltelor, de-a lungul frunzelor din văzduh?"* Dumnezeu aude într-adevăr şi trimite peste uneltele poetului duhul măiestriei fără sfârşit.

*

Cred că o adevărată ontologie argheziană ar trebui să fie instaurată începând cu acel sentenţios *„Este"* care termină celebrul vers arghezian:

„Vreau să te pipăi şi să urlu: Este!"

*

Între inefabil şi rostire, între cer şi pământ, bine şi rău, dragostea în lirica argheziană are aceeaşi statură de antinomii. „*Ea se împlineşte cum se face aurul şi sarea în pământ, în neştiinţă şi cu colaborarea harurilor conver-gente*". Ca „*un duh de iarbă mare*", ca o chemare a instinctelor sau ca o bubă pământească, dragostea argheziană e lăsată de la Dumnezeu şi se face între oameni, după ritualul îndepărtat şi mereu reinventat al unui paradis în libertate. *Florile de Mucegai* au rădăcinile în Biblie.

*

Poarta Neagră e o mânăstire ratată în care deţinuţii fac din rău, împărtăşanie şi din păcate, o glumă.

*

Operele complete ale lui Tudor Arghezi nu se completează cu adevărat decât acum şi la el acasă: el adaugă pentru o ediţie a onoarei – mai definitivă şi mai grăitoare – tăcerea lui.

Virgil IERUNCA

TUDOR ARGHEZI

MĂ UIT LA FLORI

Mă uit la flori, mă uit la stele:
Eşti chinul dulce al tristeţii mele.
Mă uit în mine, ca într-o chilie,
Mă uit în ceruri, în Împărăţie,
Mă uit în gol, mă uit în vizuini.
Te caut printre spinii din grădini,
Dau buruienile deoparte, de otravă,
Şi pipăi locul urmei tale cu zăbavă.
Străbat călare şesul, cucuruzul:
Te caut cu vederea, cu auzul.
Mă plec la trandafiri şi le miros
Boboci din tulpinele de jos.

Fuseşi în toate şi te-ai dat în lături.
Încerc sulfina: tu trecuşi alături.
Întreb plăpândele verbine.
Ele răspund că ştie patlagina mai bine.
Zisei şopârlei: „A trecut pe-aici?"
Ea m-a trimis la şerpi şi licurici.
Şi neprimid răspuns nici de la stupi,
Mă iau după vulturi şi lupi.

Am colindat moşia-n lung şi lat
Şi-am coborât din leat în leat

Şi, ostenit în râvnă şi puteri,
N-am dat de tine nicăieri
Oriunde-ncep a cerceta
Trecuse albă, chiar atuncea, umbra ta.
Tăria-i de beteală şi salbă lângă salbă,
Mi s-a părut odată că ai fost o nalbă.

Dar auzind o şoaptă, m-am întors:
Vorbise vântul într-un lan de orz...
„Omul cu şoimul caută mereu...
Răspântia lui Dumnezeu.
Noi o vedem în câmp şi în livede.
El singur are ochi şi nu o vede"
Cu jurământul morţii, cel fără iertăciune,
Toate îl ştiu pe Domnul: nici una nu îl spune.

*
* *

RUGĂCIUNE

De ce stârnişi ţărâna şi viu m-ai zămislit,
Dacă-nceputului i-ai dat sfârşit
Demainanite de-a şi fi-nceput?

De când te-ai murdărit pe degete cu lut
Vremelnic şi plăpând tu m-ai făcut.
Pot cere o durată aceluia-njghebat
Din tină trup şi suflet din scuipat?

Torcând mătasea tu o faci de scamă
Şi frumuseţea ei se şi destramă.
Ai scos din buturugă o vioară
Şi-i pui şi coarda-n care va să moară,

Plesnind în miezul nopţii albe, de smarald
Pe strigătul şi zborul în sus cel mai înalt.
Un zbor i-ai dat şi şoimului la stele.
Împiedicat în peticele mele.

Tu ai rămas de-a pururi şi viaţa noastră piere.
Te mulţumeşti cu-atâta mângâiere
Că singur, între neguri, eşti veşnic: sorocit
Prin mărturia celor ce-au murit.

(*Una sută una poeme*, Bucureşti 1947)

PĂCALĂ sau EXISTENȚA ABSURDĂ

(Schiță pentru o filosofie a neghiobiei)

Introducere

Lumea pe care o avem în față atunci când studiem „*isprăvile lui Păcală*", e lumea cea adevărată în care se desfășoară activitatea zilnică a oamenilor sau e lumea fictivă a basmului? În primul caz o analiză socială ar fi de-ajuns pentru a ne informa asupra cauzelor și reacțiilor sociale ale acestei lumi. Păcală poate fi țăranul fără buget casnic și fără un inventar agricol – cu alte cuvinte un om silit la înstrăinarea muncii sale – singurul mod de a trăi. El este, deci, argatul pe care cei ce-l tocmesc, încearcă să-i fure produsul muncii sale. În basm, lumea lui Păcală va sublinia pentru criticul literar caracterul fictiv al isprăvilor. Oamenii nu-s reali, căci lumea lor iese din durata satului, acțiunea întâmplându-se cu „*trei zile înainte de vremea noastră*". Critica literară va vedea în Păcală doar imaginea corespondentă tipului de năzdrăvan balcanic, un încurcă lume, menit să ne facă să râdem.

Folosind o interpretare fenomenologică vom renunța și la analiza socială (de descripție monografică) și la critica literară (de psihologie tipologică). Ca fenomenologie „*isprăvile lui Păcală*" nu vor oferi decât un *conținut de fapte*, pe care actul nostru de înțelegere îl va „viza", căutând să-i intuiască sensul în jurul căruia gravitează fiecare faptă. Nu ne interesează dacă faptul vizat corespunde unei unități sociale fixate în timpul real, sau că totul este pură imaginație și colecție de întâmplări ireale; ceea ce preocupă analiza fenomenologică este *temeiul* ce stă la originea lumii (Păcalice)...

De aici, afirmația că orice lume, pentru a fi considerată ca atare, trebuie să aibă o *noimă*. Căutând noima (sau sensul) lumii, fenomenologia operează o punere la o parte a lumii ca dicționar fenomenal, neinteresându-se de psihologia omului sau de angajamentul său social. Totuși, să nu credem că „noima" ca esență, este în afară de lume, așa cum ar fi ideea platoniciană. Ea este

„corelatul" existențial între faptul de a fi ursit ca om – deci „obligat" prin „steaua sa de noroc" (și prin „scrisul de pe frunte") de-a făptui o lume, și lumea fenomenală constituită. Noima este deci un absolut ce aparține insului fiindcă el există și-i permite să fie-ca-om-în-lume, și un absolutul esențial al lumii, deoarece prin noimă ea se constituie – ca semnificație de lucruri și semeni.

De aceea, atunci când noima nu mai înseamnă absolutul de sens, se spune că „existența n-are sens" și lumea n-are nici o noimă. Rolul „noimii" este deci acela prin care apare și existența omului ca ins liber și a lumii ca fel de a fi. Firea are nevoie de lume, pentru a căpăta sensul de „fire – firească" unei existențe noimatice.

Păcală, în măsura în care trăiește fără noimă, denunță existența lumii ca vinovată de non-existență. Vom asista, în analiza noastră, la situația lumii văzută și trăită de insul neghiob (Păcală), ca o „dare de gol", adică vom descoperi că lumea n-avea nici noimatic, sens de-a fi, adevăr în sine. În fața acestei isprăvi, reacțiunea omului este dublă: va râde – așa cum se râde în orice situație unde, așteptând un plin de sens și de folosință n-ai găsit decât un gol; și se va căi, căci „hazul era de necaz". Cugetul său, ajuns la limitele sensului de lume, în fața blocului masiv de nonsens (necesitate, silă), va trăi limitele mustrării, dând *mustrarea de cuget* ca formă transcendentală a „Cogito"-ului vinovat de-a fi nefiresc.

Păcală însă, ca ins, va ajunge la starea de exil în nimicul lumii; prin el vom înțelege sensul neantului, al golului neconstituit de sens, dar trăit. Astfel conștiința lui, nefericită ca trăire absurdă, va intenționa o esență cognitivă diferită de ontologia firescului (sau „Etant" la Sartre, „Seiende" la Heidegger) și anume: „ne-firescul". Filozofia românească dovedește că prin negație, se trece de la o regiune ontologică la alta tot așa de reală. „Firea" va cuprinde în plus „ne-firescul" ca rezidiu trăit, dar nu semnificat. El reprezintă nimicul sau neantul ce *pre-constituie lumea*, neant căutat și de mistici (Böhne de ex.) și de un filosof exemplar ca Husserl în trăirea ante-predicativă și pre-constitutivă a lumii.

Păcală ne dă, odată cu „ne-firescul" – ca regiune ontologică, și o nouă etică: aceea a absurdului, a neomeniei, și a trăirii imposibilului. Sunt momente esențiale de existență, deoarece ele întovărășesc zidirea noimatică a lumii, forma lucrativă de a fi în Fire, deci creator de lume. În plus, limbajul lui Păcală revelează o nouă dimensiune a creației omenești, deoarece el semnifică un adevăr – altul decât acela al bunului simț.

Despre toate vom vorbi mai jos.

1. Fenomenologia neghiobului

a. *Nerodul satului*

Prostia este un mod de-a cunoaşte lumea fără a putea găsi sensul şi folosinţa ei. Omul nu ştie cum e lumea, n-o înţelege şi deci nu i se poate intergra, neînsuşindu-şi esenţa firească de gospodărie omenească.

În lumea satului românesc, prostul este tot una cu nerodul: adică un ins ce nu creează o *folosinţă*. Singularizarea prostului în lume n-are funcţie biologică („*prost din născare*") şi nici socială („*prost de dă în gropi*"); ci una de *epistemologie*: prostul este în eroare – fiind în neştiinţă faţă de darul firesc al unei lumi sătești constituite de tradiţie (opinia ca atare). Cunoaşterea este mai mult decât aplicare a categoriilor de tip kantian; ea este revelare prin muncă şi a folosinţei lumii. „Firescul" ca „obiect cunoscut" este rezultatul unei activităţi lucrative, prin care el devine „realitate" şi „adevăr". „Firescul" fundează *ontologia lumii* (adică în sens, noimă) şi nu ontologia Firei; pe aceasta nici o filosofie nu va putea-o explica, probabil că nu va ajunge decât la o descriere de „obiecte" ce *intră* în Fire (ca „firescul" – „nefirescul" – „neutrul" etc.). Prostul – ca noimă – este nefiresc; deci fără temei normal de-a fi – însă cu un fel în sine de-a exista: neghiob sau absurd.

Astfel în *Povestea vorbei* se spune că „*prostia şi nerozia se înrudesc cu nebunia*". Omul e ne-bun, nu în sens clinic, ci în sens fenomenologic: *ne-om*. „*Îndată ce prostul vorbeşte el şi te păcăleşte*" spune aceeaşi poveste a vorbei înţelepte româneşti. „A păcăli" – are un sens foarte existenţial; el leagă lumea (inşii ceilalţi) de „insul prost" (sau păcălitor) într-un mod ce creează o situaţie absurdă şi de unde cineva râde şi altul este mustrat (de cugetul său).

„Păcală" e un nume de poreclă: el vrea să însemne „ţicnit" (T. Dulfu) şi „năzdrăvan – ceea ce este contrariul prostiei, nu însă contradictoriu.

„Năzdrăvezenia" lui constă în făptuirea curioasă a lumii sale nefireşti; îngrijirea lupului şi ursului, de ex., precum şi măcinarea cenuşei la moara dracilor.

Omul lumii fireşti (săteşti) se va minuna de puterea şi isprava lui Păcală; dar va hotărî că fapta este exterioară solului: că n-are noimă şi nu apare decât cu titlul de *imposibil realizat* într-o aparentă stare firească. Dar insul – creator de imposibil – devine singur: nimeni nu acceptă lumea sa; de altfel lumea aceasta bazată pe nefiresc se destramă în ea, durând ca simplă situaţie. „Tândală păcălit" şi „Păcală tândălit" – e singura formă de relaţie între două existenţe nefireşti – ce-ar da o lume. Dar cei doi se despart fiindcă unul este de-ajuns. Desigur: căci lumea ne-firescului apare ca o *criză de noimă* (în

cadrul firescului) şi nu ca o creare – prin relaţie cu semenul – a faptei de adevăr durabil.

Suntem în lumea *isprăvii*: ea termină nu firesc, şi nu lucrează ceva nou. Prin ispravă, o lume constituită se reface *pe dos*, ceea ce nu dă ceva nou, ci distruge o existenţă. Creaţia este aparentă. E lipsită de *trecerea divină* în timp şi spaţiu şi de *pe-trecerea* omului ca existenţă semnificativă a celei dintâi. Nefirescul – trăieşte ateismul lumii – deci „ne-omenia" şi „frica de Domnul". Păcală omoară un sat întreg; lumea n-are sens, omul n-are valoare. Actul prostului, e creator doar ca *neant originar*: dar a crea neantul, înseamnă a-şi pierde sensul de a fi.

Fenomenologia neghiobiei revelează deci lipsa de esenţă a lumii: lipsă de adevăr. Dar acest *ne-firesc*, deşi este un mod de-a revela pe a fi-în Fire – fără lume – apare în act ca o criză de cunoaştere. Satul de află în faţa unui centru de neadevăr şi trebuie să-l înlăture; altfel, o lume întreagă riscă să fie distrusă de acest *ne-firesc*. Umbra lui Păcală este ucigătoare; de aceea lumea îl alungă peste sate. Ceea ce a fost ucis trebuie refăcut; lumea va înlocui locurile în criză de sens (şi de adevăr şi de etică) cu ceva nou. E o refacere a Lumii; într-un fel Păcală a denunţat prostia din lume, făcând-o *vie*. Păcală e existenţa tragică căci a fi, pentru el, înseamnă a se pierde, a fi alungat, a fi omorât de semeni.

Într-un alt sens, Păcală este un izvor de înţelepciune pentru cei ce se credeau bine sprijiniţi pe adevăr.

b. *Lumea în situaţie**

Păcală este o poreclă: nume ce desemnează o calitate existenţială. Facem un pas în plus spunând că este o situaţie: raport dinamic între lume şi ins; deci a-fi-în-lume. Păcală – ca situaţie este tocmai *păcăleala*, ce cuprinde lumea şi insul, unul fiind păcălitorul şi altul păcălitul. Orice situaţie are ca temă crearea unui plus de libertate. Aici, lumea este pentru Păcală, e Legea ce-l face să argăţească, deci o nelibertate.

Fiecare moment din ispravă, aduce pe primul plan *sila* la care este supus insul, silă ce se manifestă printr-o normă, lege sau tocmeală neomenească. Uneori, sila vine de la natură, şi atunci ea este „necesitate" sau „nevoie". Insul – în situaţie de silă este la „*ananghie*". Ieşirea este un act de libertate. În situaţia Păcală, ea se face prin „răsturnarea pe dos" a legii, prin „şiretlic" – ceea ce făcea din Păcală un năzdrăvan. El dovedeşte că un termen al relaţiei

---

* Acest capitol a fost publicat separat în altă parte. Dăm totuşi pe scurt, rezultatele noastre, cu scopul de-a se putea urmări lectura.

dintre situația lumii era înțeles altfel decât trebuie: și Păcală îl dă de gol, mod de a nimici o silă (nevoie) și a ieși din anaghie. „A păcăli" înseamnă a se libera de un adevăr, și oarecum a fi liber. Nu-i o adevărată libertate (care cere un temei firesc), ci o eliberare, deci o *disponibilitate la ceva*. De aceea Păcală este un rătăcitor, deci un ins ce are nevoie de situații păcălitoare, pentru a exista. El caută ananghia, pentru un plus de libertate. Și, evident, el nu reușește decât să fie liber în neființă, în Neant.

Păcală este o lecție uimitoare pentru teoria libertății omenești.

c. *Haz de necaz*

Ieșirea din *firesc* este o stare tragică: omul nu are nici un sprijin moral și nici unul ontologic. Insul intră într-o neomenie înspăimântătoare, ceea ce se petrece cu Făt-Frumos plecat pe altă tărâmuri cu alte noime de-a fi.

Astfel naște pateticul: el este o pierdere de echilibru firesc și prin el, existența umană trece printr-o criză de soartă, asemănătoare cu aceea a căderii din paradis.

Trebuie adăugat imediat că orice patetic – prin însuși dimensiunile sale, produce *râsul*. Componentă ce purifică pe ins de ciudățenia situației în care se găsește. Kierkegaard observa undeva că Socrate termina totdeauna prin râs când depășise prin seriozitate și tragic, o situație (Ex.: la moartea sa, el râde tocmai fiindcă situația era prea patetică). Râsul dezvăluie deci seriosul lumii, și cere ca plinul de sens să fie respectat.

Fenomenologic, râsul nu poate fi decât *intențional*; adică, se râde pentru a fi văzut ca atare, se râde pentru cineva. Atunci când insul (sau lumea) a fost „omorâtă" prin râs (ca sens desigur), cel ce râde, nu va găsi nimic în jur decât propria singurătate. De la râs, Păcală va trece atunci la înfiorarea tragică a singurătății sale – într-o lume moartă – și-l văd plângând amarnic.

Păcală a răsturnat lumea pe dos: iar noi râdem căci acest nerod a luat *à la lettre* expresia de „*trage ușa după tine*". E-o punere de „*bețe în roate*" spiritului, spune H. Bergson în *Le Rire*. E și aici un fel de-a răzvrăti litera contra sensului cuvântului, și deci o explicație a râsului. Desigur că în plus, fapta vizată n-are un scop lucrativ, ci o simplă stare patetică de a distinge un sens al lumii firești. Limbajul devenit mecanic – este vivificat de existența eroului absurd, ceea ce duce la moartea cuvântului ca semnificație. Se va spune atunci „închide ușa".

Ieșirea din *ananghie* e făcută prin ispravă: deci printr-o acțiunea ce nu vizează în scop lucrativ, ci doar eliberativ individual. Iar noi râdem. De ce? Fiindcă, spune Bergson, ne așteptam să găsim un plin de ființă și nu găsim

decât *nimic*. Se râde, de ce, în fața neantului; dar râde Păcală – rămas singur cu nimicul? Se râde când ai atras pe altul în fața golului, dar situația este pur momentan ești *silit* să-l accepți).

Astfel noi credem că râsul se naște totdeauna când o existență obligă pe alta să iasă din intenționalitate obiectivă. Când Popa – de exemplu – consideră pe Păcală un simplu obiect – ca cele neînsuflețite – el creează o intenționalitate bazată pe neomenie, luând semenul drept obiect. Păcală consideră ananghie această stare, și prin criza de cunoaștere ce-o creează ca „obiect nenoimatic" el pune pe Popă în fața golului, sau nefirescului, demonstrând că el, Păcală nu-i un obiect, ci *o existență*. O existență nefirească, desigur; o existență, totuși. Dar este de preferat această libertate, decât a fi considerat un obiect.

Râsul ucide, spune Nietzsche. Desigur. Dar el ucide ceea ce a încetat de mult să trăiască. El ucide o lume caducă, o lume de asuprire. E ceva moral în râsul lui Păcală. De aceea fenomenologia neghiobiei revelează nu numai o existență absurdă, ci și un cuget mustrat al celui prins în păcăleală. Prin râs se ia contact c-o situație serioasă, aceea de-a zidi lumea. Poate c-ar trebui spus că la început Dumnezeu a râs de sine însuși: atunci și-a văzut propria suferință de-a fi singur și a creat lumea. Suportul ei, fundamentul ontologic al lumii stă deci în „Cugetul mustrat" al Creatorului, prins în lipsă-de-lume.

Dar să nu mai întârziem cu concluzia. Și ea este simplă:

Păcală este o existență ce face ca omul ursit de-a fi în lume, să reveleze absurdităţile și imposibilităţile Firei, evidențiind nefirescul, neomenia și lipsa de soartă liberă a omului.

E criza de cunoaștere, e trăirea destructivă a lumii firești, e și – mai ales – trăirea preconstitutivă a unei lumi mai bune, mai omenoase, mai luminoase.

C. AMARIUȚEI

POEZIA POPULARĂ

ALE MORTULUI

Public textele de mai jos – poate cele mai arhaice din literatura noastră populară – numai pentru neasemuita lor frumusețe literară, fără vreun alt gând.

Voi spune totuși – ceea ce încă nu s-a spus niciodată limpede – că aceste cântece nu sunt bocete, cum li s-a zis greșit. Sunt cântări rituale, mai bine zis ceremoniale, cântate de femei „numite", care nu pot fi rude de aproape ale mortului, la anume vreme, după anume legi. Bocetul este cu totul altceva: o revărsare melodică a părerii de rău.

Ale mortului *țin de trei tipuri deosebite: cântecele bradului la sosirea din munte și la înălțarea lui în capul mormântului (aci vers 52 – 163 și 369– 407), apoi zorile propriu-zise (aci vers 1 – 51), în sfârșit o seamă de cântece felurite, legate de anume clipe sau anume acte ale ceremonialului funebru. Acestea lipsesc în unele locuri, în parte sau în tot. Li se zice obișnuit și lor „*zori*", dar se mai aud și numiri ca „*hăl de la gropniță*", „ale din hodae", „al țărinii" etc. Dintre toate, cele mai însemnate sunt „*ale drumului*", adică acele cântece în care este vorba de*

itinerariul mortului. În credința populară, mortul pornește pe un drum greu:

La pod e podar
La strahă străjar
La vamă vămar.

*și trebuiesc călăuze și îmbărbătări. De aceea cîntecele „*mînt", *cum prea frumos spunea o țărancă, „*sufletul, până-l bagă la locul de hodină*" și îl duc*

La porțile raiului
La-mpărăția veacului.

Neurmărind aici un scop științific, am căutat forma cea mai deplină a fiecărui motiv poetic, întregind unele variante vădit ciuntite, cu împrumuturi din altele.

Constantin BRĂILOIU

Zorilor, zorilor,
Voi surorilor,
Voi să nu pripiți
Să ne năvăliți,
Până și-o găti
Dalbul de pribeag
Un cuptor de pâine
Altul de mălai
Nouă buți de vin
Nouă de rachiu
Și-o văcuță grasă,
Din ciread-aleasă,
Să-i fie de masă.
Zorilor, zorilor,
Voi surorilor,
Voi să nu pripiți
Să ne năvăliți,
Până și-o găti

Dalbul de pribeag
Turtiță de ceară,
Fie-i de vedeală,
Vălușel de pânză,
Altul de peșchire
Fie-i de gătire.
Zorilor, zorilor,
Voi să nu pripiți
Să ne năvăliți,
Până și-o găti
Dalbul de pribeag
Un car cărător,
Doi boi trăgători,
Că e călător
Dintr-o lume-ntr-alta
Dintr-o țară-ntr-alta,
Din țara cu dor
În cea fără dor,

Din țara cu milă
În cea fără milă.
Zorilor, zorilor,
Voi surorilor
Voi să nu grăbiți
Să ne năvăliți
Până și-o găti
Dalbul de pribeag
Nouă răvășele
Arse-n cornurele,
Ca să le trimeată
Pe la neamurele,
Să vină și ele,
Să vadă, ce jele.

*

– Bradule, bradule,
Cin'ți-a poruncit
De mi-ai coborât
De la loc pietros
La loc mlăștinos,
De la loc cu piatră
Aicea la apă?
– Mi'mi-a poruncit
Cine-a pribegit,
Că i-am trebuit
Vara de umbrit
Iarna de scutit
La mine-a mânat
Doi voinici din sat
Cu părul lăsat,
Cu capul legat,
Cu roua pe față
Cu ceața pe brațe
Cu verde la brâu,
Cu colaci de grâu,
Cu securi pe mână,
Merinde de-o lună.
Eu dacă știam,
Nu mai răsăream;
Eu de-aș fi știut,
N-aș mai fi crescut.
Și ei au plecat
Din vărsat de zori,
De la cântători,
Și eu au umblat
Văile cu fagii,
Și munții cu brazii,
Până m-au găsit,
Bradul cel pocit
Pe min'm-au ales
Pe izvoare reci,
Pe ierburi întregi;
Pe cracă uscată
De moarte lăsată.
Ei când au venit,
Jos au hodinit,
Au îngenunchiat
De-amândoi genunchi
Și s-au închinat;
Iară s-au sculat
Cu securi – au dat,
Jos m-au doborât
M-au pus la pământ,
Și ei că m-au luat
Tot din munți în munți,
Prin brădui mărunți;
Tot din văi în văi,
Prin brazi mărunței.
Dar ei nu m-au luat

Ca pe alte lemne,
Și ei că m-au luat
Tot din vale-n vale,
Cu cetinatu vale,
Să le fiu de jale;
Cu poale lăsate
A jale de moarte,
Eu dacă știam,
Nu mai răsăream;
Eu de-aș fi știut,
N-aș mai fi crescut.
Când m-au doborât,
Pe min'm-au mințit,
C-au zis că m-or pune
Zână la fântână,
Călători să-mi vină;
Și-au zis că m-or pune
Tălpoaie de casă,
Să mă șindrilească
Cu șindrilă trasă.
Dar ei că m-au pus
În mijloc de câmp,
La cap de voinic
(În mare grădină
La cap de copilă)
Câinii să-i aud
A lătra pustiu
Și-a urla mușiu,
Și să mai aud
Cocoșii cântând,
Muieri mimăind
Și preoți cetind:
Ploaia să mă ploaie,
Cetina să-mi moaie;
Vântul să mă bată,
Cetina să-mi cadă;
Ninsoarea să ningă,
Cetina să-mi frângă.
Eu dacă știam,
Nu mai răsăream;
Eu de-aș fi știut,
N-aș mai fi crescut.
Ei când m-au tăiat,
Ei m-au îmbunat
Că ei mă sădesc,
Nu mă secuesc.
Și ei m-au mințit,
Că m-au secuit,
Jos la rădăcină
Cu fum de tămâie;
Mai pe la mijloc
Chiți de busuioc,
Tot milă și foc;
Sus la crângurele
Chiți de ocheșele,
Tot milă și jele.
Eu dacă știam,
Nu mai răsăream.
Eu de-aș fi știut,
N-aș mai fi crescut.

*

Ridică, ridică
Gene la sprâncene,
Buze subțirele,
Să grăești cu ele.
Cearcă, dragă, cearcă,
Cearcă de grăește,
De le mulțumește,
La strin, la verin,

Cui a făcut bine
De-a venit la tine,
Că ei și-au lăsat
Hodină de noapte
Și lucrul de ziuă.
Eu nu pot, nu pot
Nu pot să grăesc,
Să le mulțumesc.
Mulțumi-le-ar Domnul,
Că eu nu li-s omul.
Ieri de dimineață
Mi s-a pus o ceață,
Ceață la fereastră,
Și-o corboaică neagră,
Pe sus învolbând,
Din aripi plesnind,
Pe min'm-a plesnit,
Ochi a-mpănjenit,
Fața mi-a smolit,
Buze mi-a lipit.
Nu pot să grăesc
Să le mulțumesc.
Mulțumi-le-ar Domnul
Că el mi-a dat somnul;
Mulțumi-le-ar Sfântul
Că el mi-a luat gândul.

*

Scoală, Ioane, scoală
Cu ochii privește,
Cu mâna primește
Că noi am venit,
Că am auzit
Că ești călător,
Cu roua-n picioare
Cu ceața-n spinare,
Pe cea cale lungă,
Lungă, fără umbră.
Și noi ne rugăm
Cu rugare mare
Cu strigare tare,
Seama tu să-ți iei,
Seama drumului
Și să nu-mi apuci
Către mâna stângă
Că-i calea nătângă,
Cu bivoli arată,
Cu spini semănată,
Și-s tot mese strânse
Și cu făclii stinse.
Dar tu să-mi apuci
Către mâna dreaptă,
Că-i calea curată,
Cu boi albi arată,
Cu grâu semănată,
Și-s tot mese-ntinse
Și făclii aprinse.

Nainte să mergi,
Să nu te sfiești.
Dacă mi-ei vedea
Răchită-mpupită,
Nu este răchită
Ci e Maica Sfântă.
Nainte să mergi,
Să nu te sfiești.
Dacă mi-ei vedea
Un pom înflorit
Nu-i pom înflorit,
Ci e Domnul sfânt.

Nainte să mergi,
Să nu te sfiești.
Dacă-i auzi
Cocoșii cântând,
Nu-s cocoși cântând,
Ci-s îngeri strigând.

Nainte-i mergea
Și mi s-o făcea
Tot un bâlciuleț.
Și să te oprești,
Ca să-mi târguiești
Cu banul din mână
Trei mahrame negre,
Trei sovoane noi
Și trei chiți de flori.
Și ți-or mai ieși
Tot trei voinici.
Mâna-n sân să bagi,
Mahrame să tragi,
Să le dăruiești,
Vama să plătești.
Și ți-or mai ieși
Tot trei nevestele.
Mâna-n sân să bagi,
Sovoane să tragi
Să le dăruiești,
Vama să plătești.
Și ți-or mai ieși
Tot trei fete mari.
Mâna-n sân să bagi,
Chiți de flori să tragi,
Să le dăruiești,
Vama să plătești.
Seara va-nsera
Gazdă n-ai avea.
Și-ți va mai ieși
Vidra înainte,
Ca să te spăimânte.
Să nu te spăimânți,
De soră s-o prinzi,
Că vidra mai știe
Seama apelor
Și-a vadurilor
Și ea mi te-a trece,
Ca să nu te-nece,
Și mi te-o purta
La izvoare reci
Să te răcorești
Pe mâini până-n coate
De fiori de moarte.
Și-ți va mai ieși
Lupul înainte,
Ca să te spăimânte.
Să nu te spăimânți
Frate bun să-l prinzi,
Că lupul mai știe
Seama codrilor
Și-a potecilor.
Și el te va scoate
La drumul de plai
La un fecior de crai
Să te ducă-n rai,
C'acolo-i de trai;
În dealul cu jocul,
C'acolo ți-e locul;
În câmpul cu bujorul,
C'acolo ți-e dorul.

Și-acolo la vale
Este-o case mare,

Cu fereşti la soare
Uşa-n drumul mare,
Straşina rotată
Strânge lumea toată.
Acolo că este
Mahalaua noastră,
Şi-ţi vor mai ieşi
Tineri şi bătrâni,
Tot cete de fete
Pâlcuri de neveste.
Să te uiţi prin ei,
C-o fi şi de-ai mei.
Ei când te-or vedea,
Bine le-or părea
Şi te-or întreba:
Datu-le-am ceva?
Bine să le spui,
Că noi le-am trimis
Lumini din stupini
Şi flori din grădini
Şi iar să le spui
Anume la toţi,
Că noi i-aşteptăm
Tot la zile mari
Ziua de Joi Mari,
Cu ulcele noi,
Cu strachini cu lapte
Şi cu turte calde;
Cu pahare pline,
Cum le pare bine;
Cu haine spălate,
La soare uscate
Cu lacrimi udate.

Roagă-mi-te, roagă
De copiii tăi,
Să aibă răbdare,
Să nu plângă tare,
C'acum nu-i pe dare,
Ci e pe răbdare.
Că de-ar fi pe dare
Soţul tău ar da
Plug cu patru boi
Cu plugar cu tot,
Doară mi te-ar scoate
De la neagra moarte;
Dar nu e pe dare,
Ci e pe răbdare.
Că de-ar fi pe dare
Soţul tău ar da
Ciopărel de miei,
Cu cioban cu tot
Şi oile toate
Doară mi te-ar scoate
De la neagra moarte;
Dar nu e pe dare
Ci e pe răbdare.

*

La gură de vale
Este-o ceartă mare.
Cine s-o certe?
Soarele cu moartea.
Soarele zicea
Că el e mai mare
Că el când răsare
El îmi încălzeşte
Câte câmpuri lungi,
Câte voi adânci.
Moartea că-mi zicea
Că ea e mai mare

Că ea mi se duce
Pe la bâlciuri mari
Şi că îşi alege
Voinici pe clipici
Fete pe panglici;
Voinici tinerei
De care-i plac ei;
Fete tinerele
Să plângă cu jele.

*

Scoală, Ioane, scoală,
Scoală-te-n picioare,
Te uită la vale,
Vezi ce-a tăbărât:
Un cal mohorât
Cu ţolul cerbit,
Cu scări de argint.
Chinga-i poleită,
Şeaua e boltită,
Frâu-i de mătae,
Să te ia de-acasă.

*

Sus, bradule, sus,
Sus de către-apus
Că la răpsărit
Greu nour s-a pus.
Nu-i nour de vânt,
Ci e de pământ,
De ţărână nouă,
Neatinsă de rouă.
Pe unde-a umblat,
Rea jale-a lăsat;
Pe unde-a bătut,
Rea jale a făcut.

*

Roagă-mi-te, roagă
De şapte zidari
Şapte meşteri mari,
Zidul să-l zidească
Şi ţie să-ţi lase
Şapte ferăstrui,
Şapte zăbrelui.
Pe una să-ţi vină
Colac şi lumină;
Pe una să-ţi vină
Izvorel de apă,
Dorul de la tată;
Pe una să-ţi vină
Miroase de flori
De pe la surori;
Pe una să-ţi vină
Spicul grâului
Cu tot rodul lui;
Pe una să-ţi vină
Buciumel de vie
Cu tot rodul lui;
Pe una să-ţi vină
Raza soarelui
Cu căldura lui;
Pe una să-ţi vină
Vântul cu răcoarea
Să te răcoreşti
Să nu putrezeşti.

Gorj 1936

O SEAMĂ DE CUVINTE

NAE IONESCU: TRISTIA

Omul este o ființă ontologică și etică.

În aspectul dintâi, el dovedește că totalitatea profilurilor sale din lume trimit la un substrat aprioric și care este „Ego"-ul său de om, adică de ființă ursită de a fi în lume și pentru lume. Aspectul etic, mărturisește de scopul și tâlcul existenței sale, de datoria umanității eului, într-un cuvânt, de valoarea pe-trecerii sale în lunme.

Și ontologicul și eticul sunt esențiale existenței; și ca atare, ele depășesc *existența. Căci cele două aspecte sunt temeiul transcendental prin care omul zilnic se înalță spre misterul înfirăriii sale și spre dezvăluirea luminii din actul nesfârșit al înlumirii sale. Acestea sunt adevăratele transcendențe ale insului și în ele se adevereşte esența omeniei sale.*

*Când Isus le spune ucenicilor săi: „*vegheați cu mine*!", noi înțelegem cea mai curată seamă de cuvinte, pe care un om a putut s-o dea semenilor. „Vegheați cu mine, adică fiți trezi lângă transcendențele voastre, apărați-le de somnul întunericului, de oamenii ce vin în masă, cu lănci militare, pentru a răstigni libertatea transcendenței voastre și omeniei din voi."*

În această seamă de cuvinte se reazimă filosofia lui Nae Ionescu când scrie Tristia. *Căci transcendențele oamenilor sunt unul și același lucru cu transcendențele lui Dumnezeu când s-a făcut Fiu al omului. Suferința omului ce se caută – spre misterul pur al firei sale, e mai ales suferința Firei ce are nevoie să fie Lume și Om, a Firei în lipsă de cunoaștere de sine-însăși.*

Astfel în Lume, Dumnezeu și Omul sunt deopotrivă Transcendență dincolo de veșnicia lor zilnică, dincolo de lipsa imanenței lor. Iar Transcendența înțeleasă ca act comun al Creatorului în lipsă și al creaturei în neajungere, este iubire.

De aici, filosofia lui Nae Ionescu, se adevereşte a fi metodă de chemare a oamenilor și de trimitere a lor în Lume.

Dar cine n-a înțeles sensul iubirii, în zadar a citit și a ascultat omul; i-a fost urmaș nevrednic și l-a înșelat cu prima faptă rea față de semenii lui.

Și în zadar se vor mânia cei ce, neînțelegând filosofia, dușmănesc omul; căci Tristia *e mărturisirea unei iubiri, pe care Nae Ionescu ca și Isus, a pus-o deasupra urei...*

Tristia *va trebui să aducă și altă idee de Profesor și un alt fel de ucenic.*

Apoi au venit la un loc împrejmuit al cărui nume este Ghetsemane și acolo a zis către ucenicii săi: ședeți aci până ce mă voi ruga.

Și a luat cu el pe Petru și pe Iacov și pe Ioan, și a început să se înspăimânte și să se zbuciume.

Și le-a zis lor: Prea întristat este sufletul meu până la moarte. Rămâneți aici și priveghiați.

Apoi mergând puțin mai înainte a căzut la pământ și se rugă că de este cu putință să treacă de la el ceasul acela.

Şi zicea: Abba, toate sunt ţie cu putinţă: depărtează de la mine paharul acesta. Însă nu ce voiesc eu, dar ceea ce tu voieşti.

Şi a venit la ucenici şi i-a găsit dormind, şi a grăit către Petru: Simone dormi? N-ai avut tărie să veghezi un ceas?

Fiţi trezi şi vă rugaţi, ca să nu cădeţi în ispită. Căci duhul este nepregetător, dar trupul – neputincios.

Şi iarăşi s-a dus de s-a rugat, spunând aceleaşi vorbe.

Dar întocându-se, i-a găsit pe ei din nou dormind, căci ochii lor erau îngreuiaţi de somn, şi nu ştiau ce să-i răspundă.

Aşa Marcu (14, 32-40). *„A început să se înspăimânte şi să se zbuciume, şi le-a zis lor: prea întristat e sufletul meu până la moarte."* Iar Luca *(22, 44): „Şi fiind în zbuciumul durerii cu mai mare stăruinţă se ruga. Iar sudoarea lui, ca picături mari de sânge, picura pe pământ."*

Aşadar, a suferit. A suferit însă Christos-omul sau Christos-Dumnezeu? A suferit pentru că mergea spre împlinirea soartei lui – spânzurarea pe cruce -, sau pentru că se făcea gol în jurul lui, pentru că Iuda îl trădase, pentru că Simon-Petru era să se lepede de el, pentru că ai lui n-au avut tăria să vegheze nici măcar un ceas, ci au dormit în chiar vremea agoniei lui? Teamă mi-e că a suferit Dumnezeu şi nu omul, că suferinţa e chiar în Dumnezeu, că prin aceasta tragedia existenţei e mai adâncă şi mai cutremurătoare.

De ce nu? Căci Dumnezeu a creat cerul şi pământul, – şi asta însemnează că Dumnezeu însuşi era în lipsă. În lipsă de ceva, pe care a căutat să-l împlinească prin ceea ce a creat. Să *se* împlinească. Să se împlinească – prin *actul* de creaţie, sau prin *creatură*, asta e deocamdată indiferent. Fapt e că se află în lipsă, în dezechilibru. Căci unde este echilibru, nu e creaţie; pentru că unde e echilibru nu e nimic; e nemişcare. Dumnezeu s-a mişcat însă când a creat Lumea – a ieşit din el însuşi; şi creând ceva, a făcut un efort; iar efortul e suferinţă; şi instituind existenţa a ceva, a instituit existenţa efortului, existenţa fiind întotdeauna un efort asupra nefiinţei.

Din lipsa şi din suferinţa lui a ieşit deci lumea; şi trăieşte numai ca suferinţă. Atât cât trăieşte în ea. Deosebită de el. Să tindă însă din nou către el, să se destrame în el, să renunţe în el la fiinţa ei, şi totul intră din nou în echilibru, în plenitudine. Şi omul la fel.

Dumnezeu are deci nevoie de creaţiune. Are nevoire de iubirea ei. De actul de iubire prin care creaţiunea se doreşte către izvorul ei. Căci dacă, odată creată, lumea devine de sine stătătoare, atunci actul de creaţie a mers în sec, Dumnezeu tot neîmplinit a rămas, iar actul trebuie să se repete în *infinitum* – cât ar dura, de altfel, şi suferinţa lui Dumnezeu.

Pentru om e încă mai uşor. El nu are nevoie decât de el însuşi, pentru a ajunge din nou în Dumnezeu. Plato cunoştea deja funcţiunile erosului, ascensiunea fericitoare înspre Dumnezeu, la capătul căreia stă pacea şi împăcarea – *storghe* ziceau Grecii.

Pentru Dumnezeu însă – nu. Căci Dumnezeu are nevoie de actul liber de iubire al omului, pentru ca toate să se întoarcă în El. Astfel încât tragediei omului de la care Dumnezeu şi-a întors faţa, îi răspunde mai înfricoşătoare încă, tragedia lui Dumnezeu de la care îşi va fi întors faţa omul. Am amintit-o şi altă dată, Leon Bloy a avut o prăpastie de adâncă întuiţie, atunci când a vorbit de suferinţa lui Dumnezeu, cel singur şi părăsit de oameni.

„Simone, dormi?" De trei ori s-a întors Isus către ucenicii lui, cei mai de aproape ai lui, şi le-a cerut să vegheze cu el. Şi de trei ori ei l-au părăsit – adormind întru osteneala lor; şi nu ştiau ce să răspundă, că erau ochii lor îngreuiaţi de somn.

De ce le-a cerut să vegheze? Ca să-l păzească? Să-l păzească – contra cui? Contra slugilor mai marilor bisericii? De aceştia s-ar fi putut feri ieşind din Ierusalim. Nu a făcut-o. Pentru că el mergea la moarte – voia să meargă. În ceasul în care însă soarta lui se împlinea, el le cerea să privegheze – *să fie cu el.* Iar ei au adormit. *Nu au fost.* Deşi iubirea lui pentru ei avea să sfarâme şi porţile iadului.

Simon Petru doarme. Şi noi toţi – ca el. Şi de acea până şi iubirea e suferinţă. Lumea se răsuceşte în durere ca o râmă pusă pe jăratec. Şi Dumnezeu odată cu ea.

...„Iar sudoarea lui, ca picături de sânge, picură pe pământ."

(Cuvântul, 16 aprilie1933)

CRONICA

LUDMILA PITOËFF

Când oare – în ce timp exact al omenirii – templul s-a golit şi au pătruns în el Măscăricii? Nici n-am mai bănuit c-a fost acolo, odată, un templu, dacă n-ar sosi de pe meleaguri ciudate din când în când preoţi să slujească. Ca să poată intra în templul de odinioară, preoţii îşi pun pe ei straie de măscărici, se ascund după numele de măscărici, dar de la primul cuvânt, de la primul pas pe scenă se demască: venisem la spectacol, intrăm în mister.

Un aspect de preot este Ludmila Pitoëff. Un astfel de preot era Georges Pitoëff. Au pătruns amândoi în legendele adolescenţei mele înainte de a-i vedea; primul mi-a vorbit de ei Brasillach, prin el Gheorges şi Ludmilla Pitoëff au devenit: *„partie d'une mythologie sentimentale, la mythologie que se forme chacun de nous à dix-huit ans, qui est sans doute la dernière année ou l'homme a le pouvoir de créer des dieux".**

Încă la vârsta creatoare de zei, am cutreierat în gândire împreună cu Brasillach teatrele pariziene în căutarea lor, am văzut pentru prima oară pe Georges-Hamlet, pe Ludmilla-Ioanna d'Arc, pe Georges-Henric IV, pe Ludmilla-Nora; am auzit vocea lui Georges: *„J'entends encore sa voix, ou plutôt ce qui de sa voix me touche de plus, moins les mots qu'une certaine ligne melodique, une cantilène presque pareille au chant grégorien, une plainte lente, deroulée et sourde, qui semnle faire lever autor de l'action la plus simple et même la plus vulgaire, comme un chant funèbre, comme une musique d'église et nous rappelle que le théâtre fut d'abord une deploration religieuse."**

Prin acest joc magic, mi-am însuşit amintirile lui Brasillach, până a le crede trăite real.

În mai 1949, Parisul mi-a oferit prilejul verificării. Georges murise. Din el nu mai rămâneau decât machetele de decor expuse la „Maison de la Pensée Française", geometrismul simbolic al schiţelor, literă moartă. La teatrul Sarah-Bernhard: Ludmilla, o Ludmillă fără Georges, juca în *Le Vrai Proces de Jeanne d'Arc.* Mărturisesc că mi-a fost teamă: întâlnirea aceasta târzie cu un mit – un mit trunchiat – semăna a cursă. Nu a fost însă desmințire ci recunoaştere, închinare.

Întâi a fost o scenă cu nişte actori: judecătorii, scribii, tribunalul; o scenă ca toate scenele din lume. Apoi unul dintre actori a spus: Aduceţi-o pe Ioana. A intrat Ludmilla. A intrat târşâind picioarele, o fiinţă mică, nici copil, nici femeie (nu cred să aibă o vârstă definită, poate că există şi nu devine) cu o faţă mâncată de ochi, cu nişte gesturi speriate neîndemânatece – parcă le-ar fi frică să se depărteze prea tare de trup, să se piardă – cu nişte priviri de lumină. S-a aşezat tot neîndemânatc, a teamă, apoi a vorbit. O voce când mică, tăiată, când înaltă, ascuţită de spadă, dar totdeauna stranie, de parc-ar veni de dincolo de ape. Atât a fost. Dar din momentul acela şi până când ultima cortină s-a scoborât asupra ultimei scene, nimeni în toată sala aceea mare n-a mai fost liber să aibă gesturi proprii, respiraţii proprii, cuvinte proprii. La toţi numai Ludmilla-Ioana ne putea îngădui a plânge, a răsufla, a gândi. Pentru vocea aceea mică se făcuse tăcere în toată sala, o tăcere ciudată, coborâtă adânc până în miezul

* Robert Brasillach: *Animateurs de Théâtre,* Corrêa, Paris, 1936, pag. 126–127.

* Op. cit. pag. 109–110.

lucrurilor. A sosit în sfârşit şi clipa pe care ne-o promisese de mult Brasillach, clipa gravă: *„Qui ne l'a pas vue pleurer et balbutier, le jour de l'abjuration dans le cimetière de Saint-Quen, en répérant les formules forcées, n-a pas vu la chose la plus emouvante et la plus belle puet-être qui soit au monde."**

Apoi s-a făcut lumină şi ne-am regăsit cu toţii în sală, stânjeniţi parcă de-a fi asistat atât de numeroşi la un mister.

În mai, anul acesta am revăzut-o la *Noctambules,* în viaţa Charlottei Bronte. Piesa era inexistentă dar misterul se repeta. Mai târziu poate câţiva dintre noi, vorbind de primăvara aceasta 1951, vom spune pentru a o refixa în timp: Îţi aduci aminte, era pe vremea când Ludmilla Pitoëff murea în fiecare seară la *Noctambules,* şi când ne înfioram crezând de fiecare dată c-a murit cu adevărat.

Gândindu-mă la Ludmilla Pitoëff, mă întreb inevitabil ce caută „actorii" în teatru. (Exagerez poate, dar prezenţa pe scenă a marilor artişti ne obligă să exagerăm şi ne cere să repunem în chestiune toată existenţa teatrului). Mai de mult Eleonora Duse spunea: *„Pour que le théâtre soit suavé, il faut qu'il soit détruit, que tous les acteurs et actrices meurent de la peste... Ils rendent l'Art impossible."***

Şi Ludmilla Pitoëff: *„...si on lui demande ce qu'elle pense du théâtre elle répond avec une voix très douce: Je n'aime pas le théâtre."****

Poate că nu este o întâmplare faptul că toţi marii artişti ai teatrului nu pot suferi cuvintele: *actor, comedian*. Poate că aceşti artişti nu „joacă" niciodată, poate că nu acceptă „jocul"... (Gordon Craig, spirit modern şi obsedat de tehnică ne-a

* Op. cit. pag. 118.
** *Studies in Seven Arts.* Arthur Symons, Constable, 1900.
*** Robert Brasillach, op. cit. pag. 114.

propus mai de mult supermarionete; e o falsă soluţie, condiţia primejdioasă a treatrului e de-a fi legat de om. Faptul de-a fi o artă care se serveşte de un *material* incert şi imposibil de dominat total: omul, constituie partea lui de risc şi de măreţie). Dar atunci ce soluţie? Există oare altă soluţie în afara apariţiilor acestea meteorice de preoţi care vorbesc în numele unor zei necunoscuţi?

Şi pentru a reveni la Ludmilla Pitoëff, poate că nu întâmplător, mai toţi criticii şi amatorii de teatru, întrebuinţează pentru a ne vorbi de ea şi de Georges, termeni de origină religioasă.

Prin ce magie, au retransformat Georges şi Ludmilla Pitoëff, casa teatrului în templu?

Monica LOVINESCU

CAPODOPERELE BERLINULUI LA PARIS

După expoziţiile trecute ale Comorilor Vienei şi Pinacotecii din Münich, ivirea capodoperilor muzeelor berlineze la Paris înseamnă încă un prilej de mare desfătare artistică. Trebuie să fac loc în mine bucuriei de a fi traversat vreme de-a rândul un tărâm de mituri şi culori cu totul şi cu totul de graţie. Bogăţia e aici însă risipă, iar încântarea suferă de nefârşit. Alegerea e grea pentru că la preferinţele străvechi se adaugă – neaşteptată – întâlnirea cu frumosul neprevenit, descoperit în clipe. De aceea excursia mea e fără ghid, fără catedră.

Întâi m-am întâlnit cu Jeronimus Bosch. De câte ori am avut prilejul – la Prado mai ales – Bosch mi-a vorbit cu grai nou. L-am iubit pe acest bătrân meşter de miracole şi continuu s-o fac, poate şi pentru că bătrânul dovedeşte încă o dată fragilitatea, vulcanul de manieră al suprarealismului. Şi ori de câte ori am prilejul, în literatură mai ales, să mă îndrept spre izvoarele autentice de supra-

realitate, numai pentru a mă despărți de academia facilă a suprarealismului de azi – mă bucur întru răutatea mea. Dar pe deasupra acestei întâmplări polemice, Bosch e o lume și un har. Mai ales, pentru că cele două opere de acum sunt mai înălțate ca oricând în grație, râvnă cerească. Deși subiectul ar fi putut prețui belșugul vedeniei exacerbate (*Sf. Ion Evanghelistul scriind apocalipsul în insula Patmos)* tabloul e iluminat de o Sf. Fecioară în nori și de un înger aproape ca toți îngerii, în ale cărui aripi au crescut ierburi crude, cu ghimpi nevinovați și acizi. Sfântul e inspirat, privește spre cer, îl deschide cu privirea lui rămasă în înalt. Totul e pietate exactă. E poate cea dintâi operă de Bosch pe care o văd detașată de „bestiar" de acea faună miraculoasă care amintește de un fel de Lautréamont al culorii. Aici, în acest dialog divin cu propria lui inspirație – sub ocrotirea unui cer care și-a transportat minunile pe pământ – doar un demon pricăjit, jumătate om, jumătate insectă, pândește în colțul din dreapta tabloului, gata să fure sfântului uneltele, pentru ca apocalipsul să devină – crede demonul probabil – un fel de apocalips nescris și nevestit. Tentativă zadarnică pentru că apocalipsul e parcă dictat din slăvi. Dar odiseea Sfântului Ioan nu se termină aici. Bosch o rezumă, o reia – există o repetiție și în apocalips – într-un fel de medalie a „reveriilor sfântului" din același Patmos ciudat. Tabloul al doilea e rotund ca un Zodiac, ca o monedă sacră. Nimic din risipa fără margini a culorilor lui Bosch. Totul e aici taină de gri, de negru dezis. Visul e fără coșmare, fără torturi somnambulice – beatitudine fără sfârșit, dincolo și dincoace de veghe. Dar minunățiile sunt multe în această expoziție și uneori descind în opere minuscule ca această bijuterie omenească a lui Petrus Christus în care o figură tânără de femeie transportă eternul feminin în depărtări și vremuri apuse. Mai încolo – trec repede peste „Crucificarea" Meșterului de Flemalle, peste ochii de Rimbaud al unui autoportret al lui Willem Key, peste portretele stăpânite de minuție excepțională ale lui Jean Van Eyck, peste bărbăția mijlocie a lui Memling – și ajung la acest extraordinar „Sf. Jean Baptiste" al lui Gerard de St. Jean care pe la sfârșitul celui de-al XV-lea secol învață din Haarlem tehnica spiritualisantă a peisagiului. Așezat pe marginea unui râu între arbori și dobitoace de Paradis, sfântul gândește copleșit de mirare și meditație. E desculț și albul picioarelor prezice deja poezia accentelor, a contrastelor delicate, a vrerii de supranatural aproape franciscan. Pe un alt portativ te primește însă acest „Iisus în grădina Măslinilor" de Gossaert. Preluminist straniu, Gossaert face din această grădină a misterelor, misterul însuși al așteptării divine. Conceput într-o noapte de adâncimi ireale, lumina e aici sărbătoare filtrată; semn de grație-n cădere.

Ar trebui să mă opresc mult la „maimuțele" lui Breughel atât de expresive, reunite într-un gri extraordinar, la farmecul pervers până la transcendență din „Apollo și Diana" lui Cranach, la fecioara lui Dürer care plânge într-o orgie de roșu sau la „Malle Babbe", vrăjitoarea care îmi amintește de un duh al „nebuniei" creatoare în plastică pe care trebuie să-o descifrezi în timp pentru ca să te pregătești pentru Van Gogh. Trec peste sala Rubens (cu care întârziu împăcarea) pentru ca să mă opresc în fugă la peisajul olandez de care mă apropii de două ori în acest an. De ce îmi place, nu știu orizontul olandez, pacea, cerul care cade să împace lumea în „Panorama" lui Seghers sau pur și simplu această domesticitate a nordului, naivă și chiar pestriță din „Vederea Haarlemului" de Ruisdael.

Dar iată-mă în sala Rembrandt și vorbele-mi sunt împiedicate, realese și neputincioase. Un

„portret al artistului" de zile bune, când viața nu împovărase încă un destin, deschide această expoziție a singurului întuneric care vorbește în istoria artelor plastice. Mai departe, un mare tablou al unui predicator al epocii în care natura moartă probează un progres al spațiului obiectelor și unde lumina – căzută în mâinile personagiilor – începe să se instaureze un stil de a fi și rămâne. Atât de bănuitul și așteptatul portret al „Omului cu casca de aur" e o podoabă de tehnicitate, măiestrie și figurație în adâncuri (ochii lui amintesc atât de bine de văduvia, neconsolarea prințului nervalian!) Rembrandt e apoi altul în această „Furtună" de noapte, de elemente în devălmășie, sau poate în operele cu caracter biblic dintre care aleg, deși e greu să aleg, „Predicarea Sfântului Jean Baptiste" unde lumina cade din vorbele sfântului pentru ca să lumineze mesajul însuși al situației.

Dacă aș fi fost organizatorul expoziției n-aș mai fi adăugat nici o sală după Rembrandt. Pentru ca vizitatorul să plece cu noaptea rembrandtiană în suflet. Chiar dacă Vermeer-ul din sala următoare e neasămuit și mare, el nu poate veni în urma unei drame. El e așezat în lumină, într-o pace de amiază – și întunecimile lui Rembradt rămân o concluzie de nepetrecut.

V.I.

BIBLIOGRAFIE

KARL JASPERS. *NIETZSCHE – INTRODUCTION A SA PHILOSOPHIE, Paris Gallimard, 1950, 470 pag.* Jean Wohl atrăgea atenția asupra acestei opere monumentale încă din 1937 în *Recherches philosophique.* Apariția ei în franțuzește – deși traducerea lasă de dorit – vine să umple un gol și constituie un bun instrument de lucru. Nitzsche trebuie reluat, regândit. Și atunci când operația aceasta fecundă e făcută de un filosof ca Jaspers rezultatele sunt duble: nu numai Nietzsche e reînnoit, ci și Jasper descoperit.

LA LIBERTE. Actes du IV-e congres. Les sociétés de philosophie de langue française. Editions de la Baconnière – Neuchâtel 1949, 424 pag. Deși poartă data congresului, această excepțională culegere de studii a apărut în 1950. O vastă panoramă a problemei libertății la care au colaborat foarte mulți de limbă franceză. Îi găim aici stânși laolaltă pe Vladimir Jankélevitch, Jeanne Hersch, Gaston Berger, René de Senne, Alphonse de Welkens, Jean Wahl, H.L. van Breda, Marcel Raymond, Raymond Polin, pentru ca să ne restângem înșiruirea. E regretabilă totuși lipsa unor Sartre, Ponty, Gabriel Marcel, Vuillemin sau Ricoeur care aveau să-și spună cuvântul din plin asupra ensului libertății.

DEUCALION NR. 3 – *VERITE ET LIBERTE. Etre et Penser. Cahiers de philosophie. Neuchâtel 1950, 254 pag.* Una dintre cele mai serioase reviste de filosofie care apar în Franța – prin stăruința și oboseala lui Jean Wahl, – reapare într-o formulă nouă, după o întrerupere regretată de toți cei interesați de mersul filosofiei. Numărul acesta conține un text de o importantă deosebită a lui Husserl *La philosophie comme prise de conscience de l'humanité* în traducerea perfectă a d-lor Walter Biemel și Paul Ricoeur. De remarcat apoi studiul d-lui Tran Duc Thao, *Les origines de la réduction phénoménologique chez Husserl,* precum și colaborările unor Raymon Ruyer, Paul Landsberg sau Rachel Bespaloff. Curioasă și prea indulgentă totuși alegerea poeziei d-nei Edith Boissonnas, care suferă de expoziție în vers.

LOUIS LAVELLE. *TRAITÉ DES VALEURS tome I-er. Presses Universitaires de France, Paris, 1950, 752 pag.* Deşi filosofia valorilor poate fi – şi a fost – privită cu ironie şi răutăţi, trebuie semnalată totuşi munca onestă, sfătoasă, într-o limbă bogată de nuanţe a lui Louis Lavelle. Bine sistematizat, însoţit de o bibliografie nu istovită, însă esenţială, acest prim volum din *Traité des valeurs* constituie o referinţă de enciclopedie vie şi preţioasă.

GABRIEL MARCEL. *LE MYSTERE DE L'ETRE I. Réflexion et mystère. Audier, Paris, 1951, 235 pag.* Deşi Gabriel Marcel acordă acum importanţă de prim ordin nu filosofiei ci teatrului său, volumul de faţă vine să ne reamintească că filosoful e mereu actual. Studiile care constituiesc volumul de faţă şi care duc mai departe gândirea specifică a filosofului francez („appel", „mystère", „fidelité", „le sentir comme mode de participation") sunt conferinţele pe care în 1949 şi 1950 filosoful le-a ţinut la Universitatea din Aberdeen. Ele şi-au păstrat tonul lor oral şi contactul cu ele e înlesnit de un plus de accente.

MIHAIL EMINESCU. *POESIAS – selecçao, traduçao, prefacio et notas de* Victor Buescu *colaboracao de* Carlos Queiroz *com um ensaio de* Mircea Eliade. *Editorial Fernandes – Lisboa 1950, 248 pag.* Traducerea în portugheză a poemelor lui Eminescu datorită d-lui Victor Buescu constituie un eveniment de cultură cu totul excepţional. Osteneala d-lui Buescu de a face cunoscută peste hotare poezia lui Eminescu e un exemplu de a face cultură şi un stil de servi poezia.

BASIL MUNTEANO: *LA POESIE DE LUCIAN BLAGA, précedée d'une introduction à l'étude du lyrisme roumain* în *MELANGES DE LINGUISTIQUE ET DE LITTERATURE ROMANES OFFERT À MARIO ROQUES. Tome I-er – Paris, 1951, pp. 179-197.* Cu prilejul acestui omagiu adus profesorului Roques, d. Basil Munteanu prezintă publicului occidental poezia lui Blaga. E poate cea mai serioasă prezentare ce s-a făcut cândva poetului nostru. În afară de Vasile Băncilă care a stăruit asupra aspectului filosofic şi de studiul excepţional al lui C. Fântâneru, tot ce s-a scris despre Blaga în România e caduc. G. Călinescu e curios de neinspirat în monumentala sa „istorie" iar Şerban Cioculescu face singur „mea culpa" în *Aspecte lirice contemporane* pentru accesul lui întâziat la poezia lui Blaga. Familiaritatea d-lui Basil Munteanu cu poezia şi gândirea autorului *Poemelor luminii* datează de mult mai multă vreme de când d-sa îi prezenta sistemul filosofic în *L'Europe centrale* din Praga în 1935 şi de când, la Paris, traducea din poezia filosofului.

N.I.HERESCU. *NOTES ADDITIONNELLES A LA BIBLIOGRAPHIE DE LA LITTERATURE LATINE – Paris, 1951, 16 pag.* D. Prof. N. I. Herescu face în aceste pagini o punere la punct cu privire la o neînţelegere iscată pe marginea acelei excepţionale *Bibliographie de la litterature latine* apărută în 1943 la Paris. D-sa pune lumină într-o dezbatere în care preopinenţii d-sale n-au rămas totdeauna pe un plan academic.

CAETE DE DOR

METAFIZICĂ ȘI POEZIE

3

PARIS

REDACTORI : VIRGIL IERUNCA ȘI CONSTANTIN AMĂRIUȚEI

ALEXANDRU BUSUIOCEANU

POEME*

NENUMITA LUMINĂ

Nu. Nu e alt cer pentru tine
Odihnește-ți fruntea pe stânca înaltă
a voinței tale de a nu muri nici în sânge nici în cenușa clipei
și privește această mare, idea ta sălbatică,
cum din infernul de mii de obiecte gândite
inima-ți năpădește limitele tale orele tale
izbucnind fără frâne în gloria-ți amară

Nu e drum pentru tine pe pământ
Ușor fără ofilire fără umbră
pasu-ți în golul de azur se pierde
fără vreo altă urmă decât o amintire
și poate pentru un ochi ce va veni vreo scânteiere

A reînvia
A reînvia din strălucita moarte
ce te-nfășoară în pădurile ei de mirezme
în sărbătorile-i diurne și nocturne
în sclavia – impură îmbrățișare – a unei lumi carnale nude
îmbătătoare de mortală frumusețe.

---

* Din „Antologia" autorului, publicată la Madrid de revista *Escorial* 1949, sub titlul *INNOMINADA LUZ* (poemele sunt traduse aici, din spaniolă[2])

Şi a te libera într-un viitor veşnic de cristal
fluidă goliciune fără noapte fără trup
intensitate eterică arzând numai în numele şi-n numărul tău
nenumită lumină
străbătând în traiectorie invizibilul şi purul
şi uneori

consumându-te, fulger sau solid instantaneu,
în propria ta fiinţă în ideea ta sălbatică
şi pentru totdeauna
fără vreo altă urmă decât poate vreo fugară scânteiere

STINGERE

Unde or fi oare acele alte grădini
palmieri de tăcere-nclinând umbre pure
pe un orizont de lacrimă?

Unde lumina acelor alte ceruri
arhipeleaguri de fum dormind lente
în legănate golfuri de visare?

Cu albe mâini nevăzute
cine? ca un suspin a putut şterge totul?

Nimic n-a mai rămas Nimic
Tu singur – şi-n lumina ce se stinge
acele necrezute păsări
zburând acum nocturne ca nişte amintiri

şi cu lungi ciocuri sorbind încet
auritele bălţi de dorinţe
care mai întârzie în Asfinţit

NOAPTE SONORĂ

Nu! Mă-nşelam. Acea neaşteptată rumoare
cântec obscur ce rupe inelele nopţii
nu erau zorile
Fructul de lumină dormea încă în grăuntele lui de argilă
Lumea se odihnea. Munţi de tăcere
Sufletul gravita adânc către izvoarele lui

Eram poate eu însumi
sau ceea ce în mine nu poartă vreun nume
– cum să numeşti memoria adâncă
umbra stufoasă, vis al rădăcinilor mele,
arbor bătut de vânturi al spiritului meu
fatalitate înverzită înălţând în mine cupa
frunzelor ei găurită de mistere?

Eu ascultam acea voce obscură
singurătate a germenului meu, a Arborelui meu desfăşurat în lume
Eram eu da. Şi-o uşoară suflare
un capriciu de vânt străbătând sonor umbra mea
În ecourile lui se rupeau inelele nopţii
Rădăcinile mele visau prevestirea zorilor

AURORE FĂRĂ CHIP

Lumea se-nchide asupra mea, umbră de cristal
şi eu mister
sărman mister întunecat
urmele-mi caut în transparenţa pe care n-o cunosc
Piatră? Vis? Ţărm al nopţii mele neaşteptate?
Grădină eterică unde mâinile mele niciodată nu vor atinge vreo
floare?
Doamne!

Unde sunt frumoasele figuri ale lucrurilor tale
mari mici
pe care eu le-am iubit
şi ochii mei le-au văzut şi pierdut
în miile de ape adânci
în izvoarele
fiinţei tale necunoscute?
Eu singur între razele tale, între umbrele tale!
Singur în lumea ta, aurore fără chip şi fără destin,
eu grăunte al mâinilor tale
pe care l-ai semănat în argilă,
Doamne al suflării şi al cărnii mele!
unde îmi voi pune buzele
în Edenul tău fără margini şi fără fruct?

NIMB

Deşteaptă-te deşteaptă-te
Noaptea a lăsat să cadă rumoarea astrelor
Mâinile mele te-au chemat pe deasupra secolelor
Tot peisagiul e de miracol
şi-n braţele lui roză mistică trupul tău necorupt
în flăcări arde

Pământul ne mai ţine încă în tăcerea lui
în mirezmele lui
stins paradis
Dar mâinile mele nu se odihnesc
au şi atins un spaţiu invulnerabil
şi pentru prima oară – deşteaptă-te deşteaptă-te – o lume fără teamă
ne acopere
din care ieşim şi-n care intrăm
goi fără oboseală fără ieri
şi fără mâine

Totul e trecere Focul şi cenuşa lui
această seară de cristal ce urcă în origine
Totul se-ntoarce la începuturi
lumea în cercurile ei
cerul în numerele lui
tu eu – şi acest nimb de necrezut
ce ne-nfăşoară în candidele scutece
în scutecele în care ne-am născut
în veacuri
în frageda în verdea dimineaţă a lumii

LUCIAN BLAGA:

AFORISME[3]

TABLE SFĂRMATE – Sfinţenia sfarmă orice tratat de morală căci ea nu tinde spre armonizarea tuturor virtuţilor, ci pune problema incompatibilităţii dintre ele.

INGRATITUDINE – Vedem din graţia soarelui. Dar când vrem să vedem şi mai bine – îi întoarcem spatele.

PIRAMIDELE – Pentru vechii faraoni ai Egiptului *„a crea"* înseamnă *„a-şi clădi un mormânt"*. Concepţia nu a suferit prea serioase schimbări în cursul istoriei. Într-adevăr, o secretă piramidă trebuie să vedem în orice „operă".

OMUL şi PUTERILE – Zeii stimulează şi rodesc, idolii absorb şi sterilizează.

MARTIN HEIDEGGER: DRUMUL DE ŢARĂ[4]

(DER FELDWEG*)

Se întinde de la Hofgartentor până la Ehuried. Teii bătrâni din grădina castelului îl privesc peste zid, fie atunci când străluceşte luminos printre însemânţările răsărite în vremea Paştelui şi grădinile deşteptate de primăvară; fie în timpul Crăciunului când dispare sub troiene de zăpadă, în dosul colinelor cele mai apropiate. De la troiţă, coteşte spre pădure. La marginea ei, se hotărâşte cu un stejar înalt sub care se găseşte o bancă de lemn neşlefuit.

Câteodată apar pe ea, însemnări din scrisul unui mare gânditor şi pe care încearcă să le descifreze o tânără stângăcie. Sau când enigma se încurcă şi mai rău şi nu i se dă de ieşire, sare în ajutor Drumul-de-ţară. El îndreaptă mersul spre cale *(Pfad)* întoarsă, liniştit, de-a lungul îndepărtatului din ţinuturile sărăcăcioase.

Mereu, mereu, se întoarce gândirea spre însemnări asemănătoare sau pe calea unor încercări proprii, aşa cum se îndreaptă şi Drumul-de-ţară prin câmpie. Şi mersul celor ce gândesc e aşa de asemuitor cu pasul ţăranilor ce se duc la cosit spre revărsatul zorilor.

Mai ales când au trecut anii, ne întoarce stejarul spre amintirea jocurilor preatimpurii şi a primelor alegeri... Când în mijlocul pădurei se apleacă vreun stejar sub loviturile de topor, tatăl se şi grăbeşte să strângă copacii ce-au căzut – de-a curmezişul, în pădurea golaşă, mângâiată de soare; îi aranjează apoi în metrii cubi pentru atelierul său. Aici, el îşi potriveşte prevăzător lucrul, în pauze, după ceasul din turn şi după clopote, aceste instrumente ce se leagă firesc cu timpul *(Zeit)* şi cu Vremelnicia *(Zeitlichkeit)*.

Din scoarţa stejarului, copii cioplesc bărci pe care le înzestrează cu bănci pentru vâslitori şi cârmă; le pun apoi să plutească pe râurile dimineţii sau în

---

* *Der Feldweg* a apărut într-o plachetă trasă numai în 400 de exemplare şi nepuse în comerţ; M. Heidegger a binevoit să ni-l încredinţeze, spre a fi tradus exclusiv în *Caete de Dor*. Nu trebuie să mai reamintim cititorilor de greutatea de a găsi echivalenţi termenilor heideggerieni (N. Tr.)

bazinul şcolii. Plecările în lume ale jocului ajung cu uşurinţă în portul închipuit şi, din nou, se şi găsesc înapoi la ţărm. Ceea ce are de visător asemenea călătorii, rămâne ocrotit într-o lumină de odinioară, de abia perceptibilă şi care vizează orice lucru *(auf allen Dingen lag)*.

Împărăţia lor se marginea de ochii şi de mâna mamei. Era ea şi cum grija ei nespusă adăpostea orice fiinţă. Călătoriile acelea, ale jocului, nu cunoşteau încă peregrinările ce se rup de toate ţărmurile. Între timp încep să vorbească, pe înţeles, mirosul şi tăria lemnului de stejar, despre lina continuitate şi răbdare cu care se înalţă copacul. Stejarul însuşi, vorbeşte că numai ceea ce durează şi poartă fructe îşi are temeiul de creştere asemănătoare; a creşte înseamnă: a te deschide nemărginirii cerului şi în acelaşi timp să pătrunzi cu rădăcini în întunericul pământului. Căci toate priesc omului, numai dacă se aseamănă cu aceste două (înţelesuri): pregătit la exigenţa cerului şi ocrotit de paza pământului mişcător.

Mereu stejarul povesteşte aceasta Drumului-de-ţară, ce-şi trece cu încredere calea sa pe dinainte. Tot ce are fiinţă *(Wesen)* în jurul Drumului – el le adună şi le poartă pe fiecare, ce merg spre el, spre firea *(Das Seine)* lor proprie. Aceleaşi ogoare şi grădini întovărăşesc în fiecare anotimp Drumul-de-ţară, cu o vecinătate mereu alta. Chiar dacă vârful Alpilor de peste păduri se îneacă în crepusculul serii; dacă acolo – unde Drumul-de-ţară dispare peste o colină – ciocârlia se urcă în dimineaţa de vară; dacă în ţinutul unde se află satul natal al mamei, suflă vântul de Răsărit; dacă un tăietor de lemne târâie spre vatră, legătura de vreascuri; dacă recolta încărcată în care, se leagănă în mers lin spre sat, dacă copiii culeg primii toporaşi; sau dacă ceaţa împinge zile de-a rândul peste câmpii povara sa sumbră… (toate acestea fiind)…, totdeauna şi peste tot stă nemişcat în jurul Drumului-de-ţară, Apelul a ceea ce este – Acelaşi *(der Zuspruch des Selben)*.

Simplul *(Das Einfache)* păstrează secretul a ceea ce rămâne şi a ceea ce este mare. El intră nemijlocit *(unvermittelt)* în oameni şi are nevoie de o lungă maturaţie. În nesemnificativul „mereu acelaşi" *(immer Selben)*, el ascunde belşugul său. Întinsul tuturor lucrurilor ce cresc cu rădăcini şi care zăbovesc în jurul Drumului-de-ţară, formează Lumea. În limba sa inexprimabilă, este, aşa cum spunea maestrul de viaţă şi de lectură, Eckehardt: Dumnezeu – cel dintâi – Dumnezeu *(Gott erst Gott)*.

Totuşi apelul Drumului-de-ţară, vorbeşte numai atât timp cât sunt oameni ce se nasc în atmosfera sa şi pot să-l asculte. Ei sunt sclavii originei lor, nu însă robii necesităţii. În zadar încearcă omul să pună pământul – cel rotund în ordine, dacă (omul) nu este în acord cu Apelul Drumului-de-ţară. Primejdia ce pândeşte e că cei contemporani, rămân surzi la cuvântul său. Lor le vine în ureche numai zgomotul aparatelor, pe care le iau ca vocea lui Dumnezeu. Astfel ajunge omul împrăştiat şi fără drum *(weglos)*. Celui împrăştiat i se pare că „Simplul" este

uniform. Uniformitatea inspiră dezgust. Cei supărăcioşi găsesc toate de acelaşi fel. Simplul dispare. Tăcuta sa putere, secătuieşte.

Desigur că numărul celor ce mai consideră „Simplul" ca proprietate câştigată de ei, scade repede. Însă cei puţini vor fi oriunde cei-ce-rămân. Ei vor putea, într-o zi, să supravieţuiască – datorită blândei forţe a Drumului-de-ţară, la puterea uriaşă a energiei atomice, pe care a descoperit-o calculele omeneşti şi a înlănţuit-o în fapta sa.

Apelul Drumului-de-ţară trezeşte un simţ *(erweckt einen Sinn)*: anume acela ce iubeşte ceea ce este liber şi depăşeşte mâhnirea pentru locuri priincioase spre o ultimă bucurie. El împiedică dezordinea ce iese din „a lucra mereu *(Sie wehrt dem Unfug des nur Arbeitens)* şi care urmăreşte numai scopul său îngust, producând doar deşertăciunea *(das Nichtige)*.

În aerul Drumului-de-ţară ce se schimbă cu fiecare anotimp, creşte bucuria de-a şti *(wissende Heiterkeit)*, a cărei faţă adesea apare mâhnită. Această ştiinţă în bucurie *(heitere Wissen)* este *„das Kninzige"**. Nimeni n-o primeşte dacă n-o are deja. Iar cei ce-o posedă, au dobândit-o mulţumită Drumului-de-ţară. Pe calea sa se întâlnesc vijelia de iarnă şi rodul zilei, năprazna stârnită a primăverii şi mulcomita moarte a toamnei, şi se zăresc unul lângă altul jocul celui tânăr şi înţeleapta seninătate a bătrânului. Într-un acord univoc, al cărui ecou îl poartă tăcut în el Drumul-de-ţară, toate se limpezesc împreună.

Bucuria de-a şti este o poartă spre veşnic *(Ewige)*. Poarta sa se mişcă în balamalele făurite din secretul existenţei umane *(Dasein)* la un fierar foarte îndemânatec.

De la Ehuried drumul se întoarce spre Hofgartentor. Peste ultima colină îşi duce firul subţire ca o aţă pe o pantă netedă, până la zidurile oraşului. Ce curat luceşte în palidul stelelor! Din spatele Castelului se ridică turnul bisericii Sfântul Martin. Încet, zăbovind cât mai mult, se sting cele unsprezece lovituri în noapte. Bătrânul clopot, pe care îl sună de funie mâinile arzânde ale copiilor, tremură sub loviturile de ciocan ale orelor, a căror întunecoasă faţă nimeni n-o mai poate uita.

Tăcerea se face şi mai tăcută odată cu ultima lovitură. Ea se prelinge până la aceia ce s-au jertfit de-a lungul a două războaie mondiale. Simplul s-a făcut şi mai simplu. Mereu acelaşi, el apare enigmatic şi tot el se rezolvă. Apelul Drumului-de-ţară este de acum înţelizibil. Vorbeşte sufletul? Vorbeşte lumea? Vorbeşte Dumnezeu?

Totul povesteşte de renunţare în Acelaşi. Renunţarea nu ia. Ea dăruie. Ea dă anume, puterea nesecată a „Simplului". Apelul se familiarizează printr-o lungă gestaţie.

Traducere de

Constantin AMĂRIUŢEI

---

* intraductibil.

N. CARANICA

TREI PRELUDII din BACH

1.

Unu! Bun pentru toate sferele şi toate timpurile
Anul unu! Începutul. Naşterea luminii. Dimineaţa
sunetelor salutând tăcerea sfântă şi gravă.

O, nesfârşitul liniştei străbătând de-ntâia senină
mişcare sonoră, deşteptarea creatului în nemărginitul roz de lumină!

Lumină, haos de lumină.

...şi nu bucuria luminii resfrântă-n extazul
ochilor strălimpezi de lacrimi, nu dantul din
inima fremătândă de binevestirea milioanelor de raze,

ci lumina! lumina! Lumina singură, lumina
calmă şi neştiutoare, lumina-ochiu al lui
Dumnezeu deschis naiv – copilăreşte peste lume.

Iată naşterea sunetelor. Ele murmură-n limba lor
egal, liniştit: „Suntem" – fără să ştie cât sunt
de sfinte, fără să ştie cât sunt de grele
de sămânţa tuturor minunilor, ascunsă-n
haosul lor purpuriu de lumină.

Aici e totul: şi Ruga, fluviu cald, subpământean,
şi-nlăcrămata Bucurie, şi dulcea Durere – dar
nerostit încă: mai târziu.

Şi ochii plutind miraţi în imposibil, şi inimile
pulsând sângele de aur al Muzelor, şi frunţile mari
străluminând de gânduri – dar ne-nflorit încă:
mai târziu.

Acum numai haosul tău purpuriu de lumină,
o, dimineaţa sunetelor, numai tăcerea-nceputurilor
peste care-mpărăteşti, tu, pura beţie sonoră

... şi totuşi, undeva poţi auzi deslusit murind
întâiul suspin al Iubirii.

2.

Pe aer, jalea mea, pe mări de aer!

Pe vânturi,
pe nori
pe goluri adânci de tăcere,
pierduţi în imens, legănaţi de spaţii,
înalt legănaţi de calmele spaţii,

lin mă ridici ca zborul vulturilor
rupţi dintre stânci. Tot mai sus, pe aer, pe aer,
tu, singur tovarăş, durere!

Hohote-nnăbuşite-n piept în valea lacrimilor
iată, vă naşteţi acum cu voci fără număr,
suiţi coborâţi, vă chemaţi, vă răspundeţi,
o, şoapte-adânci, o, fâlfâiri secrete,
păsări nemaivăute.

Veniți, veniți. e ora voastră
și spațiul își deschide-ntreagă roza veșniciei:

Sus, cerul,

jos, adâncul

sus, soarele

jos, slava norilor.

– Salut, infinit palat al durerii!

Voci fără număr,
hohote, nu mai conteniți,
ieșiți din noaptea sufletului ca izvoarele,
aprindeți de lacrimi grădinile mișcătoare – ale norilor
să strălucească necuprinsul de durere.

Iată lăcașul mângăierii. Aici voi rămâne.

– Dar n-am uitat. O, din fântâni, din adâncuri,
mai cheamă plângând amintirea.
Auzi-mă, scump ostrov de departe:
încă mă doare-n piept plângând amintirea,
trist geme sufletul meu până la moarte.

… pe aer, durere,
pe vânturi hohote, voci fără număr,
peste tăceri, peste nori, în largul cerurilor
o, mută de gânduri, senină plutire!

Topiți în imens, legănați de spații,
înalt legănați de calmele spații,
trist legănați de calmele, blândele spații…

4.

Cât ești de-aproape de inima mea, prietenă,

cât ești de-aproape de durerea mea!

Tu, tristul meu vecinic izvor de dulceață,
cât de-ale mele-s lacrimile tale!

Nu plânge, nu vezi cât suntem de-aproape?

Nu ne desparte decât imposibilul, dar ce-mpreună
suntem, strâns înfășurați în deznădejde!

– Dacă ai ști ramurile albe – adăpostind iubirea
porumbeilor sălbatici – o, cuiburi dragi ascunse-n
sărutările de frunze! – dacă ai ști mâinile care-și
spun, împreunate, toate cele fără nume,
vatra din interiorul dulce, flăcările-i line
luminând surâsul blond al mult iubitei…,

Dar nu mai plânge. Iată, și pe noi ca-ntr-o odaie
tainică ne-nvăluie tristețea, vezi?

Și-n jurul nostru-i cald și bine. Iată
suntem unul altuia
atât de-aproape, mângâietoarea mea amară!
Doar imposibilul, lama subțire dintre noi…

dar nu vezi totul meu cum curge ca un râu spre marea
ta de lacrimi? să-ți explic eu de-amănuntul negrăitul,
tu, suavă, tu, găsită și pierdută!

Nu plânge ești în inima mea, prietenă,

și strâns uniți ne-nfășură tristețea, taina noastră.

Iată, curg lacrimile noastre: nimeni nu le vede.

Iată, bat inimile noastre: nimeni nu le-aude.

Noi ştim ceva ce nimenea nu ştie. – Spune,
prietenă, nu suntem aproape?

Adă mâinile, nu plânge, adă mâinile s-auzim
părerile de rău, durerea. murmurând în noi
domoale, să privim prin lacrimi, depărtat,
tremurând, murind, fericirea.

C. TACU

CA ARBORUL...

Ca arborul împletit în focul zilei
Răsucit în negrul pământului,
Abandonat în rădăcini-cuibar de şerpi;
Ca arborul desfăcut în pericolul luminii,
Cercuri solare se desfac, se desfac, fără griji plescăind
În vârtejul arid al ochiului pustiit.

O, de a privi fără zăbavă cum se desfac se răsucesc
În sfărâmături lucrurile, anii neaşteptaţi;
Ca-ntr-un gol sărite din uz, amintirile îmi
Împietresc suflul, culoarea auzului; grindină
Şi arşiţă pentru totdeauna, pentru totdeauna,
S-au încrustat.

Ca arborul gol spintecat de duşmănoase
Plântări, mă desfac şi-mi îngheaţă sânge şi vânt
Din rădăcina pieptului închegat, nestingherit
De nuferi o, nestingherit,
Ca arborul, ca arborul gol.

Ca arborul legănat între mâini în aerul nedefinit,
În mâini de drum sau rocă, legănat sub rouă
De roşu aprins, line aprinderi,
Line cuprinderi, line de moarte sentinţele fierului

Sub cătușe de cer și nici un cuvânt.
În învârtirile lui circulare de soare
Mă cuprind, mă aprind, prin sângele visului sus,
Țâșnint printre muguri și flăcări.
Ca arborul mă aud vorbind-dar cui?

Inelar cuvânt de cuvânt mă destram
În limbi înodate de vigori, peste ape uscate
Val de val, glas neauzit prin mine însumi.
În arborul spintecat țâșnesc forțele
Solului ars, pocnesc clipă de clipă.

SIMPLE ÎNTREBĂRI

de VIRGIL IERUNCA

Ați observat că după fiecare minune, totdeauna un copil spune, decis, bună ziua?

***

Cine întârzie să nu facă din răspuns întrebare, să nu caute după ce a găsit, să nu întreacă trecerea?

***

Neînfrânarea e oare singura dimensiune a fructului, oprit sau neoprit? Dar aventura?

***

Aruncați suntem, ești sigur știutorule, în zădărnicie, zădărnicii?

***

Ce face, ce este și cum este subiectul? Nu odihnește aici toată gramatica reală a filosofiei?

***

Ce e între pieire și vorbe, de nu vrerea de a situa misterul?

***

Mai cunoașteți vreun existențialist în afară de Sf. Ioan Botezătorul?

***

Cine-i acel ce dă răzleților o țară, drumețului o zare, vremii, ocol?

***

Bagi de seamă cât de pioase sunt, aici, ploile? Și inverse? Că plouă în sus, spre cer? Și că noroiul se urcă în nori pentru ca să devină primăvară? Că primăvara la Paris, nu e anotimp, ci nostalgie a orașului?

***

Ai dat avântului de dimineață ceea ce aparține căderii în amiază? Dar noaptea, ai petrecut-o dincolo de propria ei isprăvire?

***

Dacă soarele luminează nu numai pe cei buni și răi, ci și pe cei mijlocii, trebuie pus la zid, nu?

***

Vrednicia de a așeza zilele unele după altele o numești har corect, nădejde verticală de a trăi, sau simplă arhitectură de lașitate, orbire?

***

Semeția de a muri în fiecare zi nu suferă, precum spui, de monotonie sublimă?

***

De ce nu convertești sporul de amărăciune în bucurii dificile, înnoite, vreau să zic?

***

La ce bun să-mi caut altă lume, să-mi inventez alt pământ, dacă și acolo, mă vor urmări, ca niște umbre și ca niște blesteme, stingerea și săvârșirea, mirarea lucrătoare, nepotrivirea și nefăgăduința?

***

De când, prietene abstract și fără păr această confuzie între stele și muște?

***

Pentru ce atâta depărtare între cântare și sânge, când se știe precis că sângele adevărat nu e nici roșu nici albastru, ci sonor, sonor?

***

Iubirea ca respirație, ca poem sau ca nesfârșire?

***

Moartea ca descântare amară?

***

O, Zarathustra, pentru ce ai lăsat aurora să-ți treacă peste frunte, când zidurile somnului, minunatele ziduri, te-ar fi putut ocroti de acel *„așa vorbit-a"* cu care cronicarul de foc te-a vârît în luare-aminte?

***

De unde vine, când vine, ca o vestire și ca un vânt, clipa prielnică?

***

De ore, cine mă apără?

***

Ei și?

ŞTEFAN BACIU

DÂMBOVIŢĂ APĂ DULCE...

Dâmboviţă, apă dulce,
Pe vremea când cu strigătul lor monoton
Găzarii trezeau oraşul din somn.

Azi, în limpedea ta undă de ieri,
Peste păcura ceasului, vâscoasă,
Îşi picură prezentul lacrima, fluviu sărat.

Tristeţea unui oraş întreg,
Cotropit de tăcere, plouat de dureri,
Umflă apa ta cu un val de tăceri.

Nici o vioară nu cântă în grădini,
Îndulcind mahalaua: „unde eşti?"
Bucureşti, Bucureşti...

Cântece printre străini.

Dâmboviţă, apă dulce,
Ieri, când glicine-nfloreau în iatac.
Îţi şoptesc cântecul, Dâmboviţă. Şi tac.

Din volumul *110 Poesii* care va
apare în editura „CARTEA PRIBEGIEI"
din Buenos-Aires, Argentina.

TITUS BARBU[5]

BUCUREŞTI

Maidan şi soare.
Agale împreunare
de fum şi iz vârtos de caldarâm.
Îmi sunt mările pline
de tine,
oraş din alt tărâm.

Aveai şi tu cafenele,
bulevarde, acadele;
alcooluri fine,
parfumuri tari,
cloşari
sau vorbe de ruşine...
Aveai ce n-are nimeni,
Obraji rumeni,
prelaţi
rafinaţi;
călugări pădureţi,
olteni istoviţi ce poartă cobiliţă,
femei de viţă
cu boiu subţire şi mers legănat
de fată de-mpărat.
Căutătură de mură.
Copii
durdulii,

ceată de mucoşi
mâncând seminţe şi gogoşi
sub limpede arsură de soare diafan.
Aveai surâs şăgalnic de golan.
Aveai, măi frate, tămâie nesfinţită
de ţară bună, rău orânduită.

Bucureşti,
cu cine să mai şugueşti
azi, când lumea ta coboară, vesperal,
sub aripi moi de pasăre rănită
ce-şi zvârle ochii rotitori, prin sită
de zare cenuşie – în zbor spiral?

Bucureşti,
mie dor de tine, uite aşa.
De stirpea ta domnească ce fu ademenită
de straie cilibii... Şi-almintrelea,
ca de-o iubită.
Din somn adânc pornesc hai-hui,
ca într-o toamnă coaptă,
gonit de dulcea şoaptă
a dragostei dintâi.

GEORG TRAKL

UNUI STINS TIMPURIU

O, îngerul noptatec, ce se-arată din lăuntrul copacului,
seara, când odihneam în marginea albastrei fântâni,
tovarăşi al blândului cântec.
Liniştit ne era pasul, cuprinzători ochii,
în răcoarea de umbră a toamnei,.
o, a stelelor purpurie dulceaţă.

El însă scoborî treptele de piatră din muntele sihaştrilor
cu un surâs albastru tremurând pe-obraz şi aproape nefiresc
trecu în copilăria-i mai domoală, şi se stinse;
Şi-n grădină rămase în urmă-i chipu-i prieten
Ascultând din frunziş sau din bolovanii vechi.

Cântă sufletul moartea, verdea putrezire a cărnii,
şi-al pădurii şopot, a fiarei pătimaşe plângere era.
Din turnuri întunecate iară şi iară sunau
clopotele albastre ale serii.
Veni ceasul când privind,
văzu umbrele în purpura soarelui,
Umbrele putregaiului în ramuri pleşuve;
seara, când pe întunecate ziduri cântă mierla, –
se arătă-n liniştea cămării duhul celui stins timpuriu.

O, sângele ce curge din gâtlejul cântecului,
floare albastră; o, lacrima de foc
plânsă în noapte.

Nor auriu şi timp. În cămara singuratecă
ades pofteşti ca oaspete pe cel plecat,
îl petreci, în apropiată mărturie, pe sub ulmi,
de-a lungul verdelui râu, la vale.

traducere de Ştefan Ion GHEORGHE

MIHAI NICULESCU

DORUL IUBIT

Dorul iubit e ca o floare
Când i s-a stins – tăiată din cotor –
Lumina, amăgind cu-o boare
Nemirosită aerul uşor.

Sărutu-ntors de gura prinsă
Gurii nesăţioase, minte, dar
În van, cu-o biruinţă-nvinsă
– Fără să fie – de-ntristatul har.

Făgăduită la beţie
Pe-o vorbă, dragostea măsoară-n cost
Visului casnic, o vecie
Desfermecată-n clipa-n care-a fost.

Blând numai dorul răcoreşte
Lacrima trupului rămas dator
Dorinţei, când i-l arde-n cleşte
Stafia sângelui remuşcător:

Sporit de buna lui vestire,
Rodeşte-ntreg în clipa fără preţ
Şi timp, ca blânda amintire
În dumicaţii sfântului Agnèt

LIMBĂ ŞI DOR

Plăzmuită în luptă şi moarte, din limbi ce atâte rămân tainice, ducând veacuri şi veacuri viaţă ascunsă, croindu-şi anevoie şi pe cotitoare cărări drum spre viaţă, limba noastră a prins pe-ndelete cheag la umbră de munte şi codru, în soare arzător de şesuri.

Şoptind doruri abia întrezărite, dureri şi iubiri – cât de cumpătate! –, neurlându-şi jalea şi nechinuindu-şi bucuriile, acest neştiut graiu s-a dovedit totuşi trainic, a răzbit printre multele limbi ale Vavilonului.

Deodată cu încercările, ea va călca pe încercări, şi-şi va şti mereu zice, poate mai pe şoptite încă: urîtul, jalea, chinurile şi dorul.

Care-i firea limbii noastre? Răspunde-mi tu, mai întâiu, cetitor, care-i aceea a dorului! Încearcă mai întâiu tu să prinzi –de te scoală iscusit – în chingile graiului, fiinţa firavă şi totuşi stejărească – n-a dovedit-o oare răzbind şi el până azi? – a dorului, şi atunci, numai atunci, eu mă voiu încumeta să te lămuresc despre firea limbii române:

Dacă totuşi te încerci, nu uita, cetitor, că te aşteaptă drum lung şi plin de opintiri. Poartă în desagii tăi socoteală că ea s-a zămislit de-a lungul şi amarul veacurilor; pretutindeni şi totuşi nicăieri bine dovedit de letopiseţi; de către blajini – pravoslavnicii Bizanţului şi Romei nu le-u ştiut nici când de frică – şi totuşi tari, căci au rumânit pe cei ce-au înfricoşat pe cronicarii vechimii; tari pentru că înfiripau mereu ceea ce mereu zădărnicea istoria; tari căci, ca să aibă bucuria zidului ridicat primeau să-l ude cu lacrimile jertfei aduse şi cunoşteau moarte înainte de a cunoaşte deplin mândria frumuseţii împlinite; tari pentru că au zămislit viaţă şi avere, ce ne-au ajuns până azi, deşi ispitiţi de dulcea chemare a neantului, chemare curmătoare de chin fără răgaz; tari pentru că cumpătaţi în durere şi născocitori mereu de înţeleaptă nădejde, deşi suferinţa era mereu îndurată; tari, în sfârşit, căci fără încetare au pomenit vremurile, acele bune ale bădicii Traian şi au aşteptat şi aşteaptă cuminte pe cele când Făt-Frumos va birui prin luptă iar Ileana Cosânzeana prin virtuţi, de-a pururi năcazul.

În suflet astfel zămislit a rodit dorul şi limba s-a închegat aşa ca să-l spuie cum e.

Nu cuteza, deci, cetitor, să zăgăzuieşti, în cele clipe trecătoare, şi cu-n pumn de vorbe, arar deplin bine-zicătoare, ceea ce este şi nu este, de-ncerci să-l găseşti; ceea ce spune şi nu mai spune, de vrei să ştii ce spune.

Să ne mulţumim, încheind: limba noastră s-a născocit să zică *dor* şi dorul nu se zice decât pe limbă românească.

În aşa chipuri, tu limbă, nu vei mai îngâna dor, când în vrăjile tale nu vei mai găsi leac durerilor ce te încearcă; vei muţi când ultimul dor va zvâcni o ultimă oară, şi când, la căpătâiul acestului şi al tău, nu va mai fi suflet creştin să vă stingă, cu viers prelung, sfâşiitor şi trist ultimul bocet.

Octavian NANDRIŞ

LUCIAN BLAGA sau POETUL MISTERULUI [6]

de POMPILIU CONSTANTINESCU

Textul de mai jos e un inedit al criticului Pompiliu Constantinescu. Publicându-l aici, nu întârziem să aducem omagiul nostru postum unuia dintre cei mai înzestraţi critici literari ai României de ieri. Înţelegător al fenomenelor moderne de creaţie, cu grijă însă pentru puterile tradiţiei, foiletoanele din Vremea *sau cronicile din* Revista Fundaţiilor Regale *ale lui Pompiliu Constantinescu au adus totdeauna orientare, gust şi lumini. Dincolo de social şi dincoace de dogme sau poziţii, pierdut pentru polemica sterilă sau pentru pamfletul gras, stins mult prea devreme pentru vârsta memoriilor, Pompiliu Constantinescu a rămas ataşat de prestigiul valorii. Opera lui, fie că reia clasicii, fie că impune tineri sau clasicizează moderni – ca în acel excepţional studiu despre Arghezi – e mereu în căutarea şi devoalarea valorii.*

Pompiliu Constantinescu a iubit opera lui Saint-Beuve, însă scrisul lui rămâne pentru noi şi mai viu pentru că a transcedat anecdota atât de scumpă maestrului francez, a convertit-o în pasiune de esenţe. Şi esenţele se odihnesc chiar şi în literatură. De esenţe criticul român a suferit, ce e drept.

Culegerile de poeme din *În marea trecere, Lauda somnului* şi *La cumpăna apelor* alcătuiesc un ciclu omogen, în lirica d-lui Blaga; ele caracterizează, în cel

mai înalt grad, drama cunoaşterii, nevindecabila „tristeţe metafizică" în care se zbate sensibilitatea sa. Volumul *La curţile dorului* are cu totul alt timbru sufletesc; aci conştiinţa poetului nu se mai cufundă-n abisuri şi, nu se mai lasă ispitită de un absolut imposibil de captat; peste aleanuri şi mistere nedezlegate se aşează parcă o linişte suavă, peste enigme se aşterne o vastă seninătate. O lirică a tainelor începe să se întrevadă în penultimul său popas; acest ocol al misterelor se intensifică în *Nebănuitele trepte* (ce titlu semnificativ), ne-mbiind (sic) întreg ciclul de o străvezie aureolă, în care spiritul pluteşte şi parcă se şi limpezeşte.

Misticismul ce se bănuie a fi cuprins în titlul volumului este, în realitate, un indefinit simţ al misterului, un succesiv joc de lumină şi penumbră. *Nebănuitele trepte* (versiune nouă), Edit. „Dacia Traiană", Sibiu, care nu mai urmăreşte să capteze nimic altceva decât misterul, ca atare.

Poetul n-a părăsit felul său definitoriu, pe care-l identificăm în toate volumele anterioare; un scurt poem ca *Autoportret* configurează sensul misterelor de care e însetat:

Lucian Blaga e mut ca o lebădă
În patria sa
Zăpada făpturii ţine loc de cuvânt.
Sufletul lui e în căutare
în mută, seculară căutare
de totdeauna,
şi până la cele din urmă hotare.
El caută apa din care bea curcubeul.
El caută apa,
din care curcubeul
îşi bea frumuseţea şi nefiinţa.

adică e în perpetuă căutare a esenţelor lumii, echivalente cu, misterele.

Sufletul îi este capabil de revelaţii noi, alinătoare prin ivirea bruscă a unui mister:

Încă ieri, numai ieri, doar ieri
Mă apăram cu frică
de zodia nouă ce se ridică.
Şi azi, dintr-o dată, neaşteptat, acest răsărit.
Ce cântec nemăsurat!
Ca unui orb vindecat
lumea-n lumină mi s-a lărgit.
Puterile mişcă-n zenit.

Deschid porțile! timp neumblat
bine-ai venit!
bine-ai venit!
(Schimbarea zodiei)

Or, asemenea revelație nu se petrece cu mai puțină intuiție decât drama *„tristeții metafizice"*, în care s-a zbătut altădată. Ermetismul de structură al liniei d-lui Blaga nu s-a alterat totuși; revelația misterului este ea însăși ermetică, fiindcă e o stare de lirism metafizic și nu o descifrare rațională a tainelor:

Cât în sus, în noapte sus,
Stelele-n pleiadă număr.
Sunt o clipă, alta nu-s
Semne cerului pe-un umăr.
Vânt le iscă, vânt le duce,
Cineva le pune-n cruce.
Vânt le-aprinde, vânt le stinge,
Mi le-aruncă-n gând și sânge
Joc de focuri, joc de inimi
ostenescu-mă să număr
înc-o dată aștri minimi.
Focuri mari și focuri line
câte văd, atâtea inimi
cat în spații pentru mine
Ard în văi și pe coline
inimi mari și inimi line.
(Pleiadă)

Fiecare imagine adăugată imaginei anterioare adaugă și o revelatoare lumină interioară, dar până la sfârșit, îți dai seama că senzația de mister se potențează prin ceea ce părea că se stinge; misterul învăluie, ca o supremă revelație totul. Ermetismul își păstrează sugestia de clar și obscur, adâncind și mai mult tainele.

Alteori poetul recurge la fabulos, ca să potențieze misterul ca în *Îndemn de poveste,* unde imagina inorogului este ea însăși un simbol al tainei, în admirabila poemă *Mânzul* sau în *Veste,* exemple de lirism mistic pe care d. Blaga l-a folosit atât de frecvent în versurile și teatrul său.

Nu voim să transformăm prezentarea noastră într-o antologie de citate, care să tindă spre același țel, adică să sublinieze sensul de lirism al misterului, ce se desprinde atât de clar, din noua culegere a poetului.

Alcătuită din motive variate, *Nebănuitele trepte* sugerează totuși o atmosferă spirituală foarte omogenă și ne indică fără-ndoială că inspirația d-lui Blaga nu s-a istovit. O fervoare lăuntrică străbate fiecare poem, un fel de muzică stranie înstrunează mersul circular al imaginilor care, pline de plasticitate, n-au totuși o valoare spirituală.

Destul de densa utilizare a metricei populare inspiră vădite efecte sonore versului; de la verslibrismul *Poemelor luminii* la disciplinata formulă de astăzi e un drum străbătut cu multă trudă. Dar faptul de-a fi părăsit adesea versul liber ne este și cel mai semnificativ, ca evoluția lirismului d-lui Blaga, ce este de remarcat în mod progresiv, este părăsirea modului definitoriu, de a ilustra senzația de mister, prin comparația dezvoltată.

În *Poemele lumini* ermetismul substanței era relevat prin claritatea expresiei, prin simplificarea lui, în imagine; în *Nebănuitele trepte,* ermetismul este o adăugire în penumbra sufletului. La debutul său poetul își propune:

Eu nu strivesc corola de minuni a lumii
și nu ucid
cu mintea tainele, ce le-ntâlnesc
în calea mea
.....

Insistând

... eu cu lumina mea sporesc a lunii taină –
Și-ntocmai cum cu razele ei albe luna
nu micșorează, ci tremurătoare
mărește și mai tare taina nopții,
așa îmbogățesc și eu întunecata zare
cu largi fiori de sfânt mister
și tot ce-i ne-nțeles
se schimbă-n nențelesuri și mai mari
sub ochii mei

Dl. Blaga și-a descoperit de la primele acorduri esența lirică de poet al misterului; o formulează atât de lucid, în aceste des citate versuri; dar nu-și descoperă decât treptat și mijloacele de expresie, care să nu ridice taina la suprafață, ci s-o adâncească într-o poezie ermetică.

Să nu uităm că, de la *Poemele luminii,* în care-și afirmă arta poetică, până la *Nebănuitele trepte,* unde și-o realizează deplin, au trecut douăzeci și patru de ani.

QUATRE POEMES de LUCIAN BLAGA*

Traduction de B. MUNTEANO

a) DONNEZ-MOI UN CORPS...

Je n'ai que toi, hélas, ô mon corps éphémère,
et pourtant
je n'orne pas ton front de rouges fleurs ou blanches,
car ton argile étanche
est étroite à mon âme
franche...

Donnez-moi un corps
vous, monts,
et vous mers, –
donnez un corps tout neuf à ma frénésie pleine!
Large terre, sois mon trone,
de mon coeur violent sois la cage,
sois ma demeure aux écrasants orages,
de mon être indompté sois l'amphore!

...Par le cosmos
résonneraient alors grandioses mes pas,
et mon vrai moi
apparaîtrait dans le déchainement de son tumulte,

* Traducerile de față au apărut pentru prima oară în revista *YGGDRASIL* din 25 Aprilie 1938.

ô, terre occulte:
Quand j'aimerais,
je tenfrais au ciel toutes mes mers,
autant de bras musclés, bouillants et fiers
je tendrais au ciel –
que je l'étraigne à le briser,
que mon baiser se donne aux astres d'étincelles.

Et dans ma haine toute,
j'écraserais sous mon pied de roc
les soleils nus, ces blocs
voyageurs de misère,
et sourirais sans doute
d'ainsi faire
.....
Je n'ai que toi, hélas, ô mon corps ephémère.

(Les pas du prophète)

b) LA STALACTITE

Mon âme est de silence.
Vivant ainsi calme et pétrifié,
ascète de pierre,
je suis
une stalactite au sein d'une grotte immense
à voûte de ciel.
Doux,
Doux,
Doux – gouttes de lumière
et gouttes de paix – tombant sans fin
du ciel –
se pétrifient – en moi.

(Les poèmes de la lumière)

c) MONTAGNE MAGIQUE

J'entre au sein du rocher. Lentement, le linteau
de pierre retombe. Idée et songe et pont me lancent.
Quels lacs violents! Et quel temps haut!
Le renard d'or aboie en sa fougère dense.

Léchant ma main, des fauves sacrés à mine secrète
s'évanouissent magiques, les yeux en dedans.
Au sommeil des cristaux bruissantes volétent
les abeilles de la mort, et les ans. Et les ans.

(Le partage des eaux)

d) SOMMEIL

Pleine nuit. Des étoiles dansent dans l'herbe.
Les chemins se retirent dans l'antre et la forêt.
La voix du capricorne enfin s'évanouit.
Urnes, des hiboux gris se posent sur les pins grêles.
Dans les tenébres sans témoin
tout s'apaise – ailes, sang, terre,
toute l'aventure éternelle.
Au coeur des molles brises une âme persévère
sans aujourd'hui,
sans hier.
A sourds bruissements par les feuilles
se lèvent des siècles ardents.
En mon sommeil,
pareil au flot mon, sang
se retirant de moi reflue vers mes parents.

(Eloge du sommeil.)

STEFAN GEORGE

LAUDA FEMEILOR

În oraşul cu străvechi şi-nalte coperişe,
cu-ntortochiatele spirale peste uşi, sub bârnele piezişe,
cu zugrăvitele ferestre şi cu turnuri, ce la stele-ajung,
cu steme spălăcite peste gangul lung,
lângă fântâni, când seara umple-se de zvonuri,
de râs şi de-ale apei argintate tonuri:
o viaţă suferinţei închinată,
o viaţă-ntreagă de mucenicic 'ntunecată,
eu fost-am vestitorul demnităţii voastre de poveste
şi cântăreţul gloriei ce-a voastră este:

Voi albi copii în lungi procesiuni
cu lumânări şi panglice şi steaguri,
şi voi fruntaşele unor cântări senine
în colorant veşmânt pe praguri,
voi palide amice ale neuitatei cine,
voi mândrele patriciene preaslăvite,
care sub sfintele portale
purtaţi brocate-n falduri grele, levantine…
Şi-n arta sunetului n-am deprins prin primăveri şi toamne
pentru voi, ce-mpodobiţi cu sărbătoare sala,
puternice şi nemişcate doamne.

Dar care dintre voi ca un salut mi-a-ntins
vreodat' pocalul sau cununa de stejar

spunându-mi, spunându-mi înadins
că vrednic eu aș fi să-i leg brățara-n dar?
Ce lacrimă, ce blândă ispășire
a dat răspuns vreodată lacrimei din lină?
E simt de-acum
al morții pas pe drum.

Sub dangăt jalnic și târziu
fecioare și miresme line
urmează sumbrului sicriu.
Mâni albe, numai pure, fragede, sublime,
îngăduite sunt să-l ducă spre mormânt
în catedrală-n cor,
transfigurând cu mută și regească slavă
pe mortul preot al frumuseții lor.
Cu lacrime amare
fete și mame, plângându-și părăsirea
toarnă vinuri scumpe în adânc,
toarnă în criptă
flori și pietre rare
cu evlavie fără cuvânt.

Tălmăcire de Lucian BLAGA

(Saeculum, Jan.–Febr. 1944)

M. EMINESCU tradus de LUCIAN BLAGA

SONETE*

I

Sieh, Herbst ist draussen... Laub zerstiebt; ein grimmer
Wind peitscht die Tropfen, die ans Fenster ticken;
Du liest vergilbte Briefe, deinen Blicken
erscheint des Lebens längst erloschner Schimmer.

In süsser Nichtigkeit die Zeit ersticken,
du willst, heut'trete niemand dir ins Zimmer;
denn besser ist – wenn's draussen regnet immer –
am Feuer träumend stehn, in Schlummer nicken.

Im Lehnstuhl der Gedanken Flug geniessen.
Im Traume kehrt Fee Dochias Sage wieder.
Die Nebel immer dichter mich umfliessen.

Ein Kleiderrauschen streift mir jäh die Glieder,
ein weicher Schritt huscht kaum gehört, – es schliessen
zwei schmale, kalte Hände meine Lider.

---

* *„Sonetele au fost încredințate revistei* Agora *redactată de Virgil Ierunca și Ion Caraion (București 1946)*

II

Wie lange Wolken über Heiden schleichen
die Jahre fort, um nie zurückzukehren.
Heut können nicht Entzücken mir gewähren,
wie einst, die Märchen, Lieder, Wunderzeichen,

die leuchtend hell die Kinderstirn verklären,
verstanden kaum, doch sinnreich sondergleichen;
umsonst umwehn mich schattenhaft die bleichen
Geheimnis-Stunden in den Abendsphären!

Dass ich ein Lied entreiss'vergangnem Leben
dass ich dich, Seele, nochmals lass erbeben?
Umsonst, dass meine Hand die Leier schlage…

Ach, alles schwand im Jugend-Lichtgefunkel,
sturm ist der süsse Mund der andern Tage
die Zeit wächst hinter mir…ich werde dunkel!

LUCIAN BLAGA de F. BRÂNZEU

În drumul piosului lor pelerinaj spre culmile fulgerate ale creației românești, CAETELE DE DOR *au avut norocul dureros de a descoperi pagini despre Lucian Blaga. Un precursor le-a scris cu trudă și le-a purtat, într-o luptă uriașă cu boala care-i sugruma trupul, până când moartea eliberând omul, a pustiit opera.*

Paginile de față sunt numai un fragment din cartea neîncheiată a lui Felician Brînzeu. Alte capitole și alte fragmente așteaptă dreptatea de a fi publicate. Ele ridică spre opera lui Lucian Blaga o cunoaștere nouă, scoasă din amănunțimi nebănuite străbătută de o sensibilitate intensă și totuși discretă.

Felician Brînzeu s-a stins la Istambul, în Noiembrie 1950, în plină putere a vârstei și a muncii. Bănățean, venea din acel prag al latinității noastre de unde aducea nu numai statura falnică și chipul armonios al strămoșilor, ci și acea inteligență pătrunzătoare și cumpătată în același timp, care i-a deschis un drum fără greș în cariera științifică. A intrat în Facultatea de Litere din București în ultimii ani de strălucire ai învățământului lui Ovid Densușianu. Maestrul, obosit de povara luptelor pierdute ca de victoriile fără bucurii, își pregătea o prematură intrare

în legendă. Vorbea stins şi distant, nu primea pe nimeni. Dar profesa, pentru câţiva studenţi dornici să-i înţeleagă cultul armoniei dintre artă şi ştiinţă, dintre sensibilitate şi cunoaştere, căutarea formei limpezi, de o transparenţă ideală, de sub care fondul se strevede plastic şi precis ca pietrişul unui râu de munte. Firea blândă a lui Brînzeu şi acea onestitate care îi era întipărită pe figură, au reţinut privirea maestrului. Inteligenţa lui ageră, strunită de o mare probitate, i-au câştigat încrederea. Curând, Brînzeu a devenit discipolul preferat al lui Densuşianu, acel la care profesorul făcea apel pentru dezlegarea unei probleme grele de seminar şi pe care îl admitea, cu o prietenie stângace, în biroul său.

Contactul cu Ovid Densuşianu a întipărit urme adânci în personalitatea lui Felician Brînzeu. Tânărul cercetător avea să urmeze aceeaşi linie de viaţă ca şi maestrul său: o viaţă activă, sobră, discretă; avea să se consacre ştiinţei cu acelaşi devotament dezinteresat şi neprecupeţit; avea să vibreze cu aceeaşi intensitate la problemele culturii româneşti, de la istoria limbii până la expresia ei în literatura veche sau modernă.

Un concurs al Academiei Române îi aprinde lui Brînzeu dorinţa de a studia urmele otomane în cultura românească. Ajuns mai târziu lector de limba română la Universitatea din Istambul, Brânzeu n-a pregetat să-şi construiască un program de muncă din cele mai cuprinzătoare. Partea didactică a preocupărilor sale o concentrează într-o revistă modestă, destinată studenţilor şi unui cerc restrâns de cititori:

Limba română, în care notele de gramatică şi civilizaţie se învecinează cu traduceri din scriitorii români în limba turcă, cu traduceri din poeţii turci în limba română. Munca lui Brînzeu devine un exemplu viu; un mănunchi de colaboratori, unii aleşi chiar dintre foştii săi elevi, o ajută. O lucrare de informaţie generală despre epoca veche a scrisului românesc apare la Istambul în 1947 sub titlul Esquisse d'histoire littéraire roumaine. Dar greul activităţii lui Brînzeu cade asupra cercetărilor de erudiţie. Plecând de la filologia română, căreia îi închinase câteva studii în ţară, Brînzeu se orientează spre filologia comparată a popoarelor din aria influenţei turceşti şi publică, în revista de filologie a Facultăţii de Litere din Istambul, o importantă contribuţie (La réduplication à m- initial) în care examinează un fenomen de limbă la toate popoarele din zona care se întinde din Carpaţi până în Asia Mică. În acelaşi timp adânceşte studiul francezei vechi şi devine chiar, după drama ţării care-i curmă drumul întoarcerii, suplinitor al catedrei de filologie franceză de la Universitatea din Istambul.

Când boala i-a tăiat firul zilelor, după o luptă de un an în care l-am revăzut la Paris tot falnic şi încrezător, dar cufundat mai mult ca oricând în mângâierea unui misticism complex, trei lucrări se găseau pe masa de trudă a acestui neistovit şi ager cercetător; un studiu vast şi aproape încheiat despre tratatul de muzică a lui D. Cantemir – studiu întemeiat pe descoperiri personale, pe care d. N N. Beldiceanu este chemat să-l aducă la lumină –, o monografie despre Lucian

Blaga, tot neîncheiată, clădită în mare parte pe teoriile stilistice ale lui Leo Spitzer, pe care Brînzeu l-a frecventat la Istambul, şi un imens material de fişe cu privire la influenţele turceşti în dialectul megleno-român.

Trei lucrări menite să implânte trei cetăţi în domenii de studiu atât de deosebite. A fost planul lui Brînzeu prea îndrăzneţ? Cei care l-au cunoscut pot spune cu mândrie şi cu durere că nu.

Emil TURDEANU

LUCIAN BLAGA

OMUL

Aparţinând unei familii de preoţi, Lucian Blaga se naşte la 9 mai 1895 în Lancrăn (Jud. Alba în Transilvania) – localitate dintr-o regiune ce odinioară fusese sub acţiunea de calvinizare a principilor unguri din Transilvania. Unii din contradictorii săi n-au uitat să insiste asupra acestui vechi climat de spiritualitate reformată, care caracterizează regiunea natală a poetului; o altă atmosferă importantă este aceea pe care o putea găsi în propria sa familie.

După şcoala primară făcută la Lancrăn, urmează la liceul român din Braşov (1906–1914). Epoca studiilor sale liceale, coincide, cu maturitatea unui St. O. Iosif, unui Oct. Goga sau Duiliu Zamfirescu, poeţi care au influenţat începuturile sale. Poeţii transilvăneni, înainte de a fi consacraţi de marile reviste literare *(Luceafărul, etc.)* debutau în ziare (feuilletoane sau suplimente literare). Pentru Blaga se citează data de 26 Martie, 1910 când publică în jurnalul *Tribuna,* o poezie foarte influenţată de Goga. Liceanul care dovedeşte un interes precoce pentru filosofie, publică două articole în care popularizează ideile lui W. Wundt *(Convorbiri literare* 1912) şi H. Bergson *(Românul* 1913). În Septembrie 1914 se înscrie la Academia Teologică din Sibiu. Totuşi nu-i era dat, acestei naturi gânditoare, să urmeze calea sacerdoţiului. Cu doctoratul în filosofie pe care îl ia la Viena în 1917, el se va îndrepta spre poezie şi eseul filosofic. Până la sfârşitul războiului, trăieşte o epocă în care prepară opera sa originală, consacrând o parte

a vieţii sale, epocă pe care-o putem numi aceea a *studiilor* şi a *pregătirii.* Ştim astăzi, din „Discursul său de recepţie la Academie" ce importanţă capitală a avut asupra formaţiei sale spirituale copilăria petrecută la ţară: ochii mari, inteligenţi, larg deschişi în mirare la faţa creaţiei, sunt ochii copilului din Lancrăn. Expresionismul german va găsi astfel un aluat preparat de multă vreme. Ar trebui poate, pentru a numi complect această epocă, cuvântul de „copilărie".

După război, în care-şi pierde tatăl, el se căsătoreşte cu fata renumitului luptător naţionalist din Banat, Coriolan Brediceanu. Pe lângă Sebeş, oraş unde s-a mutat maică-sa el va locui un oarecare timp în Lugoj. Casa familiei este situată lângă impunătoarea biserică ortodoxă de stil baroc care a înlocuit o alta, mai mică, din care nu rămâne decât turnul, cu patronul său: un Sf. Nicolae, în pământ ars şi colorat. Faţada casei priveşte spre biserica cu două clopotniţe dotate cu orologii. Dacă mergi pe drum, spre poarta oraşului, ajungi repede la vechiul cimitir. Acesta, foarte bine întreţinut, are în mijlocul său o criptă pentru morţi, înainte de-a fi îngropaţi; o alee destul de largă leagă strada de criptă. Una din caracteristicile locale, sunt picturile cu subiect religios, în ulei şi pe plăci de fier alb, ocrotite de nişe puse la dreapta şi la stânga porţii. Continuând drumul, treci între plopi pe de-o parte şi de alta, şi pe sub duzi, apropiindu-te de poalele dealurilor unde familia posedă o vilă înconjurată de brazi şi situată la marginea viei.

Multe poezii reamintesc de dulcea natură din Lugoj. Piesa *Meşterul Manole* în epoca sa de pregătire, datează de la Lugoj. Desigur, pentru o localizare probabilă a unor poezii descriptive, trebuie să se ţină seama de regiunea muntoasă a Sebeşului.

După o scurtă activitate jurnalistică (*Voinţa* – Cluj), poetul ajunge diplomat şi în noua sa calitate, pe măsură ce guvernele se schimbă, el trece dintr-o ţară în alta. Reţinem: Berna, Viena, Varşovia şi Lisabona. De aceste necontenite schimbări, el se plânge într-o poezie autobiografică. Pe când era în Varşovia el se interesa – cel puţin aşa ni s-a spus – de cariera lui Miron Costin, cronicarul din sec. XVII, care făcuse studii la Bar. Deci, la el făcea aluzie într-una din poeziile sale. În Elveţia, la începutul carierei sale, a putut lua contact cu antroposofia lui Donnach. Unele „marine" datează probabil din Portugalia.

De la 1919, Blaga a publicat o operă impunătoare în triplă direcţie: poetică, dramatică şi filosofică; fie în ediţii de provincie, fie în cele mai mari case de editură din Bucureşti (Cultura Naţională, Fundaţiile Regale). După succesul avut cu primele sale volume de poezie şi cu cele de teatru, Blaga ajunge, din ce în ce mai cunoscut şi exercită o puternică influenţă asupra tinerilor. Când se caută un urmaş al catedrei de estetică de la Universitatea din Cluj, ţinută de Oct. Goga, alegerea se face în favoarea lui. Lecţiile sale sunt imediat publicate în volum. La

o vârstă relativ tânără, este ales membru al Academiei Române. Discursul său de recepție – ținut la 5 Iulie 1937, de care am mai vorbit, e intitulat *Laudă satului român*.

Blaga este în același timp un colaborator al marilor reviste literare (*Universul literar, Revista Fundațiilor, Gândirea, Banatul,* etc.)

Dotat de-o neobosită curiozitate intelectuală, Blaga se apropie de tot ce înseamnă efortul modern de explicare, atât în domeniul lumii cât și în al spiritului. La aceasta se adaugă și alte calități ce-i asigură un loc de frunte, printre gânditorii contemporani ai României.

Toate calitățile necesare pentru a fi filosof: originalitate, arta de-a gândi în abstract, însușirea ideilor și spiritul de sistem ca și o seninătate etică. I s-ar putea aplica judecata pe care a făcut-o el însuși într-un necrolog pe care l-a scris la moartea lui Rudolf Steiner, subliniind spiritul științific, metoda și ordonarea aventurării în necunoscut a acestuia. Ca și Steiner, Blaga e mai degrabă un mistic decât un filosof, dar un mistic ce dorește să fie un om de știință (Pretenția de-a întrebuința într-o formă metaforică anumiți termeni, religioși sau esoterici, nu-i exactă decât în intenție).

Minunat descriptiv, imagist, așa cum apare în poeziile sale impresioniste, cultivă de asemeni imaginația și intuiția, bazele cognitive ale expresionismului. Totuși darul cel mai poetic al lui Blaga, rămâne expresia. El este un vrăjitor care redă printr-o nepipăită împreunare de cuvinte ceea ce descoperise, orbește, cu vârful degetelor.

GÂNDITORUL

Există un paralelism între gândirea și literatura lui Blaga. Esoterismul poetului devine mai lesne de înțeles grație ideologiei. În acest ultim domeniu trebuie să distingem două perioade: prima care ajunge până în 1930, de un caracter mai degrabă eseistic și caleidoscopic și a doua, mai filosofică și mai sistematică.

Am vorbit de două articole pe care le-a semnat încă de pe vremea când era elev la liceu. Imediat după război, în 1919, poetul publică *Pietre pentru templul meu.* Sunt adunate aici aforismele unui poet. Micul volum conține cugetări de o întindere diferită, scrise în proză. Pe lângă scurte sclipiri mai întinse ca pagina foarte semnificativă despre cultura rusă. Există în aceste cugetări o anume morală; în alte cugetări singurul scop al gânditorului este să rezolve o întrebare, o problemă care se pune inteligenței. După o nouă operă (*Cultură și Cunoștiință*) publică într-o colecție de provincie două broșuri intitulate *Fețele*

unui veac și *Ferestre colorate* unde adună articole diferite. La un moment dat (sub influența lui R. Steiner credem) Blaga se interesează foarte asiduu de ideile lui Goethe, ca om de știință. Rezultatul acestor cercetări e consemnat în alte două opuscule. În primul unde titlul însuși e sugestiv: *Fenomenul originar,* discută teoriile naturaliste ale lui Goethe, rolul morfogenetic al frunzei, teoria culorilor, etc. Tot datorită lui Goethe, el dezvoltă Daimonion-ul, o veche idee socratică reluată de autorul lui Faust.

Din toată creația din această primă perioadă, opera cea mai folositoare pentru înțelegerea poeziei lui Blaga este *Filosofia Stilului.* Se știe cât de mult a discutat cultura germană problemele stilului. Pentru Blaga stilul este nota comună care apropie diferitele producții ale creației într-un timp și într-un imediat. Stilul care se manifestă în toate ramurile unei culturi date implică tendințe înnăscute, proprii acestei culturi; ivirea parțială într-o ramură sau în alta a acestei culturi duce la stilul unei influențe. Blaga se oprește mai cu osebire la trei aspecte contemporane: naturalismul, impresionismul, expresionismul din care el încearcă să extragă aspectele specifice. Epocii noastre se pare că îi corespunde expresionismul prin tendința dominantă a interiorizării, prin tipic și anonimat.

De la 1930 și mai ales de la alăturarea sa la grupul „Gândirea" Blaga începe să dezvolte gândirea sa într-un măreț sistem împărțit în trilogii, după diferitele ramuri ale filosofiei pe care o tratează. Totuși dintr-un fragment al unei scrisori publicat de Horia Teculescu, reiese că poetul gândise *„principala sa operă filosofică"* de *„câțiva ani"* (el scrie aceasta în 1927) pentru care operă el adunase deja materialul necesar. O lungă gestație de șase luni cel puțin, trebuia să ajungă în 1930 și să deschidă astfel o nou perioadă în activitatea filosofică a autorului nostru.

Mai întâi e *Trilogia cunoașterii: Eonul dogmatic, Cunoașterea luciferică, Cenzura transcendentală,* apoi *Trilogia culturii; Orizont și Stil, Spațiul mioritic, Geneza metaforei și sensul culturii.* Autorul a început de asemenea o *Trilogie a valorilor* cu: *Artă și valoare.*

Se vor putea înțelege mai bine ideile lui Blaga, dacă se va ține seama de unele achiziții interioare, ale gândirii umane, pe care el însuși le ia ca punct de plecare pentru dezvoltările ulterioare. Reamintim foarte pe scurt unele idei ale lui Kant. Se știe că acesta a deosebit trei căi de cunoaștere; sensibilitatea, înțelegerea și rațiunea. Adevărata realitate (*noumenul*) pentru a ajunge a fi cunoscută trebuie să sufere unele schimbări, grație structurilor apriorice ale facultăților noastre. Pentru sensibilitate, Kant a indicat structura spațio-temporală, pentru înțelegere, cele patru categorii logice: cantitate, calitate, relație și modalitate. În ce privește rațiunea, ea ajunge la antinomii, adică la un dublu rezultat, contradictoriu în sine. Kant se oprea aici fiind constrâns să accepte o

oarecare imposibilitate umană de cunoaștere. Astfel eterul este conceput ca un corp mai subtil decât aerul, având în același timp calitățile oțelului. Blaga a observat că aceste contradicții, care afirmă prin coexistența lor un adevăr, se regăsesc mai ales în dogmele religioase: Fecioara care naște un prunc, Dumnezeu care e în același timp om etc. Blaga face observații asemănătoare în domeniul științelor moderne. Astfel pentru Einstein spațiul este în același timp infinit și limitat. În primul volum Blaga încearcă să stabilească regulile unei epistemologii inspirată de dogme unde adevărul nu mai este postulat prin eliminarea contradictoriilor, ci, dimpotrivă, prin unirea lor.

Aplicând teoria psihanalitică la teoria cunoașterii, Blaga clădește cel de al treilea volum. Ce spune Freud? Pentru el lucrurile se petrec în sufletul nostru. Ca și cum ar exista un *prag*, în fața căruia stă un gardian implacabil, cenzura morală, și care ar împiedica tendințele obscure ale inconștientului să pătrundă în orbita luminoasă a conștiinței. Sublimate în artă, înfășurate în simboluri și în vis, prin scăpări (lapsus), adică erori comise din lipsa de atenție a cenzorului, tendințele profunde ies la suprafață. Dar ceea ce este adevărat pentru omul individual, trebuie să fie adevărat, în mod analogic, pentru întreaga umanitate. Esoterismul va afirma lucruri asemănătoare, aplicând macrocosmosului, ceea ce freudismul valorifica pentru microcosmosul uman.

Steiner își închipuie omul în raport cu lumea îngerilor, așa cum freudismul își imagina tendințele obscure ale inconștientului în raport cu conștiința clară. Acela care posedă prevederea poate să intre de-a dreptul în sfera luminoasă. Omul obișnuit, acela care nu și-a purificat corpul astral, care nu practică meditația și care n-are o viață morală ireproșabilă, este împiedicat să intre în sfera luminoasă de către „*păzitorii pragului*" (*die Hüter der Schwelle*). Această noțiune steineriană, esențială antroposofiei, reîntâlnește astfel „*cenzura morală*" a lui Freud și reamintește în același timp cenzura transcendentală a lui Blaga. Trebuie totuși să adăugăm că porțile care se pot deschide inițiatului lui Steiner rămân totdeauna închise pentru omul lui Blaga. Căci aici apare teza lui personală, existența „*Marelui Anonim*", adică a lui Dumnezeu, care scapă cunoașterii noastre. Într-adevăr, după Blaga, Dumnezeu creează de bună voie un hotar ce împiedică accesul la el: tocmai datorită cenzurii transcendentale Blaga ajunge acolo.

Steiner e acela care atribuie un rol activ forțelor ahrimanice în cunoaștere: „*Der Mensch als denkende Seele, hat seinen Ursprung in der oberen Welt. Die hellsichtig gewordene, denkende Seele, tritt auch in diese obere Welt ein. Das in der Sinneswelt zur Entfaltung kommende und an diese gebundene Denken hat in sich dasjenige, was als Einfluss der ahrimanischen Wesenheiten zu bezeichnen ist*". (*Die Schwelle der geistigen*

Welt, 63). Puțin mai înainte el vorbise de asemenea de „*luciferischen Wesenheiten*" și rolul ei (op. 51).

Blaga susține că trebuie să distingem două feluri de cunoaștere. „*cunoașterea paradisiacă*", în care accepți lucrul așa cum el se oferă pe planul intuiției, și „*cunoașterea luciferică*". Aceasta din urmă se îndreaptă spre mister pe care încearcă să-l convertească în „*cunoscut*". Lucrul dăruit cunoașterii luciferice este simțit ca un semn al unui mister de descoperit, aspectul *fanic* al lucrului ce va fi convertibil, aspectul *criptic* rămânând totdeauna ascuns. Procesul gradual de convertire a misterelor ajunge la un punct mort, din cauza cenzurii transcendentale, ajungând să stabilească teze antinomice, într-un act de transfigurare ce reamintește aspectul logic al dogmelor. Intelectul este atunci în funcție ex-tatică, și nu en-statică, ca mai înainte. Iată în rezumat ideile celui de al doilea volum.

Teoria culturii propusă de Blaga se fundează pe ideea esențială a stilului. Această idee care l-a preocupat și mai înainte de 1930, este acum adâncită și pusă în raport cu inconștientul. De la Kant îi vine ideea să caute unele categorii, numite de Blaga *abisale* prin care apare acțiunea modificatoare a inconștientului în stil. Pe lângă categorii, această doctrină mai admite pentru inconștient și structuri spațio-temporare. O sugestie esoterică se adaogă: ideea „*matricei*" (astfel „*atomii fizici au coaja lor astrală*" ... ceea ce noi am putea numi „matrice" spune Annie Besant în *L'homme et ses corps*. Paris 1917). Căci toate operele care convertesc misterul, fie știință, artă sau mitologie sunt într-o oarecare măsură impregnate în *matca stilistică*.

Al doilea volum al trilogiei încearcă o aplicare la stilul românesc. Aici se vede străduința cea mai susținută pentru a desprinde specificul românesc în cultură. Între munții cei înalți și câmpie se află depresiunile subcarpatice, refugiul ancestral al românilor, care prin poziția de mijloc, ar explica admirabil dominantele stilului românesc. Frica de orice exagerare, o poziție de bun simț și de firească rezervă sunt vizibile în diferitele domenii în care se manifestă această spiritualitate.

Blaga încearcă apoi o nouă interpretare a metaforei. Inconștientul aduce categoriile abisale care modulează obiectul după apriorismul lor; reiese de aici o cunoaștere travestită (prin clișeul spațial, prin mișcare, prin atitudine, modul social etc.). Cunoașterea nu va fi decât metaforică, cuvânt ce n-are nimic de a face cu figura poetică, dar care trădează un mod de a cunoaște, în formele sensibilității și de a face, astfel, accesibil, misterul. Și aici doctrina esoterică nu trebuie pierdută din vedere: „*in dem Augenblicke, wo man hinaufkommt ins Ubersinnliche, geht das Intelektuelle in seiner Form sofort verloren, und verwandelt sich in ein Künstlerisches*". Or, aceasta n-are nimic de a face cu

creația după model, cum pretindea naturalismul (Steiner, *Iinitiations-Erkenntnis*, 1927).

Și acum, teoria estetică. Analiza ideilor din volumul publicat în 1939 *Artă și Valoare* și pe care poetul l-a predat la curs ca profesor la Cluj, este foarte indicată prin avantajul pe care ni-l oferă, spre o mai bună înțelegere a poeziei sale.

Arta reprezintă, spre deosebire de știință, un efort spre a dezvălui misterul. Ea se constituie ca regiune autonomă a culturii, nu prin limitările sale (categorii și metaforisme) care îi sunt de altfel comune cu cele științifice, ci prin mijloacele sale. Știința și filosofia recurg la abstracțiuni, în timp ce arta preferă mijloacele sensibilității și ale intuiției.

Trebuie să reținem afirmația esențială a lui Blaga că omul se singularizează în cosmos prin vocația de a simți prezența misterului. Frumosul artistic se deosebește de frumosul natural prin contactul lui cu misterul pe care îl exteriorizează în determinantele abisale ale stilului.

Fiecare operă de artă se caracterizează mai cu seamă prin trei feluri de calități. Primele sunt calități de „dozaj" și țin de o tensiune între structuri opuse. Opera de artă ar reprezenta, după Blaga, un dozaj de mister deschis, imponderabil și de revelație sensibilă, de unitate și de multiplicitate, de semnificație și de iraționalitate, de spontaneitate și de artificialitate, de canonicitate și de originalitate etc.

La aceste calități „ontologice", Blaga adaogă calități stilistice unde apar categoriile abisale. Totalitatea lor formează „matca stilistică" . Determinantele stilului sunt studiate din mai multe puncte de vedere. Subconștientul are și el o structură spațio-temporară. Astfel, spre exemplu, spațiul stilistic al artei grecești era „limitat", spațiul impresionist este „infinit". Luarea „de poziție" (prin afirmație, negație sau indiferență), gestul de mișcare (prin înaintare, întoarcere sau imobilitate), cum și modul social al artei (tipizant, individualizant sau elemental) sunt de asemenea mijloace de a caracteriza acest determinism stilistic subconștient.

Din acest tablou reținem mai cu seamă: orizontul spațial infinit (caracteristic în același timp pentru impresionism și expresionism) și mișcarea înainte (frenezia expresionistă).

Numai după aceea doctrina lui Blaga analizează „calitățile sensibile" ale artei, singurele care apar și în domeniul frumosului natural. Iată-le: proporția, armonia, complexele, intropatice, expresia lucrului trăit, imaginarul metaforic și o seamă de calități intuitive, ponderabile și imponderabile a materiei plastice de culoare sau de sunet și atâtea particularități ce nu dau un trup cuvântului.

De o importanță excepțională sunt paginile unde Blaga discută contribuția valorilor sensibile la revelarea misterului. Blaga nu poate să neglijeze achizițiile

simbolismului francez și a corespondentului său german, „impresionismul", în privința formei poetice. Pe lângă conținutul semnificativ al cuvântului și a puterii de evocare plastică prin imagine adecvată, cuvântul devine revelator prin simpla încarnare sonoră. Blaga justifică de asemenea forma poetică a poeziei moderne, aptă îndeosebi să exprime sondagiile sufletului și necunoscut. Astfel, de exemplu, ritmul nu e numai un element muzical, ci și un vehiculator al mișcării sufletului. Aritmia ca de altfel și versul lipsit de rimă, prin vidul pe care-l făurește, se dovedește gata să favorizeze convertirea sensibilă a misterului. Ceea ce nu s-a făcut prin ritm și rimă poezia modernă a realizat prin inversiuni topice și prin prestigiul metaforei. Cu multă iscusință Blaga teoretizează valoarea poetică a „pauzei", element necesar în versificația liber.

DRAMATURGUL

Teatrul convine de minune temperamentului lui Blaga. Nu numai că această formă de literatură îi permite să sondeze adâncimile psihologice ale inconștientului omenesc și-l lasă să evoce mitologia și legenda românească, dar îi dă și prilejul să dea noi interpretări câtorva momente istorice. La toate acestea trebuie adăugată pantomima expresionistă.

În piesa intitulată *„Daria"*, Blaga este scafandrul unui suflet turburat de o sexualitate neîmplinită. Soțul Dariei, un pedagog care studiază educația copilului, chiar din pre-natalitate, dar care nu răspunde cerințelor sexuale ale soției se găsește în fața scriitorului Luca, care dezlănțuie energia refulată a femeii într-un elan de pasiune amețitoare. Ivirea bărbătească a scriitorului e însă numai episodică, deoarece Daria nu poate suporta separarea ce i se impune (e obligată să rămână închisă în casă). Apoi ideea că fiul ei s-a sinucis din pricina ei, o duce și pe ea la sinucidere.

Opusul masculin al Dariei este protagonistul unei alte piese, *Fapta*, intitulată mai târziu *Ivanca*. Sufletul torturat de sexualitate, refulat în profunzimi, este de data aceasta acela al pictorului Luca, omul care se refuză vieții și care suferă de o psihoză tipică: aceea a făptuirii crimei. Ca și în piesa cealaltă, bolnavului i se opune bărbăția vârtoasă a tatălui său. Numai datorită acțiunii, faptei, bolnavul scapă de obsesie, trăgând un foc de revolver care nu atinge decât pendula de pe perete. El sloboade în felul acesta energia inconștientului său îmbolnăvit.

Zamolxe este un mister păgân, care vrea să ilustreze ideea foarte importantă în sistemul lui Blaga, a formării miturilor. Profetul legendar al tracilor, Zamolxe, se retrage într-o peșteră. După plecarea lui, preoții vechii religii îi înalță

în templu un simulacru, pentru că ei socotesc că, transformându-l în Zeu, îl fac inofensiv. Când revine şi se vede înlocuit în adorarea mulţimii prin propria lui imagine, el dărâmă statuia , însă mulţimea îl omoară.

Tot în legendă se situează şi *Meşterul Manole.* Subiectul dezvoltat şi de Octavian Goga, Adrian Maniu, Victor Eftimiu, exprimă ideea că pentru a realiza capodopera, trebuie sacrificat ceea ce ţi-e mai scump. Sfetnicul lui Manole este Bogumil, al cărui nume singur aminteşte de gnosticii dualişti ai evului mediu bulgar. Meşterul e umanizat: după ce a sacrificat în zidurile mânăstirii pe iubita lui, neputând s-o salveze prin dărâmarea zidurilor, se sinucide.

Fără să fie localizată cu precizie *Turburarea Apelor* se plasează în perioada secolului al XVI-lea, când au loc încercările de a atrage pe români spre Reformă. O saxonă turburătoare Nonna, captivează prin farmecele ei pe preotul ortodox al unui sat de munte. Acesta, sub influenţa Nonei, ezită să sfârşească clădirea noii biserici şi odată terminată, el îi dă foc. Un moşneag care predică panteismul îşi ia asupra sa sacrilegiul. Preotul se retrage în munţi. Nona e arsă pe rug. În timp ce rolul ei va fi continuat de Radu, fiul preotului crescut al alchimistului Wolf.

Inspirat de un fapt istoric real, în *Cruciada copiilor,* Blaga opune în figurile lui Ghenadie şi Teodul două religii: ortodoxia şi catolicismul. Ideea nebună de a trimite pentru recucerirea Sfântului Mormânt, iniţiativă catolică, eşuează, în timp ce rezistenţa pasivă a ortodoxiei e confirmată de fapte.

Putèrea de a adânci un caracter şi de a-i da valoarea unui simbol se vede în *Avram Iancu,* eroul revoluţiei române din 1848, care luptă pentru drepturile poporului său subjugat în Transilvania, sfârşind, în marea lui durere, să-şi piardă cunoştinţa.

O singură dată Blaga a încercat pantomima de nereprezentat, exploatând un subiect folkloric. Ciuma decimează întreaga populaţie a unui sat. Singura supravieţuitoare este mama unei fiice măritată într-un alt sat. Femeia nu poate muri înainte de a-şi revedea fiica. Pentru a o aduce în faţa maică-si se însărcinează fratele mort, ieşit din mormânt ca strigoi. Motivul care reprezintă călătoria macabră e cunoscut sub numele de „motivul Lenorei". Acest motiv nu e străin literaturii române. Tache Papahagi l-a cules în Maramureş, G. Coşbuc l-a verificat în *Blestemul de mumă.* E un frumos exemplu în care intensitatea expresionistă se exprimă cu ajutorul unui motiv macabru.

POETUL

În poezia lui Blaga s-ar putea desluşi, fără dificultate, trei aspecte, sub rezerva corijărilor, pe care e normal să le aşteptăm într-o ediţie critică, ce ne lipseşte încă.

Nu vom ţine seama aici de debuturi, căci această parte a operei este încă răspândită în periodice. Noi distingem, în evoluţia poetului, două date importante: războiul cel mare şi anul 1930, această dată din urmă interesând îndeosebi progresul gândirii poetului. Vom vedea că datele, astfel stabilite, sunt foarte utile, pentru a sublinia etapele evoluţiei poetice.

Primele două volume *(Poemele Luminii* 1919 şi *Paşii Profetului* 1921) nu fac decât să strângă producţia din timpul războiului şi anilor imediat următori. Felul lor de a fi reprezintă o reacţie evidentă împotriva influenţelor suferite la opera debutului şi ea caută originalitatea în dubla direcţie, stilistică şi tematică. Această etapă este caracterizată prin coexistenţa impresionismului şi expresionismului.

Din punct de vedere formal, impresia generală este aceea a unei libertăţi absolute în expresia uşurinţei şi dexterităţii în execuţie. Putem discerne o puternică pornire spre *verbiaj.* Poetul notează efecte de stil vorbit, parataxa, gustul enumerărilor, anaphora, adjective hiperbolice. El cultivă cuvântul pentru propria lui sonoritate. Adesea cauzalitatea nu este decât de ordin verbal. Fantezia se exercită în jocul de cuvinte. Tot atât de caracteristic e şi un oarecare subiectivism: poetul este prezent în poezie prin temperamentul său, prin acel *Stimmung* sau prin lirismul direct.

Acum e momentul unei exacerbări a *imagismului* şi *comparaţiei* dezvoltate în genul lui Homer şi al epopeii de care s-a vorbit îndeajuns. (E. Lovinescu, T. Vianu). Iată de ce locul *legendei* şi al *mitului* figurează pe drept în această parte a operei şi funcţia lor este mai degrabă de ordin plastic, decât de subiect tratat pentru el însuşi.

Poezia este *lipsită de ritm şi rimă.* Pentru a ne exprima mai precis, trebuie să recunoaştem că absenţa unei scheme ritmice regulate e departe de a suprima absenţa totală a ritmului care este obţinut câteodată prin mijloace pur fonetice (reluarea regulată a câtorva sunete), prin anaphoră, aliteraţie sau prin echilibrul părţilor în perioadă. Efectele ritmice obţinute de Blaga ţin, deci, mai ales de ritmul prozei, decât de acela al poeziei, în sensul obişnuit al cuvântului. Rima este de asemenea evitată cu grijă.

În ceea ce priveşte subiectul, trebuie remarcată, în perfect acord cu cele spuse mai sus, prezenţa *legendei* pe de o parte, a *imnului,* a ditirambului şi în general a poeziei în care se exprimă puternicul dinamism temperamental al poetului, pe de altă parte. Un loc considerabil îl ocupă, în primele două volume, *poezia de dragoste* şi *pastelul,* ambele tratate în genul impresionist. Trebuie adăogată *miniatura, subiectul mitologic, graţiosul* precum şi reducerea marelui subiect la proporţii omeneşti, ea fiind proprie primului aspect al poeziei. *Subiectul*

mistic nu lipseşte nici el, deşi el nu atinge încă gradul de interiorizare şi nici amploarea aspectului următor.

În cea de a doua fază, ce se situează între război şi 1930, predomină, exclusiv, expresionismul. Schimbarea tonului e evidentă. Senzualismul, mai degrabă exterior, din prima fază, e înlocuit acum, printr-o străduinţă vizibilă, de *interiorizare*. Graţiosul şi miniatura dispar. Pan, marele orb, devine un zeu de temut, care ezită să vorbească, pentru că la el, cuvintele se transformă imediat în făpturi. De data aceasta subiectivismul nu are drept ţintă individul, ci *poziţia sa în cosmos*.

Din punct de vedere formal, acest al doilea aspect împrumută barocului gestul expresiv, cultivă anonimul şi tipicul, alege tonul inspirat sau profetic, cade câteodată în tonul biblic, adânceşte prin meditaţie problemele dureroase ale existenţii, recurge la multiplele mijloace ale limbajului afectiv (exclamaţie, interogaţie, geminaţie etc.), se exprimă prin apostrofă şi vocativ, tinde să transfigureze natura, să depăşească concretul. Toată poezia devine *hermetică*.

Verbalismul anterior, face loc expresiei sobre, concrete. Neologismul e dozat cu expresia arhaică, întâlnim adesea gestul verbal. Impresia generală este aceea a unei *arte mature*, a unui *stil mai muncit*.

Ritmul este, de cele mai multe ori, ritmul întretăiat de afectivitate. El e adesea susţinut de către paralelism sau repetiţie. Suflul larg al perioadei anterioare este în scădere: propoziţiunea devine scurtă, pauza câştigă o valoare expresivă. E de notat că structura exterioară a poeziei, capătă la Blaga, o schimbare totală, începând cu volumul *Lauda somnului*. Poetul se vede în situaţia de a accepta până la sfârşit *rima* şi *structura strofică*.

Concepţia, ea însăşi, este în transformare; viaţa nu mai e un elan nietzschean sau o bucurie a ochiului, ci mai de grabă singurătate, izolare, concentrare şi ecou dureros al marilor probleme cosmice în om.

În ce priveşte subiectul, deja titlul celor două volume este semnificativ. *Marea trecere* (1924) face aluzie la ciclul imens al reîncarnărilor, sugerând puntea între două existenţe. *Lauda somnului* (1929) nu se raportă numai la somnul de fiecare zi, ci şi la perioada de inconştienţă care se situează între două reîncarnări.

Blaga a întrevăzut subiectul mistic încă din prima perioadă, dar adevăratul lirism al conştiinţei bântuite de tărâmul celălalt, el nu îl realizează decât acum. Ajunge să observăm că în a doua perioadă, *subiectul mistic* este aproape exclusiv. Cu bogatele mijloace stilistice, pe care le-am trecut în revistă, cu întreaga discreţie a hermetismului esoteric Blaga atacă, una după alta, marile idei: aceea a unui Dumnezeu ascuns, a somnului, a reîncarnării, a morţii, a cosmosului sau a Bunei-Vestiri creştine. În afară de acestea, rămâne puţin loc pentru

amintire, sat sau *muncitor*. Trebuie reamintit că *descrierea*, dacă aceasta apare în a doua perioadă, e supusă unui proces de transfigurare prin care poetul caută să întrevadă în urma aspectului concret al lucrurilor, ideea ca esenţă a acestora.

Un al treilea aspect, pus în lumină în volumele *La Cumpăna apelor* (1933) şi *La Curţile dorului* (1938). Faptul că sunt strânse aici poemele de după 1930 nu e fără importanţă, căci noi am văzut că după această dată gândirea poetului se străduieşte să se constituie în sistem şi să întindă în volum. Gândirea poetului nutreşte de acum înainte proza filosofică, înţelegem deci cu uşurinţă de ce subiectul mistic e în regresiune, în această cea de a treia fază. Singura idee nouă este „boala" de un gust alchimist, cum o să vedem mai departe. Privirea se îndreaptă din nou către exterior. Am atras atenţia asupra importanţei descrierii şi a dragostei, în prima fază. Caracterul stilistic rezulta acolo din impresionism. De data aceasta descrierea va reapare şi alături de sentimentul familiei, însă sub semnul expresionismului.

Din punct de vedere al subiectului, poemele celui de al cincelea şi al şaselea volum se lasă grupate astfel: subiect autohton, subiect exotic şi temă mistică.

În această perioadă nota dominantă o constituie prezenţa subiectului autohton. După peregrinările sale în străinătate, poetul regăseşte realităţile de acasă: revede satul natal, munţii, oraşele Transilvaniei, retrăieşte atmosfera sărbătorilor (Crăciunul), întâlneşte peisagii familiare cu fauna şi flora cunoscută: cocorii, corbul, ciocârlia, ursul, taurul, pomii în floare, şi-n munţi, lacurile şi brazii.

Tot aşa de caracteristic este peisajul ibero-mediteranean, cu specificul portughez şi poezia oceanului: *Plaja, Seara mediteraneană, Estorial, Alean, Boare atlantică, Unicornul*.

Subiectul mistic este, vizibil, în scădere. Dar nu e vorba numai de a pune în evidenţă noutatea subiectului. Ar fi interesante de observat câteva inovaţii care ţin de arta expresivă.

Subiectul care, în general, nu mai este interior lămureşte câteva preocupări pentru decor. Impresionismul din prima fază se juca mai ales cu lumina şi culoarea. Acum, gustul expresionist se trădează în stilizare. Aceasta, aminteşte puţin arta decorativă. Reducerea naturii la prototipul geometric, alegerea gestului caracteristic sau transfigurarea prin care graţiosul devine monumental, iată câteva trăsături ale ultimei perioade, în descriere.

Regăsim desigur impresia de *simplicitate*, însă de data aceasta ea e căutată, voită. Subiectul autohton atrage forma corespunzătoare, iată deci influenţa vizibilă a *versului popular* cu măsura, rima şi ritmul său caracteristic. Nimic nu rămâne din aritmia şi astrofismul primei maniere. Rima e acum de regulă, întâlnim adesea strofa de două versuri cu rimă împerecheată şi de două ori terţinele.

LUCIAN BLAGA

ANI, PRIBEGIE ŞI SOMN

Anii se vor lungi
Încet, încet, cu tot mai mari paşi
de la oraş la oraş.
Mă opresc cu ochii în huma săracă.,
mi se pare că anii aceştia
de osteniri fără zare,
de rătăciri şi aureole amare,
vor ţine până la urmă,
ca un vânt ce mă-mbracă
şi-mi zvântă fiinţa.

Acestui cutreier nu-i chip să-i dăruim
temeiul promis
şi mersul de-un mal să-l anin,
subt călcâie
nu se iveşte ţărâna şi piatra,
ce mi se cuvin.
Cum steaua nu are deasupra mea
nici un nume,
n-o pot ruga
nici să se stingă, nici să rămâie.

Pân' la cercul de miază-noapte,
unde auzi scârţâind în viforniţă

osia bolţii, umblat-m prin feluri de locuri.
Subt semn capricornic
răzbii printre pinii cu umbra zgârcită.
Seminţii, pretutindenea altele,
aprind alte focuri,
şi soarele-mpinge alt ornic.
Fâlfâind ca din steaguri
cu zarişte-ntreagă,
soarta îşi face cu mine jocul potrivnic.
Un negru noroc prin văzduhuri străine
îmi ţine de streajă,
nu mă deleagă.

Văd anii crescând şi paşii lungind
peste toate văile, muchile, iernile, verile,
peste toate clopotele şi toate tăcerile.
Podişul m-alungă, şesul mă cere, tot altul.
Singură vatra nu mi-e-ngăduită,
şi cum aş slăvi scânteia 'mpământenită,
cenuşa şi pravila, fumul – înaltul!
Stau acu iarăşi cu faţa spre ţară
Întoarcerea va să rămână un vis,
să nu calc o nespusă poruncă
sau poate fiindcă făpturii aşa-i este scris.
Numai noaptea, în fiece noapte
somnul mai vine,
sosindu-mi din depărtatele plaiuri
mi-aduce un pic de-ntuneric,
ca un pumn de ţărână din patria mumelor
din cimitire de raiuri.

(Din *La Curţile Dorului)*

ÎNTOARCERE

Lângă sat iată-mă iarăşi,
prins cu umbrele tovarăş.

Regăsescu-mă pe drumul
Începutului, străbunul.

Câte-s altfel – omul, leatul!
Neshimbat e numai satul,

dup-atâți Prieri și toamne
neschimbat ca Tine, Doamne.

Aur scutură alunul.
Fluier zice. Cade fumul.

Greerii părinților
mulcom cântă, mulcom mor.

Cu aroma-i ca veninul
amintește-mi-se-arinul.

Mult mă mustră frunza-ngustă
Vântul lacrima mi-o gustă.

(Din *Nebănuitele Trepte)*

O SEAMĂ DE CUVINTE

LUCIAN BLAGA

EVOLUȚIE ȘI INVOLUȚIE[7]
(fragment)

...timp de o mie de ani aproape, preromânii și românii manifestă un fel de atitudine instinctivă de autoapărare, care se poate numi boicot al istoriei. Ei nu se adună în mase organizate, ca să se lanseze în acțiuni de largă desfășurare, care i-ar fi ademenit epic, în istorie. O populație, în care câtva timp a trăit poate vag amintirea unei vieți de tip major, boicota instinctiv, pe urmă chiar și fără de acea amintire, orice încercare de a o smulge din viața de tip organic și de a o atrage în vârtejurile și în apele istoriei Ea presimțea că această istorie, ce se făcea și se desfăcea în protuberanțe inconsistente, nu putea în nici un chip să fie a ei. Nu mai puțin populația românească, fixată la un moment dat nu numai într-un anume peisaj, ci și într-un anume orizont interior, care formează cadrul său stilistic, dezvoltă pentru ea o viață sufletească și materială, religioasă și culturală, când mai plină, când mai redusă, o autonomie firească în limitele îngăduite de vitrege circumstanțe, totdeauna însă numai până la malul albiei, în care curge cu valuri gâlgâitoare „istoria". Orizontul interior al acestei populații era cel „mioritic". Acest orizont s-a constituit ca un cadru al unui anume sentiment al destinului, și coincidea cel mai adesea și cu mediul fizic (plaiul), în care s-a statornicit, cu deplasări sezoniere, omul român. Sub unghiul organizării vieții sociale, acest „orizont" nu se putea realiza prea amplu, din cauza stăpânirilor suprapuse: el se reducea la viziunea „țării"; țara era alcătuită de obicei dintr-o vale între liniile unor dealuri sau măguri. „Țara", o entitate de natură aproape miraculoasă, o vietate ținută laolaltă și însuflețită de magia unui râu, coincide oarecum cu o unitate ritmică a spațiului mioritic. Autonomia acestor unități, supuse exterior unei stăpâniri străine, era desigur considerabilă. Populația românească arăta o rezervă

împinsă până la boicot – e vorba despre un boicot firesc şi nu lucid organizat – faţă de stăpânirea recunoscută exterior, dar nu lăuntric. Stăpânirea, planând deasupra ca zodiacul, dar şi schimbăcioasă ca zodiacul, nu s-a dovedit niciodată în stare să răpească pe români în volbura istoriei ei. Acest boicot al istoriei, foc arzând sub cenuşa marei linişti, era înţelepciunea vitală a strămoşilor noştri, darul cu care au fost binecuvântaţi deodată cu frunza verde. Când împrejurările îngăduiau o destindere, „ţările" româneşti respirau, făcând exerciţii de expansiune În veacul al nouălea, ungurii, la sosirea lor, au găsit voevodate sau cnezate româneşti, pe cale de a-şi începe „istoria", pe temei de iniţiativă proprie, plină de verzi făgăduinţi. Aşezarea ungurilor, apăsări pecenege şi cumane, au zădărnicit apoi din nou manifestarea acestui potenţial istoric, pentru încă o mie de ani în Transilvania, pentru câteva veacuri în Muntenia şi în Moldova. Trei sute de ani după aşezarea ungurilor în cea mai bine aleasă pustă a pândelor, se găsesc indicii istorice mai presus de orice îndoială, despre formaţiuni româneşti cvasi-etatiste, ezitante şi de minusculă înfăţişare, în Muntenia. Una dintre aceste formaţiuni câştigă apoi, e greu de ştiut în ce împrejurări şi prin ce mijloace, dintr-o dată o preponderenţă decisivă, luând o temerară, puternică iniţiativă de angajare a populaţiunii româneşti, pe o linie majoră, creatoare de istorie. Matca stilistică românească se trezea şi încerca să se realizeze învoaltă, năzuind spre roade depline, cum sunt ele obţinute prin autoaltoirea unor vlăstare alese pe un trunchiu. naiv şi sălbatic. E negrăit de impresionant cât de consecvent şi de liniar creşte şi cât de persistent se consolidează, pas cu pas, sentimentul spaţial al întâilor creatori de istorie românească. Poate nu e tocmai lipsit de interes să se amintească împrejurarea că populaţia daco-romană s-a retras din viaţa de tip major în timpul când imperiul roman îşi pierdea definitiv suveranitatea asupra regiunei noastre, şi că românii se încumetă din nou în viaţa de tip istoric sub auspiciile de periferie, s-ar putea zice tragic-favorabile, create fără voie de o altă mare formaţiune imperială, de cea mongolică (cineva se întreba dacă nu cumva i-a ajutat pe acest drum al găsirii sinelui şi exemplul cavalerilor teutoni, care, o mână de oameni, au ştiut aşa de bine să se organizeze prin părţile locului?). Evocarea timpului e posibilă doar prin imagini şi ipoteze. Fapt e că dinamica aceea, de început, nu poate fi asemănată decât cu a semineţei trezite. Ce efervescenţă celulară, de vigoare embriologică, creatoare de stat şi de istorie între Carpaţi şi Dunăre în partea a doua a secolului al XIII-lea! Se încerca un proces, cu faţa hotărît îndreptată spre viitor, tocmai invers celui ce se petrecuse o mie de ani în urmă. Trecutul era definitiv uitat. Rămăşiţele rare, erau atribuite unor făpturi de poveste, uriaşilor. Începea ceva nou. Probabil că şi despre acest nou proces s-au păstrat mărturii linguistice Nu ni se pare tocmai exclus ca din acest timp, să dateze cristalizarea statornică a semnificaţiei cuvântului „ţară", ca

„stat", după ce originar acest termen fusese *„terra"* (pământ). De la o semnificaţie, ce implică o viaţă de tip organic *(terra)*, se face trecerea la o semnificaţie ce implică o viaţă de tip major, istoric (ţară). Ce mijire ca de aurora, ce creştere a sentimentului spaţial de la Seneslau la Tihomir, de la acesta la Basarab, de la Basarab pe urmă la Mircea cel Bătrân. Doar câteva decenii mai târziu decât în Muntenia se înfiripă acelaşi proces şi în nordul românismului, în Maramureş şi în Moldova. De la Dragoş la Bogdan, pe urmă sub Muşatini, până la Ştefan cel Mare, sentimentul spaţial se găseşte în exuberantă creştere. „Statul", de-acu, nu mai e o formaţiune străină, fără nervuri în substanţa populaţiei, ci un acoperământ prielnic substanţei ocrotite, ale cărei latenţe izbucnesc cu rară vânjoşie, înflorind pe un podiş de remarcabilă continuitate ascendentă, şi luând chipul celei mai autentice „istorii" ce se poate imagina. Viaţa, cu apele mişcate de-un întunecat-luminos destin, înfăptuirile, clădite pe sânge ţâşnind ca dintr-o putere telurică, bisericile clădite pe lumină, şi toată opera, de zmeu şi de arhanghel, ale lui Ştefan-cel-Mare, alcătuiesc împreună, mica noastră veşnicie revelată în timp. Călcăm pe pământ sfânt: iată, cu adevărat, o substanţă şi forme „istorice"!

PRETEXTE LA VIRTUȚILE MICI*

Multă vreme, cu secret orgoliu și interioară emfază, îmi plăcea să descopăr și să afirm că suntem o generație de neoromantici care are rădăcinile împlântate în Vigny, crește prin Baudelaire și Novalis, se dezechilibrează conștient și amuzant într-un dadaism facil, acționează gratuit cu Gide și se fals spiritualizează cu o religie exclusiv medievală, pe cât cu putință hispanic-afectivă și eretic-germană. Chiar acei care nu aveau acces la acest neohugolianism și care trăiau cu preferințele aiurea fie pentru că angajarea nu le lăsa libertatea necesară, fie pentru că nu înțelegeau sensul adevărat al unei angajări, erau de acord cu o creație care nu putea fi decât lipsită de sistem, colorată de o disperare estetică de tip Nietzche – Unamuno și care să nu prezinte din viața fiecăruia dintre noi decât ceea ce este ostil ordinei imediate, interioară și exterioară individului, cu atât mai vârtos dacă această ordine se întâmpla să fie comună unui număr mai mare de indivizi dintr-o țară sau rasă. Ceea ce căutam, în lipsa unui eroism care să ne facă supraomul Nietzsche-Gide, care să depășească totul: individ, afect și, mai ales, generația anterioară nouă, cea de la '30, era măcar o *virtute* mare, o „trăire" la dimensiuni largi, un dispreț al Adevărului, o înțelegere totală pentru tot ce nu este om comun, pentru a putea „trăi" tocmai Omul, deasemeni cu majusculă.

„Enfin la catastrophe vint!" și pentru unii și pentru alții, și pentru cei angajați și pentru cei neangajați, concluzia războiului a fost un crunt început. Evident, fiecare s-a agățat de prima scândură întâlnită și azi, după câțiva ani de navigație, unde Dumnezeu și incapacitatea noastră ne-au dus, ne găsim formând o geografie – cei din țară și din afară – nu mult diferită de aceea din cea mai mare

** Sub această nouă rubrică vom publica toate întâmplările care ni se adresează și mai cu osebire pe acelea care – pe un plan academic – ridică opoziții împotriva* Caetelor de dor, *a colaboratorilor sau problemelor dezbătute de aceștia.*

parte din țările europene unde se găsesc oameni care gândesc în afară de specialitățile și rutina lor zilnică.

Avem cei fals angajați sau reangajați într-o căutare de ordine materială (pe care îi așteaptă curând un eșec cu atât mai dureros cu cât este lipsit de Weltanschaung, în sens propriu), cei angajați în căutarea unei ordini – singura eternă – cea spirituală: neo-realiști, neo-nominaliști, neo-humaniști; și mai avem, în sfârșit, înlăuntru și în afară de țară, cei care continuă să fie estetic disperați, pe drept sau pe nedrept. Pentru aceștia, spre deosebire de primii, continuă a fi inexistent Adevărul, pentru a dăinui numai Omul, a nu exista Moartea pentru a subsista morțile repetate. Mai există și un număr – mic din fericire – (am cunoscut câțiva aici în exil și cu siguranță sunt și acasă) de optimiști care cred că soluțiile materiale vor rezolva totul, oameni care, refăcând un fals pașoptism modern, nu mai înțeleg nici țară, nici occidentul unde trăiesc, mizează din plin pe atomism, și nu cred nici în Adevăr, nici în Om, nici în Moarte („știința ne va salva"). Acești întârziați ai secolului XIX riscă să dispară fără a fi înțeles nimic din vremea în care au trăit.

Aceste pretexte sunt scrise, o mărturisesc, mult mai puțin ca pretexte propriu-zise la ceva – respectiv ultima carte citită *The heart of matter,* de Graham Greene și articolul prietenului Virgil Ierunca despre Arghezi – cât mai cu seamă pentru a completa diversele discuții începute cu prieteni din exil sau din țară, pentru a ne ajuta să ne înțelegem într-o diversiune care, aparent haotică, ne împiedică să ne vedem – fără a vorbi, evident, de iubire, cuvânt, se pare, blestemat de toți cei pentru care creștinismul este o „experiență".

În fața celor pentru care Virtutea nu poate fi decât una, mare, totală sau, de preferință, inexistentă, ne este propusă spre meditație poezia lui Arghezi a cărui noapte *„nu se întâlnește nici cu deznădejdea de Ghetsimani a lui Pascal, nici cu noaptea dogorâtoare a misticilor occidentali...",* care *„nu e nici imn ca la Novalis, nici lumină rănită și presimțită ca la Debussy, nici o lume, un univers, ca în Rembrandt";* pentru că *„Arghezi aduce pe Dumnezeu în lume pentru ca să-l poată avea mai aproape și să-i glorifice creaturile".* Înțelegem atunci pentru ce Arghezi e atât de străin de contemporanii noștri: rugăciunea lui seamănă atât de mult cu cea pe care o făceam când eram copii și cu cea pe care o facem când durerea ne încleștează trupul sau când nevoia – și nu anxietatea – ne sugrumă, încât este prea întinsă, prea aproape, prea departe de filosofarea unei rugăciuni de tip Karl Barth, singura pe care un disperat estetic poate s-o conceapă (ferească-l Domnul să o aplice!). Arghezi este atât de departe de cei mai mulți din prietenii noștri, încât nu putem să nu aducem elogiul nostru acestui lux cultural, faptului de a putea scrie un articol despre Arghezi. Atacat pe toate planurile politice, acuzat de lipsă de estetică în

viață, are în plus cel mai mare defect: se roagă și crede ca un neoprotestant, iubește umanitatea și neumanitatea, îl vede pe Dumnezeu coborând la el și nu el este cel care caută să se ridice la transcendentul cel mai nepersonalizat, Unul și nu Trei. Acest cel mai mare poet ortodox nu putea să nu fie poetul micilor și umilelor virtuți, celor ce constituie scheletul omului comun care crede cu rugăciunea cotidiană și se roagă cu credința care nu poate di decât dirijată de ceea ce neprotestanții continuă să numească har. Lui, pretextul meu îi asociază pe turburătorul catolic Graham Greene, care în ultima lui carte ne invită, necredincioși și catolici, să disprețuim mica virtute a ofițerului de poliție Scobie, care, într-o mică colonie engleză din Africa Occidentală, într-o atmosferă unde, din cauza climei, războiului și mizeriei, virtuțile sunt minuscule, se sinucide pentru că, comițând păcatul adulterului, față de o soție pe care o iubește, cu o femeie de virtute mică – pe care o iubește de asemeni, nu poate să se mai împărtășească. Face păcatul cel mai mare, condamnându-se prin sinucidere la damnaterea eternă, pentru că nu putea să întristeze pe nici una din cele două femei pe care le iubea și religia îi interzicea divorțul cât și adulterul. Este adevărat că povestea se termină cu afirmația preotului – care nu are virtutea necesară să sprijine oamenii – *„să nu ne închipuim că înțelegem o iotă din mizericordia divină”;* chiar dacă omul s-a damnat pentru că nu a putut iubi pe nimeni, sau mai curând, pentru că nu a avut virtutea necesară de a-și găsi vasul care să-i conțină iubirea lui mică, slabă și disperată. Multă asemănare între această mică virtute și Arghezi din:

De când te-ai murdărit pe degete cu lut
Vremelnic și plăpând tu m-ai făcut

și amândoi sunt departe de mulți dintre noi.

ANTON CERBU[8]

ÎNTÂLNIRE CU M. HEIDEGGER [9]

„La grandeur des gens d'esprit est invisible aux rois, aux riches, aux capitaines, à tous ces grands de chair”

(Pascal)

Drumul care duce la casa lui Heidegger este același pe care l-a descris în *Feldweg:* urcă până la o troiță ca o asceză, se încovoaie spre stânga apucând-o, șerpuind peste câmpie, spre pădure. De acolo, după ce te-ai odihnit pe-o bancă de „lemn neșlefuit”, încep cărările pădurii, neștiute de profan, încurcate, fără ieșire. Totul este adevăr acolo și totul nu duce nicăieri. De aici începe parabola *„Holzweg”* aceea ce vorbește de sisteme filosofice din trecut, de salvare prin artă și poezie.

Ci eu mă opresc pe acest Rötebuckweg (în Freiburg), la numărul 47, unde inițialele M. H. în relief, pe portița de lemn (intrare aproape moldovenească!), mă rețin, mă invită să intru. Un cireș, încărcat și copt, se apleacă peste drum; doi copii se joacă, fără grijă. Nimeni nu încearcă gustul cireșilor; îi va învăța vreodată „drumul de țară” cum începe lumea?!

Câțiva metri până la intrare; săpate în lemn, pe frontispiciul casei, patru versuri. Și doamna Heidegger apare în aceeași clipă, cu părul alb și pe fața abia veștejită de vârstă, un surâs binevoitor. Citesc în fugă primul și ultimul vers: *„Odihnește-ți inima... Afară este viață”.* Și-n pragul ușii, mi se pare că intru într-o casă familiară, cunoscută mie încă de mult, când citeam *Firea și Timpul* într-o vie din Moldova, pierdută în trecutul lipsit de noimă. Veneam oare aici, ca-ntr-un popas miraculos, spre acel viitor de întoarcere în Timp și Fire?!

Doamna Heidegger mă conduce la primul etaj: e ora patru și soțul lucrează în birou. Pe urmă, mă lasă singur.

M. Heidegger este un om de statură mică, cu gesturi vii, corecte; mai mult încă: firești și amabile. Îmi oferă un scaun lângă birou și imediat vrea să știe ce fac, cine sunt. Îl liniștesc: nu-s nici turist, nici american. În servietă n-am nici carnetul de autografe și nici aparatul de fotografiat: ci doar câteva foi albe, pe care aș vrea să notez explicațiile lui. Căci, îi spun fără ocol, lucrez la Sorbona o teză fenomenologică, ceva în legătură cu „Origina Lumii".

Mă roagă să-i pun întrebări, fără sfială. De altfel a tras lângă mine o măsuță pe care se află o farfurie cu cireșe, și-mi oferă câteva. Eu îi „povestesc" cele ce am înțeles din opera sa, mai cu seamă în problema „existențialității" insului și a obiectului, teme de care la Paris m-am lovit adesea, în discuțiile aproape complect greșite ale compatrioților noștri. Heidegger se amuză când îi povestesc unele din aceste abracadabrante și românești (!) explicații. Îi spun că în definitiv, aceasta e soarta deschizătorilor de limbaj și gândire. (Ceea ce este trist, e că proștii n-au conștiința inepției lor).

Fereastră largă, deschisă spre pădure; la orizontul ei, încadrat și „vizat", un copac, avansat spre noi. Îl analizăm, în raportul de onticitate și ontologie: „De ce arborele din față, îl întreb pe Heidegger, acest „seinde" (onticitatea sa de „firesc pur și simplu") are nevoie să fie în Fire (adică „Seienden" ce ajunge la „Sein" /Fire/ des Seienden), pentru ca el să fie fundat? De ce acest salt – această „alunecare în Totalite" (im Ganzen)? Mi se pare că adevărul firescului, se fundează pe păcatul căderii în Tot, mult mai teribil decât acela al căderii în singurătate. Căci Totul transformă într-o pastă fără culoare, esența specifică a firescului pur și simplu.

Heidegger nu-mi răspunde imediat; a văzut că pun în vorbele mele pasiune („a ghicit oare, că revolta mea, e mai mult decât umană, e *ontologică?)* ci gândește. Desface brațele și-mi spune simplu: „Sincer, nu știu nimic".

Înțeleg atunci de ce filosofia nu putea începe decât în clip când Socrate află că „nu știe"; că urcă spre cer, cu „sfânta ignoranță" a unui N. de Cuan și sfârșește – pentru un alt început pământesc, cu „sinceritatea neștiinței heideggeriene".

Dar Heidegger nu vrea ca după amiaza mea să fie un Orizont al eșecului; mă întreabă ce s-a întâmplat cu C. Noica, acest român care l-a impresionat prin inteligență și cultură. Îi spun că într-adevăr Noica este un mare începător de filosofie românească, împreună cu un alt român – de destin tragic – M. Vulcănescu. Ei au înțeles interpretarea limbajului și gândirii omului (român) și că metafizica ajunge la etica ei proprie, la *etica românească* (pe care o contestă exact aceia ce n-au priceput un Descartes, un Aristot sau un I. Kant!).

Îi vorbesc de încercarea exilaților de a continua aceste întemeieri; de *Caete de Dor.* Heidegger e din ce în ce mai interesat „Ce sens are «dorul»? Lumea sau Firea în filosofia românească?"

În fiecare explicație, Heidegger face fișe; mă uimește cunoștința lui de gramatică latină. N-am să uit niciodată mirarea ce a manifestat-o, în momentul când îi spun că același M. Vulcănescu, explica sensul *lucrului „aevea" dat:* O transcendare a fenomenalității vremelnice, prin simpla *apariție* în prezent (aevea).

Seara coboară din pădure spre noi. Heidegger caută câteva cărți pe care mi le oferă *„în amintirea unei frumoase și interesante după amieze petrecute la Freiburg"* Îi spun că aș vrea să traduc *Feldweg* pentru *Caete de Dor;* e mai mult decât de acord: interesat de echivalența termenilor ce va trebui să-i stabilesc.

Astăzi lucrează Leibniz; în lunile trecute analizase un vers din Mörike. Mâine? va vedea...

Bună impresie despre Beaufret: e singurul lui prieten, francez cel puțin. Beaufret îi dăduse *Le petit Prince* de St. Exupery, cu o dedicație (din Corneille). Heidegger îmi arată cartea și cu ocazia aceasta văd biblioteca franceză a filosofului german: Valmy, Pegny și Mallarmé. Mă scol și-l rog să-mi permită să plec. Mă conduce în grădină, și se oprește: „N-aș vrea să iau cu mine câteva cireșe"? Și fără să aștepte răspunsul, cu aceleași gesturi vii, se duce în bucătărie. Câteva clipe și revine cu o enormă pungă plină.

Acest om, e de o familiaritate extraordinară. Aș regreta dacă cineva ar lua „naivitatea" de a lega prietenie cu străinii (primește pe oricine, chiar și pe turiștii americani), drept o slăbiciune: în Heidegger am găsit într-adevăr un înțelept, ce se bucură, vorbește și se întristează, inocent, ca cei mici.

Afară, spre Freiburg, drumul coboară în seara împăciuitoare.

Lângă troiță, m-am oprit și m-am închinat. Căci înțelesesem, celălalt adevăr, pe care filosoful nu-l discută.

Iisus stă mereu răstignit.

Iunie 1951

Constantin AMĂRIUȚEI

BIBLIOGRAFIE

VINTILĂ HORIA. *ANTOLOGIA POEȚILOR ROMÂNI DIN EXIL. Colecția „Meșterul Manole" – Buenos Aires 1950, 96 pag.* Prima antologie a poeților pribegi a fost întocmită de Vintilă Horia, el însuși poet și cu adevărat, neobosit și harnic, atent cu tot ce este gând românesc, izbăvire românească. Antologia cuprinde pagini din: Valeriu Anghel, Ștefan Baciu, Al. Busuioceanu, N. Caranica, Aron Cotruș, Const. Virgil Gheorghiu (versuri scrise și publicate de autor în țară și oferite aici ca fruct al exilului) N. S. Govara, Al. Gregorian, N. I. Herescu, Vintilă Horia, Vasile Posteucă, Yvonne Rossignon, Menchinelli.

Într-o prefață de prețioase lămuriri, d. Vintilă Horia definește sensul acestui mesaj de poezie astfel: *„Cei din exil vor afla în poemele acestea toate cuvintele pe care uneori ar vrea să le spună și pe care nu întotdeauna le găsesc la îndemână. Vor simți trăind printre versuri și rime inima caldă a Țării de departe, vor înțelege sensul durerii prin care au trecut și vor mai trece încă – și vor putea afla lângă aceste tăcute melodii de cuvinte, alinarea pe care, atât de des o imploră singurătatea lor de surghiuniți. Dacă durerea noastră de azi e o încercare necesară în mersul ascensiv al istoriei românești și dacă din umilința care ne apasă umerii și conștiințele va prinde chip, într-un viitor apropiat, acea Românie pe care o profetizau în veacul trecut Alexandrescu, Eminescu și Hasdeu, atunci poezia noastră în exil va fi fost imaginea cea mai pură și întreagă a acestei dureri și a acestei încrederi.*

BASIL MUNTEANO. *LA SOLITUDE DE J. J. ROUSSEAU în „Annales de la Société J. J. Rousseu" tome XXXI (1946–1949) Géneve 1950 pp. 79–168.* Într-un studiu amplu și de reală adâncime d. prof. Basil Munteanu studiază singurătatea la Rousseau. D-sa duce mai departe și nuanțează aspectul „existențial" al operii lui Rousseau, deja însăilat de Marcel Raymond, Jean Wahl și Robert Osmont. Distincțiile pe care le face profesorul român între reverie, extaz și „sentimentul existențial" precum și ideea de neant ca termen limită a odiseii eului rousseauist aduce o contribuție prețioasă întru cunoașterea scriitorului francez).

MIRCEA ELIADE. *PSYCHOLOGIE ET HISTOIRE DES RELIGIONS. PROPOS DU SYMBOLISME DU „CENTRE". Rhein-Verlag Zurich 1951.* Studiu de față este un extras din *Eranos-Jahrbuch XIX* unde savantul român colaborează alături de R. Pettazzoni, Louis Massignon, Henry Corbin și alții. Studiind o problemă pe care cititorii fideli operii d-lui Mircea Eliade au mai avut prilejul s-o întâlnească în celelalte opere ale d-sale, autorul insistă aici asupra perspectivelor care s-ar deschide istoriei religiilor dacă aceasta ar profita cum trebuie de propriile ei descoperiri, ale etnologiei, sociologiei și psihologiei. Ea ar deveni, spune d. Eliade, o „metapsihnaliză". Abordând apoi problema simbolismului „centrului" autorul ajunge la concluzii interesante, cu privire la problema –mereu prezentă în filosofia contemporană – aceea a morții care după autor n-ar fi altceva decât *„rezultatul indiferenței noastre față de nemurire".*

ARON COTRUS. *„POEMAS" con ilustraciones de Joaquin Vaquero. Ediciones Cultura Hispanica,. Madrid, 1951, 96 pag.* Noua carte de poeme a poetului Aron Cotruș în limba spaniolă va trebui să aducă bucurie multă acelora care au apreciat și *Horia* și *Rapsodia vâlahă.* Culegerea de față se împarte în două părți: în prima, poetul cântă în deosebi Montserrat, cea de a doua e consacrată versiunii din românește a *Rapsodiei Iberice.* Prima parte e precedată de un „prolog" în care ciclul acesta de poeme precum și autorul lor sunt prezentați de către Francisco Maldonado de Guevara. Cel de al doilea ciclu e precedat de un studiu de José Carmon Aznar intitulat *La poesia de Aron Cotrus* din care citățm: *„Cotruș ha dado a su pueblo la consciencia de su necesidad frente a las dudas interiores y de su perennidad frente a la Historia".* Cartea de poeme a d-lui Aron Cotruș se termină cu o revistă a opiniilor critice spaniole și românești asupra operii d-sale. Dintre opiniile românești sunt consemnate acelea ale criticilor Șerban Cioculescu, Perpessicius și Pompiliu Constantinescu.

E. M. CIORAN. *LE CROYANT ET L'HOMME DU REFUS în La Table Ronde N° 44 Août 1951 pp. 133–137.* Pe marginea ultimelor eseuri filosofice ale lui Gabriel Marcel, d. Emil Cioran face în numărul de pe August al revistei *La Table Ronde* – una dintre cele mai importante care apar azi în Franța – câteva considerații interesante opunând pe credincios, necredinciosului. *„L'homme non religieux est l'homme* non-relié, *l'homme du refus",* constată d. Cioran, după ce definise mai înainte pe omul religios. *„Mais ne faudrait-il pas opposer à M. Gabriel Marcel que ce refus, aussi paradoxal que cela puisse paraître, n'est pas volontaire, mais constitutionnel, que l'on est incroyant par nature, et non point par «volonté négative»? Les élus, comme les réprouvés, subissent avec la même rigueur les effets de la prédestina-*

tion". Răspunzând poziției lui Gabriel Marcel – poziție creștină – care face din aproape obsesie de iubire, d. Cioran are o cu totul altă viziune a aproapelui: *„J'ajouterais cependant que de ce prochain on peut avoir une autre révélation, une révélation négative; on peut, en effet, tout aussi bien le considérer comme un agresseur, un ennemi. Du moins une telle considértion nous met-elle plus à l'aise pour expliquer l'histoire, laquelle ne saurait être le produit d'une créature de Dieu. Le mal est coextensif à l'homme, et sans doute à la vie. M. Gabriel Marcel l'identifie avec la mort. C'est là de limiter. Il est partout. Et parce qu'il est partout, la position de l'homme du refus demeure aussi inébranlable que celle du croyant, encore qu'il faille reconnaitre les avantages de la philosophie du salut sur celle de l'échec avantages toutefois purement subjectifs, avantages de l'illusion, le mouvement vers Dieu n'étant qu'un mouvement vers un autre échec, vers un échec* dans la lumière".

GEORGE RACOVEANU. *NOUA GRAVURĂ ROMÂNEASCĂ PENTRU ILUSTRAREA CĂRȚII, cu 35 gravuri originale de George Russu. 1949.* D. George Racoveanu a cărui râvnă cărturărească și ale cărui preocupări religioase românii din pribegie le cunosc de la *Cuvântul* și le regăsesc în paginile *Îndreptarului,* a publicat o foarte interesantă și frumoasă lucrare despre gravura românească pentru ilustrarea cărții. În studiul introductiv d. Racoveanu trece în revistă istoria gravurii românești în lemn pentru ilustrarea cărții și găsește că aceasta poate fi împărțită în șase perioade distincte (perioada macariană, coresiană, epoca lui Matei Basarab și Vasile Lupu, epoca lui Constantin Brâncoveanu, activitatea de la Neamțu și gravura lui George Russu). Asupra acestui maestru al gravurii care este Russu, d. George Racoveanu insistă îndeosebi. Observațiile d-sale sunt juste, clare și dovedesc o reală cunoaștere a artei religioase.

FĂRĂ ȚARĂ. POEZII POPULARE ROMÂNE ADUNATE din COLECȚIUNI și REVISTE de I. GRIGORIU. Desene de Gh. Pleșa – Ediție de pribegie.– Biblioteca Română Freiburg – Germania 1950 – 190 pag. Activitatea bibliotecii române din Freiburg rămâne un moment de reală ostenire pentru menținerea spiritualității române peste hotare. Inițiatorilor ei și profesorului Mihăilescu îndeosebi le revine meritul acestei ctitorii de vrere românească. *„Dorim să reînviem bunele obiceiuri românești, să ne legăm unii de alții prin omenia noastră nedesmințită, să ne ajutăm sincer și curat, împărtășindu-ne unii altora, tot ceea ce păstrăm viu și nealterat din frumusețile sufletului românesc cristalizat în bucoavne și lucruri de artă –*

spunea atât de frumos apelul lansat de inițiatori la înființarea bibliotecii în mai 1949. De atunci activitatea celor de la Freiburg a fost plină de roade. În afară de biblioteca propriu-zisă, un serviciu de editare a luat ființă. Astfel au apărut Poeziile *lui Eminescu în această ediție de pribegie, care va constitui cândva o dată de mândrie și continuitate românească. După Eminescu, prin grija d-lui I. Grigoriu, biblioteca editează acum o excepțională antologie de poezie populară. Poeziile de față,* spune harnicul editor I. Grigoriu, *nu vin să împlinească o lipsă, căci atâta vreme cât noi înșine nu le vom renega, ele trăiesc în noi, parte integrantă a ființei noastre".*

Fără Țară dovedește încă o dată că dragostea de cuvântul românesc e nesecată și fără sfârșit.

ORIZONTURI. Anul III Nº 1–3 Ianuarie–Martie Stuttgart 1951. Sumar divers, colaborări alese. Semnează printre alții: Basil Munteanu, Al. Busuioceanu, Claudiu Isopescu, Victor Buescu, Vintilă Horia, Constantin Ghidel, Ștefan Teodorescu, Dr. E. Gamillscheg, Anghel Rugină, Virgil Mihăilescu și Nicolae Ravaru.

Reținem îndeosebi, *Portic la Eminescul lusitan* în care d. Victor Buescu trece în revistă etapele traducerii lui Eminescu în portugheză de către d-sa și Carlos Queirez. Mărturisiri prețioase care aduc lumină în procesul acestei mari și prețioase realizări lirice care este traducerea în portugheză a lui Eminescu: *„... Și au urmat sute de neuitate ședințe de lucru benedictin și anacronic, fie noaptea în casa mea, fie dimineața în casa lui, de-a lungul întregului an 1946. Ore dificile și frumoase, pe care amândoi le-am trăit traducând* Poeziile *genialului Eminescu",* cum îmi scria el cu mult dor puțin înainte de prematura și absurda sa moarte. *„Ni se întâmplă să petrecem trei ore de trudnică strădanie spre a șlefui o duzină de versuri, cumpănind nuanțele, consultând dicționarele, numărând silabele, aproape descurajându-ne când termenul just conținea o silabă mai mult, ori mai puțin, studiind schemele încă inedite în poezia portugheză (cum e cazul strofei safice din* Odă, *sau al versurilor de 16 silabe, din* Scrisori), *etc. În repetate rânduri, termenul căutat nu era descoperit decât în ceasuri de insomnie, ori la birou, ori pe stradă și era numaidecât notat cu drag pe biletele ce s-au păstrat în însemnările noastre".*

DESTIN. Nº 1. Revistă de cultură românească – Caietul No 1. Madrid – iunie 1951. Tipărită în condiții excepționale revista *Destin* condusă de d. George Uscătescu, aduce un aport real și deosebit voinței de cultură românească

peste hotare. Desprindem din „cuvântul înainte" aceste considerații care fixează poziția revistei: *„Generația noastră poartă obligația istorică de a se fixa (dincolo) de drama ei contingentă, pe constantele permanente ale viitorului românesc. Din teama pietrificării în forme moarte, ea va trebui să-și facă o obsesie fecundă. Și ca atare, ea va trebui să opereze pe forțele vii, creatoare, pe esențele neamului nostru, destinate a țâșni vecinic tinere, din trunchiul nesăcătuit al nației".* Colaborează în acest prim număr: George Uscătescu, C. L.Popovici, I. D. C. Coterlan, Vintilă Horia, Francisco Elias de Tejada și Manuel Alvar.

SUFLET ROMÂNESC. Revistă de cultură creștină. Anul II Nº 3–4, Iulie–Decembrie 1950. Numărul acesta e închinat aniversării a două veacuri și jumătate de la semnarea, la Alba-Iulia, a actului Unirii românilor ardeleni cu Roma. Colaborează: Gh. Cosma, D. Găzdaru, Aron Cotruș, Ion V. Emilian, Sever Pop, Al. Gregorian, Petre Sergescu, Alexandru Mircea, Gen. Ion Gheorghe, Basil Munteanu, Petre Iroaie, Pamfil Cârnațiu și alții. De semnalat articolul preotului Dr. Gh. Cosma *Legea strămoșească.*

ÎNDREPTAR. Foaie pentru gând și faptă creștinească. Anul I No. 6, mai 1951. O serioasă publicație de preocupări teologice și culturale. Reținem din numărul acesta articolul părintelui Octavian Bârlea, intitulat *Homo homini lupus* în care autorul articolului ar dori o altă versiune a dictonului latin și anume *Homo hominis frater.* Într-un mare și interesant articol d. Mircea Eliade se oprește asupra procesului culturii românești pentru a-i sublinia capacitatea acesteia de a opera în mit și simbol. Traducere psalmilor după *Liber Psaltorum* e făcută cu grija de frumos, de sens și de cuvânt de către Octavian Bârlea și George Racoveanu.

GÂNDURI LIBERE. An I Nº 3 Paris, Iulie 1951. Revista comemorează oarecum pe Panait Istrati. Reproduce texte din Victor Serge despre scriitorul român, din *Pagini autobiografice* ale lui Panait Istrati și prin d. Adrian Comșa prezintă un *„Panait Istrati vagabond al cerului".* Citâm din articolului acesta această „povestire" a revoltei: *„Vagabondajul mai înainte de a fi un scop în sine, este o pasiune. iar când pasiunea e un pelerinaj făcut suferinței românești în căutare de dreptate, adevăr și dragoste, atunci viața vagabondului capătă un sens mai mare. Acela de a trăi în revoltă. Istrati își «povestește» revolta. Istrati s-a născut în revoltă odată cu povestea".*

ROMÂNIA. Foaie românească independentă. Anul III Nº 3, Iunie 1951. Buenos Aires 1951 Aflăm din paginile acestei reviste că la Buenos Aires

și-a început activitatea „Cartea Pribegiei", editură de cărți românești. În programul de editură: J. N. Manzatti, Vintilă Horia, Toader Ioras, Mircea Eliade, Theodor Scortzescu, Grigore Manoilescu, Mihai Niculescu. Pentru întreg acest program inițiativa aceasta merită salutată cu bucurie.

TRIBUNA. Anul I Nº 1 Downsland-Crondall (Anglia) Primăvara 1951. Apărută din inițiativa d-lui I. Rațiu, revista își propune în însuși subtitlul ei, respectarea acestor valori: morală publică, idee națională, dreptate socială, democrație. *„Trăsăturile comune ale studiilor noastre* – spune „prezentarea" revistei – *vor fi numai acelea care rezultă din: respectul realităților românești, eliberate de ficțiuni, de exagerări, de false ideologii și de falși idoli, în trecut și viitor, privite cu bun simț, cu curaj și fără ipocrizie, reprezentate, în primul rând printr-o țărănime legată indisolubil de pământ, de neam și de credință; respectul valorilor umane reprezentate de civilizația occidentală și cuprinse în conceptele de morală în viața publică, de dreptate socială și de democrație".*

MESAGERUL. Anul I Nº 1 Paris, 30 iulie 1951. Publicație onestă, necesară, redactată de un grup de tineri *„în grija de a contribui și ei la întreținerea unei vii flăcări românești peste hotare".* În primul număr semnează: Roger Massip de la *Figaro*, R. P. Jean-Louis Barral, preot Vasile Zăpârțan, Nichita Tomescu, N. Ghinescu etc.

VATRA. Foaie românească de opinie și informație. Anul I Nº 7. Roma, Iulie 1951. Revistă condusă în curaj și sărăcie de către o seamă de tineri care se ostenesc să servească scrisul românesc. Semnează: Dragoș Măgureanu, Petre Vălimăreanu, Nicolae Iliescu, Adrian Popa.

LIBERTATEA. Anul I Madrid 1951. „Noi, cei care ne-am strâns în jurul acestei gazete, ne declarăm solidari cu numele ce-l poartă pe frontispiciu și dorim din tot sufletul ca libertatea să alunge tirania din lume, aducând bunăstare și bucurie poporului nostru" – acestea sunt vorbele care prezintă această nouă publicație românească. Juste, pline de adevăr, considerațiile d-lui Crișu Axente pe marginea creației artistice în articolul *Intelectualul și timpurile noui.: „Artistul înregistrează timpul istoric și este într-un anumit grad produsul lui; dar și aici este victoria creației și pecetea intimă a creatorului – artistul adevărat nu se supune decât propriei și misterioasei sale legi. El stă în același timp în afara timpului și în afara considerațiilor de clasă socială. Creația se aplică la obiect; artistul fiind el însuși subiect*

paradoxal cu vocație și misiune de a anticipa viitorul, de a modela și integra prezentul. În acest sens prezența configuratoare a artistului reprezintă un zbor majestuos al libertății, al adevăratei grandori a omului, în care acesta se regăsește în chip intim cu dorurile și avânturile sale întunecate".

ÎNȘIR'TE MĂRGĂRITE. Literatură, Folklor, Artă, Știință, Critică. Publicație trimestrială. Anul I. Nº. 1 Rio de Janeiro.I anuarie – martie 1951. Una din primele manifestări ale Cercului Cultural Andrei Mureșianu de la Rio de Janeiro, înființat din inițiativa d-lor Ștefan Baciu, Faust Brădescu și I. G. Dumitriu este editarea revistei *Înșir'te Mărgărite* al cărui prin număr-a și apărut. Colaborează: Ștefan Baciu, Vintilă Horia, Faust Brădescu, Mira Simian și Al. Petru. În plus un text inedit de Marcu Beza. De reținut poemele lui Ștefan Baciu, cronica plastică despre câțiva pictori români în pribegie (Stoenescu, Potecașu, Magdalena Rădulescu) și m ales cronica literară a d-lui I. G. Dimitriu despre *La vingt-cinquième heure,* ale cărui rezerve asupra cărții sunt pline de luciditate și bunăcredință. (Bernanos spunea pe drept *„l'imposteur est un parasite qui se gratte toujours soi-même").*

CAETE DE DOR

METAFIZICĂ ȘI POEZIE

4

PARIS

REDACTORI : VIRGIL IERUNCA ȘI CONSTANTIN AMĂRIUȚEI

E. LOVINESCU: JURNAL

Caetele de Dor *își deschid paginile de față cu o operă pe care literatura română o așteaptă de mai bine de un sfert de veac: jurnalul criticului E. Lovinescu. Punerea în lumină și la îndemâna timpului a acestui jurnal înseamnă o dată în istoria literaturii naționale. E. Lovinescu e un stâlp de cultură, un ctitor de gust și un îndrumător de noblețe. Pentru că noblețe se cheamă pasiunea lui pentru frumos, atenția lui față de oameni, timpul lui dăruit oamenilor. Oricine putea să intre în casa acestui amfitrion disponibil și casa lui era a oricui venea să primească, primit fiind. La omenia românească a locului, E. Lovinescu a adăugat stilul unei reale civilități occidentale. Și casa lui devenise ceva între salon și biserică. Mi-l închipui mereu ca pe un ciudat personaj din Bernanos* „un curé de campagne" *care oficiază într-un salon literar tocmai în inima Bucureștiului. Și închipuirea nu mi se pare nepotrivită pentru că E. Lovinescu învestea situația literară cu adâncimea unei imense obsesii de adevăr. Literatura era pentru el o taină: cea de a opta. Pentru a o sluji, E. Lovinescu n-a acceptat nici un compromis moral, n-a făcut nici o concesie periferiei omenești. Sărac și modest, la adăpost de posturile academiei și univer-*

sității pe care criticul le-a ocolit din competență științifică, polemizând nu totdeauna cu adversari ci și cu farisei culturali, E. Lovinescu s-a salvat etic prin și din cauza literaturi. El i-a stors acesteia un stil de viață și viața lui a devenit stil. În ciuda întâlnirii, agitației, cu cei ce scriu, vorbesc și se pierd pre vorbele lor, E. Lovinescu și-a păstrat neclintită, vrerea de singurătate. Aspectul monden al trecerii lui printre oameni, nu e decât singurătatea care se neagă aparent, pentru ca să se afirme indirect în absolut. E. Lovinescu a trăit la modul etic datele ambigui ale esteticului. E. Lovinescu rămâne pentru noi ceea ce mulți nu pot vedea din cauza unei pături de ceață, de prejudecăți și de rea credință: o autentică prezență românească.

Virgil IERUNCA

Marți 4 sept. 1923

D. Camil Petrescu mi-a citit piesa sa *Liebeslied*)* – două tablouri și jumătate din patru. (Lipsește începutul și sfârșitul); piesa, voluntar neorganizată, pentru a simula o lipsă de tehnică, în gustul avangardei literare. Plecând de la ideea centrală a unui Don Juan (de resurse, de altfel, infinit mai modeste) desfigurat, ce pătimește, autorul și-a deviat subiectul într-o satiră a galanteriei sentimentale, ce s-ar putea reduce la formula: nu fiți galanți cu damele! Desfigurându-se într-un duel pentru o femeie, eroul suferă apoi de la acea femeie, pentru jertfa pe care i-a făcut-o din galanterie... Scene în amănunte [pregnante] și nuanțe fine – fără amploare însă, mărunte și chiar banale (autorul se crede totdeauna nou!). Finalul e dulce; se aranjează; eroul se retrage în pictura lui (despre care nu știm alt nimic); trebuie un final tragic, în orice caz tare ca să ilustreze intenția antiromantică.

În treacăt, *D. Ilarie Voronca.*

* Primul titlu al piesei *Mioara.*

*

Miercuri, 5 sept. [1923]

M. Celarianu aduce patru poezii de dragoste: *Pe banca veche, În ceas de toamnă, Mângâietoare, Căderea frunzelor.* Prima lui încercare în acest gen. Într-un alt caiet e rânduit volumul lui manuscris.

D. Dianu-Coresi îmi lasă o nuvelă indiană *Legenda răsăritului.*

Încolo, Ramiro Ortiz, mussolinist convins chiar în chestia conflictului italo-grec.

Camil Baltazar, sinistru; Ilarie Voronca candid și pueril; Valerian, veșnic o dilemă.

Scurtă preumblare în Cișmigiu cu aceștia trei din urmă.

*

Joi 6 sept. [1923]

M. Iorgulescu deschide; urmează masivul, realistul și totuși fantezistul (vezi *Athaeneum*) Rebreanu; Brăescu, F. Aderca, Baltazar; prezența și insistența lui Rebreanu împiedică pe Brăescu de-a citi două schițe și mai ales pe Baltazar, venit cu poezii noi și cu zece nuvele (!). Pe urmă o preumblare prin Cișmigiu. Foarte isteț Aderca face critica *Ideei Europene.*

Seara la masă,

Camil Petrescu aprobă zgomotos ideea acestui mic ziar și-i determină *la portée.* La masă Camil Petrescu, Agepsina Macri și directorul Valjean: omul, de o bunătate rară, nu poate rezista nici unei cereri. Fiecare stoarce ce vrea de la dânsul; Agepsina aprigă de bani, Camillo nevoiaș obține avansuri, iertări de sume luate, reluări de piese, viitoare reprezentări: e vorba de *Actul Venețian,* pe care vrea să-l joace Agepsina, aici și în turneu și de *Liebesliedul* problematic. Lectura tabloului II din *Liebeslied:* o declarație de amor puerilă și eternă, ce atrage observația lui V[aljean]: există oare amorul acesta declamator? Există; suntem vai! noi lipsiți de această coardă, dar mai e de vină și literatura! O situație interesantă în piesă (toți compătimesc pe o fată pentru că logodnicul și-a pierdut un ochi bătându-se în duel pentru dânsa – și nimeni nu-l compătimește pe dânsul) mi-aduce aminte de o scenă de la Paris, la 1914: o doamnă văicărindu-se că bărbatu-său a plecat pe front, lăsând-o singură – și nici o compătimire pentru cel plecat. Egoism feroce foarte natural.

*

Luni 17 sept. [1923]

Seara la masă: Valjean, Petrovici și don Camillo. Valjean, masiv și bonom, își închipuie că totul era aranjat pentru a se juca ceva din Petrovici: se oferea cu

candoare să-i reia… *Sărutarea!* Petrovici, profund antipatic ca totdeauna prin o evidentă suficiență, trădată nu prin lauda de sine – ca la don Camillo – ci prin atitudinea superioară, luări de prerogative. Egoismul feroce i se vede din lipsa oricărei politeți; pentru nimic în lume n-ar oferi o țigară sau un chibrit nimănui!

Don Camillo inexistent și tăcut.

Joi, 20 sept. [1923]

Lectură bogată.

Vladimir Streinu citește o poezie, *Hermafroditism,* cu un început și final în stil „Barbian" – o strofă la mijloc „mièvre" și alta nearmonică.

Brăescu citește două acte din *Vine:* actul întâi [cam scurt], al doilea tampon – în 20 minute condensează trecerea de timp a unei nopți. Lucrul minunat, pare totuși că nu comunică: [caz rar] la acest scriitor prin excelență comunicativ.

Alice Soare își aduce sculptura sa inexpresivă; în loc de versuri are un câine lup. Hortensia Papadap-B. vine inopinat. Camil Baltazar: i se recitesc ultimele poezii. Seara, Camil Petrescu, parcă mai umanizat – deși va scrie un Shakespeare! un Beethoven! un Kleist! va realiza ceea ce n-a izbutit Eftimiu. Până atunci scrie pe *Radu și Mioara!* Îmi vorbește de *Săptămâna,* revista lui de *clasă.*

*

Luni, 24 sept. [1923]

Ilarie Voronca venit după o boală mai lungă; Sanda Movilă, înainte de a pleca din nou la Pitești: se recitesc pasionatele *Așteptări,* în care, pe lângă elementul decorativ, mai intră și un element de pasiune. H. P. Bengescu. Seara, Camillo ce îmi face inutile orice remușcări: vorbește categoric de „excepționalele sale calități" (i-am răspuns că-i mai excepțional Magnificentius); de condițiile ce va impune: *Actul Venețian* nu se joacă decât cu *Radu și Mioara!* etc.; un ultimatum în regulă… Admira „priceperea" unui tânăr prieten venit să-i asculte piesa. În ce constă priceperea? I-a găsit actul I bun, II frumos; III admirabil; IV sublim!

Azi pe drum, Evolceanu îmi declară că nu înțelege nimic din ce scriu, din cauza termenilor tecnici și a neologismelor!

*

Duminică, 28 oct. [1923]

F. Aderca, G. Murnu, Hortensia Papadat-Bengescu, Margareta Miller-V., Vladimir Streinu, G. Rotică, Al. Stamatiad, Camil Petrescu, Bebs Delavrancea, Emile și Riri Gibory, Zoe Verbiceanu, Valerian, Holban, Sanda Movilă, Iza Sion, Cioculescu.

Început laborios; luminat doar printr-un duel între Stamatiad și Cioculescu în privința lui Macedonski: amândoi epici. Zoe Verbiceanu citește două acte din *Ocrotitorii.* Lectură rea, piesă plată, neteatrală, pe alocuri tri vială. Camil Petrescu citește un articol slab despre Baltazar, cu controverse. Murnu face iar procesul poeziei noi!

La masă: G. Murnu, H. P. Bengescu, Camil Petrescu.

Vladimir Streinu face o intrare sinistră, tăcere turmentată și congestionată. Trebuie să se întâmple ceva cu băiatul acesta!

Marți, 6 n. [1923]

B. Fundoianu își aduce ichietudinea: deși e nedelicat de a se adresa tocmai la mine, e totuși delicat în scrupulul cu care se adresează: vrea o sumă forte de la Valjean pentru Paris. Vai, trece peste scrupulele mele! unde mai pui că piesa lui Aderca a fost respinsă (nu știu dacă nu prin persuasiune).

Vladimir Streinu se teme să nu i-o iau în nume de rău că a plecat Duminică fără rămas bun; e aceeași obsesie de a nu trece drept nebun.

Hortensia P.-Beng. și Iza Sion.

*

Miercuri, 7 nov. [1923]

Ș. Cioculescu, fecioară perversă, ager la minte.

…

*

Joi, 29 n. [1923]

Ramiro Ortiz îmi cere consimțământul să mă propună la Acad.[emie] pentru un premiu. Am acceptat deși nu-mi face nici o plăcere și-s sceptic. F. Aderca. Hortensia P. Bengescu. Ilarie Voronca vine cu poeziile lui Maniu. Brauner, tânăr pictor – rol mut. Citim din *Salomeea* lui M[aniu]. Aderca își citește un articol despre *Sal.*; citesc și articolul lui Vinea. Citim poezii ridicole din Agatha Grigorescu.

Camil Petrescu.

*

Marți, 1 ianuarie 924

Tânărul *Goran,* sub pretextul unui bilet de teatru, se uită la mine un ceas.

T. Vianu își aduce personajul grav, sever și, oarecum, enigmatic. E pe cale de-a deveni dublura lui Gusti la Universitate; discutăm atitudinea lui Fundoianu. Davidescu pretinde că cartea mea* trebuia să apară acum 20 de ani. Profundă eroare! Cartea mea încheie și conchide – nu anticipează.

---

* *Critice I,* apărută la 25 Decembrie 23.

Rebreanu, inutil: doar pentru un volum.

*

Marți, 8 april. [1924]

Ion Barbu prelung! Îmi citeşte o poezie asupra cânelui Fox, de ţigănie pitorească. Bardul ăsta e grotesc şi poseur. E ortodox. Declară că bunicul lui era ţigan – deci vrea să facă ţigănie literară: singurul poet e Anton Pan! O derezonare continuă deşi mai mult din poză!

*

Marți, 15 april. [1924]

Hotărât, Barbu e inocupat; mă ţine două ceasuri jumătate. Citeşte *Domnişoara Hus*... şi apără pe D-na H. P. B. faţă de D-na Petrovici! Brăescu venit după rezultat (favorabil). Citeşte o schiţă acceptabilă: *Ceasul*. Găseşte poet veritabil pe Vlad. Streinu care-l [admirase] duminică

I. Petrovici, guindé.

Barbu povesteşte scena de la Ministerul Lucrărilor publice, când Petrovici i-a dat un bilet cl. III de tren.

*

Sâmbătă, 10 [mai, 1924]

Vladimir Streinu şi Cioculescu – se admiră mutual. Vor să-mi dovedească că prin manieră Barbu e fără talent.

...

*

Luni, 12 mai [1924]

Vladimir Streinu şi S. Cioculescu – discutăm despre importanţa *Sburătorului*. V. S. califică activitatea mea ca „oportunistă" nu se explică, îşi rezervă [însă] drepturile s-o explice în „memoriile" sale.

Tânărul fierbe însă un venin foarte personal şi i-l mai trece şi lui Cioculescu.

*

Duminică, 25 mai [1924]

...

Şedinţa briliantă. I. Barbu citeşte o poezie care place. O rupe, o declară idioată şi pleacă. Tip anormal. Aderca citeşte cu mai puţin succes un fragment

din *Omul Descompus;* Sanda Movila o schiţă slabă: *Parodie*. Brăescu citeşte cu mare succes două schiţe vechi (rău apreciate la început), dar acum cu mare ecou. Discuţii şi lecturi (scrisorile lui Băluţă).

La masă H. P. Bengescu, N. Davidescu, Camil Petrescu.

*

Vineri 30 mai [1924]

Vladimir Streinu, pe o căldură tropicală; crede că a trecut timpul necesar [ca] să se uite „oportunismul" meu.

I. Barbu reapare şi el după necuviinţa de duminică! Vine să prezinte scuze şi pledează inconştienţa. Aduce o poezie de două strofe.

Camil Petrescu îşi aduce modestia de totdeauna.

*

Sâmbătă, 14 iunie [1924]

I. Barbu cu o poezie nouă, omosexuală şi cu păreri ce se schimbă de la începutul conversaţiei la sfârşitul ei.

*

Joi, 18 septembrie [1924]

Sosit acasă – de la prima preumblare pe Calea Victoriei aflu de la Stamatiad că Barbu e internat la Mărcuţa.

*

Luni, 24 nov. [1924]

T. Vianu reapare în sfârşit, cu un elogiu repede filat şi cu cine ştie ce rezerve mintale. Mi-aduce opul său şi merge la Fundaţie să-l dea şi lui Petrovici: e un om de carieră. Sanda Movilă.

*

Vineri, 27 f. [1925]

I. Voronca însoţit de St. Roll.

Voronca îşi ia rămas bun; mâine pleacă la Paris. E aproape cu lacrimi în ochi. Un speach de despărţire – emoţionant.

*

Marți, 24 mart. [1925]

Camil Petrescu – conversație plină de modestie.

*

Duminică, 26 aprilie 25

Ședință interesantă. Ticu Archip citește *Ca să poată muri;* a lui M. M. Verghi – bucată excelentă; apoi [film de tramvai] a Dnei H. P. Bengescu – impresie incertă la început, zgomotoasă la urmă când s-a știut autoarea. Brăescu două nuvele: *Socoteală* (țărănească, bună), *Invitație* – succes mare.

Silviu o schiță [ovreiască, insesizabilă].

Poezii, Valerian și Nichita….

Mare lecție de morală lui Valerian – pamfletarul Rebreanu împiedică pe Ștefănescu să-și citească piesa. Îmi aduce pe *Adam și Eva.* Distribuie *Romanțe Prov[inciale].*

La masă: Ticu Archip, Camil Petrescu, Ramiro Ortiz, Mircea Ștefănescu.

*

Luni, 27 april. [1925]

Eternul Șăineanu cu eternul dicționar.

*

Sâmbătă 2 mai [1925]

Senzaționala apariție a lui Ion Barbu care stă un ceas și-mi povestește toate fazele nebuniei cu o remarcabilă luciditate.

*

Marți, 19 mai [1925]

Hortensia Papadat-Bengescu. Ceai (dna Ana Procopian).

Reapare Camil Petrescu; tot atât de fat, povestește succesul oratoric pe care l-a avut la Focșani, și eșecul de la Râmnicul Sărat.

Scrie un *Danton,* informat după cinematograf și după Lenôtre! Fat! Fat!

*

Vineri, 22 mai [1925]

La Academie. Atât de insuficientă comunicarea lui C. Rădulescu Motru despre Inst. Civilizației Române.

Sanda Movilă reapărută.

*

Ziua eroilor.

Joi, 28 mai [1925]

Se instalează tramvaiul electric.

I. Petrovici venit la 3 – în treacăt spre Ocna Sibiului. Critică pe Averescu. Guindé față de Anton Holban venit s-mi aducă vestea extraordinară că e candidat pentru *Ecole Normale Supérieure.*

Tânărul Niculescu pentru prefața pe care i-o dau.

Ceai: Ramiro Ortiz, Hortensia P. Bengescu și Marg. Miller-Verghi – preumblare apoi în Cișmigiu și stațiune la bufet până la 9.

*

Sâmbătă, 6 iunie [1925]

Dimineața C. Șăineanu – care a scris un articol despre *Critice, I* și vine de la „*Adevărul*".

După amiază: *Ș. Cioculescu,* spășit, îi dau un volum din *Critice, I.* Se prezintă la concursul *Ecole Normale Sup.*

Sanda Movilă aferată cu drama ei.

*

Miercuri, 16 sept. [1925]

Valerian vine pentru lectura volumului său manuscris; abia începem o poezie și sosește Narly cu broșura ce conține lecția de deschidere la Universitate. Tot pueril. Cifanelli vine tot pentru lectură, devenită imposibilă. În sfârșit, apariție senzațională, T. Vianu, grav, misterios, discută abstract; nu vorbim deloc de lunga lui dispariție. Discutăm despre vol. III – totdeauna informat! Hegel, Spengler, etc.. Prepară o lucrare pentru docență.

*

Marți, 6 oct. [1925]

Debut la Curtea cu jurați – pierdere efectivă de timp de la 1 –7 1/2. Prim Jurat. În lipsă Vladimir Streinu (?). Sanda Movilă.

*

Miercuri 25 noiembr. [1925]

…

Dimineața Iza Sion; după amiază, Valerian cu care citesc ultimele poezii din volumul său. Sanda Movilă, [amatoare de anonime.]

La amiază, am întâlnit pe stradă pe Murnu și Nanu în plin complot. Murnu se crede atacat de *Viața Românească* din cauza mea; idem de Dragomirescu și Pomp. Constantinescu. Are psihologia lui Nanu și era în adevăr anacronic în cercul nostru. (Cer izgonirea lui F. Aderca! Pretenție absurdă). Cred că e definitiv retras de la noi și retragerea lui e logică.

*

Luni, 14 dec. [1925]

Pe ploaie torențială: Vladimir Streinu – îi povestesc gafa cu Barbu, făcînd altă gafă: și el a trecut pe la Mărcuța.

*

Sâmbătă, 2 ianuar. [1926]

...

De la 5–8, lungă convorbire cu T. Vianu, sub toate raporturile, de la amabilitate până la critică și amenințare. Îi reproșez lipsa de *generozitate* în critică și el îmi invocă cazul lui Maiorescu ca tip al criticei (eu aș fi un ambalat). Regretă omisiunea D-nei H. P. B. din bilanțul anului. Cred că n-a citit vol. III, deși pretinde că l-a luat de la Perpessicius. În fond îmi cere servicii: distribuirea prin B[enveniste] a volumului său, *Dualism estetic,* și eventual publicarea unui volum la B. Filandreux! Discuții despre acuzația ce-mi aduce prin *Cuvântul* că confund *culturalul* cu esteticul. Am imprudența de a-i citi articolul despre Dna T. Tăcere și discuție asupra [impudenței] femeii.

...

*

Luni, 4 ianuarie [1926]

Întâlnire la *Cartea Rom.*. cu Leon Feraru – care, stupid, vrea să mă prezinte lui A. Bibescu – refuz. Prima întrevedere întâmplătoare cu Rebreanu – tot acolo: îmi propune o conferință despre *Poezia nouă* dintr-un ciclu de 6 conferințe S.S.R. – Tulburător! Îmi spune că a scris un articol pentru *Societatea de Mâne,* despre Ist. Civ. Rom.!

Nici o explicație alta.

...

*

Marți, 2 febr. [1926]

Holban – cu planuri și critic. Are romanul isprăvit.

Nikita vrea să facă din revista *Generația nouă* o revistă sburătoristă. Îi promit un articol... și concursul. Refuz „director".

Mă văd afișat ca conferențiar pentru sâmbătă. Rebreanu e de o inconștiență! Îi scriu și dau desmințire și la gazete.

*

Miercuri, 3 febr. [1926]

Convorbire telefonică cu Rebreanu; pretinde că afișele în care sunt anunțat e[sic!] o eroare. Apare desmințirea la gazetă.

Vladimir Streinu și Pompiliu Constantinescu (!) strașnic angajați în afacerea *Flacăra.*

Nikita, crampon: să dau diverse articole pentru *Generația Nouă;* vrea să-mi arunce revista în cap. Trebuie să mă desfac *en douceur.* [A.] Cornea... mă chiamă la o convorbire secretă... se crede plagiat de Tonitză la *Universul.*

*

Vineri, 5 Febr. [1926]

Azi, după o convorbire cu Silvian de la Alcalay, am conceput definitiv ideea unei *Ist. a Lit. Rom. Contemp.*

*

Sâmbătă, 6 martie [1926]

A reapărut *Sburătorul.*

Am recoltat numai neplăceri.

Nikita cu raportul la ora 4.

Ticu Archip și Hortensia Pap. Bengescu – cărora le fac o scrisoare pentru Efitimiu ca să ofere [fictiv banii premiului,] *Sburătorului.* Mă lovesc de rezistența lui Ticu A. și abandonez chestiunea.

Vladimir Streinu vine de la ușă cu un rechizitoriu complect: nu-i place nimic, nici format, titlu, literă, n-are coperta. Violent și definitiv conflict cu acest prezumțios.

*

Duminica Floriilor 28 Marte [1926]

Ședință întrucîtva penibilă. Stamatiad [zurbagiu], Barbu preocupat de ce Camil P. îl imită. Davidescu ascuns (nici unul nu pomenește de apariția *Sburătorului*) Discuții politice: criza guvernului.

G. M. Zamfirescu citeşte actul II din *Istorice.* – du feux Delavrancea.

...

*

Duminică. Paşti 4 april. [1926]

Reuniune pascală – fără lectură – dar cu multă zarvă, din cauza lui Stamatiad, furios pe „poezia nouă". Cere la poezie: claritate, organizaţie şi emoţie. Ramiro Ortiz e la Braşov; Brăescu, aflu acum, că prepară o revistă umoristică *Porcul.* Catastrofă! Ticu Archip e la Constantinopol. [...] un foileton a lui Mihalache „idiotul de Lovinescu". Grafologia lui Stahl. Mărculescu citeşte o scrisoare despre *Omul descompus.* E un tânăr imbecil ce se plânge pe la toţi că-l persecut.

La masă: Camil Petrescu, F. Aderca, Sanda Movilă, Pompiliu Constantinescu.

*

Vineri 9 Aprilie 26

Fortunescu, bonom provincial, de la 4–5. Vorbim de Farago. Nikita cu raportul. E inspector al muncii!! Va acorda protecţie lui Aderca. Aduce două abonamente – venite singure!!

Al. T. Stamatiad, bolnav. Mare, mare discuţie, cred definitivă. Cred că nu va mai îndrăzni să-şi continue rechizitoriile lui.

Vladimir Streinu reapărut din vacanţie. Îl tachinez pentru notiţa bombastică asupra *Gândirei* din *Viaţa Lit.* [1926].

La plecarea lor la 7 I/2 apare Don Camillo Petrescu cu Radu Dragnea care îmi propune să vorbească despre mine la Goldiş pentru Teatrul National!! Paşte murgule...

Camillo îmi rezumă subiectul comediei *Mitică,* interesantă, în care el vede un „pendant" al lui Cyrano!!

*

Sâmbătă, 17 april. [1926]

Încep la Academie *Ist. Lit. Române Contemp.* cu *Sămătătorul.* Evolceanu: tot nu înţelege lit. Sburătorului.

I. Petrovici întâlnit la Alcalay.

Lascarov-Moldovanu, întâlnit la *Cartea Rom:* îmi explică de ce nu vine; m-aş mira de-ar veni!

...

*

Joi, 24 iunie [1926]

Mă întâlnesc cu Eftimiu şi-mi reproşează că am recomandat pe T. Arghezi la premiul naţional. Il dorea el!! Aflu că într-un interviu din *Rampa* recomanda la premiul criticei pe... Ibrăileanu! Iată recunoştiinţa.

*

Luni, 13 sept. [1926]

Azi am dat la tipografie ms. Ist. Lit. Rom. Contemp.

La Academie întâlnesc pe Ramiro Ortiz, reîntors din Italia; pe Călinescu reîntors tot din Italia, pe Agepsina Eftimiu, Soare, Mateiu Caragiale pentru a studia costumul reginei Cristina.

...

Duminică, 26 dec. [1926]

A doua zi de Crăciun.

I. Barbu (de la 4). Îi citesc articolul despre dânsul; e extrem de emoţionat. Citeşte o poezie obscură, *Legenda;* discutăm asupra artei lui, în vederea articolului.

...

„Eşti naţional în orice creaţiune a culturii superioare nu conştient, voit, ci inconştient, fatal. Dar întocmai cum nu vrei, ci eşti, fără voia ta, în opera de artă, liric ori epic, tot aşa eşti, fără să vrei, naţional, în sufletul tău".

(VASILE PÂRVAN: *Idei şi forme istorice)*

N. I. HERESCU

CUPTOR

Gâzele cum fug după lumină,
Năvălind în para lumânărilor;
Cum izvoarele, de dorul mărilor,
Se alungă, se întrec şi se îmbină;

Cum spre soare izbucnesc tulpinile
Când deasupra ţarinii şi-arată geana
Şi cum zările sorb lacome luminile, –
Vlad îşi poartă pururi paşii spre Ileana.

Şi cum prind zorelele pervazul,
Vrejul cum înlănţuie tulpina,
Ţărna cum o strânge rădăcina,
Şerpii cum încolăcesc grumazul, –

Braţele lor tot aşa de strâns se strâng,
Piepturile se lipesc învinse,
Trupurile în încolăciri se frâng,
Buzele se prind, aprinse.

Soare de cuptor le colcăie în sânge...
Şi când ziua pe mirişti se stânge
Ei, cum stau îmbrăţişaţi sub ochiul morii,
Par doi snopi ce i-au uitat secerătorii.

MIRCEA ELIADE

„1241”[10]

ACTUL I, TABLOUL I

Marginea unei păduri, la poalele Carpaţilor. Drumul urcă spre stânga, pierzându-se repede în pădure. Seară de primăvară caldă, timpurie. Către dreapta scenei, zarea întreagă pâlpâie însângerată; ard satele din câmpie. Din fundul scenei şi din dreapta, apar necontenit grupuri de bejenari, purtându-şi avutul în spate. Cei mai mulţi sunt bătrâni, copii, femei. Urcă tăcuţi, obosiţi, către munte, pierzându-se în pădure.

În mijlocul scenei, rezemându-se într-o ghioagă, crescut parcă mai înalt în dogoarea vâlvătăilor din zare, se află Popa. Lângă el aşezat pe pământ, un ţăran îşi oblojeşte piciorul. Alături, un copilandru îşi curăţă dintr-o cracă verde un ciomag.

Popa – Hai, mânaţi! hai, muierile în frunte şi luaţi-o din loc!... *(Către un bătrân care s-a oprit să-şi salte mai bine sarica în spate).* Ce stai vere?

Bătrânul – Doar să-mi trag sufletul, părinte.

Popa – Nu-i vreme de el, vericule, nu-i vreme de suflet! La drum! *(Către un nou grup care se apropie încet venind din fundul scenei).* Muierile în frunte, şi la drum!... Vă ţineţi toţi laolaltă până ajungeţi în dumbravă. Acolo vă puteţi odihni... *(Văzând că unii din ei s-au prăvălit sleiţi pe o buturugă).* Hai! ce v-aţi oprit? Ce staţi? Muierile în frunte!... *(Către un tinerel)* Tu din ceata cui eşti, mă copile?

Tânărul – A lui Năzdrăvan, Părinte.

Popa – Şi cu el ce s-a făcut? Unde-i el?

Tânărul – L-au ciuruit şi pe el săgeţile, părinte. O rămas pe loc. Acolo.

Popa – Cum pe loc, mă? Viu ori mort?!

Tânărul – Amu, noi am crezut că-i mort. Că nimic n-a mai zis. Doar şi-a proptit bărbia în chiept, şi atât.

Popa – Şi cu ăilalţi ce s-a făcut?

Tânărul – Păi tot săgeţile i-au doborât şi pe ei, Părinte. Nici c-ăi puteam vedea când răsăreau lângă noi; p-aşa cai aleargă, Părinte. Nici c-am putut să încercăm securile…

Popa – Bine, asta ştiu, că i-am văzut şi eu, Ăşti-s mânia lu Dumnezeu, mă flăcăule. Ăştia nu-s lifte de prin părţile noastre. Ăştia de Dumnezeu au fost trimişi ca să ne pedepsească pentru fărădelegile noastre… Auzi tu, mă?

Tânărul – *(plecându-şi fruntea).* – Aud, părinte.

Popa – Păi ce mai stai, atunci?! uite, drumu-i pe ici, până în dumbravă.

Tânărul – Păi eu gândesc că poate aş fi de vreun ajutor pe aicea, Părinte.

Popa – Cui s-ajuţi, mă flăcăule?! Că pe-aici n-o să mai luptăm… Acu, cu voia lui Dumnezeu, i-om pândi noi prin alte părţi, dar pe-aici, prin câmpie, nu. Că ei sunt câtă frunză şi iarbă, iar noi o mână de bieţi creştini.

Tânărul – *(ridicând brusc privirile).* Şi au cai, părinte, au cai, iuţi care nu s-a mai văzut!… Şi vânează omul de pe cal… Şi când el a răzbit săgeata, a şi pierit… Ăştia-s fermecaţi, Părinte!…

Popa – Ei, fermecaţi, pe dracul… Doamne iartă-mă că nici frâu gurii nu mai îs în stare să pun… Nu-s fermecaţi, mă copile; sunt mulţi, şi sunt iuţi, şi sunt mânia lui Dumnezeu… Asta e! Dumnezeu ni i-a trimis, că se-nmulţiseră relele pe pământ.

Tânărul – *(plecându-şi din nou capul).* – Amu, ce-o vrea Dumnezeu, Părinte… (Se îndreaptă încet spre munte).

Popa – *(întorcându-se către bătrânul care-şi oblojise piciorul).* Gata eşti, mă Serafime?! Că te-ai tot moşmoit…

Serafim – Mi l-am înfăşat… Acu, să vedem la ce mai e bun *(Se ridică, ajutat de copiladru. Încercă să umble şchiopătând).* Hm, ca-nainte nu mai e el, dar tot picior se cheamă că este. *(Către copilandru).* Gata toiagu, mă copile?

Copilul – Gata, nea Serafime. Şi hai de-om merge, că mămuca ne-o fi tot aşteptând…

Popa (către un grup de băjenari, cei mai mulţi răniţi, care au apărut din fundul scenei). – Care dintre voi l-aţi văzut pe Cneaz, mă oameni buni?!

Unul (înaintând sleit, vorbind anevoie, cu răsuflarea tăiată). A rămas cu ceata lui Onu şi Bărbat, la pârâu.

Popa – De mult a fost asta?

Omul – Păi pe la asfinţit.

Popa – De-atunci, cine l-a mai văzut?! *(Oamenii se privesc între ei întrebători, tăcuţi).* Nu l-a mai văzut nimeni?! Dar focurile cine le-a pus?

Unul – Ai din Valea-Rea şi-au dat foc de la nămiazi, de când s-a pornit zvonul.

Altul – Şi Aşezările tot la nămiazi şi-au pus foc.

Popa – Dar cu vitele ce-aţi făcut?

Unul – Noi le-am slobozit în pădure, că nu ne îndurăm să le ucidem… mai bine să le mănânce lupii…

Altul – Aia am zis şi noi… Mai bine să le mănânce lupii decât Tătarii…

Altul – Şi poate le-om găsi când ne-om întoarce…

O femeie (ascunzându-şi faţa în mâini şi izbucnind în plâns). – Of, Doamne, Doamne!… Ce să ne mai întoarcem? Unde, să ne mai întoarcem?! Pentru fărădelegile noastre…

Popa – Nu crâcni, femeie, nu crâcni!… Că de la dumnezeu îs toate!… Pentru fărădelegile noastre…

Femeia (plecându-şi capul). – Ştiu, părinte… Pentru păcatele noastre… pentru fărădelegile noastre…

Popa – Binecuvântat fie numele Domnului … Şi-acum la drum, oameni buni! hai urcaţi pe-aici. Ţineţi muierile în frunte şi păstraţi-vă toţi laolaltă. Nu vă odihniţi pân-n dumbravă… Acolo ne-aşteptaţi şi pe noi. Că eu rămân s-aştept pe Cneaz… *(Grupul se scurge încet spre stânga, urcând drumul prin pădure. Popa opreşte pe unul din bărbaţi).*

Popa – Tu din a cărui ceată eşti, măi vere?

Omul – Din a lui Cârnu, părinte.

Popa – Voi aţi fost de stajă la pod?

Omul – Noi.

Popa – Văzut-ai tu, mă vericule, un voinic cu părul bălai, pe un cal alb?

Omul – Văzut. Dar nu era din ceata noastră. Şi nici din a lui Neacşu nu era.

Popa – Din a cui ceată să fi fost oare, atunci?! Că şi eu l-am văzut când ne năpusteau Tătarii la Colnic, şi nu mi-l aduc aminte să-l mai fi văzut mai înainte…

Omul – O fi fost de-al Cneazului.

Popa – Asta mă bate şi pe mine gândul… Deşi, eu îi cam ştiu pe ăi ai Cneazului… *(Către un alt grup care se scurge din dreapta scenei).* Hai, grăbiţi, că ne-apucă ziua pe drum!… Muierile în frunte!… *(Către o femeie care-şi trage anevoie viţelul).* Ce, cumnată, îţi duci şi odrasla în munte?

Femeia – Păi, numai ăsta mi-a mai rămas, părinte. Vădană am fost… Amu că l-au prins rob pe Vasile…

Popa – Dar de unde ştii tu că l-au prins rob?!

Femeia – L-au prins cu alde Stoica, la fântână, că le-au picat în spate, şi le-u săgetat caii… I-au văzut straja de pe deal…

Popa (apropiindu-se de doi răniţi care se aşezaseră pe buturugă). Hai, ridicaţi-vă, c-aţi stat destul! la drum… Şi vezi să nu ţi-o mănânce lupii…

Femeia – Ba, de s-ar îndura Domul să mă mănânce pe mine lupii, decât roabă la Tătari…

Popa (către un alt grup). – Care din voi l-aţi văzut pe Cneaz, măi voinici?

Unul – Era în vale, cu Marina,. Adăsta pe Costea şi pe Arieş... Dar îi adăsta degeaba, că i-au răpus şi pe ei Tătarii...

Popa – Şi voi nu i-aţi spus nimic, oameni buni? Nu i-aţi spus că aşteaptă degeaba? Că aşa a vrut Domnul să ne pedepsească şi i-a luat pe cei mai buni la El, în slavă, ca să ne purtăm numai noi, răii, păcatele, în valea asta a plângerii?!...

Omul – Ba i-am spus, părinte. I-am spus că alde Costea şi Arieş s-au pierdut la năvală. Dar el zicea că el, Măria Sa, ştie mai bine...

Popa – Mă cumnate, cine zicea asta? Cneazul zicea, ori fie-sa, Marina?

Omul – Eu cu el am vorbit, Sfinţia ta, Că Marina parcă era dusă de pe lume. nici că nu privea, nici că...

Popa – Bine. Luaţi-o şi voi din loc, după ăilalţi, şi nu vă opriţi, până în dumbravă Şi nu care cumva s-aprindeţi focuri pe drum, mă, că ne dibuiesc păgânii şi până în zori unu nu mai scapă... Înţelesu-m-aţi?!

Omul – Înţeles, părinte. (Încruntându-se, după ce-şi trage adânc răsuflarea). Dar îi păcat de Dumnezeu... Îi păcat, părinte, de toată munca noastră, s-o văd de-aici cum se mistueşte în jăratec...

Popa – De la Dumnezeu îs toate, mă! Cum o vrea El. Că numai El, Domnul, ne este stâlp şi liman. Lumea asta-i pulbere şi lacrimi... Hai, la drum că te-ntăreşte Dumnezeu!...

Omul (oftând). – Ai, inimă-inimă!...De ce ne-o mai fi făcut Dumnezeu şi pe noi, nevoiaşii?!

Popa – Nu crâcni, fiule, nu te slăbi! Că aşa ne-a fost ursita – şi aia-i de la Dumnezeu, să ştii. De când îi lumea lume, tot alţii s-au vânturat peste noi. Asta-i legea ţării ăştia, mă; s-o cotropească răii şi păgânii... Şi noi s-o plângem şi s-o apărăm...

Omul – Dar aşa pârjol ca ăsta, parcă nu s-a mai pomenit, părinte. Ziceau ei bătrânii, de demult, de pacoste şi năpustiri, dar aşa ca ăştia, nici că s-a mai pomenit... Îs câtă frunză şi iarbă, părinte, şi-s nevăzuţi. Nu-i simte nimeni. Geaba am pus noi străji, căci nici străjile nu-i simt... Numai ce-auzi şuerând săgeţile, şi s-a gătat... Ăştia-s învoiţi cu diavolul...

Popa – Şi Diavolul tot Dumnezeu l-a trimis pe lume, mă, ca să ne pedepsească pentru nelegiuirile noastre... Dar să ştii tu că liftele astea îs chiar copii diavolului, din ceata lui Gog şi Magog... Şi Dumnezeu i-a slobozit în lume ca s-o stârpească şi să se adeverească proorocirea Scripturilor.

Omul – Atunci, geaba ne mai luptăm noi, Părinte, dacă-i mânia lui Dumnezeu

Popa – Asta numai El o ştie, şi El Bunul, ne va lumina, de va voi să ne mântuiască... Hai, acum, la drum, c-ai zăbovit destul cu vorba., *(Omul se pierde*

în pădure. Scena rămâne pustie. Popa îşi scoate crucea din sân, o sărută şi se închină, rar, înălţându-şi fruntea spre cer).

Popa (şoptind) – Întăreşte-mă, Doamne, şi nu slăbi inima mea! Întăreşte-mă Doamne!... *(Se aude galop de cai. Popa tresare, îşi ascunde crucea în sân, face câţiva paşi spre stânga şi strigă):* Hei, strajă s-aude ceva?!

Straja (nevăzută, din întunerec). – Îs doi voinici, părinte!

Popa (mângâindu-şi ghioaga). – Mă, fii cu ochii-n patru... Nu cumva să ne împresoare!

Straja – Îs cai de-ai noştri, părinte. Îi cunosc...

Popa – Or fi cai furaţi...

Straja – Ce să fure, părinte?! Că ei spintecă şi săgetează om şi dobitoc deopotrivă. Nu li-s pe plac caii noştri. Ei au iepele lor sirepe. Ce să facă ei cu caii noştri, cai creştini?... *(Strigând).* Îi Cneazul, părinte!...

Popa (închinându-se repede). – Mulţumescu-ţi Ţie Doamne, că te-ai îndurat de noi, păcătoşii, şi ni l-ai păstrat!... *(Îndreptându-se spre fundul scenei).* Hai, Cneazule, că mi se bate tâmpla de când tot te aştept! *(Intră Cneazul, rezemându-se de strajă. Lângă el, purtându-i paloşul, arcul şi săgeţile, păşeşte Marina. Ochii îi sunt îngânduraţi, aproape pierduţi. Faţa foarte palidă).*

Cneazul (Vorbind greu). – Ailalţi unde sunt?!

Popa – În munte. Le-am spus să se oprească în dumbravă, să te aştepte acolo.

Cneazul – Numai să mă odihnesc o clipă, că mi-a tăiat răsuflarea procopsita asta de rană!

Popa – Oare?

Cneazul – M-o atins şi pă mine o afurisită de săgetă!... Noroc c-a fost Marina în preajmă şi-a smuls-o cum se cuvenea. Şi i-a răsplătit şi păgânului O fi avut el iapă năzdrăvană, dar săgeata Marinei tot în ceafă l-o nemerit *(Încearcă să râdă).* Nu-i de glumit cu muierile, mă popă!...

Popa – Apăi, aşa ziceam şi eu. Că muierea are legământ cu diavolul!...

Cneazul (încruntându-se). – Legământ, nelegământ, vorba e că dacă nu era Marina lângă mine, nu-ţi mai ascultam predica de sfânta Duminecă...

Popa – Acum, c-a dat Domnul şi-ai scăpat, eu zic s-o pornim. Că până la dumbravă e vale lungă...

Cneazul – Eu mai stau. s-aştept şi p-ăilalţi. Că trebuie să mai vină... Ăi din Răzoarele s-au strecurat prin pădure, ca să nu-i simtă iscoadele tătăreşti, dar tot pe aici trebuie să urce în munte. Văzut-ai pe careva?

Popa – Pare-mi-se că nu. Dar cu alde Costea şi Arieş, ce-a fost? Că unii ziceau c-au pierit, iar alţii că tu îi aşteptai în vale...

Cneazul (posomorându-se). – I-am aşteptat, e drept. Că nu-mi venea să cred.

Marina – Eu nu cred. I-am văzut cu voinicul ăla cu calul alb, şi dac-au fost împreună, trebuie să sosească. D-aia nu cred. Şi îi aştept.

Popa (adresându-se Cneazului, ca şi când n-ar vrea să vorbească Marinei).

– Dar voinicul cela bălai, cine era, Cneazule?

Cneazul – Nu-l cunosc. Dar era viteaz. nemaipomenit de viteaz. Numai să nu se fi prăpădit şi el…

Marina (calmă, aşezându-se copilăreşte la picioarele Cneazului). – El n-are moarte. pe el săgeţile nu-l vatămă. E fără de moarte.

Popa (zâmbind). – O fi Făt-Frumos…

Marina (fără să-l privească). – Aşa zic şi eu…

Cneazul – Ia nu mai vorbiţi nerozii… *(Către strajă).* Mă, strajă, pe tine cum te cheamă?

Straja – Vasile, Măria Ta.

Cneazul – Bine mă, Vasile, să-ţi dea Dumnezeu noroc. Tu cunoşti drumul în munte?

Straja – Cunosc, că-s din Aşezările.

Cneazul – Bun. Iată ce-ai să faci tu acum. Ai să o însoţeşti pe Marina, până la Dumbravă şi ai să le spui oamenilor că eu mai zăbovesc puţin cu părintele.

Marina (ridicându-se brusc). – Păi eu merg cu Dumneata, tătucule. Eu nu mă despart de D-ta.

Cneazul (aspru, fără s-o privească). – Tu ai să asculţi ce spun eu, că sunt Cneaz şi peste muieri. *(Întorcându-se către strajă)* Şi o porniţi acum, ca să aveţi lună în desiş…

Marina (apropiindu-se sfioasă de Cneaz). – Măria Ta, lasă-mă să stau cu D-ta.

Cneazul – Tu faci ce poruncesc eu. Gata eşti? Ia şi paloşul cu tine… *(Marina se repede, cade în genunchi şi sărută mâinile Cneazului, fără să spună un cuvânt).* Arcul şi tolba mi le laşi aici, că poate-s bune la ceva… *(Mâniat, dar stăpânindu-se).* Hai, acum la drum!… Şi să asculţi de ăi mari, auzi tu?!…

Marina (ridicându-se brusc, calmă). Ascult, Măria Ta. *(Pleacă, alături de strajă către pădure).*

Popa (turburat). – Ce-a fost asta, Cneazule? De ce-ai trimis-o înainte?!

Cneazul – Uite aşa… Că prea mi-e dragă, şi nu-mi pot da sufletul lângă ea…

Popa – Stai, stai! Întăreşte-te, că nu-i decât o vătămătură de săgeată!

Cneazul – Eu ştiu mai bine ce e!… Şi acum, să nu pierdem vremea. Eu n-o mai duc mult, m-asculţi? Tu eşti popă viteaz, eşti priceput şi la luptă, şi la sfat. Să porţi tu de grijă oamenilor până ce trec năpasta. Îi ţii în munte până or veni iscoadele din ţara ungurească şi vor da de veste ce se mai întâmplă. În câmpie am auzit că i-au zdrobit şi pe leşi şi pe nemţi. Că s-au năpustit peste tot…

Popa (ridicându-se) – Mare-i Dumnezeu! S-o îndura Bunul Dumnezeu şi de noi nevoiaşii!

Cneazul – Tu să ai grijă de ei şi să ţii strajă în toate văile, nu cumva să vă cuprindă pe neştiute; ăştia au meşteşug, nu glumă. Şi dacă urcă după voi în munte, să vă feriţi, că-s cu vicleşug şi să nu-i întâmpinaţi decât în desişuri şi la cotituri. Auzitu-m-ai?!

Popa – Auzit, Măria Ta.

Cneazul – Şi să ai grijă de Marina, să ai grijă de ea ca de lumina ochilor tăi, că eu pe altcineva nu mai am pe lume…

Popa – Nici eu, Măria ta.

Cneazul (Lăsându-se istovit pe buturugă). – Şi acum, dezleagă-mă!… Ca să-mi pot da sufletul…

Popa – Nu spune asta, Cneazule! Nu ne lăsa Măria ta, nu ne lăsa!

Cneazul (Cu un glas înfundat). Dezleagă-mă, de păcatele mele… Dezleagă-mă repede!… Dumnezeu să mă ierte de toate păcatele mele multe şi mari!…

Popa (căzând în genunchi). – Slobozeşte, Doamne, pe robul tău Axentie, şi-i luminează, Doamne, calea sufletului… *(Izbucneşte în plâns şi scoate crucea. O apropie de buzele Cneazului. Continuă să murmure rugăciunea, cu fruntea plecată. Cneazul închide ochii, răsuflă greu, apoi capul îi cade deodată pe piept. De lângă el, răsar din întunerec doi bărbaţi şi o femeie care-l privesc lung, întristaţi. Femeia îl atinge sfios pe umăr).*

Cneazul – Tu eşti, nevastă?

Femeia – Eu Măria Ta.

Cneazul – A sosit timpul?

Femeia – Sosit! Venii să te iau…

Cneazul (Dând cu ochii de cei doi bărbaţi). – Dar voi unde eraţi, măi fârtaţi? Că v-am aşteptat toată seara în vale?! Şi tot tresăream că veniţi…

Costea – Eram lângă tine, Măria ta.

Cneazul – Şi ăilalţi unde sunt?

Arieş *(întinzând mâna spre zare).* – Geme câmpia de sufletele lor, sărmanii Căci şi-au dat sufletul nespovediţi şi neîmpărtăşiţi…

Femeia – Haide, Măria Ta, că te-aşteaptă…

Cneazul (ridicându-se). – Nu mă pot urni fără tine. Arată-mi drumul, Ioano, că parcă mi s-a lăsat o negură pe ochi…

(Cortina cade încet, în timp ce se aud cuvintele Popii).

Şi luminează, Doamne, calea robului tău Axentie… Cneazului nostru Axentie…

Lisabona, Martie 1944

ŞTEFAN ION GHEORGHE

CRAI NOU

Era odată în vremuri
de mult împlinite un crai;
departe de uri şi blesteme,
domnea în ţara de rai.

Şi tânăr, mândru, în plete
de aur cununa-şi purta;
În valuri bogate, pe spete,
sclipind mătasea-i cădea.

Şi-albaştri ochii în zare,
în doruri străine căutau;
Din creste şi până la mare,
prin ţara-ntreagă treceau.

Ades în codrii, aproape,
el paşii şi-oprea visător;
Domol, sub închisele-i pleoape,
trecea din umbră un zbor.

Pornea un cântec din anii
străvechi, de-nceputuri, atunci;
Tăceau în albastru vultanii,
Şi codri, ape şi lunci.

Căci n-auzise vreodată
făptura un cântec mai lin;
duios de dureri fermecată
să stea, cu sufletul plin,

s-asculte zvonul ce-n taină,
în nopţi înstelate rotind,
uşor se-nfiripă şi-n haină
de susur trecea pierind.

Şi-umbla uitată de veacuri
noaptea ca moarte-n vecini;
în traista-i otrăvuri şi leacuri
purta şi flori şi ciulini.

Şi fu s-ajungă în ţară
de mândru şi repede crai
în mijloc de vecinică vară,
ce-oglindă-n holde-al ei rai.

Bătea la uşi pe-nserate
obolul cerându-şi la toţi.
Arginţi doar şi danii lăsate,
lua, din fii în nepoţi.

Și om și casă de unde
să nu-și ducă dajdia greu
s-afla: de-a pururi pătrunde
prin toate ochiu-i mereu.

Veni și ziua sortită:
la craiul cel tânăr se-opresc
privirile-n casa-i slăvită
îl caută, – nu îl găsesc.

Porni dar Moartea pe drumuri;
și piere tot sufletul viu
în urmă-i, și parcă din fumuri
un duh se-nalță, pustiu.

Și pasu-ncet o tot duce
pe drumul de codrii-n adânc;
Nu știe pe unde s-apuce,
s-afundă oarbă în crâng.

Dar iată, stă: o poiană
în față-i sfios s-a deschis.
Și parcă din soare o geană
pe-obraz îi cade, ca-n vis.

Se uită, – tot nu îi vine
a crede: de-un pom răzemat,
stă craiul cel tânăr; își ține
alături roibu-aplecat.

Privește-n sus, neînfrânatul,
la șoimul ce piere în zări.
Dar fața i-e tristă, cuvântul
pe buze-i ars de chemări.

„Crai tânăr, iată venit-am
și ție obol să-ți cer.
Din lumi depărtate auzit-am
de tine, iezer de cer.

De țara-ți mândră, bogată,
și vara-i cea darnică-n rod;
De ceata-ți viteză-ncercată
la greu, și-ntinsu-ți norod.

Ci dajdi-acum să mi-o deie,
în cartea vieții-e scris,
și craiul cel tânăr! Să stee
în fața-mi gândul deschis!"

Așa vorbi Prea Temuta.
Și-o liniște grea se lăsă.
Și-n ierburi păli și cucuta.
Și codru-adânc se plecă.

Dar craiul ochii-și îndreaptă
la ea: de seninuri clipesc.
Căci parcă de mult o așteptă,
Și doruri, mii, o vestesc.

„Surată Moarte, pe-o cale
prea lungă venit-ai la noi.
Și chipul ți-e rupt ca din stâncă
și parcă-i tras din vâltori.

Și haina zdreanță ți-atârnă
pe trup, de-aproape-ai uitat;
Și țeapăn ți-e brațul, o bârnă,
și-n dungi e sânge-nchegat.

Ci iată, casa-mi în zare
se-nalță, cetate în brazi.
Fi-mi oaspete dar, – sărbătoare
slăvită: ziua de azi!"

Tăcu dar craiul. Și-n ramuri,
prin frunze-un fior se stârni.
Și ca un tăiș ce prin geamuri
pătrunde-un plâns hohoti.

Treceau călare în goană,
și-n urma lor noaptea cădea.
Și ceruri în noapte-n prigoană
cădeau. Și noapte cădea.

Trecură zile-n cetate
e oaspete Moartea. Și tac
iatace și curți pe-nserate;
se strig în funduri de lac.

Doi roibi, alături, se-afundă
în codru, încetul la pas.
Ce căi au uitat să răspundă
din beznă, soț de pripas?

„Crai tânăr; mult mă mai doare
să-ți glăsui, căci drag mi-ai căzut;
Și chipul tău rupt ca din soare
să steie-n slavă-i făcut.

Ci-al tău Părinte poruncă
azi datu-mi-a, dajdia să-ți cer;
și blestem mi-e, aprigă muncă;
osânda: 'n veci să nu pier!"

„Surată Moarte, îmi frânge
cuvântul tău inima-n piept.
De blestemu-ți sufletu-mi plânge,
și greu sfârșitul mi-aștept.

Ci iată, 'n dar, ce-am pus pe lume
mai scump și de preț îți întind.
Durerea mea fără nume,
în codrii-adânci odihnind.

Și doruri, cântece, toate,
și câte s-au strâns din străbuni,
tu ia-le cu tine; căci poate
acolo-ți fi-vor cununi.

La zi de grea Judecată
la tine-al meu dar s-o afla;
Ci-i dragostea ta încercată
durerea-mi, – har ți-o purta!"

Plecă Temuta. Și-arzânde
lumini năvăliră din zori
în codrii, și chiote-urcânde
se sparg în sute de sori.

La geamu-i craiul privește
departe, pe căi în visări;
Și ochii el nu își oprește
niciunde, – cată în zări.

Dar iată, 'n codrii un freamăt
încet se ridică-nfiorând
văzduhul, și parcă un geamăt
se stinge-n susur, plecând.

Și-un vânt pornește, fierbinte,
și bântuie-n frunze și-n rod;
Și păsări, gângănii, în ginte
adună, 'ntregul norod.

Amurgul sângeră-n crânguri.
Și plumb și aramă se strâng
pe-ai codrului umeri, și singuri,
doar brazii, 'nalții, nu plâng.

Și frunze-alungă-n văzduhuri
se duc și poveștile, roi;
Și-n urmă copacii sunt duhuri.
Mai vine, cine-napoi?

Când ploaia biciuie, rece,
prin ramuri și goluri se prind,
de noapte, ce cântec mai trece
prin suflet, lumea-nviind?

Stă craiul, afară-și cerne
privirea: omăt a căzut.
Pe-ntinsul întreg se așterne.
Și viscol șui a-nceput.

O umbră 'ngheață pe ușe.
Afar-a bătut cineva?
Legat parcă stă în cătușe!
Ce vrajă mută-i? Ce stea?

– „Crai, tânăr, iată venit-am
oboloul din nou să ți-l cer;
din viscole sure ieșit-am,
și-omăt, și grețuri de fier.

Ci dajdia ieri ce i-ai dat-o
își doarme în ea al ei somn;
Părintele tău de mi-a luat-o
tu darnic fii, al meu Domn!"

„Surată Moarte, îmi frânge
cuvântul tău inima iar;
și sufletul mult mi se strânge
de teama întorsului dar.

Ci iată, tot ce-am pe lume
mai scump și de preț îți întind.
Norocul meu fără nume:
Vitejii 'n munți străjuind.

Ades în crâncene lupte
și-n vifore-alturi am stat;
Din zeci de izbânzi să se-nfrupte
sub ochiu-mi treaz le-a fost dat.

Cu tine ia-i dar în lume!
Și-a mea fericire o du
departe, ca roibul în spume
ce-n gonă 'n noapte trecu".

Se duse Moartea. Porniră
prin țară cumplite urgii;
și vânturi urlând se-ntețiră,
nămeți și viscole mii.

Prin iarnă fulgere, iată,
trec, brazde, în fugă, prin nori.
Și tunete trec. Răsturnată
e firea: oarbă-n vâltori.

Călări vitejii, în cete,
se pierd în înalt chicotind.
Voioși sunt; din mândrele plete
Cad stele-n seară sclipind.

Se uită craiu-n lumină
de fulgere roșii cum pier.
Și-o lacrimă-i cade, străină,
pe spada-i dusă la cer.

Căci vrut-au parcă să plece.
Și ochii le scapără-n vreri.
Ci chipu-i pierdut îi petrece;
se-ntoarce-n goluri și seri.

și trist privirile-și poartă
la brațu-i ce parc-a murit;
Și-n ușă se-opresc într-o toartă.
Ascultă, – stă-ncremenit.

Și zboară zile și-un caer
încet se desface, torcând.
Abia se aude, un vaer:
trecutul, totu-i un gând.

Se-alintă-n soare verdeața;
pământul se-alintă 'mbătat.
Și strigă la porți dimineața.
Și crângu-n zori s-a sculat.

Cetatea stă-n sărbătoare.
În flori îmbrăcată-i vestind
minune. Pe uliți o boare
miresme 'mprăștie – ametind.

Și-albine-aleargă, în valuri,
gângănii roiesc prin câmpii,
nectarul s-aducă. La maluri,
în vis se-ngână stihii.

Căci prea frumoasă domniță
i-acolo, în mândrul palat.
În perne-odihnește, și-i viță
aleasă, – os de-mpărat.

Și chipul parcă-i străluce,
așa-i de curat și de sfânt.
Și îngerii-n cer vor s-apuce
s-o vadă: rai pe pământ.

Norodu 'ntreg șopotește,
cucernic de taină supus.
Și-n ochi minunea tot crește.
Și-un dor 'l-încearcă, nespus.

Din turn o trâmbiță sună.
Departe-n unghere de somn
pătrunde, – făptura adună.
Vestește nuntă de Domn.

Ies crainici mândri, în șiruri,
pe roibi în brocate călări,
în haine de-argint, și-n safiruri
bătuți, stau pintenii-n scări.

Și daruri duc, nestemate,
coloane, brățări, strălucind;
coroane în aur suflate,
și steme vii, licărind.

Vin mirii. Soarele-şi pleacă
în tărn' a lui frunte, smerit.
Covoare de raze, să treacă
perechea, 'ntinde uimit.

În clinchet frunze se-ntoarnă,
în râsuri de-argint tremurând,
când trece alaiul, şi-o gornă
în codru învie, sunând.

izvoare vesele-aleargă
ai vii prin pietriş clăpocind.
Şi-ncearcă pe cer să se şteargă
un nour, – fuge pierind.

Şi stoluri vin rândunele
din zări depărtate, în zbor;
Se lasă deasupra, inele,
petrec întregul popor.

Plăpânde vin căprioare,
s-apropie sfioase de drum;
Sălbatecă, fiara tresare:
un vis se pierde, în fum.

În noapte praznic răsună.
Cămara de taină s-a-nchis.
Stau singuri, aşa, împreună,
şi ceru aproape-i deschis.

Se lasă bolta aproape,
pe frunţile lor răsuflând,
şi caldă se lasă pe pleoape,
şi-ncet le intră în gând.

Ce strigăt bezna sfâşie,
ce vaer cămara-a pătruns?
Obrazul li-e alb, de urgie,
şi-n mâini de var l-au ascuns.

– „Crai tânăr iată venit-am
obolul acum să ţi-l cer
din lumi depărtate sosit-am
în casă-ţi, iezer de cer!

Din ţări de vecinică ghiaţă
pornit-am de mult să te-ajung,
şi căi străbătut-am prin ceaţă,
şi drumul greu fu şi lung.

Ci dajdia ieri ce mi-ai dat-o
în cer îşi petrece-al ei somn.
Părintele tău mi-a luat-o.
Dar tu, fii, darnicu-mi Domn!"

„Surată Moarte, îmi frânge
cuvântul tău inima-n piept.
De blestemu-ţi sufletu-mi plânge
şi greu sfârşitul mi-aştept.

Dar iată, tot ce-am pe lume
mai scump şi de preţ vrei să ai.
Sfinţenia-mi fără de nume,
Mireasa-mi, dată din rai.

Din vremuri vechi, de-a pururi,
fecioară aleasă de har,
curată şi făr-de cususuri,
îmi fu sortită, în dar.

Să-ţi dau azi taina-mi păstrată
din veci? Ci viţa mi-o ia!
Căci inima mult mi-e'ncercată.
Chiar totul, – nu îţi pot da!"

„Crai tânăr, mult mă mai doare
să-ţi glăsui, căci drag mi-ai căzut.
Şi chipul tău rupt ca din soare
să steie în slavă-i făcut.

Ci-al tău Părinte poruncă
azi datu-mi-a dajdia să-ţi cer;
şi blestem mi-e, aprigă muncă;
osânda: 'n veci să nu pier!"

Tăcu Temuta. Şi-n tunet
se năruie pragul: un murg
răsare, de jar; cu răsunet
în hăuri apele curg.

Fereastra la zid se trânteşte
se năruie pragul; un murg
răsare, de jar; cu răsunet
în hăuri apele curg.

Pierit-au. tremură firea.
Fiorul se-ntinde-n norod.
Şi-n cer amuţeşte oştirea.
Se stinge-n taină-un izvod.

Trec zile. Craiul căzut-a
la pat. Nu-i mai e de folos
nimic. Şi lumina văzut-a
şi parcă-i e de prisos.

În pieptu-i, frântă, viaţa
de-a pururi opritu-s-a'n mers.
Şi creşte în ochii-i doar ceaţa.
Pe chipu-i duhul s-a şters.

Şi faţa-i palidă, trasă;
pe buze cuvântu-a-amuţit;
Şi frunte fierbinte-o apasă,
nespus, un gând chinuit.

Arar, în limpede seară,
de-nchisele-i pleoape, domol,
se prinde un vis; ca o scară
din cer se las un stol.

„Surată Moarte, surată,
de blestem şi dor m-ai uitat.
Şi inima mult mi-e'ncercată.
Şi iată totul ţi-am dat.

Ci du-mă-n lume cu tine,
Viaţa-mi pustie o ia.
De-aleasa-mi aproape mă ţine
Mereu, mă lasă aşa!"

Un chip se-apleacă-n lumină
şi fruntea i-atinge uşor.
De dragoste inima-i plină
deodată, oftează de dor.

„Crai tânăr, iată venit-am
viaţa acum să ţi-o iau.
Din lumi depărtate sosit-am
la tine, harul să-ţi dau.

Și țara-ți mândră, bogată,
cu vara-i cea darnică-n rod,
și ceata-ți vitează 'ncercată
la greu, și 'ntinsu-ți norod,

Și tot, e scris să se-ntoarcă
în lume din nou. Ci tu fii
crai tânăr și vecinic, căci parcă
e vis viața aci!"

Se stinse glasul. Trecură
în zbor peste ape bâtlani.
Și toate-n trecut câte fură
veniră iar, după ani.

Dar ochii-albaștri în seară,
în doruri se-nalță la cer,
zălog din vecie să ceară,
mireasa inimii cer:

– „Din vremuri vechi, de-a pururi,
fecioară aleasă de har,
curată și făr de cususrui,
îmi fu sortită, în dar.

Ci ia-mă-n ceruri la Tine,
Viața, părinte, mi-o ia.
De-aleasa-mi aproape mă ține
în veci mă lasă așa!"

„Ca râurile cari în drumul lor își fac albie subterană și la o depărtare răsar din nou, așa ne-am retras din fața istoriei ca peste câteva veacuri cu o pornire impetuoasă să cerem cuvânt. În această tăcere s-a elaborat un suflet și o conștiință".

(OCTAVIAN GOGA: *România*)

OAMENI ȘI CĂRȚI DE ALTĂDATĂ

de *EMIL TURDEANU*

APOSTOLUL FOSTULUI VISTIERNIC EREMIA, 1528.
(Biblioteca Academiei Române)

După mai bine de douăzeci și cinci de ani de dregătorie, timp în care ținuse sămile Moldovei sub trei domni, vistiernicul Eremia părăsea deodată ademenirile măririi și intra în rândul călugărilor.

Trăise în belșug și strălucire. Începuse urcușul demnităților, ca boier tânăr, în ultimii ani ai lui Ștefan cel Mare, apucând treapta de vistiernic al doilea sau al treilea (1499) pe când conducerea sămilor o avea Isac, cel care, cu ocazia unei misiuni în Transilvania în anul 1498, punea să se lege în scoarțe de argint *Tetraevanghelul* episcopiei din Feleac. Sub Bogdan-Vlad ajunge vistiernic plin, la 1516, ocupând locul devenit liber prin trecere la demnitatea de logofăt a vestitului Gavril Trotușanul, cel care, în același an, dăruia Voronețului un frumos epitaf cusut cu fir de argint și de aur, iar mai târziu avea să fie ctitorul mânăstirii Părhăuți (1522) și sprijinitor cu bani al mânăstirii sârbești Treskovica din regiunea Prilepului și al mânăstirii grecești Pantocrator de la Muntele Athos (1537). Împresurat de atâtea exemple pioase, într-o epocă în care boierii mari își înnobilau rostul vieții pământești cu acte de generozitate și devoțiune, dar mai cu seamă împins de aplecarea firească a sufletului său, vistiernicul Eremia a fost el însuși un mândru dregător și un umil creștin. Dregător, și-a menținut locul neclintit până când dorul altei vieți l-a îndemnat să-l părăsească de voie bună; creștin, zidește la 1520, într-unul din numeroasele lui sate, Brănișteni, o biserică, iar la 1525, poate și în urma unei neînțelegeri cu voevodul aprig la fire Ștefăniță, se desparte de onorurile, dar și de primejdiile dregătoriei și, călugărindu-se, se retrage în schitul de la Sălăgeni, din județul Botoșani. Acest schit, *„el cu mâinile lui l-a zidit"*, spune un document contemporan.

Această trecere atât de neașteptată de la viața petrecută fără întrerupere într-una din cele mai de frunte dar și mai grele demnități ale țării, la traiul

renunțării și al împăcării monahale, ne aduce aminte de ruptura întâmplată, aproape în același timp, în viața celui mai însemnat boier din Țara Românească, banul Barbu Craiovescu. După o existență plină de mulțumiri dar și de frământări, în 1520, pe când ocupa tronul pe care i-l datora și lui, ruda sa Neagoe Basarab, boierul nostru renunță deodată la cele trecătoare și-și caută liniștea bătrâneților, ca monah, alături de soția sa călugăriță și ea, în ctitoria familiei sale de la Bistrița. Sunt vremurile în care boierii, după ce urcau toată scara de bucurii și amărăciuni a puterii, după ce se cheltuiau din plin în lupte și ambiții, după ce gustau până la îndestulare din nemăsuratele averi, veneau, obosiți, dornici de împăcarea din urmă și zeloși de fericirea vecinică, la traiul răscumpărător de păcate și aducător de liniște, al călugăriei. În lăcașurile zidite de ei, în mânăstiri largi și somptuoase ca Bistrița sau numai în schituri solitare ca Sălăgenii, își duceau restul zilelor contemplând zborul albinelor peste straturile de flori și ținând rândul litaniilor, când toaca bătea ceasurile de închinare.

În reculegerea de la Sălăgeni, monahul Evloghie avea să trăiască până pe la 1546, ascultând de departe cum se zbuciumă fără contenire valurile istoriei moldovenești: un domn se ridică și se prăbușește în lupte, altul îi ia locul pentru câtva timp, apoi iarăși se întoarce cel dintâi, ca să moară obosit în tronul său. Și în tot acest timp, zvonul armelor răsună fără încetare.

În anii de la începutul sihăstriei sale, Evloghie ceru mai multor copiști să-i scrie cărțile cuvenite pentru sfintele slujbe. Din tot șirul lor, s-a păstrat doar un *Apostol,* la Academia Română; e un manuscris *in folio,* de 277 foi, cu câte 22 rânduri pe pagină, copiat cu caractere mărunte, semi-unciale. Redacțiunea medio-bulgară. O însemnare slavă de la sfârșit (f. 276 v.) ne dă, despre soarta cărții, aceste știri, într-o limbă destul de stricată:

„Cu voia tatălui și ajutorul Fiului și cu îndeplinirea Sfântului Duh, s-a scris această carte numită Pracsis *a monahului Evloghie și a așezat-o în biserica* Adormirii Maicii Domnului, *a sfintei mânăstiri Sălăgeni. În zilele piosului și iubitului de Hristos domnul nostru Ion Petru Voevod, fiul bătrânului Ștefan Voevod, pe timpul episcopului mitropolit Kir Calistrat, în anul 7036 (1528). Și așa a dat-o pentru rugăciunea sa și a părinților săi în biserica cea mai sus scrisă a Adormirii prea Sfintei Născătoare de Dumnezeu. Iar cine ar îndrăzni să strice sau să risipească dania noastră sau o va fura sau o va vinde, să fie blestemat de Dumnezeu Făcătorul cerului și al pământului și de prea Sfânta Lui mamă și de sfinții fruntași 12 apostoli și de cei 318 părinți de la Nicheia. Și să fie aceluia odihna cu Iuda și cu anatemă, ca sângele dumnezeesc să fie peste ei. Iar pe noi să ne întărească și să fim iertați de Dumnezeu, a căruia slavă (să dureze) în veci, amin".*

Blestemul ctitorului și norocul împrejurărilor au păzit cartea de oameni și de vremuiri, până în zilele noastre. Dar acum, în cumpăna de azi, rândurile staşnice de mai sus capătă un răsunet mai plin de neliniști.

TETRAEVANGHELUL PÂRCĂLABULUI BARBOVSKI, 1529.
(Muzeul mânăstirii Rila, Bulgaria)

Numele pârcălabului Barbovski și anul când apare *Tetraevanghelul* său, aparțin istoriei. Gestul pios pe care îl vom evoca aici, încheie un mare moment din trecutul românesc și-l leagă de lumea valorilor permanente ale credinței. În acest an, armatele lui Petru Rareș intră în Transilvania ca să decidă, deși numai pentru scurt timp, sorții rivalității pentru tron dintre Ion Zapolya (sau Szapolyay), principele ungur, vasalul turcilor și aliatul moldovenilor, și dintre Ferdinand de Habsburg, fratele marelui împărat Carol Quintul. Cronica timpului spune cum, o armată a trecut munții, pe la Oituz, sub comanda vornicului Grozav și a apărut în fața dușmanului la Feldioara; după o luptă grea, moldovenii au spart apărarea dușmanilor și le-au cucerit toată artileria, intactă. În aceleași zile de la sfârșitul lunii iunie, o altă armată, sub comanda pârcălabilor Barbovski și Danciul, ocupă cetatea Ciceiului.

Cronica faptelor de arme din acest an nu mai înseamnă numele pârcălabului nostru de Suceava; o altă mențiune, din cronica scrisă numai răsleț a faptelor religioase vine să completeze icoana personalității lui. În același an, dar nu știm în care lună, Barbovski oferă bisericii „zidite de el", din Suceava, un *Tetraevanghel*. Manuscrisul are 349 foi cu litere unciale înalte de 5 mm, cu 18 rânduri pe pagină. E scris pe hârtie, numai prima și ultima foaie a fiecărui caiet este pe pergament. Redacțiunea medio-bulgară. Pe pagina ultimă se găsesc aceste rânduri slave, dispuse în formă de cruce:

„Cu bunăvoința tatălui și cu ajutorul Fiului și cu lucrarea Duhului. A binevoit piosul jupân Barbovski, pârcălabul orașului Suceava, prin dania lui să se scrie acest Tetraevanghel care

s-a şi scris cu mâna ieromonahului Macarie şi s-a terminat de el în Putna. Şi l-a dat în biserica cea zidită de el din Suceava, unde este hramul Adormirei prea Curatei Născătoare de Dumnezeu. În anul 7037 (1529).

Ieromonahul Macarie, copistul şi pictorul acestui manuscris de o deosebită valoare artistică, nu mai apare printre mărturiile timpului; totuşi, este firesc să credem că talentul său nu s-a mărginit numai la realizarea unei singure lucrări. Nici despre meritele care i-au atras lui Barbovski, pârcălabul Suceavei, dreptul de a numi biserica Adormirii Maicii Domnului din acest oraş, ca fiind „zidită de el", nu cunosc alte documente; rândurile inscripţiei capătă şi din acest punct de vedere un interes deosebit, restabilind începuturile, nelămurite până acum, ale acestei ctitorii boiereşti din timpul lui Petru Rareş.

Pe la 1656 manuscrisul se găsea în Bulgaria. Din altă însemnare aflăm că un oarecare popă Isaia, după ce îl ferecă în scoarţe de argint, îl dărui „mânăstirii Sf Iovan", de la Rila. Aci se păstrează şi azi, printre cele mai de preţ odoare ale acestei bogate mânăstiri. Frumuseţea lui a atras necontenit privirile călătorilor şi ale cercetătorilor, care l-au descris în mai multe rânduri, fără să înţeleagă ecoul vremurilor care se ridică din însemnarea lui.

TETRAEVANGHELUL LOGOFĂTULUI TOADER, 1535.
(Biblioteca publică, Leningrad)

La 1534 Moldova se găsea la o grea răscruce din viaţa sa. Din vremurile de aprig eroism le lui Ştefan cel Mare, rămăsese în minte urmaşilor învăţătura că e mai bună o pace loială cu turcii, decât lupta alături de creştinii fătarnici din jur, împotriva lor. Urmaşii lui Ştefan au întărit, prin faptele lor, durata acestei învăţături, căci în afară de harţele cu polonii sau chiar cu voevozii Ţării Româneşti, s-au ferit să aibă conflicte directe cu stăpânul prea puternic. Aceeaşi politică o urmează la început şi Petru Rareş, ajutând partidul turcilor din Transilvania; dar când neînţelegerile sale cu polonii, prietenii turcilor, se întărâtă tot mai mult şi Domnul ajunge să simtă amărăciunea înfrângerii de la Obertyn (1531), sufletul nu-l mai rabdă să se plece suzeranului care lua partea duşmanilor săi. De aceea aprinde semnul răscoalei la 1534. Sultanul trimisese în nordul Dunării, ca să-l informeze asupra fidelităţii vasalilor săi, Vlad Vintilă al Ţării Româneşti, Ioan Szapolyay principele ardelean şi Petru Rareş Domnul Moldovei, pe un favorit de origină venetiană, Aloisio Gritti. Acesta vine în Transilvania cu o escortă de trei mii de soldaţi. Rareş îi trimite în întâmpinare o oaste

moldovenească, sub comanda logofătului Toader, care avea poruncă să urmeze pretutindeni pe emisarul turcesc, să i se arate pe faţă devotat, dar pe ascuns să lucreze la pierderea lui. Viclenia reuşeşte şi Gritti, care începuse să taie şi să spânzure în numele Sultanului, se văzu deodată împresurat în oraşul Mediaş de o mare armată de răsculaţi ardeleni. În zadar ceru ajutorul logofătului Toader; acesta privea din tabăra sa din apropierea oraşului mersul asediului şi urmărea împlinirea poruncilor ascunse. În curând sosi un nou detaşament moldovenesc, sub comanda vornicului Huru În ziua asaltului, la 28 Septembrie 1534, Saşii din Mediaş deschid porţile oraşului în faţa oştirilor creştine. Trădat de ultimii săi apărători, Gritti se predă Moldovenilor, cu doi fii ai săi, crezând că va putea obţine de la ei, prin promisiuni bogate sau prin ameninţări, libertatea, Dar Moldovenii îl predară Ardelenilor, care îl decapitează, trimiţând lui Rareş capul nefericitului emisar. Aceeaşi soartă o au copii lui Gritti, ucişi din porunca Domnului moldovean, şi toţi prizonierii turci. Moldova ridică iarăşi armele împotriva Semilunei; drama se va desfăşura din nou pe tărâmul ţării, ca în 1475, dar acum ea va îneca în valurile ei şi prima domnie a îndrăznetului fiu al lui Ştefan cel Mare.

În momentul când era chemat să joace acest rol delicat în istoria ţării sale, logofătul Toader era un om încercat în greutăţile dregătoriei. Cariera şi-a început-o în pleiada de colaboratori ai lui Ştefan cel Mare, printre care apare, de la 1493 înainte, cu titlul de pârcălab de Hotin. Mutat la Roman tot ca pârcălab, sub Bogdan Vodă, ocupă acelaşi post sub Ştefăniţă, până în 1523, când e înălţat la rangul de logofăt. Cu această dregătorie trece în divanul lui Petru Rareş, unde se menţine în tot cursul primei domnii a furtunateculuí voievod. Nu sunt dovezi că ar fi urzit împotriva Domnului său în complotul boierilor de la 1538. De altminteri, în ultimele zile ale acestui an a trecut la cele vecinice, după patruzeci şi cinci de ani de dregătorie vrednică şi fapte demne de amintire. La Homor a ridicat, în 1530, mânăstirea unde a şi fost înmormântat sub lespedea pe care şi-a pregătit-o însuşi, din timpul vieţii A fost, se pare, în bună prietenie cu episcopul Romanului, Macarie, căci acesta ne spune în cronica sa că a fost îndemnat să descrie evenimentele contemporane de Petru Rareş şi de „marele logofăt kir Toader".

Misiunea din 1534 lăsase urmări grele, nu numai în viaţa Moldovei, ci şi în conştiinţa logofătului nostru. Prinderea lui Gritti şi uciderea fiilor lui erau, desigur, acte politice; amintirea lor cutremura totuşi sufletul dregătorului credincios, care lucrase din poruncă şi pentru folosul ţării. Ni se pare că vedem fiorul nemărturisit al acestor gânduri în gestul cu care logofătul închină, câteva luni după drama din Ardeal, un *Tetraevanghel* mânăstirii de la Dobrovăţ. Ca taina care leagă *Tetraevanghelul* pârcălabului Barbovski de evenimentele petrecute în

Transilvania la 1529, tot astfel şi acum, ecoul faptelor de arme se stinge la picioarele altarului într-un gest care, când nu e de mulţumire, e de răscumpărare.

Despre *Tetraevanghelul* care ne evocă, prin momentul când a lut fiinţă, împrejurările de mai sus, ştim puţine lucruri. Valoarea lui artistică o pun în lumină vignete reproduse de Vl. Stassov în albumul său de ornamente, iar originea lui o fixează cele două-trei rânduri care însoţesc planşele: „*Les quatre évangiles, de l'an 1535. Bibliothèque impériale Publique de St. Pétersbourg nr. 22,4°, parchem. Ecrits par* Pantome Logothète *sous Jean Pierre, hospodar de Moldavie, et offerts au monastère de Dobrovetz en 1535. De la coll. Pogodine*".

„*Pantome logofătul*" n-a existat. În inscripţia originală literele au fost scrise deasupra rândului, au fost rău interpretate şi numele adevărat a fost schimbat în „Pantome", adică pan Toma. Dar despre un atare Toma, pan Toma logofăt, nu vorbesc documentele epocii, care în schimb lămuresc cu atâtea amănunte figura singurului logofăt de divan al lui Petru Rareş din prima domnie, Toader.

De ce darul a fost închinat mânăstirii Dobrovăţ? Ştim că în acelaşi an, în februarie, vistiernicul Mateiaş se îndreaptă şi el spre altarul Dobrovăţului, oferindu-i un *Tetraevanghel* scris după dorinţa fratelui său şi ferecat în argint cu cheltuiala sa. Cele două mărturii de solicitudine boierească, venite aproape în acelaşi timp sunt ele semne că s-a petrecut la acest an un eveniment deosebit în viaţa mânăstirii?

Soarta Dobrovăţului a fost destul de schimbătoare în primele decenii ale existenţei sale. Ctitoria răsărise în ultimii ani ai lui Ştefan cel Mare. Ea crescuse dintr-o ambiţie mare, de a se crea şi aici, în ţinutul Vasluiului, un focar de lumină, una din acele Academii de artă şi cultură religioasă, cum existau la Neamţu şi la Putna De aceea, clădirea a fost concepută în proporţii mai impozante decât celelalte ctitorii, iar la înzestrarea ei s-a pus o grijă deosebită. Caligrafi lucrau pentru ea şirul textelor sfinte la Putna, iar un diac, Dumitru, li se adaugă din lumea laicilor, poate de la cancelaria domnească. Într-un atelier de broderie – pe care altădată am încercat să-l localizăm la Curte – se executau în acelaşi scop, de meşteri stăpâni pe secretele artei lor, un splendid epitaf şi un epitrachil. Dar Ştefan nu apucă să vadă strălucind pe pământul Moldovei şi acest centru de învăţătură şi glorie creştină. După moartea lui, Dobrovăţul se cufundă în mediocritatea mânăstirilor de rând, peste care nu va mai izbuti să licărească nici o clipă. Faptul că aici se îngroapă, la 14 octombrie 1512, trupul Doamnei Nastasia, nu-i aduce nici un spor de prestigiu, căci altor mânăstiri li se va acorda cinstea de a fi alese ca necropole voevodale.

Nici starea materială a mânăstirii nu pare să fi fost prea bună sub urmaşii lui Ştefan. La zestrea de câteva sate acordate de ctitor, Bogdan-Vlad adaugă, la

8 Decembrie 1514, într-o zi de mărinimie în care împărţea acelaşi ajutor şi călugărilor de la Putna, Voroneţ, precum şi mitropoliilor de la Roman, Suceava şi Rădăuţi, un dar de 800 de zloţi tătăreşti, iar la 20 aprilie 1515 mai dăruieşte Dobrovăţului un sat şi un iezer şi-i confirmă daniile unor credincioşi, constând dintr-un sat cu moară, din două iezurele şi din două sălaşe cu ţigani. Nici o grijă pentru ctitoria tatălui său nu se vede la Ştefăniţă. Astfel, la înălţarea în tron a lui Petru Rareş mânăstirea era săracă în moşii şi în odoare, pereţii bisericii rămăseseră albi, nezugrăviţi, iar din obştea ei nici un călugăr nu se ridicase la vreo distincţie culturală.

Din această stare o scoate Petru Rareş. Nu s-a putut fixa cu precizie până acum data când s-au încheiat la Dobrovăţ lucrările care au adus mânăstirea în forma ei înfloritoare din secolul al XVI-lea, dar daniile pe care le închină în 1535, logofătul Toader şi vistiernicul Mateiaş aduc şi în această privinţă o lumină de care istoria ctitoriilor româneşti trebuie să ţină seama.

ŞTEFAN BACIU

ANALIZA CUVÂNTULUI DOR

Câteodată toate oraşele lumii sunt târgul nostru românesc,
Le privim cu aceiaşi ochi, prin ceaţa dorului,
Şi se întâmplă, că nici o stradă din Paris sau din Londra,
Nu e atât de frumoasă, ca Braşovul nostru natal.

Deseori, deseori,
Se face că la Rio de Janeiro,
Pe ameţitoarea plajă a Copacabanei,
Să mi se facă dor de Galaţi sau de Târgovişte,
Sau să mi se pară, că nu e oraş mai frumos decât Brăila.

Suntem pretutindeni – şi nicăieri acasă,
Am trecut prin Italia, prin Franţa,
Chiar şi pe coasta Africei am pus piciorul,
Dar pe mine mă doare regretul că nu am fost niciodată la Turnu Măgurele.
Am văzut zâmbetul Mona Lisei la Luvru,
Am privit balul genial al cocorilor la Palazzo Pitti,
Am văzut zeci de pânze de Van Gogh,
Romanticele apusuri ale lui Kaspar David Friedrich,
– Şi mi-e dor de Ciobanul lui Grigorescu,
Măcar pe-o reclamă de ciocolată,
La un colţ de stradă din Bucureşti.

Veniţi aduceri aminte, sunt prizonierul vostru,
Aşezaţi-vă pe covorul fermecat al iluziilor,

şi spuneţi, pentru o clipă măcar, că de-aici,
De lângă bananierii ţării Amazoanelor,
Nu sunt decât două staţii de tren,
Până la cireşii din Râmnicul Vâlcea!

Din volumul *110 Poezii*, care va apare în editura „Cartea Pribegiei" din Buenos-Aires, Argentina.

N. A. GHEORGHIU

SONET

În golul nopţii negre se perindă
Imaginile clare şi rotunde,
Şi-n falduri, inima care te-ascunde,
Vrea să te-apropie, să te surprindă.

Magia caldă se revarsă-n unde
Pe care-ncearcă să ţi le cuprindă
Argintul ochilor ca-ntr-o oglindă
Şi să le-nalţe sau să le scufunde.

Când vorbe arse de sfinţita sete
Îşi întregesc conturul şters în firea
Dorinţei împlinite pe-ndelete,

Mijeşte-n pragul zilei presimţirea
Că revederea seamănă regrete
Şi că nădejde naşte despărţirea.

CONSTANTIN AMĂRIUȚEI

20 OCTOMBRIE

De cerul galben şi departe m-am mirat
Ca de un chip săpat pe vasul lumii;
Când zbor albastru dintr-un început curat
Trimite-n fund de ape palide, lăstunii.

Rămas cu toamna lângă mine, singur,
Nu-nțelegeam de ce cad frunze şi se coace poama;
Şi nici îndepărtatul, alb al turmei, murmur,
Sub sat de doine şi de câini, lătrându-i goana.

Se petreceau spre case 'ntârzieri din timp
Şi Voievozi nuntiți la cer de brazii Vrancii
Primind odihna-amară a morții 'n schimb
Cu îmbătări de vânt ce dezgoleau copacii.

Iar se sfârşeşte octombrie la asfințit
În ziua când mă începusem cu mirare;
Eram de-atâta vreme dintr-un neam, ursit
Să meargă 'n altă lume pe-nserare.

Venisem de mult şi pentru 'ntâia oară
La oameni de sub vremi şi țara în ruine;
„E prea târziu să plec cu ei spre-Odinioară;
Şi ce devreme 'nghiață iarna peste mine!"

LETOPISEȚ

CAMPANIA DIN 1538 ÎNTR-O CRONICĂ TĂTĂREASCĂ

Capitolul a cărui traducere o dăm mai jos după cronica tătărească şi traducerea ei din 1740 aflate la Biblioteca Națională, aparține cronicii lui Sahib Ghirai** han al Crimeii, contemporan cu domnitorul Petru Rareş şi cu sultanul Suleiman Legiuitorul. Autorul acestui izvor scris de un contemporan al evenimentelor nu este cunoscut, dar relatarea lui are importanță fiind opera unui om care a însoțit pe suveranul lui în lungul drum ce a dus la Suceava.*

Paginile cronicii nu ne aduc noi date, dar descrierea măsurilor luate şi a atmosferei de teamă, care domnea în armata lui Sahib Ghirai, ne arată prețuirea deosebită, o putem spune frica, pe care o provocau armatele Moldovei încă din epoca lui Ştefan cel Mare, când câştigaseră o mare faimă printre vecini.

Vom vedea cum hanul ordonă construirea unei cetăți menită să oprească o eventuală diversiune, neîncrederea totală

---

* *mss. turc. Bib. Nat.* Suppl. turc. *164 fol. 80–140.traducerea* Nouv. Acq. Fr. *4030 fol. 19r–38r.*

** F. Babinger, *Die Geschichtsschreiber der Osmanen und ihre Werke. Leipzig 1927, p. 235 nota 1.*

în afirmația unor căpitani care afirmau, că armatele invadatoare n-aveau să întâmpine o rezistență în înaintarea lor și bucuria populației tătărești la întoarcerea victorioasă a hanului dintr-o țară unde mulți de ai lor fuseseră răpuși.

Nu insist mai mult deoarece citirea cronicii este destul de lămuritoare.

Țin doar să arăt războiul purtat de turco-tătari împotriva lui Petru Rareș, demn, dar nenorocos urmaș al lui Ștefan cel Mare, este descris de numeroase izvoare otomane. În românește n-a fost publicată decât traducerea unui zicer făcută de Andrei Antalffy.*

La Istanbul Dl. G. Zerna, a fost consul general al României, a tradus din turcește multe pagini referitoare la istoria noastră.

*Domnia Sa, privitor la campania din 1538, a tradus darea de seamă scrisă de Nasuh Natrakei Fethname-i Kara Bogdan** aflată într-un singur mss. la biblioteca din Istanbul. Paginile sunt cât se poate de interesante pentru lupta din 1538.*

*Amintim și o altă traducere ce privește tot evenimentele din 1538, aceea a unui capitol din lucrarea lui Gelalzade Mustafa Celebi**** Tabakat al-mamalik fi deregat al-masalik, *izvor care a cunoscut o ediție în 1937, neamintită de enciclopedia istorică apărută ulterior****.*

* A. Antalffy, *Münșa'at as-Salatin al lui Rukhranzade Ahmet Feridan ca izvor pentru istoria Românilor. Bul. Com. Ist. XIII 1939, p. 3–23.*

** F. Bahinger, *G. O. W., p. 66–67.*

*** *op. cit, p. 102–103.*

**** *Islam Ansiklopedisi, Istanbul 1945, vol. III, p. 61–63.*

Nu trec în revistă decât numele câtorva cronicari otomani, în a căror operă se află capitole mai mult sau mai puțin dezvoltate referitoare la campania din 1538: Lutfi pașa, Rustem pașa Ferdi**, I. Peceni***, etc.*

În paginile acestei reviste vom mai da capitolele din Peceni referitoare la campania lui Suleiman în Moldova.

Să lăsăm acum cuvântul autorului necunoscut al cronicii lui Sahib Ghirai.

N. BELDICEANU

CAMPANIA DIN 1538

În acest moment hanul a văzut venind un ceauș, care după ce i-a sărutat mâna, i-a înmânat un firman trimes de sultan. După ce a poftit pe trimes să stea, a deschis firmanul**** și a cetit cele ce urmează:

– Scumpul meu frate

– Veți afla că moldovenii și cei de dincolo de Moldova, acești mizerabili ghiauri fără de credință și religie, au avut îndrăzneala să asupărească pe musulmanii din părțile acelea și să măcelărească pe unii din ei. Eu socot să mă duc în țara lor pentru a distruge cu totul acest neam afurisit.

– Vă dau de știre pentru a ști să veniți cu armată.

Hanul a fost încântat de cuprinsul firmanului și a răspuns numaidecât, dând scrisoarea lui aceluiași curier, pe care l-au acoperit de cinste.

Hanul i-a arătat, că în două luni vine timpul secerișului și că dacă ar pleca mai înainte ar lipsi de provinât, din care motiv numai după strângerea grânelor îi

* *Lutfi pașa și Rustem pașa au participat la campanie. Primul în calitate de vizir al doilea, iar Rustem pașa ca beglerbeg al Anatoliei. Cronica primului a fost publicată. Cea lui Rustem nu cunoaște decât traducerea germană a lui L. Farrer,* Die osmanische Chronik des Rusem pasha, *Leipzig, 1923, VIII+208 p. Traducerea este însă un rezumat al cronicei. Noi am copiat capitolul referitor la Petru Rareș dintr-un mss. aflat în Bib. Universității din Istanbul. Pentru amănunte vezi F. Babinger op. cit. p. 80–82.*

** *op. cit. p. 83. Ținem să atragem atenția că mss. aflat în Bib. Sf. Sofii din Istanbul, sub cota 3317 nu merge decât până în ajunul campaniei din 1538.*

*** F. Babinger, *op. cit. p. 192–L95.*

**** *Printre izvoarele otomane, care amintesc trimiterea acestui firman este și cronica lui Rustem pașa. Inst. Unir. K. T. 4, mss. 2438 fol. 213r.*

va fi cu putință să plece. Atunci vom trece Nistrul în olatul Akkermanului de unde vom scrie.

Imediat după plecarea ceaușului, hanul s-a gândit să-și pună țara în stare de apărare. De aceea a poruncit ca un anumit număr de case să dea câte un car de piatră, altele cherestea și cu toții să-și ia hrană pentru timp de o lună. Într-o lună toată lumea trebuia să se afle la Oraghizi. Ordinele au fost împlinite în 6 zile și tocmai venise și timpul secerișului. Vremea era tot atât de frumoasă cât și importanța lucrărilor.

Într-un loc frumos străbătut de mai multe râuri a fost ridicată o cetate frumoasă, între zidurile căreia a fost înălțată o geamie minunată. De asemenea a fost săpat un bazin de toată frumusețea pentru bărbați și femei. Fiecăruia i-a fost hotărâtă partea de muncă pentru această cetate, care este cheia olaturilor tătărești. Împrejur a fost săpat un șanț, care fost legat cu marea. Șanțul avea mai mult de 5 brațe adâncime. Cetății nu i-au făcut decât două părți, una în fața alteia. Pe marginea șanțului, din loc în loc, au fost ridicate turnuri prevăzute cu tunuri bune și tot felul de provizii necesare războiului, pentru garnizoana care era lăsată. De asemeni cele patru colțuri au fost întărite cu turnuri înzestrate de tot ce este trebuitor la vreme de război. În mijlocul cetății a fost clădit un donjon atât de înalt, că putea fi văzut de la cale de trei zile de mers.

Țara tătărească fiind astfel pusă la adăpost de încălcările dușmanilor, prințul a pus-o și sub protecția lui Allah a tot puternicul și a dat ordin ca toate trupele să fie gata înainte de trece 10 zile, pentru a merge pe malurile Nistrului și ca fiecare să se îngrijească de hrană pentru trei luni. Celor care ar fi nesocotit poruncile, avea să li se confişte bunurile și tăia capul.

Toți s-au supus. Pușcașii au luat un car pentru cinci și cu totul au fost 200. De asemenea au fost luate 40 de tunuri.

După prima zi de mers tabăra a fost ridicată la Ialigniz Agaci. Mai întâi cu deosebită grijă a fost înălțat cortul hanului. La fel s-a procedat cu acele ale pajilor. Toate proviziile, armele și steagurile au fost băgate în corturi, înconjurate de care legate și de un fel de întărituri, de teama accidentelor sau surprizelor care ar fi putut avea loc. Principalii ofițeri aveau și ei corturi bine închise. Ori de câte ori s-a ridicat tabără până a ajunge la Nistru, ordinea aceasta a fost observată. La Nipru s-a ajuns în patru cinci zile. Odată ajunși hanul a poruncit trupelor din Irin și Barin să se pregătească pentru a trece fluviul la primul ordin, pe un pod la care lucrul era început. Odată terminat, trupele se pregăteau pentru a-l trece înainte de răsăritul soarelui, când dintr-o dată s-a auzit mare zarvă, care a pus în stare de alarmă întreaga armată. Hanul a poruncit ca tunurile să fie legate unele de altele de teama de a nu-i fi luate, iar el însuși a încălecat împreună cu întreaga călărie. Luminându-se de ziuă au fost văzuți cei care au pricinuit

zgomotul. Urmărindu-i, 40 sau 50 au fost prinși și aduși înaintea hanului, care i-a întrebat cine sunt. Ei au arătat că fac parte din banda lui Akak Ali Mirza compusă din 500 de oameni.

– Zărind în noapte luminile taberei ne-am îndreptat crezând că era un loc pentru a mâna peste noapte, dar dându-ne sama că este o oștire, am făcut în mare grabă cale întoarsă. 450 ne-au părăsit luând calea spre Orkapu. Noi ne îndreptam spre Muga, atunci când soldații voștri ne-au oprit. Acum suntem în mâinile voastre, puteți face cu noi ce voiți.

Hanul adresându-se șefilor armatei a spus:

– Acești prizonieri, deși musulmani, n-au nici lege, nici religie. Pradă și nepedepsiți iau bunurile fraților lor. De aceea trebuiesc tăiați.

Ordinele au fost ascultate.

După trei zile armata a traversat Niprul și a continuat marșul în timpul căruia hanul a interzis, amenințând cu pedepse, răzlețirea de grosul armatei. Când se ridica tabăra aceasta era înconjurată cu streji pentru ca ele să vegheze la tot ce s-ar fi putut întâmpla și să împiedice ieșirea soldaților. Totul era îndeplinit întocmai, potrivit ordinelor hanului, care știa să se facă ascultat.

Această disciplină severă nu era pe placul tuturor.

În timpul acestei campanii armata fiind în tabără, hanul a plecat la vânătoare. Beii au profitat de lipsă pentru a unelti împotriva lui, hotărând să-l depună și să ridice în loc pe Ahmet Ghirai, fiul lui Seadet Ghirai. Ei nădăjduiau că sub acesta vor avea libertatea să facă tot ce vor. Printre ei se aflau unii cărora conspirația le făcea oroare. Ei s-au dus și l-au înștiințat pe han, care părăsind vânătoarea s-a întors numaidecât în tabără. Beii au fost surprinși văzându-l atât de repede și planurile lor au căzut. Hanul ar fi dorit să se răzbune exemplar, dar era oprit de legea care interzicea uciderea unui bei, atunci când se făcea război ghiaurilor. Doar spuse că Allah nu va uita, că nu-i va lăsa nepedepsiți pentru viclenia lor și a continuat să se poarte cu ei ca și mai înainte ca și cum nu știa nimic de cele petrecute.

Hanul a trimis un curier sultanului pentru a-i anunța că este deja în marș; au trecut Nistrul și acolo au ridicat tabăra.

Gonacii au adus doi boieri moldoveni, care când erau gata să fie tăiați, gâdele având sabia pregătită pentru a-i lovi, hanul i-a întrebat unde se află Petru, principele Moldovei, dacă are armată numeroasă și dacă știe că sultanul și tătarii vin asupra lor.

Ei au răspuns:

– Moldovenii știu prea bine tot ce se petrece la voi. Toate cetățile sunt întărite și bine aprovizionate. Socrul (?) lui se află acum într-o fortăreață în dosul unui munte înalt, unde și-a dus toate comorile. În ciuda acestei precauții armata

lui se împuţinează pe zi ce trece şi dacă voi înaintaţi mai adânc pe pământurile lor şi o află, el va rămâne singur şi se va vedea silit să se retragă cu socrul lui în acea fortăreaţă.

Hanul spune:

– Câini de ghiauri! Nu vă cred, principele vostru este prea viteaz pentru ca să fugă în faţa noastră.

Din nou ei au întărit spusele lor.

Atunci hanul a poruncit imediat gâdelui să le taie capetele, ceea ce a fost executat.

Marşul a fost continuat şi a doua zi. Pătrunzând în Moldova toţi locuitorii şi-au părăsit casele şi s-au ascuns în munţii cei mai înalţi şi mai îndepărtaţi, unde şi-au construit bordeie pentru a sta.

Tătarii dădeau foc la tot ce se afla în calea lor, ceea ce a îngrozit pe toţi cei rămaşi credincioşi prinţului Moldovei. Văzându-se părăsit, el a fost obligat să fugă fără ca cineva să ştie unde s-a retras.

Hanul văzând starea la care era adusă ţara, că toate bunurile particularilor erau lăsate în voia soartei, a interzis trupelor să prade, permiţându-le să ia numai ceea ce era trebuitor pentru trai. A fost ascultat, nimenea neîndrăznind să se îndepărteze de grosul armatei.

Continuând marşul a ajuns la Alpbazarî, unde armata a făcut popas pentru a aştepta pe sultan, care a venit după două zile şi s-a oprit aproape de oraş, dar în partea opusă taberii tătăreşti. Atunci hanul s-a aşezat în văzul otomanilor. Spre seară sultanul, văzând focurile aprinse de câţiva tătari, socoate că armata are un mare număr de soldaţi. În adevăr focurile păreau tot atât de numeroase ca şi stelele cerului.

Odată cu venirea zilei sultanul a trimes mai mulţi dregători ai curţii pentru a saluta pe han. Aceştia s-au apropiat de el spunând: – Împăratul lumii doreşte nespus de mult să vă treacă armata în revistă.

Hanul a răspuns că nimic nu poate fi pentru el mai de onoare, decât să dea satisfacţie sultanului. Imediat a poruncit ca fiecare să-şi ocupe locul şi defilarea a început.

Întâi a trecut corpul din Sirim. Sultanul a crezut că e vorba de întreaga armată şi a poruncit tunurilor să sloboade în cinstea ei. Dar după ce a zărit restul armatei, care era orânduită pe 30 şi 40 de şiruri. Ea era atât de numeroasă şi rândurile atât de înghesuite, încât părea un furnicar. La mijloc se vedea un stindard mare în vârful căruia se afla un imens măr de aur. După el se cunoştea că acolo era locul hanului. Sultanul a pornit tragerea unei salve, arătând în acest chip cinstea pe care voia să o facă hanului. Cum s-a văzut intenţia sultanului, mai mulţi paşi s-au dus să sărute mâna hanului şi să-i facă toate onorurile care-i erau datorite.

După aceasta l-au adus în faţa acestui mare monarh. Când a ajuns în apropiere, hanul a voit să descalece pentru a servi de scutier sultanului şi pentru a-i ţine scările. Acesta l-a împiedicat şi au călărit alături în timpul ceremoniei vorbind foarte familiar. La sfârşitul ei, hanul a condus pe sultan la cortul lui şi după ce l-a salutat, şi-a condus armata în tabără.

Când hanul pregătea daruri pentru împărat, beii din Rumelia (Pen. Bl.), cu alţi 15 bei şi numeroşi nobili au venit la han şi intrând în cort i-au sărutat mâna. Hanul a poruncit să le servească răcoritoare, după care ei l-au invitat din partea sultanului la o adunare.

Imediat hanul a poruncit să pregătească cai, să fie anunţaţi toţi beii şi toţi cei din suita lui. Drept pază avea 300 ieniceri, care erau orânduiţi la intrarea cortului. El s-a îmbrăcat cu o haină scumpă cusută cu aur şi o alta stacojie. Pe cap şi-a pus o bonetă de samur. Când a încălecat, toţi cei din jur au exclamat: – Cât de puternic este Allah de poate crea astfel de fiinţe. – Beii şi nobilii care veniseră să-l caute mergeau înainte în ordine. După aceea cei 300 de ieniceri cu puştile pe umăr. După ei venéa hanul, asemenea lui Iosif prin frumuseţă, urmat de toţi nobilii curţii.

Toată casa împăratului era îmbrăcată în platoşe acoperite cu zavelci şi toţi erau călare pe cai albi orânduiţi în şirag de la intrarea taberei până la cort. Hanul trecând saluta de o parte şi de alta. Beii care câteva zile mai înainte voiau să-şi omoare hanul, văzându-se acum înconjuraţi de trupele sultanului, au pierdut nădejdea de a se mai vedea ieşiţi. Ienicerii în arme s-au oprit în tabără şi au făcut şirag până ce a trecut hanul. Sosind aproape de cort, nobilii i-au ţinut scările în timp ce el descindea. Doi alţii l-au condus ţinându-l de subţiori. Ayaz paşa, Lutfi paşa, Kâsim paşa şi Muhamed paşa au venit să-l întâmpine şi l-au condus în cortul sultanului. Hanul a făcut semn servitorilor lui să se ţină la o parte şi a dat darurile aduse: nouă piei de samur negru, nouă dinţi de peşte, nouă piei de zibelină, nouă piei din cele mai frumoase vulpi moscovite, nouă piei de singep sau jder, a căror păr era atât de lung încât puteai ascunde un om, şi nouă piei de veveriţă albă. Şi după obiceiul hanilor tătari de a da nouă daruri diferite fiecare închipuind altele nouă. După aceasta toţi beii alaiului, fiecare potrivit rangului au mers să sărute mâna sultanului, după care s-au retras, rămânând numai hanul. Împreună au vorbit îndelung, după care capugibaşul a poruncit să fie adus un cal şarg cu urechile bine făcute şi picioare negre, într-un cuvânt nu se putea afla altul mai frumos în grajdurile sultanului. Era bogat înşeuat, totul era împodobit cu aur, iar scările erau cu totul de aur. A fost adus la uşa cortului din care hanul a ieşit însoţit de cei care l-au primit. Ei l-au dus ca şi mai înainte ţinându-l de subţiori. Când a încălecat, nobilii au ţinut scările şi alaiul s-a întors în aceeaşi ordine ca la venire. Cei orânduiţi de sultan să-l însoţească l-au primit la uşa cortului. Abia

intrat a văzut venind 6000 de oi şi 100 de butoiaşe de miere, dar din partea sultanului. Imediat hanul a împărţit armatei 3000 de oi şi 50 de butoiaşe de miere, iar cealaltă jumătate a trimes-o dar armatei împăratului pentru a fi împărţită soldaţilor, care aveau mai multă nevoie.

Ziua următoare tabăra a fost ridicată şi cele două armate au luat drumul separate. După trei zile de mers ele s-au întâlnit şi au ajuns împreună la oraşul Suceava, pe care l-au înconjurat.

Oraşul Suceava era unul din cele mai frumoase şi mai bine întărite ale ţării. Avea palate şi biserici măreţe. Cetatea era nemăsurat de înaltă, încât părea că se ridică până la al treilea cer.

Armatele abia ajunse, fruntaşii oraşului au predat cheile sultanului şi s-au recunoscut supuşi. Sultanul a dat ordin să fie înştiinţat hanul să vie să se plimbe prin oraş. Acesta a venit imediat şi împreună s-au dus să viziteze cucerirea.

Sultanul voind să răsplătească rapida supunere a populaţiei le-a dat drept voievod* pe unul din cei mai de seamă din oraş.

Sultanul a anunţat pe han că se poate înapoia cu armata în ţara lui. În aceeaşi zi Împăratul a trimes un ceauşbaşi şi un capugikethuda cu alţi 50 de ceauşi, care au adus hanului un dar compus din două legături măestrit brodate şi pline cu haine minunat croite după moda tătară şi făcute pe măsură, o pungă de ţechini şi alte două de bani turceşti. Pentru beii mai de frunte ai curţii a adus de asemenea daruri demne de rangul lor. Hanul a primit toate acestea cu multă plăcere şi a tratat cu deosebită cinste pe cei care le-au adus. A doua zi hanul s-a dus să vadă pe sultan şi să-i mulţumească pentru daruri şi să-şi ia ziua bună.

Cele două armate s-au întors şi au luat calea ţărilor lor.

După două zile de drum, beii au arătat hanului că trupele nefăcând pradă, au sărăcit în acest război. Ei au cerut să li se îngăduie să prade pentru a fi despăgubiţi de cheltuielile pe care au fost obligaţi să le facă. Hanul n-a voit să dea voie, dar le-a permis să ia atâtea animale câte ar putea avea nevoie. Acest mic avantaj a fost important pentru aceia care au pus mâna pe tot ce au găsit.

Când armata a ajuns pe malul Nistrului, a trecut apa şi a intrat în olaturile tătăreşti.

Acolo hanul mi-a dat şi mie păcătosul autor a acestei scrieri poruncă să iau din fiecare turmă câte un animal de fiecare rasă. Dar nu mi-a fost cu putinţă să rămân în drum, locul fiind prea mic pentru a încăpea tot ceea ce îmi era cuvenit. De aceea am ridicat cortul pe locul cel mai înalt, de unde am trimes pentru a mi se lua dreptul meu. Într-un moment am devenit foarte bogat şi toată lumea era

* Ştefan Lăcustă.

aşa, prada fiind una din cele mai considerabile de la Ghenghis Ghirai han încoace.

În mersul armatei era observată o disciplină straşnică, toţi ienicerii stăteau de pază pentru ca să oprească soldaţii să se răzleţească.

Vestea întoarcerii hanului a provocat o bucurie generală în olaturile tătăreşti şi era atât de mare deoarece domnea o mare nelinişte în ce priveşte reuşita acestui război. oraşele Oraghizi, Ghozleve, Akmesgid, Nrim, Kafa şi Kerci dintre toate celelalte oraşe s-au remarcat prin serbările şi focurile de artificii pe care le-au făcut.

Fericita întoarcere a hanului învingător şi iubit de poporul lui a făcut să tremure pe toţi principii din vecinătate. Moscoviţii, Circasienii şi Nogaii i-au trimes solii cu daruri bogate pentru a-i cere prietenia.

Această ultimă campanie a îmbogăţit întreaga ţară atât de mult încât ar fi fost cu neputinţă să întâlneşti un cerşetor. Caii erau în număr atât de mare, încât beii îi dădeau aproape pe nimic. Bogăţia aceasta de orice lucruri unită autorităţii pe care hanul o avea asupra supuşilor punea toată lumea la adăpost. Odată cu 16 pungi ale hanului puse într-o căruţă descoperită şi fără să iau măsuri de a le acoperi, condusă de numai un căruţaş, am urmat-o liniştit şi făr de arme. Aveam numai un cuţit. Am mers astfel cale de două zile şi două nopţi fără întâlniri neplăcute şi fără de teamă. Acei care treceau şi vedeau că avem bani se depărtau cu repeziciune plini de frică de a fi ispitiţi. Aici se poate vedea ce poate un conducător.

„Neamul nostru rămâne, pentru că şi el participă, în felul lui, la eternitatea fiinţei"

(C. NOICA: *Ce etern şi ce e istoric în cultura românească)*

V. VOICULESCU:

PĂMÂNT INRĂMAT ÎN PATRU MARI APE

Atâta de la Domnul: pământ cu cer şi ape
Încolo, ţară dreaptă, de-a 'ntregul te-au făcut
Plugarii şi păstorii cu fluiere şi sape
Cu sufletul lor neaoş urzeala ţi-am bătut.

Pălmaşi ţi-am dat sudoare, răzeşi ţi-am dat ciolane,
Războinici pentru tine cu bâte de la oi.
Ne creştinase buna, în holde cu icoane,
Ţărână închinată cu paşi pioşi de boi.

Năpaste-n câmp, pârjoluri pe sate şi-n olaturi.
Cenuşă viitorul sub secoli fără punţi.
Cum ne-am păstrat sămânţa o ştie peste leaturi,
Din miezul tău, eterna biserică de munţi.

Mereu mărunţii fauri porneau, a mia oară,
Aceiaşi vechi şi trainici ţărani de la-nceput
Pustietatea neagră să-ţi înflorească iară
Şi să te zămislească din sânge şi din lut,

Glie 'nrămată-n patru năpraznice şihoaie:
De Nistru şi de Tisa, de Dunărea ce-n frâu
Cu şapte guri grumazul balauresc îndoaie
Să verse Mării tale puhoaiele de grâu.

AL. RUSSO:

CÂNTAREA ROMÂNIEI
(fragment)

1.

Domnul Dumnezeul părinţilor noştri înduratu-s-a de lacrămile tale, norod nemângâiat? Înduratu-s-a de durerea inimii tale, ţara mea?... Nu eşti îndestul de smerită, îndestul de chinuită, îndestul de sfâşiată? Văduvă de feciorii cei viteji, plângi fără încetare pe mormintele lor, precum plâng şi jelesc femeile displetite pe sicriul mut al soţilor.

2.

Neamurile auziră ţipătul chinuirii tale; pământul se mişcă. Dumnezeu numai să nu-l fi auzit?... Răzbunătorul prevestit nu s-a născut oare?

3.

Care e mai mândră decât tine între toate ţările sămănate de Domnul pe pământ? Care alta se împodobeşte în zilele de vară cu flori mai frumoase, cu grâne mai bogate?

4.

Verzi sunt dealurile tale, frumoase pădurile şi dumbrăvile spânzurate pe coastele dealurilor, limpede şi senin ceriul tău. Munţii se înalţă trufaşi în văzduh; râurile, ca brâie pestriţe, ocolesc câmpurile; nopţile tale încântă auzul, ziua farmecă văzduhul... Pentru ce zâmbetul tău e aşa de amar, mândra mea ţară?...

5.

Pe câmpurile Tenechiei răsărit-au florile? Nu au răsărit florile, sunt turmele multe şi frumoase ce pasc văile tale: soarele înrodeşte brazda, mâna Domnului te-a bucurat cu bunuri felurite cu pomete şi cu flori, cu avuţie şi cu frumuseţe... Pentru ce gemi şi ţipi, ţară bogată?...

6.

Dunărea bătrână, biruită de părinţii tăi, îţi sărută poala şi îţi aduce avuţii din ţinuturile de unde soarele răsare şi de unde soarele apune; vulturul din văzduh caută la tine ca la pământul său de naştere, râurile cele frumoase şi spumegoase, pâraiele cele răpede şi sălbatece cântă neîncetat lauda ta... O, ţară falnică ca nici una, pentru ce faţa ţi-e îmbrobodită?

7.

Nu eşti frumoasă, nu eşti înavuţită?... N-ai ficiori mulţi care te iubesc? N-ai carte de vitejie a trecutului şi viitorul înaintea ta?... Pentru ce curg lacrămile tale?...

8.

Pentru ce tresari? Trupul ţi se topeşte de slăbiciune, şi inima ţi se frământă cu iuţeală... Cetit-ai oare în cartea ursitei?... Aerul mişcă turburat... vântul dogoreşte... Îngerul pieirii arătatu-ţi-s-a? Nopţile tale sunt reci, visurile turburate ca valurile mării bătută de furtună... Ce-ţi prevestesc?

9.

Priveşte la Miază-zi, la Miază-noapte, popoarele îşi ridică capul... Gândirea se iveşte luminoasă pe deasupra întunericului... Gândirea, duhul dumnezeiesc, ce zideşte, şi credinţa ce dă viaţă... Lumea veche se prăvăleşte şi pe-a ei dărâmături slobozenia se înalţă!... Deşteaptă-te!

10.

Mucenicii sângelui tău n-au zis oare: Şi Domnul va scula pe unul dintre voi, care va aşeza pe urmaşii voştri în volnicia şi puterea lor?... Uitat-ai sângele ce cură prin vinele ficiorilor tăi?... Mult erai mândră odinioară când strigai „ura" în bătălii!... Pieptul tău era tare ca oţelul, paloşul se tocea pe dânsul... Soarele se întuneca de nori de pulbere ce rădicau războinicii tăi.

11.

Cum a slăbit pieptul tău de oţel!... Mâna ta cea tare cade de oboseală... şi molăşirea a intrat în lăcaşul voinicilor!

12.

Poporul tău era îndrăzneţ ca vulturul, războinic şi trufaş ca taurul neînjunghiat... Rămasu-ţ-a oare numai umbra puterii şi aducerea-aminte a vitejiei tale?...

CAETE DE DOR[13]

Literatura de azi apare ca un exercițiu de răbdare, scriitorii și eroii ei sunt în așteptarea evenimentului ce-și anunță venirea și-și amână mereu petrecerea. De aceea fața lor e profetică și în același timp fără speranță. Totul se află în amânarea fără termen a lumii ce a încetat de-a mai spera; oriunde viața s-a schimbat; nu mai e curgere, ci joc de răbdare, comic sau tragic. Undeva, în adâncul Firei, vremea nu mai clădește nici un viitor. Ci doar întârzie un Apocalips.

Conștiința literară de azi vede pe Dumnezeu ce s-a pierdut în lume; pentru a-l elibera, ea are nevoie de incendiul timpului. De aceea ea este fenomenologică. Pe un alt plan, se cerea sinuciderea omului concluzie logică și temă etică a existențialismului. Căci *„acest lucru groaznic: timpul, se desfășoară în mine ca un cancer irevocabil"*, spune Malraux. Timpul e canceros și, la un alt tropic, alți eroi mărturisesc același lucru: *Cancerul timpului ne mistuie. Eroii noștri au murit sau mor. Eroul nu mai e Timpul ci Eternitatea. Să ne punem atunci în mersul ei și să ne îndreptăm spre închisorile morții. Căci nu mai dăinuie nici o speranță de ieșire. Timpul e invariabil"* (Miller)

Și omul filosofiei moderne, în exemplu heideggerian, își organizează Apocalipsul, ca unica autenticitate a ființei sale: a-fi-spre-moarte. În dosul ei stă conștiința Timpului: orizont vremelnic de-a fi.

E poate și vina celui veșnic; prea au fost duși oamenii în pustiu pentru a nu încerca amăgirea: pietrelor li s-a zis pâini, umbrelor semeni și arșiței apă. Deșertul din jur a cuprins sufletul și în pustie, insul s-a văzut ca ins. El s-a strigat și s-a auzit ca erou al singurătății de-a fi om. Singur și mare. Profet fără viitor, ființă fără speranță, om fără Ceilalți, eroul literaturii moderne în dezamăgirea de ins, a amăgit Dumnezeirea.

Așa a început nesfârșitul dialog între Timp și Eternitate.

II

M-am gândit atunci la sensul și destinul unei literaturi românești în străinătate. Căci și cei exilați sunt într-o înspăimântătoare părăsire a Celui-Etern

și aceeași răbdare de profeți ce torc întârzierea sau graba evenimentului de foc. Mai mult încă: exilatul este ființa prin excelență ce trăiește timpul pur al existenței și conștiința vremelniciei trecerii sale prin lume; poate de aceea e mai doritor decât oricine, de veșnicie. Veșnicia, sau pe un alt registru de-a fi: Nemurirea.

Dar poate dori românul pribeag o nouă ducere în deșert unde dumnezeul invers al lumii îl va prăvăli la fiecare încercare de semnificare a universului omenesc?! Și care e acela ce, părăsind o țară, a uitat drumul de întoarcere spre ea?

Scriitorul pribeag are, în exilul său, alt destin decât acela al omului occidental.

De căile de ieșire din singurătatea lumii și de mersul spre izvorul de ființă și veșnicie, va trebui să vorbească de acum revista *Caete de Dor.*

Căci situația noastră e diferită de aceea a scriitorului sau filosofului occidental; în tip ce ultimul ajunge la luciditatea că viața noastră e absurdă într-o lume de *„trop"* (Sartre), scriitorul român din refugiu regăsește în singurătatea sa o *regiune transcendentală lui,* departe și pierdută, ca o existență paradisiacă de demult și ca o viață la care el se hotărăște pentru totdeauna. Platon vorbea de „amintirea" ideilor pure spre care putem îndrepta, cu folos, etica și ontologia noastră trecătoare. Dar ce alta e la român decât netăcuta chemare a „Dorului" – blestem și sfințenie dăruită din bătrâni?! El, mereu ne întoarce și mereu ne arată știute și grele cărări de a fi.

Scriitorul român e cuprins de dor și acesta îi arată o regiune transcendentală; veșnică și nepieritoare, popas cântărilor noastre prin străinătatea lumii. Este vorba de *Țara Românească.* Ea este o depășire a ființei adâncite în vremelnicia timpului; ea este sărbătoarea spre care se petrece existența noastră; ea este intrarea singurătecului în totalitatea unei istorii, în Istoria Neamului

Începe pentru conștiința scriitorului sau filosofului român un lung dialog între el și *această eternitate,* mai adânc decât speranța și mai pasionat decât rătăcirea lucid-disperată în pustie a scriitorului occidental. Descoperind o ființă transcendentală și care nu-l amăgește în cei patruzeci de ani din deșert, pribeagul român se vede ales în ursita unei datorii și faceri cu sens, creând adevărul și nu dulcea minciună etică a filosofiei occidentale.

Neamul românesc e mai întâi și mai întâi o *realitate ontologică.* Dorul mi-l arată fundat în transcendent, acolo unde Cuvântul s-a dorit chip și lume, s-a făcut om și-a ales o soartă de-a fi. Dumnezeu însuși a intrat în istorie, ca Neam, descălecând la începutul lumii între Nistru și Tisa, Dunărea și Marea cea mare.

De aceea noi am conceput *Caete de Dor* ca o revistă de metafizică și poezie; căci cum altfel s-ar putea vorbi de Neamul nostru ca o realitate ontologică, acolo unde omul este în dor de veșnicie și-n dialog cu Dumnezeul vecin uneltelor sale? Nu numai vechiul cântec popular, ce vorbea de casă, de

pământ străin şi de dor ne-a ispitit în *„Caetele"* noastre. Acest lucru e făcut de tot exilul, pe bună dreptate, de altfel, dar credem, oarecum insuficient. Trebuie să intri în semnificaţia cuvântului de seamă, trebuie să asculţi atent povestea adusă de vorba din bătrâni, pentru a intui priveliştea reală a Ţării Româneşti, acea realitate transcendentală a neamului. Trebuie să faci din dor vehicul metafizic, pentru a putea fi într-adevăr un scriitor român în pribegie. Aşa au creat pentru ei, haiducii pădurilor şi ciobanii piscurilor, când Ţara şi realitatea ei vremelnică erau ocupate de hoardele răsăritene şi semilunice.

Atunci se va înţelege că Neamul nu-i o realitate biologică, sociologică, psihologică sau politică. Că mai ireductibil substratul său metafizic, substrat ce-i însăşi Dumnezeirea intrată în istorie. *Caetele de Dor,* vor să facă „metafizica neamului" – cântare de Dumnezeu firesc şi de viaţa cea fără de moarte. Dragostea noastră, singurătatea noastră, scrisul nostru, sunt dovada înţelegerii acestui ultim adevăr. Militarea lui se numeşte *Naţionalism transcendental.*

E aici recunoaşterea că suntem ontologia neamului: regiune transcendentală fiecăruia dintre noi, liberă şi determinându-ne fiinţa. „Naţiunea" – nu mai apare în ultimă instanţă: biologie, psihologie sau altceva. Ci ea, dezvăluie unică revelaţie! – Cuvântul creând lume. Originea ei cuprinde felul ursitei de-a fi om şi de-a avea o soartă. Mereu din Transcendent, ursita noastră ne strigă să ne creăm o altă soartă, mai bună, mai luminoasă; e glasul naţionalismului transcendental, al singurului naţionalism ce nu ne duce în ispită şi-n păcat.

Poate de aceea *Caete de Dor* au plecat pline de încredere: noi eram liberaţi de prejudecăţi, de sectarism şi de interese străine culturii neamului.

Caete de Dor – militând pentru „naţionalism transcendental", caută să fixeze în paginile ei metafizica neamului, – şi neamul e mai întâi entitate ontologică – şi să facă din exil, drum de regăsire şi iubire între români. Căci toţi suntem ursiţi să ne iubim unii pe alţii; căci toţi avem un fond comun între noi. Dincolo de pseudo-gândirea internaţionalismului de clasă, dincolo de monopolul stupid al destinelor noastre – politice sau etnografice – noi suntem mai presus de toate o formă de absolut, a Absolutului făcut om. Nu pentru a ne semna decrete de expulzare din fiinţa românească, s-a murit la porţile ţării şi s-au povestit de străbuni trecerea lui Dumnezeu prin gospodăriile noastre.

Astfel lumea va crea o altă contemporaneitate între oameni; versul, letopiseţul sau întrebarea filosofică vor vorbi de veşnicia neamului slăvit în transcendenţă şi cu el se va justifica existenţa noastră în exil şi etica noastră de-a fi. Fiecăruia, revista noastră i se adresează întrucât – în fiinţa sa, România nu-i numai un „accident" geografic ci şi „Ţara Pururei Veşnicii". Iar cine nu o gândeşte în termeni metafizici n-o poate înţelege nici n-o poate iubi cu adevărat.

Din naţionalismul transcendental rezultă un fapt de mare importanţă: posibilităţile noastre de-a opera în universal. Suntem acolo, unde valorile

româneşti nu par o simplă provincie pe harta spirituală a lumii, ci ele participă, întrucât sunt o formă de a fi a Absolutului, la ceea ce constituie esenţa umanităţii. A fi în istorie, cu riscul haiducului, cu tristeţea ciobanului, cu râsul nebunului din sat – trădează toată substanţa insului, aşa cum cultura greco-latină şi occidentală o mărturisesc în operele lor literare şi filosofice.

Naţionalismul transcendental dă românului în exil libertatea şi obligaţia morală de-a iubi ceea ce neamul său i-a dat ca zestre, fără ca acest bun spiritual să-l ruşineze faţă de alte neamuri cu mai lungi şi mai puternice tradiţii.

„Caete de Dor" vor face să întâlnească în dialog vorbele mari ale celor simpli cu tratatele filosofilor occidentali, ce constituie însăşi logica de-a fi a oamenilor.

...Căci aşa şi numai aşa se poate re-*„deschide sfânta carte unde se află înscrisă gloria României"...*

Constantin AMĂRIUŢEI

DINU LIPATTI ŞI PREZENŢA ROMÂNEASCĂ

O existenţă care nu este prezentă şi persistă numai la un nivel letargic, nu este decât un decor al istoriei ce se scurge în faţa ei, fără a atinge sau a mişca.

O ţară, o cultură, care nu intră în jocul scenic, este implicit atrasă spre culise, unde este destinată să lâncezească în aşteptarea brânciului destinat să o istorizeze.

Un neam pus în paranteze de un factor mai puternic decât el – geografic sau istoric – este, desigur, o energie care nu dispare şi care, la soluţionarea parantezei, va acţiona, deşi transformat de ceea ce s-a întâmplat în timp ce el era în prizonieratul unei absenţe impuse. Dacă însă anumiţi factori de-ai lui au reuşit să rămână în afara acestor paranteze, ei nu au dreptul să încerce să elimine din ecuaţie – ar fi o matematică complet absurdă – sub pretext că grupul lui central este în prizonierat. Nu ne poate concepe un refugiu, în măsura în care există conştiinţa unui refugiu şi a unei emigraţii, care caută să-şi găsească numai alte baze de existenţă reduse la certitudinea de azi sau chiar de mâine, făcând abstracţie de ecuaţia din care au ieşit sau necăutând să intre în jocul întreg. Căci nu este suficient să continue să producă minor spre folosul lor exclusiv, ci este nevoie – după orice matematică am vrea să ne conducem – să caute modificarea întregii probleme, printr-un joc activ de influenţe.

Şi după cum am avut nevoie, în timpul războiului de un George Enescu care să rămână în ţară şi să fie prezent, cu o întreagă concepţie

artistică, în mijlocul unui popor închis asupra lui însuşi, tot astfel avem astăzi nevoie de o prezenţă violentă în exterior; căci ceea ce a rămas în paranteze tinde să fie uitat.

Dinu Lipatti care la începutul războiului era încă la începutul carierei sale, şi nu a putut fi prezent sau poate nu a avut conştiinţa acestei prezenţe, şi-a dat acum prea-plinul, esenţialul – a dat tot – pentru a arăta lumii că nu este suficient a lega pe cineva la gură pentru a-l obliga să tacă. Dacă anul trecut, concertul de Schumann pe care l-a executat la festivalul de la Besançon, depăşind orice interpretare existentă, a fost cântecul lui de lebădă, – era desinat să fie ultima dacă când se aşeza în faţa unui pian – moartea lui nu a fost inutilă căci Besançon rămăsese să fie un festival internaţional în care un mare muzician român a dat totul. Astfel Besançon a fost marcat de o prezenţă românească de neşters pentru că fusese plasat la limita între viaţă şi moarte a unui român, aşa cum douăzeci de milioane de alţi români sunt plasaţi culturaliceşte pe aceeaşi limită. Cei care au organizat anul acesta festivalul nu au putut uita şi, inaugurată de George Enescu sub semnul Lipatti, seria concertelor de la Besançon trebuia să sfârşească în 16 septembrie cu o prezenţă românească: dimineaţa, o liturghie greco-catolică cântată în româneşte de un cor românesc şi oficiată de preoţi români în exil, iar după amiază un concert de cântece populare cântate de acelaşi cor, totul armonizat şi dirijat de un tânăr muzician român format aproape în întregime în exil, Traian Popescu. Era un semn că un factor scăpat din paranteze nu numai că nu s-a absorbit sau eliminat ci, dimpotrivă a crescut, s-a dezvoltat şi caută să influenţeze întreaga situaţie.

Succesul prodigios recoltat nu a fost numai dovada unei perfecte realizări tehnice – comparaţia cu ceea ce precedase nu trebuia să fie neapărat în

favoarea noastră ci mai ales dovada unei admirații față de o prezență vie, activă și care nu putea fi eliminată prin punerea unui căluș pe gură. Muzica bisericească bizantină, străină prin modurile pe care le utilizează și prin lungimile ei, de tradițiile occidentale și muzica noastră populară alternând între ritmuri lente, dureroase și dansuri vii, cu texte esențiale, neînțelese de public, nu era primul lucru care trebuia să atragă pe burghezii bisontini sau pe străinii de Besançon care asistau sau ascultau retransmisiunea de către posturile de radio francez, englez și Vatican. Însă prezența unui fragment de creștinism scăpat de prigoana religioasă și vitalitatea unui etnic care nu poate fi transformat, slavizat, alambicat nu putea să nu impresioneze chiar pe acei care rămâneau puțin în afară de entuziasmul nostru.

Este esențial, pentru a putea exista, ca emigrația românească să-și dea seama că nu este o emigrație decât în măsura în care ea uită că este numai un refugiu și că numai o prezență reală, violentă, poate să o salveze, pe ea și pe cei care sunt obligați să tacă. Nu instalarea comodă în vreun continent îndepărtat poate să permită continuarea unei culturi românești și nici creația exclusivă spre folosul emigranților, ci numai impunerea acestei culturi Europei – întâi – și apoi întregii lumi.

Besançon, Septembrie 1951

Anton CERBU

BIBLIOGRAFIE

ERNST JÜNGER. *JOURNAL I 1941–1943. Juillard, Paris 1951, 360 pag* Traducerea în franțuzește a uneia din cele mai importante opere a scriitorului german interesează nu numai pe cititorii francezi, ci și pe cei români pentru că la pag. 264–65, Jünger găsește pe masa lui Carl Smitt, înainte de a pleca pe frontul de răsărit, revista *Zalmoxis* a lui Mircea Eliade. Pleacă în război și o poartă cu el în raniță alături de numai alte câteva cărți. Iată ce scrie Jünger despre această excepțională revistă: *„Lecture de la revue* Zalmoxis, *qui a pris le nom d'un Heraklès scythe, que mentionne Hérodote... J'y ai lu deux essais* (și aici scriitorul face un rezumat minuțios al celor citite). *Le plan de cette revue promet beaucoup. Au lieu de suivre un plan logique forme une idéographie. Ces choses ne donnent une impression de caviar, d'oeuf de poisson. Chaque phrase est féconde".*

NAE IONESCU. *CONVORBIRI. Freising 1951.* O dată importantă a culturii românești în exil: d-nii Mircea Eliade și George Racoveanu, elevi ai profesorului, pun la îndemâna cititorilor din pribegie câteva texte de Nae Ionescu. Alegerea e bine făcută și cu atât mai prețioasă cu cât găsim aici texte publicate în *Predania*, extrem de greu de consultat. Într-o prefață semnalată de către cei doi editori găsim o prezentare obiectivă și scrisă cu mult adevăr a profesorului.

„Cu cât trecea timpul, cu atât Nae Ionescu își preciza mai ferm adevăratul lui rol în cultura românească: acela de învățător *și de* arbitru. *Era înzestrat cu un dar unic de a crește și învăța oamenii și avea ca nimeni altul simțul judecătorului și al arbitrului: știa să vadă clar datele esențiale ale problemei, știa să cumpănească și ne învăța cum să înțelegem «și celălalt punct de vedere», ca să putem cuprinde realitatea în totalitatea ei. Dacă ar fi avut timp și dacă i-ar fi plăcut s-o facă, Nae Ionescu ar fi putut scrie cea mai subiectivă istorie a civilizației românești moderne, căci adeziunea lui organică la un anumit stil de viață spirituală, nu-i micșora întru nimic posibilitățile de înțelegere a tuturor celorlalte forme reale; nu era necruțător decât cu pseudomorfozele și cu hibrizii. Acest ortodox a vorbit cu simpatie și înțelegere nu numai despre catolicism, protestantism și*

iudaism, dar şi despre islamism şi buddhism, şi era unul din cei adânci cunoscători, pe care i-am avut, ai Kabalei şi ai misticei iudaice.

...Dacă s-ar fi născut şi ar fi trăit într-un sat, cu un veac, două în urmă, Nae Ionescu ar fi rămas toată viaţa un plugar; ar fi iubit stelele şi cântecele; şi-ar fi crescut feciorii în credinţă şi în cuviinţă, şi şi-ar fi sfârşit zilele, senin, ca sfetnic şi judecător, între «oameni buni şi bătrâni".

ALEXANDRU BUSUIOCEANU. *JOE BOUSQUET SU REALISMO MAGICO.* Studiu publicat în revista *Insula, 15 Septembrie 1951.* Într-una din cele mai serioase reviste de literatură care apar la Madrid, alături de alţi colaboratori care discută scriitori de talia lui Kafka, Faulkner sau Graham Greene, D. Alexandru Busuioceanu publică la locul de onoare al revistei, un studiu despre scriitorul francez Bousquet, a cărui moarte lipseşte literele franceze de un poet şi un critic de seamă. Consideraţiile d-lui Busuioceanu vădesc o cunoaştere profundă a literelor franceze, o dragoste susţinută pentru adevărurile dificile ale poeziei, un interes justificat pentru problemele limbajului care au preocupat în ultima vreme şi pe autorul acelor minunate cărţi care rămân *Traduit du silence* sau *Le Médisant par bonté.*

MIRCEA ELIADE. *LE CHAMANISME ET LES TECHNIQUES ARCHAÏQUES DE L'EXTASE. Paris, Payot 1951 450 pag.* Monografie capitală asupra originilor experienţei mistice. Studiul exhaustiv al compatriotului nostru a fost prezentat în librăriile priziene ca *„une mise au point définitive".* Citâm câteva titluri de capitole: *Chamanisme et psychopatologie, Initiation chamanique, Chamanisme asiatique, indonésien, océnien, nord-américain, sud-américain, Symbolisme et technique chamanique chez les Indo-Européens, Tantrisme, lamaïsme, taoïsme, etc.*

MIRCEA ELIADE. *L'EUROPE ET LES RIDEAUX,* în revista *Comprendre, vol. III pp. 115–123.* Autorul pune în evidenţă unitatea culturală a Europei, această *„unitate în diversitate",* care se face deja simţită în preistorie, şi pe care civilizaţiile mediteraneene şi creştinismul o validează şi pe plan spiritual. *Comprendre* este revista „Societăţii Europene de Cultură" şi e editată în patru limbi, la Veneţia. În acest număr colaborează Thomas Mann, Julien Huxley şi André Gide.

MIRCEA ELIADE. *ELEMENTS CHAMANIQUES DANS LE LAMAÏSME,* în revista *France-Asie, No. 61–62, 1951; pp. 96–106. France-Asie* se tipăreşte la Saigon şi este cea mai importantă publicaţie de limbă europeană care apare în Asia.

MIRCEA ELIADE. *EINFÜHRENDE BETRACHTUNGEN ÜBER DEN SCHAMANISMUS* în revista *Paideuma, V, 1951, pp. 86–98. Paideuma,* care apare la Frankfurt, este editată de Frobenius-Institut. Articolul d-lui Mircea Eliade reproduce conferinţa pe care d-sa a ţinut-o în Martie 1950 la Universitatea din Roma.

LIBERTATEA ROMÂNEASCĂ, No. 1. Madrid 1951. Această nouă revistă apare sub conducerea poetului Horia Stamatu. În ceea ce priveşte orientarea revistei, citâm aceste semnificative mărturisiri de început; *„Titlul însuşi arată poziţia: lupta pentru libertate în lume, pentru libertatea naţiunei româneşti în comunitatea celorlalte naţiuni libere şi pentru libertatea persoanei umane în comunitatea naţională. Aceste trei revendicări sunt la temelia acţiunii româneşti în această revistă de gândire şi faptă".*

ROMÂNIA VIITOARE, Paris, No. 3. De reţinut articolul d-lui Th. Cazaban în care găsim această observaţie frumoasă: *„Acolo unde Dumnezeu a dat «Cuvântul» diavolul a inventat «lozinca»".*

G. CIORĂNESCU. *YSTUD – POEME AMARE, Paris 1951 48 pag.* Placheta de poeme a autorului conţine 20 de poeme însoţite de două gravuri de Iliu, non-figurative şi non-obiective.

CE NU TREBUIE SĂ UITĂM. Rio de Janeiro 1951. Cercul cultural Andrei Mureşianu care şi-a început activitatea cu publicarea revistei *Înşir'te Mărgărite* publică acum în colecţia revistei o culegere de cântece *„supte din sufletul ţării" – „comoară nesecată de virtuţi eroice pentru binele şi pentru memoria pribegilor".*

OCTAVIAN GOGA. *ROMÂNIA, Editura „Patria" – Freising 1951.* În editura ziarului *Patria* – în care putem aprecia colaborarea gânditorului D. C. Amzăr – d. D. Pârău inaugurează spre cinstea d-sale şi în folosul cititorilor, cu unul din cele mai interesante articole ale poetului Octavin Goga, o colecţie căreia îi spune „Neamul Românesc" şi în care îşi propune să reproducă numeroase pagini din scrierile celor mai reprezentativi gânditori români, pentru că notează, pe bună dreptate, d. Pârău, în „lămurirea" care precedează textul lui Goga *„reproducerea lor, în timpul de faţă, înseamnă, aşa cred, una din cele mai sfinte datorii".*

CUGET ROMÂNESC, Anul I – No. 4, Buenos Aires 1951. Revistă importantă, îndeosebi, prin atenţiile pe care le dă, fenomenului cultural. Numărul

de față cuprinde un important supliment literar în care sunt reproduse texte din: T. Arghezi, Aron Cotruș, Panait Cerna, V. Voiculescu, Alexandru Macedonski, Octavian Goga, Lucian Blaga, Nichifor Crainic. În restul numărului, semnătura prețioasă a poetului Dem. Gh. Nolla, un articol de estetică românească semnat de arhitectul Ovidiu Coatu, Liviu Bogdan, etc.

TRIBUNA, Anul I – No. 2, 1951. De reținut îndeosebi articolul despre „democrație" al d-lui Ion Rațiu și acela întitulat „Dimensiunile Condiției Omenești" al d-lui Leontin Constantinescu.

RÂNDUIALA CREȘTINEASCĂ, ce cuprinde în sine Sfintele Liturghii, Sfintele Taine, Ierurgiile, Laudele lui Dumnezeu, Preacuratei, Îngerilor și Sfinților precum și rugăciuni la toată trebuința acum în acest chip întocmită spre folosința întregului cler și popor din pribegie. 330 pag. Freising 1951. Această Rânduială Creștinească a întocmit-o preotul Octavian Bârlea. Cu împodobirea și tipărirea ei s-a ostenit neobositul și harnicul cărturar și om de gust care rămâne G. Racoveanu. Prezentată în condiții excepționale, cu vignete reproduse după gravurile în lemn ale lui George Russu, cartea aceasta constituie un necesar îndreptar sufletesc.

ROMÂNIA, Anul 3 – No. 3 bis, Iulie 1951, Buenos Aires. Numărul acesta relatează o întâmplare care trebuie cunoscută de toți românii din pribegie și mai ales de către cei care se ostenesc întru scris. În momentele când harnicul editor Grigore Manoilescu se pregătea, din toată sărăcia, să pună bazele „Cărții Pribegiei" (unde vor fi publicați în curând Mircea Eliade, Vintilă Horia, Theodor Scorțescu, Mihai Niculescu și alții) un tânăr muncitor, pre numele lui Ion Marii își oferă toate economiile lui pentru a ajuta la înjghebarea acestui focar de slovă românească. Gestul lui Ion Marii închide într-însul toată noblețea muncitorului român din exil care e alături de cei care se ostenesc să facă din carte o altă unealtă, o nouă unealtă – aceea a spiritului. Numele lui Ion Marii trebuie memorat de toți scriitorii din exil. Într-o vreme când indiferența celor avuți și înavuțiți pentru treburile spiritului e încă o probă de înstrăinare etică , gestul lui Ion Marii dă sărăciei dimensiunile ei nobile și secrete.

NOTE

1. Studiu republicat în Jurnalul literar, *an X, nr. 1–2, ianuarie 1999, pp. 1, 4 cu unele modificări operate de autor și cu următoarea notă:* „Acest text a apărut în primul număr al revistei de «metafizică și poezie», *Caete de dor (I, Paris, 1951),* ținând locul editorialului. Cum revista era multiplicată într-un număr restrâns de exemplare, e de la sine înțeles că atât *Caetul,* respectiv, cât și textul de față sunt rarisime și aproape necunoscute chiar specialiștilor. Bibliografia ediției critice a operei lui Mihai Eminescu va trebui să-l includă, întrucât, după cunoștința noastră, reprezintă primul studiu de interpretare existențială a creației eminesciene, precedând cu mai bine de trei decenii tatonările în domeniu ale Svetlanei Paleologu Matta *(Eminescu și absolutul ontologic,* Aarhus, Danemarca, Ed. Nord, 1988)". *La reproducerea ulterioară în volumul* Eminescu sau lumea ca substanță poetică *(Editura Jurnalul literar, București 2000) C. Amăriuței va relua integral acest text din* Caete de dor, *amendându-l și completându-l în exegeza* Luceafărului *(Riga Crypto și Hyperion* „rămân" *în* „Firea" *lor).*

2. Traducerea poemelor lui Al. Busuioceanu în limba română, aparținea lui George Ciorănescu, după cum precizează Al. Ciorănescu în prefața volumului Al. Busuioceanu – Nenumita lumină, *Fundația Culturală Regele Carol I, Paris.*

3. Aforismele reproduse aici fac parte din cea de a doua culegere de aforisme a lui Lucian Blaga, Elanul insulei, *texte ulterior cuprinse în volumul cu același titlu (Editura Dacia, 1977).*

4. Traducerea a fost aspru amendată pentru inexactități de către Ștefan Teodorescu care, la rându-i, traduce textul sub titlul Ragla (Drumul printre ogoare) (Onestitatea unei traduceri, *în* Orizonturi, *an IV, nr. 1, ianuarie–martie 1952, pp. 103–110). În replică, C. Amăriuței publică la rubrica „Dialog" a* Caetelor de dor, *nr. 5, pp. 66–68,* Orizonturi în ceață, *unde observă, între altele, că* Ragla *este un cuvânt inexistent în limba română.*

5. Titus Barbu este eseistul, poetul, prozatorul și memorialistul Titus Bărbulescu.

6. Studiul a fost publicat în ediția Scrieri *(vol. 1–5) EPL, Minerva, 1967–1972 și în Pompiliu Constantinescu,* Figuri literare, *Minerva, 1989, pp. 351–354.*

7. Evoluție și involuție, *din care se publică aici un fragment, este capitol din* Spațiul mioritic.

8. Anton Cerbu, prezent frecvent în Jurnalul *lui Virgil Ierunca, este specialist în istoria religiilor. A atras atenția lui Mircea Eliade care, la moartea lui Anton Cerbu, a scris una dintre cele mai vibrante pagini de necrolog. Vezi în vol.* Împotriva deznădejdii, *Humanitas, 1992.*

9. Text reluat și dezvoltat sub titlul Seninătatea lui Heidegger, *în* Jurnalul literar, *an IX, nr. 21–24, nov.–dec. 1998, p. 29.*

10. Textul a apărut în România pentru prima dată în R.I.T.L., *nr. 2–3, aprilie–septembrie, 1986, pp. 137–141.*

13. Apărut la sfârșitul primului an al Caetelor de dor, *textul poate fi considerat drept articolul program al revistei.*

SEMNALĂRI ÎN PRESA DIN EXIL

Caete de Dor. Metafizică și poezie, nr. 1, Paris. Redactori: Virgil Ierunca și Constantin Amriuței. Din nota explicativă a redacției: *„Caetele acestea... vorbesc celor puțini".* (*Îndreptar*, an I, nr. 6, mai 1951, p. 2

*

Caete de dor. Metafizică și poezie – se numește o nouă revistă spirituală care urmează să apară în cursul lunii aprilie, la Paris. Animatorii acestei reviste sunt D-ra Monica Lovinescu și D-nii. Virgil Ierunca și Amăriuței. *Caete de dor* va fi o revelație pentru lumea intelectuală ce o așteptă cu viu interes. (*B.I.R.E.*, 4-ème Année, nr. 8–9, 27 mars 1951).

*

Revista de metafizică și poezie – *Caete de dor,* redactată de D-nii Virgil Ierunca și C. Amăriuței, publică în al doilea său număr studii interesante. Semnează D-nii Mircea Eliade, Virgil Ierunca, Amăriuței precum și D-ra Monica Lovinescu. D-nii Mihai Niculescu și Ion Pârvulescu publică poezii, iar Dl. Brăiloiu analizează poezia populară. O revistă de înaltă ținută spirituală, care face onoare celor care o conduc. (*B.I.R.E.*, 4-ème Année, nr. 20–21, 30 juillet 1951).

*

Caete de dor. Metafizică și poezie (Nr. 1–4) Paris. Redactori Virgil Ierunca și Constantin Amăriuței.

De patru numere revista *Caete de dor,* face distinse eforturi în haină albă ca să afirme un compromis între gândirea cu miez și jurnalismul beletristic. Ca un fenomen asemănător descoperirii de acum 40 de ani a „artei negre" la Paris, face descoperirea folclorului românesc din care numerele 1 și 2 au publicat bucăți din cele mai împlinite.

Dl. Constantin Amăriuței ne interesează întotdeauna căci am recunoscut la el timbrul gândirii substanțiale. Capacitatea verbală este prima dovadă a

posibilității inventive în idei, și, fie când face filosofia lui Păcală, fie când ne comunică sensul energiei ideilor sale, lucrul e original și cu spor. (Calități neștirbite nici în articolul despre „Luceafărul" unde era necesară o mai sigură pricepere literară).

Dar greul publicației cade pe celălalt redactor, Dl. Virgil Ierunca, pentru că D-sa produce „parenchymul" revistei, răspândindu-se în articole, cronici și note. Pe domnul Ierunca cel mai autentic îl găsim în vorbirile despre artele plastice, cum ne par bunăoară reflecțiile literare prilejuite de expoziția muzeelor din Berlin.

Colaborările străine de grup sunt foarte numeroase și le caracterizează în general autoritatea numelor la care se face apel. Nu puțin ajută Mircea Eliade și Emil Turdeanu la impunerea revistei, ca și reeditări și inedite din poeții cunoscuți. Căci, în această privință, *Caete de dor* capătă și un interes pentru istoricul literar, ceea ce justifică publicarea unor crâmpeie din *Jurnalul* inedit al lui E. Lovinescu (un fel de *Însemnări zilnice* maioresciene). (*România viitoare,* an I, nr. 5, octombrie 1951, p. 42)

*

Caete de dor, (nr. 2, Paris, iunie 1951, redactori: Virgil Ierunca și Constantin Amăriuței, pagini 35).

Ne-a sosit al doilea număr al acestei originale încercări a unui grup de tineri intelectuali români de la Paris de a fixa diferite aspecte ale problematicii românești, pe planul preocupărilor metodologice occidentale acum la modă. Terminologia, în special, a acestor preocupări, așa cum se reliefa în primul număr mai mult decât în al doilea, a stârnit multe zâmbete în rândurile emigrației intelectuale. Acest fapt a făcut, poate, ca în al doilea număr să se opereze o «moderație» de limbaj. Amintindu-ne, în parte, de rezistența cu care «sacerdoții» culturii noastre au acceptat limbajul filosofic al lui Lucian Blaga, când încerca să traseze limitele unei filosofii a culturii românești, nu ni se pare deloc straniu ca încercarea grupului tânăr de la Paris, să fie trecută prin sita ironiei. Noi mărturisim că acceptăm încercarea și chiar o încurajam. Nu excesul de originalitate este păcatul suprem al intelectualilor noștri în surghiun.

Numărul de față al *Caetelor*, conține un *Glossarium* (*Biblioteca unui existențialist și contemporanii lui Kierkegaard*, scris în 1945 și înrudit, ca gen, cu cel cultivat în mod atât de acut de filosoful iberic Eugenio d'Ors), de Mircea Eliade; Versuri, de Mihai Niculescu, Const. Amăriuței și Ion Pârvulescu; un interesant studiu intitulat *Arghezi, vecinul lui Dumnezeu,* de Virgil Ierunca, fragmente de antologie argheziană, o încercare de *Fenomenologie a neghiobiei,* desprinsă din tipul românesc Păcală, de C. Amăriuței, etc. (*Destin,* caetul 2, oct. 1951, Madrid, pp. 156–157).

*

Despre onestitatea unei traduceri. Toate aceste confuzii nu sunt atât de grave în sine, ci sunt interesante mai mult pentru cercetările clinice asupra răstălmăcirilor culturale din împrumuturile între diferite cercuri și niveluri spirituale. Ca atare ele sunt un deliciu pentru morfologii culturii, fără să constitue pentru răstălmăcitor ceva mai grav decât un accident pedagogic sau biografic.

Cazul Amăriuței se agravează prin aceea că el pretinde să uzeze de o terminologie strâns legată de cunoașterea impecabilă a limbii germane. Fenomenologia și Existențialismul sunt discipline greu de înțeles chiar și pentru germani, între altele fiindcă presupun pe lângă efort de gândire specific, o specifică și foarte subtilă stăpânire a limbii germane, din care gânditorii citați fac deseori un idiom aparte…

Tânărul nostru gânditor nu stăpânește însă nici măcar normal limba lui Goethe și Heidegger, și face act de neonestitate când etalează citate, rău înțelese, cu care vrea să dea impresia unei facultăți, pe care nu o posedă încă. Nu este nicidecum o lipsă dezonorantă a nu ști bine nemțește. Dar este cel puțin neserios să-ți dai aere a o ști, a face și speculații, care-i presupun cunoașterea și mai ales de a face „traduceri", în care defigurezi și mutilezi un text subtil, cum este cazul cu *Feldweg* al lui Martin Heidegger (unde faptul se agravează prin cerința expresă făcută autorului de a concesiona o traducere exclusivă).

Comparând mai atent textul german cu traducerea prezentată de Amăriuței în Nr. 3 din *Caete de dor,* rămâi surprins de temeritatea și ușurința acestei pretinse traduceri, din care reiese că autorul nu posedă nici aptitudinea de a prezenta o traducere normală. Ce să mai poți pretinde despre termenii de mare subtilitate de care era vorba mai sus. Nu există frază aproape în *Feldweg* care să fie corect interpretată. Începând cu titlul care însemnează drum printre ogoare (ragla) nu drum de țară (nemțește „Landweg") traducerea mișună de greșeli de toate categoriile: simple „însemnări" în loc de „scrieri", „rodul zilei" în loc de ziua recoltei, până la cele grave: („*ist Gott erst Gott*"), „*Primul Dumnezeu*" în loc de „*Dumnezeu devine de abia Dumnezeu*", ca și în pasagiul despre energia atomică, care nu este „*înlănțuită în fapta sa*", ci invers, a devenit o cătușă a activității omenești… etc.

Complect fals tradus este apoi sfârșitul, în care Martin Heidegger redă chintesența întregii expuneri: Îndemnul drumului te reîncadrează într-o veche orânduire. Corifeul nostru înțelege tocmai pe dos: „*Apelul se familiarizează printr-o lungă gestație*". Pentru a mijloci o impresie mai adecvată scrierii ocazionale heideggeriene și a corecta inexactitățile din *Caete de dor,* am crezut necesar să redăm în noua traducere textul împricinat.

MARTIN HEIDEGGER. RAGLA (Drumul printre ogoare)

Duce din poarta parcului până la lunca Ehnried. Teii bătrâni din grădina castelului o urmăresc cu privirile peste zid: fie în vremea Paştilor, când luceşte printre lanuri înverzite şi pajişti deşteptate, fie la Crăciun, când se pierde sub troiene după prima colină. De la troiţă coteşte înspre pădure. La marginea pădurii se pleacă salutând un stejar bătrân, sub care se află o bancă sumar înjghebată. Pe ea se aflau adesea una sau alta din scrierile marilor gânditori, pe care o tânără nepricepere încerca să o descifreze. Când însă enigmele se adunau, îngrămădindu-se una pe alta, de nu mai vedeai nici o ieşire, venea în ajutor ragla: ea îţi îndrumează lin pasul pe poteca întortochiată înspre largul câmpurilor puţin roditoare.

Din când în când, gândul se îndreaptă, scufundat în aceleaşi scrieri sau în încercări propri, înspre poteca croită de raglă, printre lanuri. Poteca rămâne tot atât de aproape gânditorului, ca şi mersului în zori al ţăranului la coasă.

Din ce în ce mai des, în decursul anilor, stejarul de la marginea drumului te fură cu amintirea primelor jocuri şi primelor alegeri. De câte ori se prăvălea în mijlocul pădurii vreun stejar sub loviturile securei, tata îşi căuta, printre grămezi de lemn şi luminişuri însorite, sterul, care-i fusese distribuit spre fi prelucrat în atelier. Aci, îşi petrecea lucrând răstimpul liber, pe care i-l lăsa grija de ceasul din turn şi de trasul clopotelor, treburi în chip deosebit legate de timp şi de temporalitate.

Iar copiii îşi tăiau din scoarţa stejarului corăbii prevăzute cu cârmă şi scândura pentru vâslaş, care înotau apoi în pârâul satului sau bazinul şcolii. În aceste jocuri călătoriile în jurul lumii îşi atingeau uşor ţinta şi îşi găseau iarăşi drumul înapoi la ţărm. Atmosfera de vis, în care aveau loc toate aceste călătorii, era încadrată într-o strălucire pe atunci de abia vizibilă, care plutea peste toate lucrurile. Împărăţia lor era ţărmurită de mâna şi ochiul mamei. Era ca şi cum grija ei nespusă ar fi avut în pază toată fiinţa. Călătorii din acele jocuri nu ştiau încă nimic despre pribegii, care se desprind de orice ţărm. Cu timpul tăria şi mirosul lemnului de stejar începeau să vorbească mai răspicat despre chipul cum creşte un copac: încet şi neîntrerupt. Stejarul însuşi aducea mărturia, că numai într-un astfel de proces de creştere este ctitorit ceea ce durează şi poartă rod; că a creşte însemnează a te deschide largului cerului, dar şi a avea în acelaşi timp rădăcini în întunericul pământului; că tot ce este bine reuşit se realizează numai dacă omul ţine seama deopotrivă de ambele condiţii: gata să corespundă cerinţei celui mai înalt, şi în acelaşi timp luat în pavăza pământului, care îl poartă.

Mereu i-o spune stejarul raglei, care trece sigură de direcţie pe alocuri. Ragla adună laolaltă tot ceea ce conform firii se află de-a lungul ei şi-i aduce fiecărei fiinţe care o străbate, în dar, propria ei natură. Aceleaşi ogoare şi coline de pajişti însoţesc drumul în orice anotimp: dar cu o apropiere care mereu se schimbă. Fie că masivul Alpilor dispare în amurg peste păduri, fie că se ridică ciocârlia în zorii dimineţii de vară, acolo unde ragla saltă valul de coline, fie că suflă furtunos vântul de răsărit din direcţia în care se află satul natal al mamei, fie că un tăietor de lemne îşi târăşte de înnoptat spre cămin legătura cu vreascuri, fie că un car încărcat cu recoltă merge clătinându-se înspre casă prin dârile raglei, fie că copii culeg primii toporaşi la marginea pajiştii, fie că ceaţa îşi împinge zile întregi peste ogoare întunecimea şi povara – mereu şi pretutindeni stă de-a lungul raglei Îndemnul „Aceluiaşi”:

„Simplul” deţine secretul a tot ce este dăinuitor şi mare. Nemijlocit trage la casa omului, şi totuşi are nevoie de o lungă prosperare. Simplul îşi ascunde acţiunea binefăcătoare sub chipurile nearătoase ale mereu Aceluiaşi. Largul tuturor lucrurilor, care poposesc de-a lungul raglei, dăruieşte lumea. În nespusul graiului lor, cum spune bătrânul dascăl al vieţii şi al cititului, Eckehard, se constituie de abia Dumnezeu ca Dumnezeu. (Îşi împlineşte natura sa proprie). Însă îndemnul raglei grăieşte atâta vreme cât există oameni care, fiind născuţi în atmosfera ei, îl pot auzi. Ei ascultă supuşi de propria lor origine pe Planetă, câtă vreme el însuşi nu este încadrat Îndemnului raglei. Astfel ne ameninţă primejdia ca cei de azi să rămână surzi la îndemnul ei: la urechea lor ajunge numai zgomotul aparatelor, pe care ei îl iau aproape drept grai al lui Dumnezeu. În felul acesta omul devine distrat şi fără (cale). celor distraţi (risipiţi) Simplul le apare uniform. Uniformul te satură şi plictiseşte. Cine este plictisit descoperă peste tot numai monotonie. Simplul i-a părăsit. Forţa lui tăcută a secătuit.

Desigur, numărul celor care cunosc Simplul, ca un bun însuşit, descreşte repede. Însă cei puţini vor fi pretutindeni cei ce vor dăinui. Ei vor fi în stare să supravieţuiască cu ajutorul forţei blânde a raglei, imensele puteri ale energiei atomice, pe care şi le-a ticluit calculul omenesc şi din care omul şi-a făurit cătuşele propiei sale activităţi.

Îndemnul raglei trezeşte un simţ, care iubeşte libertatea şi care sare la locul cel mai potrivit, trece peste răul tristeţii, într-o ultimă seninătate. Seninătatea te apără de primejdia de a face din muncă un scop în sine, lucru care în cele din urmă nu promovează decât zădărnicia. În atmosfera, care se schimbă după anotimp, a raglei, prosperă seninătatea cunoaşterii,

a cărei înfățișare pare adeseori melancolică. Această cunoaștere senină este „hătrășenia". Nimeni n-o poate câștiga dacă nu o posedă. iar cei care o au, o au de la raglă. Pe raglă se întâlnește furtuna iernii cu ziua recoltei, se întâlnesc înviorarea vie a primăverii cu moartea împăcată a toamnei, se privesc față în față jocul tinereții și înțelepciunea bătrâneții. Și totul este înseninat, într-o armonie, al cărei ecou ragla îl poartă tăcută cu sine pretutindeni.

Seninătatea plină, încărcată de cunoaștere, este o poartă către etern. Ușa ei se învârte în țâțânile făurite cândva din enigmele firii de către un fierar maestru.

De la luncă se întoarce înapoi la poarta parcului. Peste ultima colină pârtia ei îngustă duce în panta lină până la zidul orașului. Palid lucește ragla în lumina stelelor. În dosul castelului se înalță turnul bisericii Sfântul Martin. Încet, aproape șoväind, răsună pierzându-se în noapte unsprezece bătăi de ceas. Vechiul clopot de ale cărui frânghii s-au încântat adesea mâinile de copii, tremură sub bătaia ciocanului, a cărui înfățișare posomorâtă și nostimă rămâne oricui neuitată.

Liniștea devine și mai adâncă cu ultimă lovitură de ciocan. Ea pătrunde până la cei sacrificați înainte de vreme în două războaie mondiale. Simplul a devenit și mai simplu. Mereu, „Același" îți apare straniu și totuși te împacă și dezleagă. Îndemnul raglei a devenit acum absolut clar. Vorbește sufletul? Grăiește lumea? Vorbește Dumnezeu? Totul exprimă renunțarea în favoarea „Aceluiași". Renunțarea nu ia. Renunțarea dă. Ea dă puterea nesecătuită a Simplului. Îndemnul te readuce la o îndelungă obârșie.

Ștefan THEODORESCU

(*Orizonturi,* anul IV, Nr. 1, ianuarie–martie 1952, pp. 103–104)

*

Caete de dor. Metafizică și poezie, Paris, nr. 1–8 (1951–1954). Opt caiete apărute cu osteneala și cheltuiala celor doi redactori V. Ierunca și C. Amăriuței. După cum arată subtitlul, *Caete de dor* nu este o revistă de literatură generală; două preocupări domină publicarea materialului: *metafizica și poezia.* În fapt, criteriul acesta limitativ este depășit căci, răsfoind cele opt caiete, vom descoperi pagini copioase de proză literară, fie ea literatură memoralistică, teatru, studii, (jurnalul inedit al lui E. Lovinescu, fragmente din jurnalul lui M. Eliade, prețiosul eseu inedit *Despre spiritul românesc* de M. Vulcănescu, teatru de M. Eliade, documentare de istorie literară sau istorică de E. Turdeanu,

N. Beldiceanu, N. A. Gheorghiu), fie cronică literară sau istorică (de proză și poezie românească) de M. Niculescu, Brânzei, E. Gulian... Este adevărat că *metafizica,* în accepțiunea ei largă, cuprinde o zonă nelimitată a cugetării omenești scrise și toate aceste manifestări pomenite mai sus pot fi înțelese ca niște preocupări metafizice, adică de *filosofare* pe marginea unor pretexte literare. Pe de altă parte, și poezia poate fi înțeleasă ca *totalitate* a expresiunii artistice – în proză sau versuri. Cocteau nu-și intitula oare ansamblul operelor sale – versuri și proză –*Poezie?* Așteptăm deci ca revista *Caete de dor* să publice cândva și fragmente de nuvele sau schițe românești – căci acestea sunt în mod concret victimele revistei – pe care autorii vor avea îndemânarea cochetă să le numească poezie... Dar trecând peste aceste neînsemnate rezerve, să vedem în câteva cuvinte aportul real al celor opt caiete care, incontestabil, în ultimii ani ai exilului nostru, au marcat o experiență unică și originală de efort literar românesc. Mai întâi: o sforțare de *onestitate artistică* și discriminare netedă a planului literar de patimile partizane ale activității românești din exil. Primul număr ne formulează – nu un manifest-program, care inevitabil ar fi fost profetic-național cu toate riscurile de banalitate și de confuzie culturală ce, din păcate, o atare întreprindere ar fi semănat în câmpul literar – ci o *atitudine* mărturisită de a substitui politicului *„dimensiunea de risc și distanță a spiritului".* Formula este clară în ceea ce *nu vrea:* categoria politicului; oarecum obscură și totuși bogat în *ceea ce vrea* (obscuritatea în artă este, de-altminteri, organic legată de orice mare mesaj spiritual, fie el semnat Mallarmé, Barbu, Pârvan, Malraux sau Cioran...). Risc și distanță a spiritului erau podoabe cavalerești și aristocratice. Aristocratică este pasiunea unui scriitor de a privi buruienile din mijlocul răzoarelor cu flori sau fructe ale pământului, precum Arghezi, odinioară, tăind trandafiri în căsuța lui însorită din marginea Bucureștiului... Aristocrat este țăranul român care zice lui Dumnezeu: *Tu* Doamne, regelui: Măria *Ta*, iar, cu un desăvârșit simț al humorului și tâlc al distanțelor arbitrar stabilite de Comedia umană, ciocoiului exploatator îi spune: *Dumneavoastră* cucoane! Aristocratic – în sensul de aleasă contribuție a sensibilității și cugetării românești din exil – este rodul celor opt caiete apărute până astăzi.

Poezie originală semnează: C. Amăriuței, A. Busuiocenu, St. Baciu, A. Bodisco, V. Buescu, N. Caranica, I. Cușa, I. G. Dimitriu, St. I. Gheorghe, N. A. Gheorghiu, N. I. Herescu, V. Horia, V. Ierunca, L. Mămăligă, I. Negru, M. Niculescu, I. Pârvulescu, V. Posteucă, Yvonne Rossignon, C. Tâcu, V. Țâră, I. Velicu.

Traduceri în limba franceză din: Lucian Blaga (B. Munteanu), Arghezi (A. Golea, I. Ureche), Voiculescu (I. Petrescu), Bacovia (N. A. Gheorghiu) cum și din literaturi străine în românește: Pierre J. Jouve, R. Char, Michaux, R. Queneau

(V. Ierunca), Manuel del Cabral (S. Baciu), Garcia Lorca (I. Babani), Hölderlin (L. Blaga).

Eseuri, metafizică, cronica literară, folclor, istorie literară, semnează: Amăriuței, Amzăr, C. Brăiloiu, N. Beldiceanu, A. Cerbu, M. Eliade, N. A. Gheorghiu, Monica Lovinescu, M. Popescu, M. Niculescu, E. Turdeanu.

Mai multe rubrici, ingenios plasate în economia revistei şi cu gust întocmite, în aşa fel încât firul ce ne leagă de clasicii noştri să pară neîntrerupt, cuprind bucăți de poezie sau proză artistică nepublicabile astăzi în neartistica republică populară română. Ele se intitulează: *O seamă de cuvinte* (Alecu Russo, Nae Ionescu, C. Noica, Dan Botta...), *Povestea Vorbei* (Arghezi, Blaga, Barbu, Pillat, Bacovia, Adrian Maniu, Mateiu Caragiale...), *Carte de cetire, Arhive.* Adăugând *Notele* şi *Bibliografia* publicațiilor române sau străine de interes românesc (serios făcute şi la zi, cu truda celor doi redactori precum şi a lui A. Cerbu, E. Lozovan, M. Niculescu), vom fi schițat în linii mari arhitectura revistei, aşa cum s-a clădit şi s-a îmbogățit în cursul celor opt numere apărute.

Fără îndoială că cititorul, aplecat peste colecția *Caetelor de dor,* se va opri mai pe îndelete la *ce-i place,* după cum, pe alocuri, va fi nedumerit de ce nu-i place... Vreți să aflați câteva versuri frumoase care mi-au plăcut mie?

Poezie pură:

„O nesfârşitul liniştei străbătut de întâia senină mişcare sonoră, deşteptarea creatului, în nemărginitul roz de lumină."

(N. Caranica, *I. Preludiu de Bach*)

„Amiază pură, clară amăgire,
Sloi de-ntuneric fosforos, mințit
De frageda luminii fulguire,
Promisă-n zori, ucisă-n asfințit,
Salut!"

(M. Niculescu, *Aceeaşi clipă*)

„O, steaua mării dacă ne-ar vorbi
Adâncul lumii de s-ar luminare."

(N. Caranica, *O Steaua*)

Basm:

„Încet venea, uşor ca-n vis
prin spații albe, de abis,
de dincolo de lumi venea
un fulg de nea."

(Yvonne Rossignon, *Cântec de Crăciun*)

„Treceau călare în goană
Şi-n urma lor noaptea cădea.
Şi ceruri în noapte-n prigoană
Cădeau. Şi noaptea cădea.
Trecură zile; 'n cetate
E oaspete: Moartea. Şi tac
Iatace, şi curți pe-nserate
Se sting în funduri de lac."

(St. Ion Gheorghe, *Crai Nou*)

„Şi era o iubită
Una neştiută, numai odată
care-l aştepta sub zarea
Bogată,
Să răsară,
Să crească,
Întreg şi în parte
În zalele lui
De funigei şi moarte."

(I. Neagu, *Al doilea poem al lui Algedon*)

Incantație:

„Treci cu mila tatălui
Porțile uscatului,
Cu-ajutorul Fiului
Punțile pustiului,
şi cu-ndemnul Duhului
Vămile vzduhului..."

(N. A. Gheorghiu, *Vămile Văzdului*)

Prospețime:

„Copilărie desculță pe lungi de amurguri cusute
Cu steme de ulii de aur și roșii chenare de mac;
Din piatra cetății de piatră, pe cer de oțel se desfac
Doar zvonuri de plâns și durute
Tăceri...”

(Yv. Rossignon, *Copilărie pierdută*)

„Tu ești mai proaspătă și mai plăcută
Ca vișina copilăriei”

(N. Caranica, *Imn*)

Pribegie. Dor:

„Tare-s stingher și aspru mi-e dorul
oraș de sub brumă, privind alb în sus...”

(C. Amăriuței, *Exil*)

„Să vii când ciorchinii de pe cer ai toamnei
Vor fi candelabre-umplute cu vin și cu aur,
Aprinse pe albele pietre din apele Doamnei
Ce curg neascuns spre unicul tainic coclaur.”

(C. Amăriuței, *Fast*)

„Cândva, la rădăcinile brazilor vineți
Trupul său va înopta în Fântâni.”

(V. Țâră, *Amurgul poetului*)

Iubire:

„Soare de cuptor le colcăe în sânge
Și când ziua pe mirișe se strânge
Ei, cum stau îmbrățișați sub ochiul morii,
Par doi snopi ce i-au uitat secerătorii.”

(N. I. Herescu, *Cuptor*)

Vână țărănească:

„Eu așa te-am cunoscut. N-am plecat
Nici de la versuri, nici de la cânt
Ci de la-njurătură și sudoare.
Eu am trăit cu tine. Am crescut
Când cu putoarea plăcută de oaie

Când pe coarnele murdare de plug
Și nu m-am rușinat nicicând”

(I. Cușa, *Plugar*)

Anecdotic abstract:

– „Icoana mai las-o
Pânzei lui Picaso,
Când nici nu-i cotoi
Nici pisoi: Strigoi!
(Scuipă Sfântu Mucea:
– „Câț! bătu-te-ar crucea!”

(C. Amăriuței, *Pisica*)

Ermetic virulent:

„Ca și părul uneia în veci adormite florile verzi
Curg peste tumultoasa fugărire
a unor forme dincolo de infinit prelungindu-se...
prea sfânta nerușinare a pietrei cycladice
turbure alb și sticliri de zăpezi întorcând
soarelui iubirea rotunjimilor ei în păcat nemuritoare...”

(I. Pârvulescu, *Floriile din Zochar*)

Și altele și altele... Unora le vor place alte versuri. Liber să-și facă fiecare alegerea după gustul și temeiurile lui personale. Cele mai frumoase versuri nu sunt oare acelea pe care cititorul le alege el însuși? Oricum, versurile publicate în *Caete de dor* oglindesc afirmația unei voințe de poezie românească nesupusă istoriei nivelatoare de sensibilitate și nici vremelniciei succesului public. Publicul românesc din străinătate, amator de artă, poate fi numărat pe degete... O poezie adevăraăt a exilului naște din singurătate, se nutrește din dor și se adresează unei eternități românești. Unul din redactorii revistei, C. Amăriuței, încerca să descifreze, cu pătrundere, sensul metafizic al dorului, relevând un fapt care mi se pare capital și care, în măsura în care colaboratorii revistei l-au împlinit, a adus *Caetelor de dor* cel mai frumos omagiu: ... *„posibilitățile noastre de a opera în universal. Suntem acolo unde valorile românești nu par o simplă provincie pe harta spirituală a lumii, ci ele participă, întrucât sunt o formă de-a fi a Absolutului, la ceea ce constituie esența umanității”.*

Titus BĂRBULESCU

(Anotimpuri, *an I, nr. 1, ianuarie– martie 1955, pp. 41–45*)

Alte semnalări

– *Caete de dor,* nr. IV [se reproduce lista semnăturilor ce alcătuiesc sumarul acestui număr.] (în *Îndreptar,* an. I, nr. 12, nov. 1951, p. 2).

INDICE DE NUME

A

Aderca, F. 207, 208, 209, 216
Alexandrescu 196
Alvar, Manuel 200
Amăriuței, Constantin 8, 10, 29, 30, 31, 32, 33, 49, 88, 105, 139, 195, 261, 269, 271, 272, 276, 277, 278, 280, 281
Amzăr, C.D. 267, 278
Andersen 83
Andronic, Alexandru 10
Angel, Michel 56
Anghel, Valeriu 196
Antonescu, Ion 21
Antoniade, Constantin 26
Archip, Ticu 212, 215, 216
Arghezi, Tudor 22, 23, 30, 31, 32, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 158, 191, 192, 217, 268, 272, 277, 278, 284
Aristot 194
Averescu, I. 213
Axente, Crișu 201

B

Babani, I. 278
Bach, J.S. 140
Baciu, Ștefan 13, 14, 29, 30, 150, 196, 202, 242, 277, 278, 285, 287
Bacovia, George 30, 277, 278
Bădescu, Luc 12
Baltazar, Camil 207, 209
Barbu, Ion 5, 7, 11, 32, 60, 61, 64, 210, 212, 215, 217, 277, 278, 283
Barbu, Titus 151, 269, 281
Barral, Jean-Louis 201
Barth, Karl 32, 76, 191
Bataille, Georges 74
Baudelaire, Ch. 190
Baufret, Jean 74, 195
Băncilă, Vasile 126
Bănulescu, Ștefan 17
Béguin, Albert 76
Beldiceanu, Nicoară 12, 171, 247, 277, 278
Berdiaeff 74
Berger, Gaston 125
Bergson, H. 73, 104, 172
Bernanos, Georges 72
Bernard, Noel 14, 16
Besançon 263
Besant, Annie 177
Bespaloff, Rachel 125
Beza, Marcu 202
Bibescu, A. 214
Biemel, Walter 11, 31, 75, 125
Bârlea, Octavian 18, 19, 29, 200, 268
Blaga, Lucian 6, 12, 22, 23, 30, 47, 53, 67, 93, 126, 136, 158, 159, 160, 161, 162, 166, 167, 169, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 184, 187, 268, 269, 272, 277, 278, 283, 285, 286
Blake 74
Blanchot, Maurice 32, 57
Blecher, M. 23, 83
Bloy, Leon 117

Bodisco, Antoaneta 12, 13, 30, 277
Bogdan, Liviu 268
Bogdan, Radu 23
Bohlin, Torsten 84
Böhne 101
Boissonnas, Edith 125
Bonnefoy, Yves 12
Bosch, Jeronimus 121, 122
Bottą, Dan 16, 18, 32, 58, 60, 278
Brandt, F. 86
Brasillach, Robert 118, 120
Brădescu, Faust 202
Brăescu 207, 210, 216
Brăiloiu, Constantin 107, 278
Brătianu, George 21
Brătianu, I. Constantin C. 21
Breda, H. L. 125
Brediceanu, Coriolan 173
Breslaşu, Marcel 23
Bresson, R. 72
Breton, André 57, 76
Brâncuşi 7, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 283
Brînzeu, Felician 169, 170, 277
Bröchner, Hans 85
Bronte, Charlottei 120
Buber, Martin 74
Buescu, Victor 30, 126, 199, 277
Buhociu, Octavian 29
Busuioceanu, Al. 10, 12, 13, 15, 29, 30, 31, 32, 131, 196, 199, 266, 269, 277

C

Cabral, Manuel 278
Cailloi, Roger 76
Camus, Albert 14
Cantemir, Dimitrie 67
Caragiale, Mateiu 23, 30, 217, 278
Caraion, Ion 5, 17
Caranica, N. 12, 30, 140, 196, 277, 278, 280
Cazaban, Theodor 15, 16, 267
Călinescu, George 2, 12, 90, 126, 217
Călugăru, Ion 13
Celarianu, M. 207
Cerbu, Anton 192, 264, 270, 278
Cesianu, C. 15
Cézanne 62
Char, René 12, 76, 277
Christus, Petrus 122
Cifarelli, G. 213
Cioculescu, Şerban 126, 197, 208, 209, 210, 213
Cioran, Emil 10, 22, 26, 197, 277
Ciorănescu, Alexandru 12, 15, 23
Ciorănescu, George 15, 267
Ciotori, N. D. 10
Cismărescu, Mihai 14, 19
Cârnaţiu, Pamfil 200
Coatu, Ovidiu 268
Comşa, Adrian 200
Constantinescu, Jean Leontin 26
Constantinescu, Pompiliu 11, 158, 197, 215, 216, 270
Constantinescu-Iaşi, P. 23
Constantinescu-Podocea, Mihaela 32
Corbea, Ileana 9
Corbin, Henry 197
Cornea, A. 215
Corneille, P. 195
Cosma, Gh. 200
Cosma, I. 7
Costin, Miron 173
Coşbuc, G. 180
Coterlan, D.I.C. 200
Cotruş, Aron 29, 196, 197, 200, 268
Craig, Gordon 120
Crainic, Nichifor 22, 268
Cranach 123
Cretzianu, Alexandru 27
Cristu, I. 32
Cuan, N. 194
Cuşa, Ioan 12, 16, 17, 30, 281

D

Dante, A. 82, 83
Daumal, René 12, 32
Debussy, C. 62, 191
Dej Gheorghiu, Gheorghe 23

Delavrancea 216
Delavrancea, Bebs 208
Demetrescu, Camillian 14
Densuşianu, Ovid 169, 170
Descartes 194
Dianu-Coresi, D. 207
Dimitriu, G.I. 29, 30, 202, 277
Djuvara, Neagu 15
Dostoiewski, F. 77
Dragomirescu, M. 214
Dragu, Ion 29
Duc, Tran Thao 125
Dulfu, T. 102
Dumitriu, Anton 22
Dupuy, M. Aubier 75
Dürer, A. 123

E

Eftimiu, Agepsina 217
Eftimiu, Victor 180, 215
Einstein, A. 176
Eliade, Mircea 9, 10, 11, 13, 15, 19, 22, 23, 25, 26, 27, 28, 29, 31, 74, 81, 86, 126, 197, 200, 201, 219, 265, 266, 267, 268, 270, 271, 272, 276, 278, 284, 286
Eliot, T.S. 76
Emilian, V. Ion 200
Eminescu, Mihai 6, 7, 28, 30, 39, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 56, 82, 92, 93, 126, 167, 196, 199, 269, 286
Emmanuel, Pierre 12
Evolceanu, D. 208
Eyck Jean Van 123

F

Faulkner, W. 32, 71, 266
Fărcăşanu, Mihail 22, 26
Feraru, Leon 214
Fântâner, C. 126
Florescu, Nicolae 2, 5, 29, 283
Fontaine, Marcel 14
France, Anatole 82
Freud, S. 176

G

Gamillscheg, E. 199
Gafencu, Grigore 14, 16, 24, 25, 26
Găzdaru, D., 200
Genét, Jean 71, 77
George, Stefan 165
Georgescu-Cosmovici, Adriana 27
Gheorghe, Ion 200
Gheorghe I. Şt. 10, 12, 30, 154, 227, 277, 279
Gheorghiu, A.N. 12, 30, 32, 243, 277, 278, 279
Gheorghiu, Virgil Constantin 10, 24, 196
Gherman, Eftimie 12, 14
Ghidel, Constantin 199
Ghinescu, N. 201
Giacometti 63
Gibory, Riri 208
Gide, André 70, 71, 72, 76, 266
Goethe, J.W. 175
Goga, Octavian 172, 173, 180, 234, 267, 268
Gogh, Van 123
Goldman, Lucian 15, 23
Goldschmidt, M. 85
Golea, Antoine 12, 277
Gossaer 123
Govora, S.N. 29, 196
Greene, Graham 191, 192, 266
Gregorian, Alexandru 28, 196, 200
Grenier, Jean 74
Grigorescu, Agatha 209
Grigoriu, I. 198
Groza, Petru 22
Guardini, Romano 77
Guindé 213
Gulian, Emil 11, 31, 277

H

Haiduc 31
Hasdeu, B.P. 82, 196
Hegel, G. 75, 83, 86, 213
Heidegger, Martin 6, 8, 11, 31, 44, 64, 75, 101, 137, 193, 194, 195, 258, 270, 273, 274, 285, 286

Herakleitos 89
Herescu, N.I. 10, 14, 18, 19, 25, 26, 27, 30, 127, 196, 218, 277, 280, 286
Hersch, Jeanne 59, 74, 76, 125
Holban, Anton 208, 213, 214
Hölderlin 30, 48, 52, 56, 278, 283
Husserl, Edmond 39, 43, 75, 101
Huxley, Julien 266
Hypolite, J. 75

I

Ibrăileanu, G. 217
Ierunca, Virgil 3, 5, 6, 7, 9, 11, 12, 17, 19, 26, 29, 30, 31, 32, 33, 63, 96, 147, 167, 191, 206, 270, 271, 272, 276, 277, 278, 283, 284, 285, 286
Iliescu, Nicolae 201
Ionescu, Eugen 23, 24, 32
Ionescu, Nae 13, 32, 114, 115, 265, 278
Ioraş, Teodor 29, 201
Iorgulescu, M. 207
Iosif, Petre 23
Iosif, Şt. O. 172
Iroaie, Petre 200
Isopescu, Claudiu 15, 199
Istrati, Panait 200

J

Jankélevitch, Vladimir 74, 125
Jaspers, Karl 32, 76, 125
Jebeleanu, Eugen 23
Jouve, Jean Pierre 12, 76, 277
Junger, Ernst 62, 265

K

Kafka 62, 266
Kant, I. 56, 175, 177, 194
Key, Willhem 123
Kierkegaard, S. 46, 74, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 104, 272

L

Landsber, Paul 125
Laurens, D.H. 61
Lautremont, D. 62
Lavelle, Louis 126
Lemnaru, Oscar 21
Levin, Israel 84, 85, 86
Levinas, E. 60, 74
Lipatti, Dinu 262
Lipchitz 57
Lorca, Garcia 278
Lovinescu, E. 11, 205
Lovinescu, Monica 16, 32, 121, 271, 278
Lozovan, E. 278
Lupaşcu, Ştefan 25
Luther 48

M

Macedonski, Alexandru 209, 268
Macri, Agepsina şi 207
Maillol 57
Mallarmé, S. 58, 195, 277
Malraux, André 56, 58, 59, 74, 77, 258, 277
Maniu, Adrian 180, 278
Maniu, Iuliu 21
Mann, Thomas 266
Manoilescu, Grigore 201, 268
Manolescu, N. 17
Manolescu, Sofia Ion 17
Manzatti, N.J. 201
Marcel, Gabriel 74, 125, 126, 197
Marcov, L. 7
Marii, Ion 268
Marinescu, Constantin 15
Martensen, H.L. 83, 84, 85, 86
Martinescu, Valeriu V. 31
Masaccio 63
Massignon, Louis 197
Massip, Roger 201
Măgureanu, Dragoş 201
Mămăligă, L. 30, 277
Menchinelli 196

Merleau-Ponty, Maurice 32, 62, 74
Michaux, Henri 12, 77, 277
Mihăilescu, Virgil 199
Mihalache, Ion 22, 216
Miller, H. 258
Miller-Verghi, Margareta 208, 213
Miloaie, Ion 26
Mircea, Alexandru 200
Miron, Paul 12, 16
Möller, Poul 84, 85, 86
Moore, Henry 63
Mörike 195
Movilă, Sanda 208, 211, 212, 213, 216
Munteanu, Basil 15, 126, 162, 196, 199, 200, 277
Mureşianu, Andrei 267
Murnu, G. 208, 209, 214

N

Nandriş, Octavian 157
Nanu, D. 214
Neagu, I. 279
Neamtzu, Nicholaus Martin 26
Negru, I. 30, 277
Niculescu, Mihai 12, 30, 32, 87, 155, 201, 268, 277, 278
Niculescu, Nicolae 18
Nielsen, Mikael 84
Nietzsche, F. 44, 45, 105, 125, 182, 190
Nikita 215
Noica, C. 32, 194, 278
Novalis 74, 190, 191

O

Odobescu, Al. 82
Ortiz, Ramiro 207, 209, 212, 213, 216, 217
Osmont, Robert 196
Oster, Pierre 12

P

Paleologu Matta, Svetlana 269
Pan, Anton 210
Papadat-Bengescu, Hortensia 208, 209, 213, 215
Papahagi, Tache 180
Papilian, Victor 22
Pascal, B. 76, 191, 193
Pauker, Ana 22, 23
Pavel, Toma 17
Pegny 195
Perpessicius 13, 197
Petra, Nicolae 14, 17
Petrarca, F. 83
Petrescu, Camil 206, 207, 208, 209, 211, 212, 216
Petrescu, I. 277
Petrescu, Iulian 12
Petrescu, Titel 21
Petrovici, I. 207, 213
Petru, Al. 202
Pettazzoni, R. 197
Pevsner 57
Picasso 57
Pillat, Ion 76, 278
Pitoëff, Georges 118
Pitoëff, Ludmilla 118, 120, 121
Pârău, D. 267
Pârvan, Vasile 32, 56, 67, 217, 277
Pârvulescu, Ion 30, 89, 277, 281
Pleşa, Gh. 198
Poche 32
Polin, Raymond 125
Ponge, Francis 12
Ponty 125
Pop, Adrian 201
Pop, Sever 200
Popa, Gr. 31
Popan, Flaviu 29
Popescu, Mircea 12, 19, 31, 278
Popescu-Doreanu, N. 23
Popovici, L. C. 200
Popper, J. 14
Posteucă, Vasile 29, 30, 196, 277
Potecaşu 202
Poulet, Georges 76
Prever, Ch. 7

Protopopescu, Dragoş 22
Proust, M. 76

Q

Queneau, Raymond 12, 277

R

Raţiu, Ion 201, 268
Rabelais, Fr. 82
Racoveanu, George 13, 29, 198, 200, 265, 268
Ralea, Mihai 12
Ravaru, Nicolae 199
Raymond, Marcel 74, 76, 125, 196
Rădescu, Nicolae Generalul 9, 22, 23, 24, 26, 27
Rădulescu-Motru, C. 212
Rădulescu, Magdalena 202
Rebreanu, Liviu 22, 207, 212, 214, 215
Rembrandt 123, 124, 191
Ricoeur, Paul 75, 125
Rilke, R.M. 74
Rimbaud 123
Rodin 57, 62
Roller, Mihail 23
Rosetti, Al. 12
Rossignon, Yvonne 13, 30, 196, 277, 279, 280
Rotică, G. 208
Rousseau, J.J. 196
Rubens 123
Rugină, Anghel 199
Ruisdael 123
Russo, Alecu 255, 278
Russu, George 198
Ruyer, Raymon 125

S

Sade 77
Sahia, Alexandru 23
Saint-Beuve 158
Sarte, J.P. 45, 63, 101, 125
Scheler, Max 75
Schloezer, Boris 74
Scortzescu, Theodor 201, 268
Sebastian, Mihail 13, 22
Seghers 123
Senne, René 125
Serge, Victor 200
Sergescu, Petre 15, 200
Sernet, Claude 23
Shönberg 62
Sibbern, Chr. Fr. 85
Silvian 215
Sima, Horia 13
Simian, Mira 202
Sion, Iza 208, 209, 213
Skira, Albert 77
Soare 217
Socrate 74, 194
Spitzer, Leo 172
Sporea, Constantin 19
Stamatiad, Al. 208, 209, 211, 215
Stamatu, Horia 10, 13, 29, 30, 267
Stafobinsk, J. 74
Steiner, A. 174, 175, 176, 178
Steinhardt, N. 18
Stoenescu 202
Stoilov, Simion 23
Stolojan, Sanda 16
Streinu, Vladimir 208, 209, 210, 211, 213, 214, 215

Ş

Şăineanu, C. 213
Şeicaru, Pamfil 29
Ştefănescu, Mircea 212

T

Tacu, C. 30, 145
Tăcutu, M. 32
Teculescu, Horia 175
Tejada, Elias Francisco de 200
Teodorescu, Ştefan 199, 269

Teodorescu-Braniştе, Tudor 22
Theodorescu, Ştefan 276
Tâcu, Constantin 12, 277
Tisseau, P.H. 83, 84
Tomescu, Nichita 201
Trakl, Georg 12, 153
Turdeanu, Emil 12, 15, 31, 172, 235, 276, 278

U

Ungaretti, I. 12
Ureche, I. 277
Uscătescu, George 13, 29, 199

V

Valerian, I. 208, 213
Valery, Paul 73, 76
Vălimăreanu, Petre 201
Valjean, I. 207
Valmy 195
Vasiliu, Al. 55
Velicu, Ion 29, 30, 277
Veniamin, V. 15
Verbiceanu, Zoe 208, 209
Verghi, M.M. 212
Vermeer 124
Vianu, T. 209, 213, 214
Villara, Mihail 10
Vinea, Ion 209
Vintilă, Horia 10, 12, 15, 29, 30, 196, 199, 200, 201, 202, 268, 277
Vişoianu, Constantin 14, 15, 27, 28
Vâşinski 22
Voiculescu, V. 11, 12, 22, 30, 32, 254, 268, 277, 287
Voinea, Şerban 14
Voltaire 72
Vona, Alexandru 12
Voronca, Ilarie 206, 207, 208, 209
Vuia, Octavian 29
Vuillemin 125
Vulcănescu, Mircea 11, 31, 194, 195

W

Waelhen, Alphonse 74, 125
Wahl, Jean 73, 74, 76, 125, 196
Wohl, Jean 125
Wundt, W. 172

Z

Zaharia, Florin 10
Zamfirescu, Duiliu 172
Zamfirescu, M.G. 216
Zăpârţan, Vasile 201
Zincă, Haralamb 23

SUMAR
Nr. 1–4

Simple amintiri despre începuturi. **(Constantin AMĂRIUȚIEI)** 5
Literatura exilului şi revistele ei **(Virgil Ierunca)** 9
Înainte de „Caete de Dor" **(Nicolae FLORESCU)** 21
Fişă pentru un dicționar al publicațiilor exilului **(Mihaela CONSTANTINESCU-PODOCEA** 30

Notă asupra ediției 33

CAETE DE DOR
Nr. 1

Constantin AMĂRIUȚIEI. Dorul de veşnicie 39
Vasile ȚÂRĂ. Timp, Amurgul poetului – *poezii* 50

TĂLMĂCIRI

Hölderlin. Amiaza vieții, Cântecul soartei, Menon se plânge după Diotima (Tălmăciri de **Lucian Blaga**) 52

POEZII POPULARE

Descântec din Moldova (Cules de **Al. VASILIU**) 54

*

Virgil Ierunca. C. Brâncuşi 56

POVESTEA VORBEI

Ion Barbu. Riga Crypto şi Lapona Enigel 64

O SEAMĂ DE CUVINTE

Vasile PÂRVAN. Anaxandros *(Fragment)* 67

CRONICA

V. I., André Gide 70
C. A., Georges Bernanos 72
V. I., Collège Philosophique 73

BIBLIOGRAFIE

Cărți și reviste 75

CAETE DE DOR
Nr. 2

GLOSSARIUM

Mircea Eliade. Biblioteca unui existențialist 81

*

Mihai NICULESCU. Arta poetică, Clipa de dor – *poezii* 87
Constantin AMĂRIUȚEI. Lumea cea albă – *poezie* 88
Ion PÂRVULESCU. Vara – *poem* 89

*

Virgil Ierunca. Tudor Arghezi, vecinul lui Dumnezeu 90

POVESTEA VORBEI

Tudor Arghezi. Mă uit la flori, Rugăciune – *poeme* 97

*

C. AMĂRIUȚEI. Păcală sau existența absolută 100

POEZIA POPULARĂ

Ale mortului (Texte culese și prezentate de **Constantin BRĂILOIU**) 106

O SEAMĂ DE CUVINTE

Nae IONESCU. Tristia 114

CRONICA

Monica LOVINESCU, Ludmila Pitoëff 118
V. I., Capodoperele Berlinului la Paris 121

BIBLIOGRAFIE

Cărți și reviste 125

CAETE DE DOR
Nr. 3

Alexandru BUSUIOCEANU. Nenumita lumină, Stingere, Noapte sonoră, Aurore fără chip, Nimb – *poeme* 131
Lucian Blaga. Aforisme 136
Martin HEIDEGGER. Drumul de țară. (Traducere de **Constantin AMĂRIUȚEI**) 137
N. CARANICA. Trei preludii din Bach – *poeme* 140
C. TACU. Ca arborul – *poem* 145
Virgil Ierunca. Simple întrebări 147
Ștefan Baciu. Dâmbovița apă dulce – *poezie* 150
Titus BARBU. București – *poezie* 151

TĂLMĂCIRI

Georg TRAKL. Unui stins timpuriu (Versiune românească de **Ștefan Ion GHEORGHE**) 154

*

Mihai NICULESCU. Dorul iubit – *poezie* 155

*

Octavian NANDRIȘ. Limbă și dor 156
Pompiliu CONSTANTINESCU. Lucian Blaga sau poetul misterului 158

*

Lucian Blaga. Quatre poemes. Donnez-moi un corps, La stalactite, Montagne magique, Sommeil (Traduction de **B. MUNTEANO**) 162
Stefan GEORGE. Lauda femeilor – *poem* (Tălmăcire de **Lucian BLAGA**) 165
Mihai Eminescu. Sonete (Traducere de **Lucian Blaga**) 167

*

F. BRÂNZEU. Lucian Blaga (Prezentat de **Emil TURDEANU**) 169

POVESTEA VORBEI

Lucian Blaga. Ani de pribegie şi somn, Întoarcere – *poeme* 184

O SEAMĂ DE CUVINTE

Lucian Blaga. Evoluţie şi involuţie (fragment) 187

DIALOG

Anton CERBU. Pretexte la virtuţile mici 190

CRONICA

Constantin AMĂRIUŢEI. Întâlnire cu M. Heidegger 193

BIBLIOGRAFIE

Cărţi şi reviste 196

CAETE DE DOR
Nr. 4

E. LOVINESCU. Jurnal. (Prezentat de **Virgil Ierunca**) 205

*

N. I. HERESCU. Cuptor – *poem* 218
Mircea Eliade. „1241" – *tablou dramatic* 219
Ştefan Ion GHEORGHE. Crai noi – *poem* 227

*

Emil TURDEANU. Oameni şi cărţi de altădată 235

*

Ştefan Baciu. Analiza cuvântului dor – *poem* 242
N. A. GHEORGHIU. Sonet 243
Constantin AMĂRIUŢEI. 20 Octombrie – *poem* 244

LETOPISEŢ

Cronica lui Sahib Ghirai – Campania din 1538 (Prezentare de **N. BELDICEANU**) 245

*

POVESTEA VORBEI

V. VOICULESCU. Pământ înrămat în patru mari ape – *poem* 254

O SEAMĂ DE CUVINTE

Al. RUSSO. Cântarea României (fragment) 255

DIALOG

Constantin AMĂRIUŢEI. Caete de dor 258

CRONICA

Anton CERBU. Dinu Lipatti şi prezenţa românească 262

BIBLIOGRAFIE

Cărţi şi reviste 265

NOTE ŞI COMENTARII

Note 269
Receptarea critică. Semnalări în presa din exil 271

*

Indice de nume 283

Tipărit la UNIVERSUL S.A.

SOCIETATEA ACADEMICĂ ROMÂNĂ
REVISTA SCRIITORILOR ROMÂNI

ființa românească
revistă de cultură

PARIS

FUNDATIA REGALA UNIVERSITARA CAROL I

1963

ROMÂNIA

APARE LUNAR
No. 30 Anul III

REDACTIA SI ADMINISTRATIA:
157 West 57th Street, New York 19, N.Y., U.S.A.

15 Octombrie 1958

ROMÂNUL

ORGAN AL LIGEI ROMANILOR LIBERI

APARE LUNAR • NEW YORK CITY • OPT PAGINI

CETITI IN CORPUL ZIARULUI:
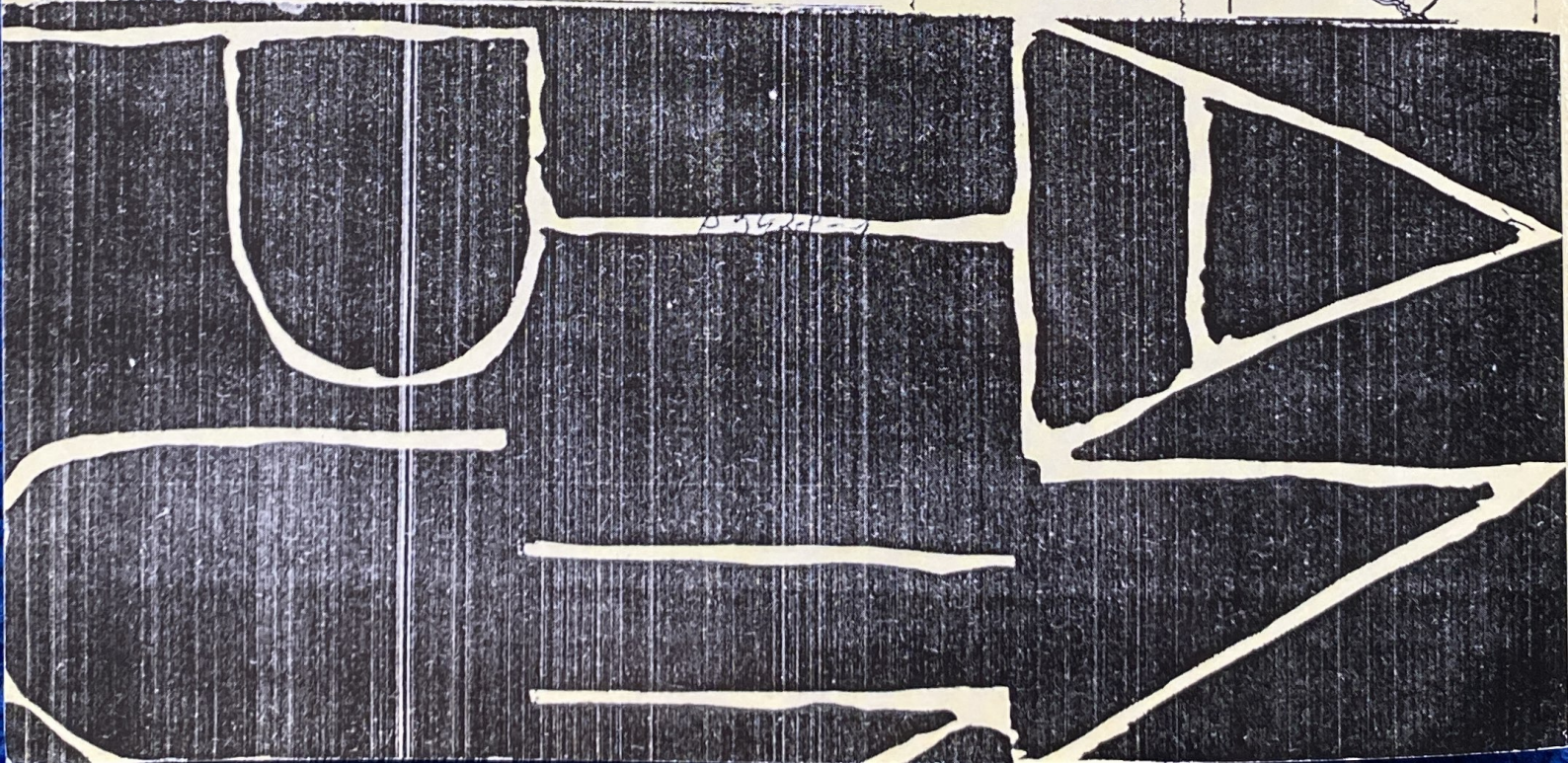
Articole semnate de:	*la pag.*
MIRCEA ELIADE	1
VASILE MUSI	3
J. N. MANZATTI	4
VINTILA HORIA	4
1 DECEMBRIE 1918	3
PROFETII DE PESTE VEAC: NICOLAE BALCESCU	5